

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

CUMHUR'İYET

**SENİN
İÇİN**

**ENVER
AYSEVER**

**ORHAN
GÖKDEMİR**

CUMHUR'İYET

SENİN İÇİN

**ENVER
AYSEVER**

**ORHAN
GÖKDEMİR**

CUMHURİYET SENİN İÇİN...

Ey boğaz tokluğuna çalıştırılan emekçi, eğitim hakkı elinden alınmış ve imam hatiplere sıkıştırılmış öğrenci, eve kapatılıp çocuk fabrikası yapılmaya çalışılan kadın, kalabalıklardan farklı inanç taşıdığı için itilip kakılan, inancı siyasal amaçlara katık yapılan, parkı-ormanı-denize kıyısı yağmalanan, şort giyiyor diye tekmelenen, ötekileştirilen, sürüye katılmak istemeyen... Ey boyun eğmeyen, senin için bu cumhuriyet!

Enver Aysever ve Orhan Gökdemir

bu kitapta cumhuriyeti var edenleri ve cumhuriyetin var ettiklerini tartışıyor.
"Cumhuriyet Senin İçin" cumhuriyete bir saygı duruşu ve cumhuriyet için bir direniş çağırısı...

CUMHURİYET SENİN İÇİN...

Meclisin açılması ve Anayasa'nın uygulanması için dağa çıkanların, 31 Mart'ta gericiliğe karşı mevzi alanların, 1908'de "hürriyet" nidalarıyla Selanik'te ve İstanbul'da sokağa dökülenlerin, Çanakkale'de yedi düvele direnenlerin, gözünü kırpmadan Anadolu'da filizlenen büyük isyana katılanların, cepheye sırtında cephane taşıyanların, sultanları tahtından indirenlerin, hilafeti kaldırıp tarihin çöplüğüne atanların, bağımsızlık için can verenlerin can alanların yoktan var ettiği cumhuriyet, senin için bu kavga!

Kurucusu
KEMAL KARATEKİN

Tekin Yayınevi: 622
ISBN: 978-9944-61-181-7

TEKİN YAYINEVİ

Ankara Cad. Konak Han, No: 15/A Cağaloğlu - İstanbul
Tel: (0212) 527 69 69 Faks: (0212) 511 11 22
www.tekinyayinevi.com
e-mail: info@tekinyayinevi.com
Sertifika No: 12336

**CUMHURİYET SENİN İÇİN
ENVER AYSEVER - ORHAN GÖKDEMİR**

Politik İnceleme

© Tekin Yayınevi, 2016 © Enver Aysever, Orhan Gökdemir 2016

*Editör Ayşegül Çakan
Düzeltili Nadiye Açıklan
Kapak Tasarım Handan Aysever
Sayfa Tasarım Bilgi Erdoğan*

1. Baskı Kasım 2016

*Baskı ve Cilt Yaylacık Matbaası
Fatih Sanayi Sitesi, No: 12/197-203
Topkapı / İstanbul Tel: (0212) 567 80 03
Sertifika No: 11931*

Kitabın tüm yayın hakları Tekin Yayın Dağıtım San. Tic. Ltd. Şti'ne aittir. Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

Enver Aysever
Orhan Gökdemir

CUMHURİYET
SENİN İÇİN

Enver Aysever, 1971 İstanbul doğumlu. Bu şehre sevdalı! Gençliğinde rock müzik yaptı. Zet adlı bir grubun davulcusuydu. 1992 yılında Tiyatro Çisenti'yi kurdu. Genel sanat yönetmenliğini yürüttü. Oyunculuk hayalini bir kez denedi. Hemen bıraktı. "Durdurulmuş Zamanın Fotoğrafı", "Renkler ve Günce", "Yağmurla Gelen Yüzler", "Yabancı'da Camus", "Bir İstanbul Masalı", "Dilekçe", "Şimdi Yaşa Sonra Öde!", "Frankie and Johnny", "Ne Kadınlar Sevdim" adlı oyunlarda yazar ya da/ve yönetmen olarak çalıştı. "Renkler Cumhuriyeti", "Bebişler Karnavalı", "Beyaz Dişler Ülkesi", "Güneşi Güldüren Soytarı", "Kaka-olu Olsun" adlı çocuk oyunlarını yazdı, yönetti. Bu oyunları "Çocuk Oyunları/ Renkler Cumhuriyeti" adlı kitabında topladı.

Televizyonlarda metin yazarı olarak pek çok eğlence, yarışma programında çalıştıktan sonra TV8'de "Lacivert" adlı kitap programını hazırladı ve sundu. Aynı dönem NTV radyoda "Kurşun Kalem" adlı edebiyat programını yaptı. Haberaktif adlı haber programda "Yazın Aktif" bölümünü hazırladı bir süre. Skytürk televizyonunda "Aykırı Sorular", "Ayrıntılar", "Zamana Karşı", "Sokağın Sesi" adlı programları hazırladı ve sundu. CNNTürk televizyonunda "Dört Bir Taraf" ve "Aykırı Sorular" programını hazırladı. Bu yapımla pek çok üniversite, meslek örgütü ve çeşitli kurumlardan yılın televizyon gazetecisi/programcısı ödülleri kazandı. Halktv'de "Vaziyet-i Umumi" adlı programı hazırladı, sundu. Kısa süre "Basın Konseyi" üyeliği görevini üstlendi.

Tüm bu kanallardan farklı siyasal gerekçelerle kovuldu. Sıkça kovulduğu için, önlem olarak "Aykırı Kumpanya" adlı ekibi kurdu. "Tavan Arası Sohbetleri", "Memleketim Nâzım Hikmet" ve "Mırıldandıklarım/Haykırdıklarım" adlı gösterileri yazdı ve anlatıcı/meddah olarak görev aldı. Değerli bestecilerle çalıştı, şarkı sözleri yazdı. Varlık, Gösteri gibi dergilerde yazılar yayınladı. Finansal Forum ve Cumhuriyet Pazar'da köşe yazdı.

Halen BirGün gazetesi yazarıdır. "Aykırı Akademi" adlı sitenin yayın kurulunda bulunmaktadır. "Aydınlanma Hareketi" çağrı ekibinde yer almış, yürütme kurulu üyeliğini sürdürmektedir. RS FM'de "Oyuna Devam" adlı programı hazırlayıp, sunmaktadır. 7/70 Dergi'de çocuk şiirleri yayınlanmaktadır. "Melih Cevdet Anday Edebiyat Ödülü" ve "Ümit Kaftancıoğlu Öykü Ödülü" seçici kurul üyesidir.

İlk kitabı, öykülerini topladığı "Geç Kalmış Romantik"ın ardından; "Bir An Bin Parça" adlı romanıyla Yunus Nadi Ödülü'nü kazanan yazar, sonrasında "Yazgıcılar" ve "Bu Roman O Kız Okusun Diye Yazıldı" adlı romanları yayınladı. "Yaralısın Türkiye", "Ayrıntıdaki Şeytan", "Nasıl Yazar Olunur", "Edebiyat Ölmelelidir", "Bir Semti Kendince Anlatmak/Ataköy", "Kişisel Direniş Kitabı", "Nisan'a Mektuplar", "Aykırı Sorular" ve "Yazmak Güzel Şey Be Kardeşim" adlı deneme, anı, mektup kitaplarını yayınladı. Orhan Gökdemir'le birlikte "Cumhuriyet'in İlk/Son Yüzyılı" adlı kitabı yayınladı.

Evli ve Nisan adlı bir kız çocuğu babasıdır. En çok bu sıfatından hoşlanmaktadır.

Orhan Gökdemir, 1963 Giresun-Bulancağ doğumlu. Doğar doğmaz İstanbullu. Karadeniz'e çok sık gidip gelmez, buna rağmen kendini hâlâ ve her şeye rağmen Karadenizli sayar. Çünkü sever Karadeniz'e bakarak rakı içmesini. Biraz tuhaf ama ziraat teknisyeni. Teknisyenlik yaparken sıkılıp Marmara Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'ne düşürmüş yolunu. Amaç okuldaki meşhur solcu hocalarla tanışmak. Ama o daha okula adım atmadan 12 Eylül cuntası hocaların çoğunu derdest etmiş. O hayal kırıklığı ile yaşar hâlâ. Görünüşe göre Tayyip Erdoğan'la aynı okuldan mezun ama ne tanışmışlıkları var ne karşılaşmışlıkları. Bundan bir şikâyeti yok.

Okuldan mezuniyeti devletin badem bıyık açılımına denk geldi. O da 1987 yılında Toplumsal Kurtuluş dergisi ile gazeteciliğe başladı. 1988 yılında dergiye açılan davadan dolayı Yalçın Küçük, İlhan Akalın ve Hüsnü Öndül'le birlikte tutuklanıp Ankara Ulucanlar Cezaevi'ne tıklandı. Kısa bir süre yattı, çıktı. Ardından Yeni Ülke, Gerçek, Nokta, Yön dergilerinde çalıştı ve yazdı. Birçok gazetede yöneticilik yaptı. Yazdığı kitaplarla ilgili pek çok dava açıldı ve bu davaların bir kısmından dolayı hapis cezalarına çarptırıldı. 28 Şubat sürecinde bu kitaplardan biri olan "Öteki İslam" gerekçe gösterilerek çalışması engellendi. O da gidip havacılık, bilgisayar, sağlık vb. pek çok konuda sektörel dergiler üretti. Mehmet Ağar'ı konu alan "Pike" ve Mehmet Eymür'ü konu alan "Eymür" kitapları hakkında pek çok dava açıldı ve cezalar aldı. SkyTürk TV ile başlayan TV haberciliği serüveni CNNTürk'te Enver Aysever ile birlikte yaptığı Aykırı Sorular programı ile devam etti.

Halen Sol Haber Portalı ve Aykırı Akademi'de yazmaya devam ediyor. Tekin Yayınevi'nde danışman editör. Say Yayınları ile bir dizi çeviri kitap projesi yürütüyor.

Yazarın yayınlanmış kitapları şöyle:

İnsan ve Doğa-Ölen Bir İdeoloji Üzerine İncelemeler (1993), Öteki İslam-Devletin Din Operasyonu (1995), Felsefi Aklın Eleştirisi (1997), Mehmet Eymür-İç Savaşın MİT'çisi (1999), Pike-İç Savaşın Polisi (2000), Aydınlanma Tarikatı (2003), Faily Meçhul Cinayetler Tarihi (2005), Türkiye'de Yahudi Hıristiyan Savaşları (2007), Körler Düşerken-Kuşatılan Şehre Nafile Mektuplar (2010), Din ve Devrim (2010), Cumhuriyet'in İlk-Son Yüzyılı (Enver Aysever'le birlikte, 2011), Ucube-Yeni Türkiye'nin Anatomisi (2012), Redhack-Sanal Âlemin Klavyeli Asileri (2013), Tarihsel Marksizm-İktisadi ve Felsefi Aklın Eleştirisi (2013), Fena Çocuklar Zamanı (2015).

ÖNSÖZ	11-15
-------------	-------

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET YIKILIRKEN	17
İSLAMCININ İSLAMCIYA DARBESİ	19
ASKERİ DİKTATÖRLÜK İLE SİVİL	
DİKTATÖRLÜK ARASINDA	24
CUMHURİYETİN AYDIN SORUNU	32
YIKILIRKEN GERİDE KALAN.....	42

İKİNCİ BÖLÜM

CAHİL İMAMLAR ZAMANI.....	49
ŞEHRİN URUNDA MUTABAKAT ARAYIŞI	51
TANRI'NIN İNSANIN KARANLIĞI	
KARŞISINDAKİ ÇARESİZLİĞİ	58
TARİKAT, SİYASET, BİAT	69
KÜRT BARIŞI-KÜRT SAVAŞI	79
İMAMIN KISA TARİHİ.....	84

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIYMETSİZ ADAMLAR CUMHURİYETİ.....	95
TERÖRLE YENİ TÜRKİYE KURMAK.....	97
KÜRTLER GERİCİLİĞE BAĞIŞIKLI MI?.....	102

SİYASİ AHMAKLIĞIN GETİRİŞİ OLARAK ÖLÜM..	107
SİYASAL İSLAMCININ	
DERİN SOL-KOMÜNİZM DÜŞMANLIĞI.....	113
KIYMETSİZ ADAMLAR CUMHURİYETİ.....	121

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETİN ESKİSİ, YENİSİ.	127
CUMHURİYET VE DİN	129
DİNİN KEMALİST YORUMU	134
DEVİRİM.....	140
DEVİRLEN VE DEVİREN	146
AYDINLANMA VE KEMALİZM	152
AYDINLAR.....	158
GEÇİŞ DÖNEMİ AYDINLARI.....	165
CUMHURİYETİN DİLİ	172
ANADOLUCULUK.....	180
ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK.....	189
MİLLİYETÇİLİK VE YOKSULLAŞMA	197
SAİR İNANÇLAR	207

BEŞİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZ BİR CUMHURİYETİN İMKÂNLARI	211
IRK, ULUS, SINIF	213
TÜRKÇÜLÜK.....	226
YURTTAŞLIK.....	235
KAPİTALİST YOL	242
KÜLTÜR.....	250
BATICILIK.....	257
DOĞU-BATI	264
ÇAĞDAŞ UYGARLIK.....	281

ALTINCI BÖLÜM

NEREYE GİDİYORUZ	289
KEMALİZME KARŞI ATATÜRKÇÜLÜK	291
DİNE KAÇIŞ VE KÜRT SORUNU	298

ÖNSÖZ

Sokakta kime rastlasam bir yenilmişlik duygusu, umutsuzluk görüyorum yüzünde. Karabasan gibi çöken bu gerici iktidar insanımızın yaşam sevincini çalmış. Peki, sahiden durum böyle mi? Artık coğrafyamız, eşit, özgür, adaletli bir geleceği düşleyecek insanları barındıramaz mı içinde? Nâzım gibi söylersek “Umudun Düşmanları” karşısında elimiz kolumuz bağlı mı artık? Günlük yaşam telaşı içinde bazılarımız memleket sorunlarını geçici olarak unutuyorsa da, esasen soluduğumuz hava bu duygularla yüklü... Diyeceğim, bu karanlık havayı aşmak, ardından mücadele gücünü yeniden bulmak gerekli. Yazarlar, düşünürler üzerine düşeni önce kalemi ellerine alarak yaparlar, yapmalılar. Kaçınılmaz bir ödevdir bu.

Gazetecilik önemli bir iştir. Kamu adına gözcülük yapmak, denetleme işlevini yerine getirmektir gazetecilik... Gazeteci hem etik değerleri yerli yerinde olan kişi olmalıdır, hem de düşünsel donanımı olmak zorundadır. Aksi halde, iyi niyetli bile olsa, içinde bulunduğu toplumu ve çağdaşlarını/dünyayı felakete götürebilir. Bizim gibi siyaset, iktidar ilişkisinin vıcık vıcık olduğu ülkelerde, her daim at izi it izine karışmış vaziyettedir. Hele bir de tek parti iktidarı uzun sürünce, iyice bataklığa dönüşür basın ortamı. Sadece basın mı? Üniversiteler, kamu kuruluşları, sağlık, hukuk... Ama gazetecinin görevi ayrıca önemlidir. Toplumun yaşamsal hakkıdır haber almak! İşte bu gasp edilmiş durumda bugün!

Orhan Gökdemir meslekten gazeteci. Ben tiyatro ve edebiyattan gelmeyim. Yolumuz televizyonculukta kesişti. Garip bir aygıt bu! Bir anda vezir ve rezil olmak mümkün... Hoş bu ‘rezillik’ meselesi hayli tartışmalı. Kariyerini rezillik üzerine kuran ne çok insanımsı gördük bu süreçte. Garip patron ilişkilerine giren, iktidar yanaşması olan, duruma göre kıvrırma becerisi gösteren ve asla rezil olmayan ekran figürleri esir aldı yaşamımızı. Ülke bayağılık ve hamasette uzlaşmış durumda. Bu çıta herkesin işini kolaylaştırıyor. Peki, bu kalıcı mıdır? Sanmam. Ömrü vardır elbet bu sığığın da!

OHAL günleri başladığında kederli gülümsedim. Çocukluğumdan bu yana olağan tek gün gördüm mü diye düşündüm. Olağan hal, bizde olağanüstülüktür. Bataklık coğrafyanın kurbanlarıyız işte! Bizi özgün kılan, Ortadoğu coğrafyası dışında durabilmektir. Bunu başarmamızı sağlayan da liberallerin hiç beğenmediği, sevemediği cumhuriyetimizdi. Şimdi onun yıkımı tamamlanmak üzere. Bunun tanıklığını yapıyoruz. Hüzünlü mü, evet! Yenilgi mi, asla! Tersine, birincisini tam kuramamış olmamız, bu türden zaafı göstermesine neden oldu. Şimdi sıra, her yanıyla yaşanılabilir bir ülke kurmak için cumhuriyeti yeniden inşa etmekte!

Tarih bilinci olmayan toplumlar, aynı zamanda çabuk unuttandır da, günlük algılarla yaşar. Bilginin yerini güdü almıştır. Ki bu çok tehlikelidir elbet. Düşünmeyi öteleyen, teslimiyetçi bir anlayışın sonucudur bu. Tarihi kendinden başlatma zaafı diyebiliriz. Eğer öyleyse, insanlığın yarattığı uygarlık sürekli sıfırlanmalıydı. Demek ki bir dün var, onun ışığında bugünü görüyoruz, yarını da bunun üstüne yaratacağız. Kişinin yaşamı değerli olursa eğer, mutlaka yapıt vermelidir. Herkes yetisi, becerisi oranında bunu yapmalı. Yok, eğer asalak olarak yaşamayı yeğliyorsa kişi, buna da yaşamak denir mi, varsın o düşünsün! Toplumlar için de aynı cümleyi rahatça kurabiliriz.

Hep derim, bazı toplumlar intihar eder. O kalabalığın parçası olmak yazgı işte. Lakin bazen bir kişi o toplumun tamamından daha güçlü ve etkilidir. Yönünü değiştirebilir. En karamsar günlerde çıkar böyle kimseler. Bir ihtiyaçtan doğar belki. Bizim halkımız bunca sığılığı, vasatta uzlaşmayı, boyun eğmeyi çok uzun bir çaba sonucu benimsedi. Büyük kitle bencilleşti, gamsızlaştı. Ama o tarih bilinci dediğimiz her neyse, belleğe kazılıdır. Gün gelir beklenmedik bir anda görkemli bir isyana döner. Bizde bunun adı “Gezi”dir.

İçinden geçerken bazı önemli toplumsal olayların derinliğini ve tarihsel karşılığını kavramak pek kolay değil. Ben “Gezi” için böyle düşünürüm. Elbette hepimiz heyecanlandık, bir diriliş olduğunu gördük. Pis bir kurguyla ve alçakça bastırıldı “Gezi.” Ama öylesine derin bir iz bıraktı ki, yeni cumhuriyetin o günlerin üstüne inşa olacağı açıktır artık. İçinden geçerken tarihsel

tanıklığın, nesnel ölçü koyarak bir terazi oluşturmak zordur. Biz Orhan'la bu işe giriştik. Karamsarlığın elle tutulur, gözle görünür olduğu bugünlerde ışığın yerini saptamaya çalıştık.

“Gezi”den elimizde kalan “Boyun Eğme” ifadesi ne kadar katmanlı ve anlamlı. Yaşadığımız süreci tastamam ifade ediyor. Toplum kutuplaştı, doğru. İkiye ayrıldık: Teslimiyetçiler ve Bo-yun Eğmeyenler olarak. Geçici başarılarla teslim olanlar, iktidarın yanında kendini korunmada sayanlar, tarih bilincinden yoksun. Benim özellikle aklıma kazıdıklarım, “Gezi”de ön safta durup, hızla yer değiştirenlerdir. Kişisel olarak ne yaptıkları, düşündük-leri önemli değil. Ancak yenilgiyi kader gibi sunmak isteyenlerin elinde iyice oyuncak oldular. Kuşkusuz herkes yerini bulacak!

Bazı zamanlar Gökdemir'le söyleşiriz. Tanıklıklarımız üzerin-de kimi isimler geçer cümle içinde. Kişisel olarak bir hesap görme mantığı, bugün iktidarı süren Siyasal İslamcıların yöntemidir. Biz selamı keser, yolumuza devam ederiz. Eksilterek güçleniyor insan yaşamındakileri. Yeniden bir cumhuriyet kurulacaksa ki zorunludur bu, sınavı verememiş olanlarla yan yana düşmemek gerekir. Onurlu bir yaşam sürmeyi okuyarak, gözleyerek, bir de hamurunda eğer varsa öğrenir insan. Bazısı doğuştan haindir. Ailesine, toplumuna, insanlığa... Onunla dövüşmek gerekir...

Bu kitabın okuru şunu bilmeli, bu satırlar ne teybe okunmuş-tur, ne biri konuşmaları toplamıştır. Bu kitap yazılmıştır. İki dos-tun birbirlerine, okurlarına ve geleceğe mektubu gibi algılanması en doğrusu! İçeride görüleceği gibi, yazım aşamasında zaman durmadığı için, anlık duygular, düşünceler de diri biçimde yan-sımıştır. Belki Orhan ve ben yaşamda çok kimseyi eksilttiğimiz için, gün be gün daha bir huysuzlaştığımız için sonunda iki kişi kalmaya da hazırlanıyoruz kim bilir! Elbet sevdiklerimiz, yoldaş-larımız çok. Kirli bir kalabalığın içinden çıkmaya çabaladığımız günlerdeyiz.

Bu önsöz için yazmaya koyulduğumda, yine insanı çıldır-tan bir gündem var. Bir dilbilimci Necmiye Alpay ve romancı Aslı Erdoğan hapiste mesela. Pek çok televizyonun, radyonun, gazetenin yayını durduruldu. Irak'la savaşın eşiğindeyiz. Suriye karmakarışık bir halde ve gencecik insanların tabutları önünde kanlı gözyaşı döküyoruz. “Umudun Düşmanları” görev başında!

Anlamadıkları Şu; herkesi dize getirdiğini sandığın an, bir ocuk çıkar ve “Kral ıplak” der. Oradan büyür umut, gökyüzü rengârenk uurtmalarla dolar ve “Boyun Eğme” diye söylenir Őarkılar.

Bir sevgilisi olmadan, tek dize Şiir okumadan, sevdanın genzi yakan hazzını duymadan ot gibi yaşasın istiyorlar ocuklarımız! Bu kindar nesilden dünya çok çekti. Şu an kan gl her yan. Bu kitap “Gezi”nin güzel çocukları önünde saygıyla eğilen iki yazarın kaleminden çıkmadır. Soluk aldığımız sürece o çocukları anlatmaya devam edeceğiz. Umudumuz kırıldığında onların haysiyetli direniŐleri düşer aklımıza. Yeniden tutunuruz yaşama, borcumuzu unutmayız onlara.

Bu cumhuriyet senin için!

Enver Aysever
Ekim, 2016

ÖNSÖZ

Böyle bir tartışma yürütme fikri, son genel seçimlerin ön günlerine denk geldi. Enver, o bildik sorumluluk duygusuyla kendini CHP'nin içine fırlatmıştı. CHP Kemal Kılıçdaroğlu ile yeni bir hava yakalamış görünüyordu. Biz ise çalıştığımız kanalda tek bir programa indirgenmiştik, “Zamana Karşı” savaşıyorduk. Fikrimiz vardı, yerimiz dardı; yazarak bu tartışmaya giriştiğimizde, bu kitabın kaderinin büyük ölçüde Enver'in CHP içindeki kariyerine bağlı olduğunu düşünüyordum.

Ve tahmin ettiğim gibi bu macera çok kısa sürdü; CHP, Enver'i deyim yerindeyse “kustu.” Böylece biz de bu tartışmayı daha hızlı sürdürme şansına sahip olduk.

Neden böyle bir tartışma peki? Birincisi, ikimiz de bildiğimiz cumhuriyetin artık bittiğinin farkındaydık. Onun son aktörleri saldırılar karşısında diz çöküyor, panik içinde geriye kaçıyordu. Bunda, Kemalizmden “Atatürkçülük”e evrilen bir ideolojik restorasyonun payı tartışılmaz. Sistem çürümüştü ve yıkılması kaçınılmazdı.

Ancak bununla birlikte, cumhuriyetin eskisi ile ilgili eleştiriler inanılmaz bir sıklık içindeydi. Yüzyıllık tarih neredeyse bir tek kavramın içine, “askeri vesayet”e sıkıştırılmıştı. İkinci sınıf Amerikan üniversitelerinin “üçüncü dünya” için ürettiği bu kavram, antikemalist “yeni Atatürkçülüğün” amentüsü gibiydi artık.

Kaldı ki bütün bu dönüşümü getirip AKP'ye bağlamak da büyük bir haksızlıktı. AKP yalnızca bir sonuçtu. Cumhuriyetin egemenleri, cumhuriyetin yarattığı yeni insandan ürkmüş, ricat etmişti. İslamizasyon, işte bu ricatın sığınağıydı. 1950'lerde yürürlüğe konulan bu politika, 12 Eylül generalleri eliyle örgütlenmiş, bir yandan sola karşı süreklilik avı yürütülürken, bir yandan da tarikatlar el altından desteklenmişti. Kaldı ki bizdeki İslami hareket tam da o generallerin kucağında doğmuş ve büyümüştü. Sorun, İslamcılarının, yaratıcılarının kontrolünden çıkması ile ilgiliydi sadece. 1990'lı yılların ikinci yarısında kontrolden çıkanları

hizaya getirmek için hamle yapmışlar ancak başaramamışlardı.

Yeni cumhuriyetimizin, bir başka deyişle ılımlı İslam cumhuriyetinin kısa hikâyesi budur. Bu dönüşüm, bize, hepimize, eskisini de yeniden ve daha soğukkanlı eleştirme imkânı veriyor artık. Yenilse de bir devrim, bir devrimdir sonuçta. Kısa sürmesine karşın arkasında pek çok deneyim bırakmıştır ve tartışmalıdır.

“Cumhuriyetin ilk/son yüzyılı” adı bana aittir. Çok iddialı olduğunun farkındayım ama yeterince dışarıdan bakılabildiğinde görünen de budur. Öte yandan, “yüzyıl” tanımlamasının da pek çok sorun barındırdığını biliyorum, “devrimci cumhuriyet” için süre daha kısadır.

Ama bütün devrimler kısadır; bir dalga yaratırlar ve o dalga devrimin enerjisini çoğaltarak ötelere taşır.

Bu tartışma boyunca o dalgayı anlamaya, yakalamaya çalıştık.

Kemalizm, onun kurduğu cumhuriyet, geride pek çok tartışma bıraktı. Pek çok noktada eksikli, pek çok noktada cüretkâr, pek çok noktada zalimane. Ama bir iddiası vardır yine de. Elbette, iddiası olan eleştirilmeyi de hak eder ama önce bilmek gerekir.

Bildiklerimizi, bulduklarımızı not edip kayda geçirdik; bu çalışma çıktı ortaya. Dileyen, eskisinden de yenisinden de dayak yemiş iki Cumhuriyet çocuğunun hayıflanması sayabilir. Biz ise söyledik ve ruhumuzu kurtardık...

Orhan Gökdemir

20 Temmuz 2011

BİRİNCİ BÖLÜM

CUMHURİYET YIKILIRKEN

İSLAMCININ İSLAMCIYA DARBESİ

Orhan

Kitabın ikinci bölümünü yazmaya koyulduğumuz akşam darbe oldu. Kitaba tarihin bir müdahalesi ya da talihin bir cilvesi olarak da bakabiliriz. Saat başı sela, havalı kamyon kornası eşliğinde başladı her şey. Laik cumhuriyette, iktidarı elinde tutan ve ülkede hızla bir dikta rejimi kurmaya çalışan siyasal İslamcılık, iktidarın elinden kayıp gittiğini gören diğer siyasal İslamcılık kışının darbe girişimi ile karşı karşıya kaldı. Türkiye tarihinde camiler eliyle savuşturulmaya çalışılan ilk darbe girişimi olması bu yüzden çok anlamlıdır. İktidarı elinde tutanlar sanki şeytanın saldırısına maruz kalmış gibiydi. Saldıranlar sanki şeytani bir güce saldırıyor gibiydi.

Bütün bunlar faşizmden, hızla dinci faşizme yol aldığımızın işaretleri. Argümanları “ulus, milliyetçilik” vb. kavramlardan hızla din-iman-mezhep meselesine doğru değişti. İşin tuhaf yanı darbeye kalkışanların siyasi argümanları bunlar. Dolayısıyla bizim kuşağın “faşizm” ezberi de bir parça işlevsizleşti. Ne Dimitrov, ne de yeni Nicos Poulantzas gibi düşünürlerin faşizm ve diktatörlük analizleri bu durum karşısında işe yarar görünüyor. Bu yeni faşizm ve diktatörlükteki ağır din sosu ayrıca çözümlenmeli.

Ama herhâlde yeni Freudcu okuldan Wilhelm Reich’i ayırmamız gerek. “Biraz tuhaf bir adam” olduğunu not ederek başlayayım. Kozmik enerji depolama işinde usulsüzlük yaptığı için hapse atıldı, orada öldü. Tuhaflikların önemli bir kısmı, İkinci Dünya Savaşı’ndan sonraki dönemdir. Hem kimde ağır izler bırakmadı ki o savaş? Zweig’ı intihara sürükleyen nedenin, Reich gibi daha radikal tutumlar alanlarda da izler bırakması anlaşılabilir şeylerdir. Bütün bunların ötesinde faşizmin sıcağında yazılmış “Faşizmin Kitle Ruhu Anlayışı” önemlidir. “İşe yarar” da diyebiliriz, fark etmez.

Bunun nedeni, Reich'ın "faşizm ve diktatörlük" çözümlemesinin psikanalize dayanıyor olması. Güncel dini, o dinin müritlerini "çözümlemeye" ancak böyle başlayabiliriz.

Türkçesinde 1942'de yazdığı uzun önsöz var. Demek faşizmin sıcağında yazılmış. Birbirini takip eden iki saptamayla başlıyor. İlki şu: Reich'a göre emeğe, çalışmaya dayalı ilkel halk örgütlenmesinin yıkılışından bu yana, insanın dirimsel çekirdeği toplumsal alanda kendini dile getirecek olanağı, örgütü bulamamıştır. Buradaki "ilkel" herhâlde "eşitlikçi"liği de içinde barındırmaktadır ve öyle ise ardından gelen eşitsiz toplumlar insanın "dirimsel" yanını bastırmakta, yok etmekte, ifade olanağı bırakmamaktadır. Reich bunun biricik yolunun büyük sanat yapıtları, özellikle de müzik ve resim olduğunu söylüyor ki bu alandaki yaratıcılığın eşitsiz toplumda kendini ne ölçüde yaşama-yaratma imkânı bulabildiğini ayrıca tartışabiliriz.

Peki, ne işe yarıyor eşitsizlikçi topluma rağmen var olmayı başaran bu büyük sanat yapıtları? Gerçekten eşitsiz toplumda sıkışıp kalmış insanın "dirimsel çekirdeği"ni harekete geçirebilmiş, bu olanağı bulmasına yardım etmiş midir? Karamsar bir cevap veriyor Reich. Diyor ki: "Bugüne kadar hiçbir sahici devrimci, hiçbir sanatçı ya da bilim adamı kitlelerin gönlünü çelemedi, alıp dilediği yere götüremedi ya da -götürdüyse bile- sürekli olarak yaşamın temel ilgileri düzeyinde tutamadı."

Demek Reich'a göre eşitsiz toplumda sıkışmış insanın, sanatın, bilimin, devrimci olanın karşısında olana, karanlık olana karşı bir zaafı var. Bu zaafı yaratan da karanlığın varlığı veya gücü değil. Tam tersine karanlık, gücünü kalabalıkların bu zaafından alıyor. Daha ileride bunu açıkça söylüyor zaten. Diyor ki; faşist partiler insanları mekanist-mistik yapmamakta, tam tersine bu insanların mekanist-mistik kişiliği faşist partileri doğurmakta. Bu durumda faşizmi insanlığın evrensel bir hastalığı olarak teşhis etmekte de bir sakınca yoktur.

1942'de, ilerleyen ve yayılan faşizm karşısında köşeye sıkışmış bir düşünürün bu saptamaları anlaşılabilir. Ama dediğini önemseyerek başlayalım; Faşizm ırkçılığı doğurmaz, tam tersine toplumda zaten var olan ırkçılık faşizmi doğurur. Bu da bizi toplum-

daki ırkçılığı daha yakından araştırma ve tanıma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakır. Devam ederiz.

Ama buradan yola çıkarak darbe gecesindeki saptamamı söyleyeyim; toplumdaki dinci-yobaz insanları AKP yaratmadı, tam tersine toplumdaki dinci-yobaz insanlar AKP'yi yarattı. Buraya kadar tamam ama asıl soru, yukarıda olduğu gibi burada da karşılıksız. Toplumdaki bu dinci-yobaz insanları AKP yaratmadıysa ne yarattı? Neden piyasa toplumunda bir alıcı-satıcı olan insan, giderek daha fazla dinselleşme eğiliminde? Neden piyasa toplumunun iktisadi ilişkileri onu her geçen gün daha fazla bir cemaat arayışına itiyor?

İşte, üzerinde düşünülmesi gereken kanlı-karanlık bir tablo. Biz yazmaya koyulduğumuzda piyasa toplumun dindarları birbirlerini boğazlamak için sokaktaydı. Ve biz olup biten karşısında tıpkı Reich gibi kendimizi çaresiz hissetmekteydik. Çünkü o sokaktan ya faşist diktatörlüğün ya da askeri darbenin gelmekte olduğunu görüyorduk. Burada, aydınlığı yerleştirebileceğimiz bir açıklık bulabilecek miyiz?

Enver

“Cumhuriyetin İlk/Son Yüzyılı” kitabının devamını yazmak için aramızda konuşurken, “Gezi Dirilişi”nin önemli bir kırılma olduğunu saptamış, o günleri yerinde, sağlıklı tahlil etmeksizin bir öngöründe bulunamayacağımızı not etmiştik bir kenara. Elbet bu önemli bir saptama değildi. O günlerde Taksim’e adım atan herkes ne denli görkemli bir toplumsal direniş olduğunu gördü. “Gezi Dirilişi”ne dair henüz çok sıcak ve eksikli bir kütüphanemiz var. Zamanın daha serinkanlı ve olayları yerine oturtacak yapıtlar çıkaracağını biliyorum. Ancak kitaba oturmamız gecikince, bu kez bambaşka bir toplumsal olay ile karşılaştık. Memleketimizin kısa aralıklarla yinelenen darbe tarihinin en acayip örneğini yaşadık. Bu satırlar hemen ardından yazılıyor.

Uzunca bir süredir Nazi Almanyası üstüne farklı kaynaklardan, özellikle bireyin ruh dünyasını açığa çıkaracak kitaplar okuyorum. Faşizmin nasıl salgın bir hastalık olduğunu, toplumu ele geçirdiğini ve ardından dışarıda kalanı/az olanı yok ettiğini adım adım duyumsuyorum. Zweig örneği sarsıcı kuşkusuz. Aydınlan-

ma yazarının, insana umudu anlatan, dünyada en çok okunan bir büyük edebiyatçının sonu intiharla biten öyküsü, yapıtlarıyla ters kuşkusuz. Bir yanıyla yazarların/düşünürlerin bu özelliği üstüne de düşünüyorum. Kendi yarasına merhem olamamak, yaşama tutunmak için yazmak, en soylu ve güç çaba! Zweig bunun en güzel, görkemli örneği ve kurbanı.

Hannah Arendt'nin "Kötülüğün Sıradanlığı" adlı kitabı, bize faşizme dair farklı ipuçları veriyor, ışık tutuyor. Başarısız, sıradan küçük bir insanın faşizm içinde bulduğu yolla, partiyle özdeşleşerek ve tam bir ödev bilinciyle, milyonlarca insanı ölüme nasıl gönderdiğini okuyoruz. "Nihai Çözüm" denen soykırım sürecinde etkin rol alan Adolf Eichmann Kudüs'te yargılanırken gözlüyor yazar Arendt onu. Davranışlarına, sözlerine, algısına, tutumuna büyüteç tutuyor. Vardığı sonuç sanıldığından daha ürkütücü!

Eichmann bir vatansever olarak üstlerinin ona verdiği emirleri sorgusuz uyguluyor. Bunları yaparken sonuçların ne olacağını düşünmeden, kendinden emin ve iyi bir yurttaş olarak yaşantısını sürdürüyor. Bir yandan, ilk gençliğinden kalan ruhsal açmazları da görüyoruz mahkemede. Faşizmin esir ettiği insanların; eğitimle yetiştirildiği kadar, geçmişinden gelen bir yanıyla da öne çıktığını fark ediyoruz. Hitler'in durumu bunun en üst noktası. Yazar Arendt'ten yüksek sesli bir değerlendirme beklerken yanılıyor. Daha ağır çıkıyor oysa karşımıza. "Nihai Çözüm"ün en önemli isimlerinden Eichmann hepimiz gibi biri. Durum "Kötülüğün Sıradanlığı" ile açıklanabilir sadece!

Faşizmin günlük yaşamda, biçimden biçime bürünerek karşımıza nasıl çıktığına alıştık artık biz Anadolu insanları. Kökü derinlerde bir ırkçılık, dincilikle birleşince ürkütücü boyutlara varıyor. Yukarıdaki saptama doğrudur; İslamcı ve pragmatik bir parti olan AKP, neden değil, sonuçtur. Başa gelen darbe de ortağı eliyle alaşağı edilme girişimidir ve fevkalade tehlikelidir. Bunun en yıkıcı sonucu; iki gericilik arasında kalıp, birinin tutumunun "demokrasi" diye yutturularak toplumun kandırılmasıdır. Anımsayalım, askeri vesayete karşı liberallerle iş tutan AKP ve Cemaat, o vakitte demokrasi/özgürlük taciriydi. Şu an değişen, sadece saf-

lar. Bu kez biri Cemaat darbeci, diğeriye bunun mağduru. Sonuç? Kökü aynı olan iki siyasal hareketin kanlı vuruşması...

Eğer “Gezi Dirilişi” doğru tahlil edilseydi, geldiğimiz nokta bunca ürkütücü ve yakıcı olmayacaktı elbet. Oysa o tren kaçtı. İçinde şiddet barındırmayan, talepleri son derece masum, evrensel olan Gezi süreci sert bastırıldı. Gördük ki orada biriken güç yok olmuyor. Bir hayalet gibi dolaşüyor Erdoğan’ın düşlerinde! Darbe girişiminin ardından, ilk dile getirdiği sorun da Gezi oldu nitekim. Sembol meydan Taksim’e Topçu Kışlası ucubesini yaptıracığını ısrarla vurguladı. Gezi üstünde duracağız elbet. Ancak çok tuhaf bir darbe girişiminin ardından yazdığımız bu satırlar tarihe not olsun.

İlk kez iş çıkışı bir saatte yani kentin en yoğun olduğu anlarda, köprü trafiği kesilerek asker yönetime el koymaya kalkıştı. Yurttaşlar ekranlara bakıp, durumu kavramakta güçlük çektiler. Yine de bellekte taze olan darbe anılarıyla bankamatiklerde sıraya girip, erzak temin etmeye çabaladılar. TRT’den 12 Eylül darbesinden intihal, berbat bir metin okundu. Başka zaman olsa gülünç olurdu elbet. Ancak ilerleyen saatlerde Meclis vurulup, yüzlerce insanın öldüğü ortaya çıkınca, elimizde keder kaldı. İlk kez canlı yayında, bilişim olanaklarıyla, akıllı telefona canlı/görüntülü bağlanan cumhurbaşkanına tanık oldu millet ve onun çağrısıyla sokaklara döküldü. Ölümelerde kimin, ne denli sorumluluğu olacağı pek düşünülmedi. En tuhafı; iktidar bir türlü kendine güvenemediği için, her gün kent meydanlarına halkı yığıyor ve adına “demokrasi nöbeti” denen, lakin pek de demokrat görüntüsü vermeyen, biraz da Gezi’ye öykünen görüntülere tanık oluyoruz.

Diyeceğim, salgın kötülük günlerindeyiz ve yazı/düşün insanı olmaya çabalayarak, elimizden geldiğince olanı kayıt altına almak ve geleceğe sorular bırakmak istiyoruz. Sıradan faşizmi anlamak zor değil, başa çıkmaksa aksine çok güç!

ASKERİ DİKTATÖRLÜK İLE SİVİL DİKTATÖRLÜK ARASINDA

Orhan

Askeri diktatörlük ve sivil diktatörlük... Türkiye bu iki seçenek arasına sıkışmış görünüyor evet. Oysa daha üç yıl önce pırıl pırıl genç, yaratıcı, hoşgörülü, devrimci bir kitle, ülkenin kötü kaderine isyan ettiği için sokaklardaydı. Kırılıp dökülmesine rağmen kırmadan dökmeden zulme karşı direndi. Gencecik çocuklar düştü sokaklarda, gözünü, kolunu bırakanlar oldu geride. Berkin düştü, müthiş bir yaradır. Annesini yuhalattı diktatör, kitleler tempo tuttu, onulmaz yaradır. Sonra aynı sahne Suruç'ta, Ankara'da gençlerimiz parçalanınca da tekrarlandı. Parçalanmış çocuklarımızı İç Anadolu'nun ortasında bir yerde toplanmış bir stat dolusu insanımız yuhaladı. Faşizmi de diktatörlüğü de darbeyi de işte buradan tartışmayı sürdürebiliriz.

Bu, aynı zamanda iki Türkiye fotoğrafıdır. Bir yanda çağdaş, duyarlı, eğitilmiş, boyun eğmez, asi pırıl pırıl ümitvar bir Türkiye. Diğer yanda, inançlı olduğunu söyleyen ama ahlaka pek de aldırmayan, kendini sağda tanımlamış, tuhaf bir muhafazakârlık geliştirmiş, kendi çocuklarının bir kısmını tehdit, tehlike, hatta düşman gören bir Türkiye.

İkincisinin AKP'nin seçmeni olması şaşırtıcı değil. Onlar AKP'den önce de DYP'nin, AP'nin, DP'nin, RP'nin, yani Demirel'in, Çiller'in, Erbakan'ın, Mesut Yılmaz'ın, Alparslan Türkeş'in seçmeniydi. Şaşmaz bir şekilde hep aynı tercihi yaptılar ve hep solda duranlara kin ve öfke biriktirdiler. İçlerindeki faşizm, yobazlık, diktatoryal eğilimler AKP'nin ürünü değil. Tam da eğilimleri sebebiyle AKP'yi tercih ettiler.

Gezidekiler kimi tercih ediyor peki? Buna yukarıdakiler gibi net ve tek bir yanıt verebilir miyiz? Veremiyorsak neden? Düşünmeliyiz üzerinde. Biat edenle, her türlü biati reddeden aynı ülkede yaşasa da aynı dili konuşsa da aynı insan değildir. İlk ce-

vabımız bu olabilir. Din, demek ki icat edildiği günden bu yana insanı dönüştürme aracıdır. Ve ne yazık ki bugünkü görünümü insanı olumsuz yönde dönüştürdüğü şeklindedir.

Diğer yandan sağa çeken bu kitle için faşizm veya diktatörlük diye bir sorun yoktur. 1950’li yıllarda “demir kırat” niyetine DP’nin peşine düştüklerinde de demokrasi aşkları pek yüksekte değildi. Giderek diktatoryaya doğru yelken açan Menderes’ten bir demokrasi kahramanı çıkarmaları bu yüzden şaşırtıcı değildir. Bu insanlar evet bir realite. Herkes yapınca bir yanlışın doğruya evrildiğini sanan bir kitle bu. Kural tanımaz, çıkarıcı, faydacı, tanrısını kandırmaya kalkışacak kadar kurnaz, biraz esnaf, biraz tüccar bir kitle bu. Sola düşmanlığı, onu var eden bu pragmatik tercihlerini solun lanetlemesi ve onu değiştirmeye davet etmesi. Değişimden nefret eden ama yeniliğe bayılan bir tuhaf kalabalıktan söz ediyoruz.

Bu ülkede faşizmin ve diktatörlüğün beslenme kaynağı işte bu. Buna karşı Gezi’de somutlaşan siyasal olarak karmakarışık; ama yaşam biçimi olarak birbirine yakın kitle bu düzen için, faşizm için, diktatörlük için hep sorun, hep endişe kaynağı, hep mücadele edilmesi gereken bir kalabalık. Bugünkü imam hatip ısrarının tek nedeni işte bu kitlenin kaynağını kurutmak, onu hâkim kalabalığın içinde eritmek.

Buna döneriz. Ama şunu hatırlatayım; bu kalabalık bugünlere “Huzur İslamda” mottosuyla geldi. Güya daha fazla dindarlaşır, daha fazla biat edersek huzur bulacaktık. Daha fazla dindarlaştık ve daha fazla biat ettik ama bunun tek sonucu boğazlaşma, darbe, yıkım, parçalanma, iç gerilim, ötekileştirme, baskı ve zulüm oldu. Böylece 1960’lı, 70’li yıllarda yakınlaştığımız bir ulus olma durumundan yeniden parçalanmış bir büyük hapisane cemaatine dönuştük. İslam ile bu ülkeyi ümmet temelinde birleştirme girişimi böylece yıkıcı bir projeye dönuştü. Gezi, bir anlamda bu projenin çöküşünün tescilidir.

Ama öte yandan Gezi, bize bir ulus olmanın imkânının hâlâ var olduğunu gösterdi. Zulüm karşısında dimdik duran, boyun eğmeyen, geri çekilmeyen o kalabalık aynı zamanda kendi arasında müthiş bir dayanışma ağı kurdu. Birbirini hiç tanımayan insanlar birbirleri için hayatlarını tehlikeye attı, birbirlerini ölü-

müne korudu. Yardım için koştüğünün dinine, diline, inancına, siyasal görüşüne bakmadı bile. Orada yalnız barikatlar ve o barikatların iki yanı vardı.

Hâliyle içinden geçtiğimiz şu günlerde karanlığın ve aydınlığın kuvvetleri ayrı ayrı harekete geçmiş durumda. Evet, dediğin gibi bir yanda bir salgın hastalık olarak faşizm var; ama öte yanda her zaman olduğu gibi o salgına karşı birleşmeye ve direnmeye hazır kuvvetler de var. Bugünkü mesele Gezi'nin yarım bıraktığı işlerin getirisi. Gezi henüz işini tamamlamamıştır; çünkü işi tamamlayacak örgütlülükten yoksundur. Ama geride, üzerine o örgütlülüğü kurabileceğimiz bir umut bırakmıştır. Umut hâlâ tazedir ve uygun ortamı bulduğunda yeşermeye muktedirdir.

Bu büyük dirilişin-direnışin edebi bir karşılığı olmamasını düşünemeyiz. Belki de hayatlarında ilk kez sokaklara çıkan ve çok kısa olsa bile muzaffer olmanın hazzını almış milyonlarca genç var karşımızda. Bunun edebi bir yaratıcılığa yol açmayacağını asla söyleyemeyiz. Zaten bu genç kitlenin çok yaratıcı olduğunu direniş-diriliş sırasında gösterdikleri performanslardan biliyoruz. Bu yüzden ben kendi adıma, kısa notlar yazmayı denedim. “Fena Çocuklar Zamanı” bizim kuşağın Gezi'ye bakışının bir örneğidir; eksiğiyle, fazlasıyla. Ben, o çocuklarda bizim kuşağı var eden asi, yaramaz, çocuk şairlerimizi, edebiyatçılarımızı gördüm çünkü. Ama o çocuklar artık çok kalabalıktilar ve çok direngendiler. Korkuyu yenerek geldiler ve zalime diz çöktürdüler.

Karanlığın içinde parlayan ışıktır bu.

Ama dediğin gibi, faşizm de ona karşı direniş de hem yaratıcı hem kırıcıdır. Kırılanlar olur, duygusal yıkıma uğrayanlar olur. Bizim Reich ve Zweig böyledir. İntihar, bu düzene karşı mümkün olan tek bireysel protesto biçimidir. Direnemeyen, köşeye sıkışan aydının hayatını zalimin suratına fırlatışdır intihar. Biliyoruz ve bu bize sorumluluklar yüklüyor. Örgütlenmenin ve direnmenin yeni yollarını bulma sorumluluğudur bu. Ve bizzat deneyimlerimden biliyorum, intihardan daha zor, daha meşakkatli bir iştir. Ama şu veya bu şekilde direnen, teslim olmayan, başkaldıran herkes, her hayat değerlidir. Bu direnişin teslim olmayan, hayatını zalimin, faşizmin suratına fırlatan aydınlara büyük borçları var. Saygıyı eksik etmeyiz ama eleştiririz de. Başka yolumuz var mı?

Enver

“Gezi” üstüne uzunca konuşacağız. Birçok nedenden ötürü, hem içinde derin bir umut barındırması, hem bir genç kesimi ilk kez eylemli siyasal bir sürece katması açısından önemli. “Gezi” hemen her açıdan sıkışan siyasal İslam için fevkalade önemli bir uyarıydı. Barışçıydı, talepler yerli yerinde ve yapıcıydı ve dahası laiklik sorununu öne çıkarması itibarıyla esas gündeme işaret etmişti. “Her attığım adım itirazsız kabul edilir, nasılsa ben sandıktan çıktım ve çok olmak aynı zamanda haklı olmaktır” diyen kafa yazık ki bu fırsatı kullanamadı, fenası kindar bir karşı saldırıya geçti. Toplumun büyük kısmı o süreçten yenik ayrılmanın hüznünü yaşadı. “Peki ama yengi nedir, yenilgi nedir?” üstüne hiç düşündük mü?

Bana kalırsa bizim memleketimize özgü bir tez canlılıkla olayları anlık kavıyor, tepki veriyoruz. Düşünmeye pek zamanımız yok. Oysa toplumsal, siyasal sorunlar bir günde ortaya çıkmadığı gibi, bir anda ortadan kalkmıyor. Eğer hayat salt seçim sandıklarıyla açıklansaydı, hayli kolay olurdu. Öyle olmadığını zamanın sağlıklı terazisinde görüyoruz. Günlük başarılarla sarhoşlaşan ve buradan diktatörlük devşirmeye çalışan liderler, zamanla hakikati görüyor. Bilişimin bunca etkili olduğu bir süreçte, tek kişiye bir toplumun tapınır görünmesi de açık bir sömürgeci oyun olarak ortaya çıkıyor. Demem o ki, 15 Temmuz’da yaşanan cuntacıların darbe girişimi bize çok önemli bir şey söyledi. Tek adama kendini dev aynasında gösteren, en yakınındaki hainlerdir. “Gezi” buna karşı da bir direnişti.

Ali Ahmad Said Esber, dünyada tanındığı adıyla Adonis ünlü bir şair ve düşün adamı. Ülkemize çok kez gelmiş Suriyeli, kendini ateist olarak tarif eden bir dostumuz. İslam dünyasına yönelik ülkemizde verdiği bir söyleşide “İslamın sahip olduğu cahil, kültürsüz para” diyor. Bu saptama çok yerinde ve iyi bir özet. Bugün Yakındoğu coğrafyasında saltanat süren tek adamlar hep bu cahil, kültürsüz para üstünde oturdular. Kapitalizmin en güzel işleyişi budur. Teslimiyete hazır bir halk, hep doğruyu gösterdiğine inanılan bir önder ve uzun süren kanlı uyku süreci!

Adonis, o dönem bizde verdiği söyleşide ülkemizi övüyor. Örneğin, “Burada inancını ya da inançsızlığını saklamak zorun-

da değil insanlar” diyor. Ekliyor; “Ben burada söylediklerimi herhangi bir Arap ülkesinde söylesem, başıma gelmedik iş kalmaz” diyor. Memleketimizin laik birikimini, meclis deneyimini önemsiyor ve bunun değerini kavramak gerektiğine işaret ediyor. Tahmin edeceğin gibi söyleşi henüz AKP baskı düzeni öncesinde yapılmış. Yıl 2003. Düşünmemiz gereken, zamanın çarkının bizim için hangi yönde döndüğüdür. Müslüman-demokratlar kavramı yutturulmaya çalışılırken, her şey yolunda, vaziyet güllük gülistanlık sunuluyordu. Kısa zamanda “Gezi Dirilişi” ne geleceğimizi kimse tahmin etmedi elbette. Çöküş hızlı oldu.

Adonis tüm dünya için İslam üzerine çeşitli önermeler yapıyor. Bu çağın sorularına/sorunlarına hiçbir dinin tam anlamıyla yanıt veremeyeceğini, özellikle yeni bir İslam yorumuyla, kişi üzerinden bir din yaklaşımına gereksinim olduğunu söylüyor. Haklı kuşkusuz. Sanılanın tersine, İslamda inanç kul ile Tanrı arasında değil. Cemaatler, tarikatlar ve sonunda devletler hep bu dinsel güç ile kurumlaşıyor, sömürüyü azgın hâle getiriyor. “Cahil, kültürsüz para” tarifi burada öne çıkıyor.

İçinde bulunduğumuz süreçte, hemen her sorunu alma satma üzerinden tartışan AKP, vasat bir kasaba tüccarı tavrıyla yönetmeye alıştı ülkeyi. Pek çok kadim gelenek yerle bir oldu. İnsan dâhil, her değer alınır satılır hâle geldi. “Ekonomi tıkırında” aldatmacasıyla teslim olan laik sermaye çevresi de yuvarlandığı uçurumu göremedi. Süreç devam etmekte. Yeni tip bir aydın tarifi yapıldı ki sanırım en çok bunun hesaplaşması yapılacak önümüzdeki dönemde. Cahil para ağacı kesti, opera binasını çürümeye bıraktı ve şehirleri betondan bir açık hava hapisanesine çevirdi. Kurlsızlık kural oldu. Yoksul insan, evine kaçak bir kat daha çıkınca mutlu oldu. İlk depremde kafasına yıkılacağını düşünmeden...

İntihar meselesine gelince; toplama kampında hayli acıklı bir süreç geçiren ruhbilimci Viktor E. Frankl’ın “İnsanın Anlam Arayışı” kitabını ibretlik bir öykü olarak okudum. Mesleğin getirdiği bir gözle kendini ve çevresini izleyen Frankl, pusuda bekleyen ölüme karşın, insanın neden yaşama tutunmaya çabaladığını anlatıyor. Hoş, kimsenin yaşama ısrarı konusunda yeterli açıkla-

mayı, nesnel ölçülerle yaptığına emin değilim. Ancak abartılı ve ironik bir dille söylersek, biz de aklımıza mukayyet olunması güç bir esareti yaşıyoruz.

Kimin elinde esiriz?

Kültürsüz, cahil, parayla beslenen, vasatta uzlaşmış ve bunu kariyer planının doruğu gören büyük güruhun elinde!

“İntihar bir seçenek mi?” dersen, “hayır” demem. Ama niyetim yok henüz.

Orhan

Niyet meselesi değil sanırım, içindeki umudu ayakta tutup tutmama meselesi. Bu ülkenin acılı, kanlı-karanlık bir geçmişi var. Diyarbakır Cezaevi’nde kendini yakanları, ölüm oruçlarında hücre hücre ölmeyi göze alanları unutmayalım. İntihar mı? Belki. Direniş mi? Belki... Yapacak bir şey kalmayınca, yaşamı çıkarıp zalimin, işkencecinin suratına fırlatmak bu işte. Dediğim, Zweig’ın da yaptığı bir anlamda bu. Elbette daha bireysel eylemi. Dediğin gibi yazarlık biraz yalnızlık. Ama bu yalnızlığı çoğaltmamak gerek, direnmek gerektiğinde direnmenin yolunu bulmak, yaratmak gerek.

Gezi bu anlamda da önemli; umut verdi hepimize, umudumuzu tazeledi. İçinden geçtiğimiz kanlı-karanlık dönemi halkın bir şekilde yırtabileceğini, bu kabiliyeti, bu imkânı, içinde hâlâ bir potansiyel olarak taşıdığını gösterdi. Aydınlar tek tek korku eşiğini aşabilir biliyoruz; Diyarbakır’da, cezaevlerinde olanlar da biraz bu kategoride. Ama Gezi’de bir halk hep birlikte, birbirlerine omuz vererek, birbirlerine sığınarak, birbirlerinin yarasına merhem olarak korku duvarını aştı. Zalim için korku duvarını aşmış bir halktan daha korkunç, daha ürkütücü bir şey yoktur.

Ama örgütsüzlükle maluldü Gezi. Bütün benzeri hareketler gibi bir anda parladı ve söndü. Geride kamaşmış gözler bıraktı. Gezi, dediğim gibi bir imkândır, daha fazlası değil. Bir ay sürmüştür ki toplumsal hareketler için muazzam bir süredir. Şöyle söyleyeyim; Paris Komünü yetmiş bir gün sürdü, hâlâ geride bıraktığı mirası konuşuyoruz. Üstelik gerçekleştiği zaman dilimi 19. yüzyılın ikinci yarısıdır. Emperyalizm daha insanlığın şafağındadır, eli kolu her yere uzanmamıştır, insanlığın içini bo-

şaltmayı henüz başaramamıştır. 15-16 Haziran adı üstünde iki gündür, yüz elli bin kişinin hareketlenmesidir. Burada on milyon insan yürüdü; her şehirde, her kasabada sesini, izini bıraktı.

Ama sonuç ne? Zalimi devirmeyi başaramadı. Çünkü zalim, toplumun yarattığı aslında biricik örgütün başındaydı. Zor araçları elindeydi, yasama elindeydi, yargı elindeydi. Çok korkmuş olsa, felç olmuş olsa bile ayakta kalmayı başardı. Bunun tek sebebi, Gezi'de hareketliliğin süresinin sınırlı, kısıtlı olmasıdır. Kalabalık dağılınca, hamle sırası zalime geçti. Aradan geçen üç yıl, zalimin hamleleri ile tüketildi.

Açıkça söyleyelim; bugün karşı karşıya olduğumuz karanlık da o günlerin bakiyesidir. Diktatörü deviremezsiniz, diktatör faşizme gider. Gerici partiyi kapatamazsınız, gericilik gelir sizi kapatır. Buna verilecek tek cevabınız vardır, örgütlü bir ısrar. Castro'nun lafı sanırım: Biz düşersek kalkar yeniden deneriz ama diktatörler düşerse bu onların sonu olur.

Tamam ama bu bizi diktatörü bir an önce devirme sorumluluğundan kurtarmaz. Diktatörün diktatör olarak kaldığı her gün bizim kaybımız, onun kazancıdır. Tartıştık bunu zamanında; evet, insanlık sosyalizme mecbur ama ne zaman? Elli yıl, yüz yıl sonra! Yarın yapabileceğimiz şeyin elli yıl, yüz yıl sonra olması büyük bir kayıptır; elli yıl, yüz yıl daha acı çekilmesidir.

Ve biz karanlığın derinleşebileceğini, daha kesif bir karanlık olabileceğini yakın tarihimizden biliyoruz. Reich o koyu karanlıklardan birinin ağırlığı altında sesleniyor bize. Okuyunca bunu hissetmemek mümkün değil. Bir direnç gösteriyor evet ama insanlığa karşı geliştirdiği derin bir hayal kırıklığının izleri de apaçık ortada. Faşizm umut kırıcıdır ve umutları kırarak gelmiştir. Gelince insanları zehirlemiş ve umutları kırmıştır. Bugün hâlâ nasıl olup da felsefeyi yaratmış Alman ulusunun o başçavuşun arkasında böyle bir karanlık yola saptığını araştırıp duruyor tarihçiler.

Bulamazlar çünkü Alman ulusunda değildir cevap. Cevap, 18. 19. yüzyılın Avrupası'ndadır. Cevap, Avrupa'nın kendini inşa etmek için tarihi çarpıtmasındadır. Cevap, Avrupalı aydınların Yunan ayaklanmasına katılmak ve Barbar Türkleri yenmek üzere bugünkü Yunanistan topraklarına koşmasındadır. Cevap,

Napolyon'un Mısır seferindedir. Cevap, Osmanlı-Mısır donanmasının birleşik Avrupa donanması tarafından yakılmasındadır. Cevap, "Antik Yunan" masalının icat edilmesinde, eski Mısır'ın silinmesindedir. Ve Fransız kültürü Alman dilini ve kültürünü ezerken Alman aydınlarının Fransız aydınlarını züppe bulmasındadır. Bütün bunlar birleşip Alman faşizmini ete kemiğe büründürmüştür.

Nihayetinde bütün insanlığı karanlığa sürüklenme çabaları "Doğu"nun duvarına çarpıp dağıldı. Bunu kasten kullanıyorum, sosyalizmi insanlığın doğusu ilan etti çünkü bu düzen. Ve onu ancak onun doğusu durdurabilirdi. Öyle oldu. Nasıl bir bedelle ama... Korkunç. Sovyetler Birliği bütün bir kuşağı kaybetti, bu yüzden bir daha belini doğrultamadı.

Bütün bunlardan sonra sosyalizmin insanlık ailesinin kuşku götürmez geleceği olması gerekir değil mi? Ama böyle olmadı. Milyonlarca insanla elde edilen bu zaferin olumlu etkisi üç beş yıl sürdü. Sonra düşman ilan edildi sosyalizm, kapitalizmin bütün imkânları onunla mücadele için ayrıldı. Ardından yeni Freudcular dâhil, pek çok aydın aydınlık mücadelesinin değil bu karanlık girişimin parçası oldu. Herbert Marcuse'leri falan çoktan unuttuk. CIA parasıyla kitap yazanları affettik. Hâlbuki bunlar hepimiz için altın değerinde tecrübeler.

Gezinin sloganı "Boyun Eğme"ydi. Çok değerlidir bu. Aydınların temel mücadelesidir. Aydın dediğin boyun eğmemenin bir yolunu bulan, yoksa yaratan kişidir. Gezi'de onun yolunu hep birlikte bulduk. Kalkıp, boyun eğmemeyi öğretmeye çalıştığımız çocukların arasına katıldık, cop yedik, gaz yuttuk ve dimdik durduk. Bütün meselemiz bunu sürekli ve daimi kılmanın bir formülünü bulmaktır.

Zor biliyorum, belki daha çok şiir okuruz birbirimize. Belki tuhaf, duygu yüklü romanlar yazarız. Belki daha kalabalık rakılar içeriz. Belki gidip hâlâ varsa kalabalık fabrikalar önünde hoşbeş edip yeni dostluklar kurarız. Bütün mesele faşizme teslim olmamakta...

CUMHURİYETİN AYDIN SORUNU

Enver

“Aydın” sorunu benim için her zaman gündemde olan bir konu. Bu kavramı “demode” diye eleştiren, dolayısıyla beni de çağdışı bulan bir dolu tanışım, arkadaşım oldu. Demem o ki bugün yine aynı yerdeyim yani “aydınlanma/aydın” kavgası alabil-
diğine gündemde. Neoliberal dönem, aydınları ayakaltına almayı başardı. Salt bu tartışmalar bize yönelik değil, özellikle Fransa’da başladı, bir çeşit ihraç edildi memleketimize. Neoliberal sürecin kanaat önderi dediği tuhaf bir fikir insanı tipi oluştu. İlk hedefi “aydınlar/aydınlanma” karşıtlığı olan bir fikir dünyası içinde boğuluyoruz. Biraz neşelenmekte yarar var...

Ben Salâh Birsell’i pek seven biri olarak, şiirinin ve elbet dilinin neşesiyle bu aydıncıklara nasıl seslendiğini anımsatayım önce:

*Kafaları elektrik almaz
Lamba ışıyla aydınlanırlar
Afyon ve tiryak yutmuşlardır
Yürekleri doping almış sandal*

*Apışlarından yükselen ısı
Onları hiçbir bilgiye yaklaştırmaz
Hiçbir olayın kühünü bilmezler
Topu ekmek kırıntısı fırda*

*Pööh iyiye omuz kaldırırılar
Kötüyü bağırklarına basarlar
Her panelde onlar baştadır
Kapağı kapanık düşünce üfürürler*

*Toplantıdan çıkarken
En önde yürüyen onlardır*

*Her sofrada onlar konuşur
Her derneğe başkan seçilirler*

*Şehir susuzluktan kıvransa
Onların şapkasına yağmur yağar
Hem sağcıdırlar hem solcu
Ama yüzde beş yüz lambacı*

Şiirimizin adı “Lambacılar.” Salâh Bey ustamız alaycı diliyle aydın diye geçinen sefilleri yazıvermiş. “Biz hangi döneme denk geldik?” dersin, “ampulcüler” diye kolayca yanıt verebiliriz. Yukarıda çok sevdiğim dize “Şehir susuzluktan kıvransa/Onların şapkasına yağmur yağar” oldu. Elbette buna rastlantı denemez, güç ve iktidar sevdalısı, titrleri yakasına kocaman asılı tipler bulandırdı suyu. Eh, hâl böyle olunca da paylarına düşeni aliverdiler. İşin garibi; iktidarı benzersiz biçimde övmeye ne derece mahir idilerse, muslukları kapanıp, susuz kalmaya başlayınca muhaliflikte de hemen en önde koşuverdiler bu “ampulcüler!”

Şairi, yazarı, akademisyeni iktidarın kuyruğuna takılıp, övgü düzmeye başlayan toplumun başına gelmeyen iş kalmaz. Bu süreçteyiz işte. Ülke karmaşık süreçlerden geçerek, bir darbe girişimine dek geldi. Kusurluları saymak günlük gazetecilerin işi olsun. Ancak derinde büyük hesaplaşmanın görüleceği dönemde olduğumuzu da bilelim. Yüzünü batıya dönen, aydınlanmacı bir toplum, kerameti kendinden menkul tiksindiren bir muhafazakârlığa itildi. Bu hesabın bilançosu için şu çelişkilerin sonucunu bekleyeceğiz; Alevi/Sünni, Laik/Dinci, Türk/Kürt...

Bu sorunlar yeni değil elbet, bu kez farklı olan artık bizim iç meselemiz olmaktan çıkıp, bölgemizin yani dünyanın sorunu hâline gelmesi. Biz, dünya yeniden biçimlenirken, hangi koşullarda çıkıyoruz yola? Soru bu.

İktidarda, hemen herkesten kuşku duyan, tüm hükümetleri döneminde sadece yararcı bir siyaset izleyen, bencil ve kendine hayran bir diktatör var. Ordusu dağılmış, güvenini yitirmiş, imamların kucağında heba edilmiş bir ülke... Akademik dünya çökmüş, dünya ile bağlar tamamen kopmuş, medyası sadece isteneni gösteren bir ülke! En kötüsü umudu tamamen çalınmış bir

halk var karşımızda. Cumhuriyet en karanlık, en yönünü yitirmiş dönemini yaşıyor. Yıkım büyük, çözüm üretmesi gereken kimse-lerin bunun çok uzağında olduğu bir ülke.

Diktatörler korktukça zalimleşir, zalimleştikçe de korkarlar. Giampiero Carocci adlı bir İtalyan yazarın, sahafılık kitabı “Faşizmin Tarihi.” Bu cep kitabı herkeste bulunmalı. Elbette her ülkenin diktatörü kendi özgün uygulamalarını yapıyor. Ancak ortak özellikleri faşizmi belirliyor. Diyeceğim; elbette direnme günlerindeyiz, elbette toplum intihar ederken buna sessiz kalmak suça ortak olmaktır, ancak bir de karşı-direnış söz konusu. Yani?

“Demokrasi Nöbeti” diye sokaklara dökülen bir güruh söz konusu. Darbeyi savuşturduğunu düşünen, bunun sarhoşluğu içinde, yaz aylarının korunaklı havasıyla meydanlarda sabahlayan bir kitle. Herhangi birinin, yerinde, sağlıklı “demokrasi” tarifi yapacağını ummak tatlı bir düş olur sanırım. Demek ki kalabalık, bazen uyuşturucuyu kafaya dikip, güle oynaya ölüme gider. Salt saptama yapmak yetmez kuşkusuz. Öte yandan, teşhis doğru konulmayınca da tedavi imkânsız olur.

Hadi halk dilinde söyleyelim: “İmam osurduğu için cemaat sıcıyor.”

“Milli irade” dediğimiz nedir, sahiden kutsal mıdır?

En güç soru; söz gelişı halkın oyları bunca değerli ve belirleyiciyse, mesela, güruh bir referandumla, “Dünya kare şeklindedir” diye karar verse bunu kabul edip, buna uygun mu yaşayacağız?

Aydın sorunu hakiki bir sorundur, bunu gölgelemeyi başaranlar ülkeyi teslim etmiştir. “Faşizm” sorununa devam edeceğim elbet.

Orhan

“Şehir susuzluktan kıvransa/Onların şapkasına yağmur yağar” ne güzel. Şehir susuzluktan kıvranırken şapkasına yağmur yağdırmaya çalışanların aydınlı, aydınlıkla ne işi olur? Şehir susuzluktan kırılırken şapkasına yağın yağmuru reddedebilendir aydın. Biliyorum, soyu tükenmekte olan bir tür artık. 12 Eylül kırdı, 1990’larda faşizm biçti. Kürt meselesi üzerinden geliştirilen “insan hakları” söylemi ile artakalanlar liberalizme devşirildi. Sonra geride kalan-

lar, içinde Kürt geçmeyen cümleleri anlayamamaya başladılar. Bağımsızlık, özgürlük, sosyalizm, sınıf, kapitalizm, emperyalizm ve hatta ihanet, Kürt sorunu olmadan anlamlandırılmaz, konuşamaz hâle getirildi.

Dramatik “yetmez ama evet” faciasına böyle geldik. Bugünkü faşizmin hukuki altyapısının kurulmasında soldan devşirme bu liberal aydınların emeği ve çabası var. Faşizme hizmeti olan bir aydın sınıfımız oldu. Doğal bu da, liberalizmle faşizm kardeştir. Biri diğerini besler, biri diğerine kol kanat gerer, biri diğerine dönüşür. Hâlbuki vaktiyle bu “insan hakları” meselesini enine boyuna tartışmıştık. Bunun bir Amerikan programı olduğu belliydi. İnsan hakları söyleminin esinini piyasa toplumundan aldığı apaçıktı. Yer yer etkili bir soğuk savaş argümanı olduğunu biliyorduk. Marksizmde açık tanımlamalar vardı bu konuda. Marx’a göre insan hakları ile piyasa toplumu birbirinden ayrılmaz, birbirinden soyutlanamaz kavramlardı. Şöyle diyordu “Yahudi Sorunu”nda: İnsan hakları, insanı mülkiyetten kurtarmaz insana mülkiyet özgürlüğü sağlar; insanı dinden kurtarmaz din özgürlüğü sağlar, insanı yaşamını az çok temiz bir biçimde kazanma zorunluluğundan kurtarmaz ona çalışma özgürlüğü sağlar. O hâlde? Bizim, insan hakları ile savunulan “özgürlükleri” tartışıyor olmamız gerekirdi. Din özgürlüğünün, çalışma özgürlüğünün, mülkiyet özgürlüğünün insanda yol açtığı tahribatı konuşuyor olmamız gerekirdi.

Şehir susuzluktan kıvranırken şapkasına yağmur yağanlar, faşizmin Kürt sorununa takındığı tutumdan önce kutsal insan haklarına, sonra yüce Batı değerlerine vardılar. Kapitalizme, emperyalizme koydukları kayıtları kaldırdılar. Sonra bunlar üzerinden cumhuriyete ve laikliğe utanç verici bir nefret geliştirdiler. Sonra bu nefret üzerinden sistemin yeni hâkimi olan tarikatlarla ve islamofaşizmle tiksindirici bir ittifak geliştirdiler. Bu satırları yazdığım sırada Kürt siyasal hareketinin “Alevi” vekillerinden biri, darbe sonrası Yenikapı’da AKP-CHP-MHP tarafından ortak miting yapılmasına bile “İttihatçı” diye sövüyordu. Liberalizmin Kürt hareketi üzerindeki derin tahribatıdır bu. Farkında değil, PKK’dan daha İttihatçı bir örgüt yok şu anda ülkede. HDP

bildiğin İttihatçı bir parti. Her ikisi de liberallerin nefret ettiği “Jakoben” gelenekten besleniyor. Bir ulus yarattılar, ona dayanarak bir devrim yapmaya çalışıyorlar. İttihatçıların salt konspiratif yapılarına dayanarak iktidar olduklarına, arkalarında hiçbir halk desteği olmadığına ancak ahmak liberaller inanır.

Solumuzda, Kürt hareketimizde Baskın Oran-Ufuk Uras çizgisidir bu. Bu çizgi bir aydın kırımının dışı vurumudur. Sefil ve yoksuldur, cahil ve çoktur. İktidar yanaşmasıdır, muhalefet yetmezliği ile maluldür.

Dediğin gibi, şairi, yazarı, akademisyeni iktidarın kuyruğuna takılıp, övgü düzmeye başlayan toplumun başına gelmeyen iş kalmaz, bu süreçteyiz. Daha yakın zamanda “akıl adam” kılığında halkımıza “çözüm süreci” anlatma seferine çıktı bunların bir kısmı. Öyle inanıyorlardı ki “Kemalizmin” yarattığı sorunu “Tayyibizm” çözecekti. Kurtlar sofrasına oturdular bu inançla, insanımızın, halkımızın kurdu oldular. Denildiği gibi, insan insanın kurdudur! Hatırla; bir meydanda zalim, adı sosyaliste çıkmış birtakım adamların adlarını vererek teşekkür etti. Aydın tarihindeki en karanlık tablodur bu, silinmez bir utançtır. E aydını böyle olanın halkı da “demokrasi nöbetçisi” olur. “Şehir susuzluktan kıvransa/Onların şapkasına yağmur yağar...” Zalimin yancısı olanın şapkası hep ıslak kalır!

Bu arada “aydınlanma”ya da döneriz belki. Biz aydın meselesini, hep diri tutulan bir kuşku ve otoriteden derin bir nefret olarak biliyoruz. Yıllar önce üzerimize gelen dalgayı hissetmiş ve “aydınlanma” meselesine erken bir başlangıç yapmıştım. Benim “Aydınlanma Tarikatı” böyle doğdu. Bir yanıla tarihsel aydınlanma ile bir tartışma girişimiydi, diğer yanıla bu topraklardaki aydınlanma sorununa bir giriş denemesiydi. Tam da aydınlanma eleştirisi yapmaya çalışırken geldi karanlık. Böylece eleştirmeye çalışırken “Aydınlanma Hareketi”nin bir parçası olarak bulduk kendimizi. İttihatçılık ve Kemalizm meselesindeki hâlimiz de böyle, laiklik ve cumhuriyet meselesindeki hâlimiz de. Bunların amansız bir eleştirmeniyken, kendimizi bunlar için savaşıırken bulduk. Çünkü üzerimize gelen zifiri bir karanlıktır. Karanlıkta tartışmanın ise hiçbir anlamı yoktur, koşup ışığı çoğaltmak gerekir.

Bu liberal taife ile belki de farkımız budur. Onlar tartışıp karanlığa ışıksızlık taşıyorlar, biz savunmaya geçip ışığı çoğaltmaya çalışıyoruz ve böylece gerçek bir tarife doğru da hızla yaklaşıyoruz...

Enver

Kemal Özer okudum kaç zaman sonra, şiirinin basamaklarına baktım ve düşündüm. İkinci Yeni rüzgârında özgün, hayli güzel ürünler vermiş bir şair, buradan şiddetle kopuyor ve toplumcu söyleme yöneliyor. Didaktik ve hatta lezzetsiz bulduğumu söylemeliyim. Fakat neden buraya döndüğünü anlıyorum. Bir aydın, eğer toplumsal çalkantılar içinde, inatla duyarlılığını koruyor ve olan bitene bir çift söz etmek istiyorsa, elindeki silahını patlatır. Özer'in silahı da şiiri olmuş...

Gezi Dirilişi ne kadar öğretici oldu, kalbimizde ve tarihimizde ne tür bir yer bıraktı, zaman geçtikçe ve demlendikçe daha bir kavrayacağız. Şimdiden bildiğimiz, ülkenin acılı tarihi üstüne hiç düşünmemiş, körleşmiş büyük bir kitlenin aydınlanması olduğudur “Gezi”nin. Hani, hamasi biçimde “Analar Ağlamasın” söylemi vardı ya Gezi'deki analar da eklenerek, yeni ve acılı kadınlar ülkesi yaratıldı. Arjantin'deki kayıplardan esinlenerek, zamanında Behçet Aysan'ın yazdığı “Beyaz Başörtülü Kadınlar” a selam dururum. Şair erkenden haber verir çığlığıyla.

Cumartesi anaları yanı başımızda inatla ve acıyla devam ediyorlar sessiz isyanlarına. Acılı analar ailesi büyüyor her an, her dakika. Koca bir Kürt halkının analarının gözlerinden kanlı yaşlar akıyor. Bugün cuntacıların başarısız darbe girişimiyle tutuklamalar sürüyor. Devletin içinde sinsi bir yılan gibi yerleşmiş kimileri açığa çıktı! Çıktı mı sahiden? Sorgulamalarını okuyoruz bu kişilerin, hakiki suçlarına yönelik tek bir soru yok. İstanbul'un göbeğinde, ekmek almaya giden bir çocuk, resmi kurşunla vuruluyor, can veriyor ardında. Dönemin valisi FETÖ'cü olduğu savıyla tutuklanıyor ama isnat edilen suçlar arasında “Berkin Cınayeti” yok! Biz buna adalet demeyiz, affetmeyiz.

Cumhuriyet tarihinde benzeri olmayan bir süreci yaşıyoruz. Darbe süreci sonrası “itirafçılar”, “ispiyoncular” ve “kandırılanlar” diye üç grup çıktı karşımıza. Bir büyük faşist İslamizasyon

projesinin ortaklarıdır bu kişiler. Kürtlerin üzerine bomba yağdıran, kumpas davalarını kuran, Gezi çocuklarını öldüren bunlardır. RTE çıkıp: “Kandırılmışım, Rabbim bizi affetsin” diyor. Güzel de, ya Tanrımız aynı değilse? Cemal Süreya: “Herkesin bir Tanrısı vardır ve onunla birlikte ölür” diyor. Aman dilediği Tanrı da RTE’ye ait. Ona güvenmemiz için bir sebep yok.

O(HAL)de yeni bir sorma sürecine girmeliyiz. Nereye evriliyor bu süreç? Bana kalırsa, bugünleri yazanlar Kürt ulus devleti kuruluşuyla ilintili yorumlayacaklar olan biteni ileride. Bu bir kehanet sayılmaz. Ayrıca benim bir itirazım da yok. Lakin kurulacak yeni devlet de ABD güdümlü milliyetçi ve siyasal İslam soslu olacaksa, yazık olur bölge halkına. Bağımsızlık dediğimiz nedir? Sadece bir çember çizip, içine bayrak dikip oturmak mı? Bilimden, sanattan, aydınlanmadan uzak kurulacak herhangi bir devletin, üçüncü lig bir aşiret ülkesi olması kaçınılmaz. Demem o ki meseleyi sağlıklı bir teraziye taşımalıyız. Cehaletin egemenliği, salgın biçimde yaygınlaştı şu günlerde, ucuz fırsatçılık Yakındoğu’yu biçimlendirebilir ama kalıcı ve huzurlu sonuç alınamaz.

AKP döneminin önemli davalarından Ergenekon ve Balyoz sanıkları, intikam duygusunun da getirdiği bir zafer sarhoşluğuyla, her gün ekrandalar. Yine gerçek sorular güme gidiyor. Bedel ödedi bu insanlar ve öfkelerinde haklılar. Yalnız; söz gelişi, Albay Ali Tatar’ı intihara sürükleyen süreci salt FETÖ ile açıklamak mümkün mü? O dönemin koalisyon ortaklarından birinin kandırılmış olması suçtan arındırmaya yeter mi o kişileri? Şimdi böyle bir savrulma da var. Bana kalırsa, asıl soru bu değildir; bölgesel güç diye tanımlanan, Soros’un “En iyi ihraç” ürününüz diye tarif ettiği TSK’nın ne denli bir kâğıttan kaplan durumuna düştüğünü saptamak ve bunun üstüne sormak gerekir.

Yıllarca vesayetçi/Kemalist denen ordunun hiç de Kemalist olmadığı, bayağı FETÖ elinde oyuncağa döndüğü de ortaya çıktı. O(HAL)de soralım; Genelkurmay başkanı beyler uyuyor muydunuz? Geleceğe dair dünyanın en sert hesaplaşmalarının görüleceği bölgemizde sahiden bir ülkemiz olsun istiyorsak, nasıl düştük bu bataklığa diye sormak gerekmez mi?

İşte aydın ve aydınlanma sorunu yine buradan çıktı ortaya. Gerçekten yerküreyi kavrayacak, etik değerleri oluşmuş aydınla-

rımız var mı? Güç dönemlerde toplumun dönüp bakacağı, doğru okuma yapan aydınlarımız...

Kemal Özer şiiriyle bitireyim...

ANALAR

*Kıyısına gelip de
bakıyorlar bir uçuruma başları dönmeden;
soğumamış oysa açılan toprak
tabutun daha yeni örtülmüş kapağı
yeni değmiş körpe vücutlara kurşun
dökülen kan dinmemiş daha
duydukları acı, бүrүndükleri yas
yaktıkları ağıt daha yeni.
Ve nerdeyse doğacak olan güneşe benzer
bir dirim ışığı yüzlerinde
yeniden doğurmaya hazır cömertçe
yeni oğullar için mayalanmış yürekleri.*

Orhan

Tartışmanın, hadi “sohbetin” diyelim, yolunun şiire çıkması ne güzel. Kara kuru bir dilimiz oldu son yıllarda. Kurgusu, şiiri piyasanın tecavüzüne uğramış bir dönemden geçiyoruz. Elif Şafak, Orhan Pamuk edebiyat, Sunay Akın, Küçük İskender şiir, inanmadığım Tanrım, hurma cumhuriyeti kıvamında bir edebiyat bu. Ne çıkar bundan? Hiç. İşte hâlimiz ortada. Bunlarla büyüyen yeni kuşak Necip Fazıl’ı şair sanıyor. Haklılar. Orhan Pamuk roman yazarıysa Necip Fazıl büyük şairdir. Bıraktım yazarlığı Necip Fazıl’ın hayatı Orhan Pamuk’tan, Elif Şafak’tan, adı geçen tuhaf şair müsamerecilerinden daha renklidir. Kumarbaz, üçkâğıtçı, dalavereci, dilenci, yancı... Biraz Fauche, biraz Dostoyevski... Türk usulü ama. Daha cahili, sığı, boş tenekesi...

E haliyle bu durumda nereye sığınacağız? Kemal Özer gibi geriye çekilebileceğimiz son cephe sosyalizm. Son günlerde kırılanlara, kırılmalara bakıyoruz ve şükrediyoruz sosyalist gelenekten geldiğimize. Terbiyedir bu, mirastır. Bir belkemiğimiz varsa, bir direncimiz varsa, bir dik duruşumuz varsa bu, içinden geldiğimiz

büyük ailemizin marifetidir. Biz o kapının hizmetkârıyız. İyi ki öyleyiz.

Şiir önemli. Şiirsiz direnemez kimse, şiirsiz yazamaz. Şiirsiz dik duramaz kimse. Necip Fazıl'ı şiir diye okuyanın dik durması mümkün değildir. Bak işte tokadı yiyen itirafçı oluyor, azarı yiyen bildiğini kusuyor. İslamcı hareketin, Cemaat'in bu kırılğanlığı şiirsizliktendir biraz da. Necip Fazıl'la, Yahya Kemal'le direne-mezsınız, dik duramazsınız.

Gidip baksınlar 12 Eylül zindanlarına. Sol direnmiştir, susmuştur, adını söylememeyi bir onur meselesi hâline getirmiştir. Gidip baksınlar Denizlere, Mahirlere. Bunlar öte dünyaya inanıyorlar üstelik şehitliğe, cennete inanıyorlar. Bir sürü Marksist çocuk biricik olduğunu bildikleri hayatlarını çıkarıp zalimin suratına fırlattı. Bence şairlerimizin yüzü suyu hürmetine bütün bunlar.

Bana kalırsa cumhuriyetin ilkiyle ilgili tartışmalar anlamsızlaştı. Tartışma bittiği için değil bu, tarih buradaki sorunu geçersiz ilan ettiği, önümüze çözülmesi gereken yeni sorunlar koyduğu için. Örneğin TSK'da Kemalist aramak böylesi boş işlerden biri. NATO'nun tedrisatından geçmiş, ABD'de sırtı sıvazlanmış adamlardan ne Kemalisti olacak? Onlar olsa olsa Amerikancı olur, AB'ci olur, Fethullahçı olur, sermaye dostu olur, işçi düşmanı olur. Olan bu. 12 Eylül zindanlarında bizim çocuklara karşı aslan kesilen, inanılmaz eziyetler eden, acımasızlığı ile nam salan adamlar işte bunlar. Yarım akıllı bir imamın kulu olmuş hepsi, uysal kedi olmuş.

Haliyle önümüzde gerçek sorunlar var şimdi. Kemalizm bitti, yerine yobazizm geldi. Laiklik bitti, yerine gericilik geldi. Aydınlanma gitti, yerine karanlık geldi.

“Sizin alınız al inandım

Sizin morunuz mor inandım

Tanrınız büyük amenna

Şiiriniz adamakıllı şiir

Dumanı da caba”

diyor Turgut Uyar. Tanrıları büyük, şiirleri adamakıllı üstelik dumanı üstünde kaba saba adamların iktidar olduğu tuhaf bir

dönemin içinden geçiyoruz. Somutu Küçük İskender, soyutu Necip Fazıl olan bu şiir işte bu dönemin yansıması. Düşün, Ahmet Hamdi Tanpınar'dan Elif Şafak'a evrilmiş bir edebiyat var önümüzde.

Bu durumda şiiri, edebiyatı, hayatı tahkim etmeliyiz yeniden. Şiiri ve edebiyatı piyasanın tasallutundan kurtarmalıyız. Yazmak, yaratmak kutsal bir iş-uğraş o yüzden. Her zamankinden daha devrimci bir iş. Zalim her türlü eziyeti yapabilir evet ama her şartta bir kurşun kalem bulabiliriz. Her şartta sivriltiliriz ucunu. Zulme karşı atabileceğimiz ilk kurşun budur...

YIKILIRKEN GERİDE KALAN

Enver

Milli birlik ve beraberlik vurgusu yapıldığı her zaman; kimi gerçeklerin, suçların üstünün koca bir bayrakla örtüldüğünü düşünürüm. Cuntanın saldırısı ardından, muhtemelen yeni bir gündemle birlikte, unutmaya meyilli milletimiz, esas gündemden vazgeçecek ve geniş kalabalıkların onayıyla yaratılan, bu soyut ve maliyeti ağır yükü taşımaya başlayacak. En yalnız günlerdeyiz. Ne çok arkadaşımızla yol ayrımına geldik. Üstelik bir zaman geçip, çevredekilerin “Yahu haklı çıktın yine” demelerinden de pek sıkıldım. Sürekli haklı ve yenik olmak aydın yazgısı elbette. Lakin bunu geç fark edenleri affetmek zorunluluğu yok mu, delirtir insanı...

15 Temmuz 2016 günü, tuhaf bir saatte ve muhtemelen bir anlaşmazlık sorunu erken kalkışılan darbe girişimi, bize farklı deneyimler de yaşattı. Sıcaklığına yaşanan korkular, çözümsüzlük duygusu aşıldıktan sonra, kafayı çevirip yakın tarihe ve elbet bölgeye bakmak gerekiyor. O gün, üstümüzde jetler uçarken, sokaklarda insanlar birbirini ezerek para çekmeye, erzak almaya giderken nasıl da mahluklaştığımızı gördüm. Ben de bu sürünün dışında değilim elbet. Çocuğumun gürültüden uyuyamadığı o saatlerde, “Evimiz basılacak mı?” kaygısı bir yana, “Kim bu darbe girişimin sahibi olacak?” sorusu da ortadaydı. “Önemi var mı darbenin kime ait olduğunun?” dersin, sonuçları itibarıyla yok ancak memleketi anlamak için var. Hoş aradığımız “ABD hangi işbirlikçileriyle yola koyulmuş?” onu anlamaya çabalıyoruz. Mesele bu.

Bu sürecin sonunda önümüze üç ağır mesele gelecek bence;

- İyice birikmiş bölgesel Kürt devleti sorunu,
- Artık tüm dünyayı esir alan IŞİD gerçeğinin bizdeki karşılığı,
- Hızlanacak olan ve sonu belirsiz göç dalgaları.

Epey bir süredir önümüzde duran bu sorunları halı altına iterek liberal zevzeklikle geçiştirdiğimizi sandık ama öyle değil elbette. Kanaatimi söyleyeyim:

- Çok uzun zamandır kopmuş olan Kürt ve Türk halkı arasındaki bağ, artık iç sorun olmanın çok ötesinde. Bölgesel bir meselenin de salt silahla, ucuz siyasal, hamasi söylemle aşılması olanaklı değil. Demem o ki Kürt halkı er ya da geç, bir ulus devlet arayışına girecektir. “Gün buna uygun mu?” dersen, sanırım hayli uygun. Azgın bir ırkçı dalga bu tür bölünmelere uygun zemin hazırlar. Bana sorarsan bu ayrışma Kürtlere ve Türklere mutlu ve huzurlu bir gelecek getirmez. Nihayetinde “gericilik” bir millete mahsus değil. O hâlde bu deneyim yeni acılara gebe olacak...
- Şam’da namaz kılma sevdasıyla yola çıkan AKP, kısa zamanda küresel yenilgiler yaşadı. “Stratejik Derinlik” adlı kepaze kitabı kutsal bir metin gibi uygulamaya kalkan RTE/Davutoğlu ekibi, sert duvara tosladı. Bunları biliyoruz. Bölge, önemli bir ders aldı bu süreçten. Saddam, Kaddafi, Mübarek otoriterdiler; iyi adamlar değillerdi ama onların boşluğunu cihatçılar doldurdu ve bölge, içinden çıkılmaz kan gölüne döndü. Esad bu denklem içinde feda edilemezdi. Kürtler, Kobane olayına dek sessiz kaldılar; ancak korkunç gerçeğe onlar da hızla yüzleşti. Şimdi IŞİD için çember daralıyor ve gidecekleri tek bir ülke kaldı: Türkiye.
- Bu yüzyılın ağır göç çağı olacağını biliyoruz. Hem küresel iklim dengesi hem de savaşlar belirleyici olacak. Geçiş ülkesi olarak Türkiye’nin ayrı bir önemi var. Türkiye’nin hangi akılla yönetileceği, dünya açısından çok önemli! AB ülkelerinde yapılan tüm anketler milliyetçiliğin, yabancı düşmanlığının azdığını gösteriyor. Devrim çöpe atılmış, ırkçı siyasetçiler neredeyse sahici bir seçenek. Bayan Le Pen’i kastediyorum. Çok yüzü olan Avrupa, bugün Afrika ve Yakındoğu göçüne karşı, yaşlı nüfusuyla ne halt edeceğini düşünüyor. Bunun sonucu, Türkiye’ye yeri gelince tehdit, yeri gelince rüşvet oluyor; milyonlarca insan ya denizlerde can versin ya da Türkiye’de kalsın diye: Daha şimdiden üç milyon mülteci varken ülkemizde;

eğitim, sağlık, iş gibi sorunların derinleşeceğini görmek kehanet olmaz. Yeni bir sosyoloji oluşuyor.

Şimdi bu milli birlik ve mutabakat meselesine dönelim. Tarihînin en zayıf ordusuyla, bölgede tutunmaya çalışacak bir Türkiye. O hâlde, rastlantı diyemeyiz 15 Temmuz cunta girişimine. Buradan ne sonuç çıkacak göreceğiz. Ancak somut bir veri var elimizde, laikliğin altımızdan çekildiği her an, daha büyük bir felaket yaşıyor bölgemiz. Tuhaftır, iktidar olmak isteyen kim varsa, ilk olarak laikliğin törpülenmesine izin veriyor. Anlaşılan milli mutabakat buradan kurulmuş.

Edebiyat meselesine yine döneceğim. Tüm bunlara kayıtsız bir edebiyat olamaz elbet!

Orhan

27 Mayıs ve 28 Şubat'a karşı 12 Mart ve 12 Eylül. 15 Temmuz bütün bu halkanın son zinciri oldu. Yeni bir evredeyiz artık. 27 Mayıs ve 28 Şubat eski cumhuriyetin son silkinme denemeleliydi. 12 Mart ve 12 Eylül gerici ataklardı. Ama 15 Temmuz'da bir tarikatın kontrolündeki askerler, gerici bir siyasal hareketin emrindeki diğer askerlere karşı darbe yapmaya kalkıştı. Önce Genelkurmay'ı ve kuvvet komutanlıklarını bastılar, komutanları esir aldılar. Bu dönemin siyasi rengine uygundur. Genelkurmay ve yüksek komutanlar iktidar partisinin emrindedir ama onların altındakiler, bütün stratejik noktaları tutanlar Cemaatçidir. Kemalist ordunun geldiği yerdir bu, siyasal İslamcılarının birbirine darbe yapmaya kalkıştığı tuhaf, anlaşılmaz bir yapıdır elde kalan.

Bu yazı yazmaya durduğum saatlerde Yenikapı çıkıntısında Diyanet Başkanı Cemaat'e beddua ediyor, mitingin katılımcısı Genelkurmay Başkanı da elleri dua pozisyonunda amin diyordu. Bu, cumhuriyetin erken kapanışıdır. Erken dememin nedeni kapatmak isteyenlerin 2023'ü kapanış tarihi göstermesinden. Yoksa çoktan ölmüştü. Öldürenlerin asker olmasında şaşılacak bir yan yok, her düzen içinden çürür. Cumhuriyeti ve laikliği çürütenler de onun bekçisi sanılan askerler oldu.

Çürüme ne? Kişisel bir şey sayamayız. NATO'nun, ABD'nin, AB'nin, kapitalizmin kucağına oturdun mu çürürsün, çürütür-

sün. Yoksa sanıldığı gibi süt oğlan Hulusi meselesi değil bunlar. Bugünün ordusuna bakıp 27 Mayıs'taki gibi devrimci subayları görmeyi umamazsın. Talat Turhanların, Talat Aydemirlerin zamanında değiliz. 1978 mezunu "üçüncü yol"cular bizim kuşağımız için bile bir efsane artık. Şimdi Fethullahçılar var; tuhaf bir dincilik, mutlak bir yobazizm, Amerikanofil bir siyaset algısı, NATO'ya, Batı'ya bağlılık. Darbe gecesi okunan bildiride de bunlar söyleniyordu.

Ve fakat bütün bunlardan sonra şurası açık. Bizim bulunduğumuz bu coğrafyayı tutarken elimizde hâlâ tek numara var; laik cumhuriyet. Bunlar olmadığında Irak'tan, Suriye'den, Katar'dan, Suudi Arabistan'dan bir farkımız yok. Laiklik ve cumhuriyeti çıkardığında geriye kalan sıradan bir Ortadoğu ülkesi. Bana kalırsa laiklik ve cumhuriyeti çıkardığımızda "Türklük" de çıkıyor aradan, geride kalan yığının Körfez Araplarından bir farkı kalmıyor.

Ortadoğu böyledir; sınırlar belirsizleşmeden önce kimlikler belirsizleşir. Kaba İslam bütün kimlikleri siler, yerine asla onun yerine geçemeyecek bir dinsel kimlik koyar. "Türk kimliği" dediğimiz şey zaten tartışmalıdır, elde olan en somut şey Türkçedir. Türk devrimi bunun için önemliydi, bu belirsizlikten yola çıkıp bu belirsizliğe rağmen bir ulus yaratmaya çalıştı. Sağımızın ve liberallerimizin nefret ettiği şey bu işte. Bu cüretten nefret etmekte. İttihatçılık, Jakobenizm diye küfrettikleri şey işte bu. Sağımız bundan "dini kimliği sildiği için" nefret ediyor, liberallerimiz ise "volontarist" bulduğu için.

Fakat bu arada Kemalizmden İttihatçı ve Jakoben bulduğu için nefret eden liberallerimizin aynı yolu izlemekte olan Kürt siyasal hareketinin tartışmasız yancısı olması da ayrıca manidar bir hâl. Yani İttihatçılığı bir küfür olarak kullanan İttihatçılarla karşı karşıyayız. Onların İttihatçılığı iyi, tarihsel İttihatçılık kötü...

Bütün bunların ötesinde AKP diye bir vaka yok. Çürütücü bir organizma gibi işlev gören bir hareket bu. Girdiği, nüfuz ettiği her şeyi çürüttü. Yerine hiçbir şey yeşertemedi. Bu satırları yazdığımız günlerde OHAL yasasına dayanarak bir rejim inşa etmeye çalışıyordu ki imkânsız olduğunu ikimiz de biliyoruz.

Şiire dönelim; torbasında sadece Necip Fazıl olan bir siyasal hareket bundan daha fazlasını nasıl yapabilir ki? İmkânsızdır.

Alman faşizminin bile koca koca sanatçıları vardı, büyük müzisyenleri, şairleri, düşünürleri vardı. Beğenirsiniz beğenmezsiniz. Necip Fazıl'la yaratacağınız düzen işte böyledir, ölçsüzdür, ahlak düşküner. Dindar ama imansızdır. Yalan, dolandır.

Ve bütün bunlar dünyanın topyekûn bir büyük uçurumun kenarına dayandığı bir zaman aralığında olmaktadır. Dediğın gibi dış politikada çöktüler ve geri çekiliyorlar. Aksi nasıl mümkün olabilirdi ki? Bunlar dine dayanarak alanı düzleyebileceklerini sandılar. Ortadoğu'da her şeyin dine göre şekillendiğini sanmak büyük bir ahmaklıktır. Buna ancak imamlar inanır. İmamlarımız inandı. Uğurumda en öndeyiz, arkada büyük bir tazyik var. Biliyoruz, uçuruma yuvarlanmamız kaçınılmaz.

Bu noktada bile şiire sarılabılıriz sanki. Acımızı hafifletecek sihirli sözcükler lazım bize, Nâzım lazım, Ahmet Arif lazım, Enver Gökçe, Hasan Hüseyin lazım. Melih Cevdet'in ipine sarılabılıriz ancak böyle bir uçurumun kenarında. Bu noktada felsefe, bilimsel düşünceye sarılabılıriz ancak. Konuştuğumuz bu, aradığımız bu. Bulamazsak yaratabilir miyiz, böyle bir gücümüz yeteneğimiz var mı? Belki de sorabileceğimiz biricik gerçek soru budur; "var mı?"

Enver

Sözün tarihe kalması giderek güçleşiyor. Okuryazarlığın suç sayıldığı günlerden geçiyoruz. Hoş, yakın zamanda bu görsel bombardımandan bıkan insanlığın, dingin biçimde düşünmeye gereksinim duyacağını, o vakit kitapların kapaklarının dönmeye başlayacağını düşünüyorum. Belki de tatlı bir düş bu. Temenni...

İleride bu kitabın okuru "Yahu Yenikapı'da ne oldu?" diye sorabilir, yanıt vereyim. Bir cunta kalkışması altında kalan millet(!) birlik ve beraberliğe davet edildi. Bunun için dolgu alanda, yeni yapılan toplanma mekânında, bugüne dek bir araya gelmesi olanaksız görünen kimseler arzı endam ettiler. Muhalefet partisi başkanları, genelkurmay başkanı, din adamları, alabildiğine popüler kim varsa toplandı. Amaç "darbeye karşı demokrasi" diyebilmektir. Aynı dakikalarda, "Dostlar Tiyatrosu" oyunları güvenlik gerekçeyle yasaklı hâle geldi. Çünkü günlerden O(HAL)'deyiz.

Dostlar Tiyatrosu/Genco Erkal ömrü boyunca sosyalist, aydınlanmacı oyunlar sahnelemiş bir ekip. Her darbe döneminde yasaklı olagelmışler. Şimdi de Nâzım ve Brecht oynuyorlar. Tuhaf olan bir milyondan fazla insan toplarken gereken güvenliği sağlamayı beceren devletimiz, bir okulun yazlık bahçesinde perde açan tiyatrocuları koruyamıyor. Demek ki bir darbe girişimi oldu, kimi yırttı, kimi altında kaldı darbenin.

Yine bu tarihi güne dönelim. Tuhaf biçimde “Ben darbeci değilim” yarışına giren ünlüler, ellerinde telefonlar boy boy fotoğraflar/videolar çekerek niyet beyanında bulundular. Popçu, topçu tayfasını anlıyorum da kimi aklı başında sandığımız kimselerin de en ön safta yer almasına acıyla gülümsedim. Ustamız Ferhan Şensoy: “Kimseye verecek selamım yok benim” derken haklıdır. Geziden bu yana telefon defterimdeki isimleri hızla azaltıyorum. Niyeti her ne olursa olsun, pusulası bozuk insanlarla bir arada yaşamak istemiyorum. Verecek selamım yok onlara. Hele ki Gezi çocuklarının kanı yerdeyken...

Bir Bektaşî fıkrası var: “Bektaşî’nin biri yakarıyormuş Tanrı’ya ‘Allah’ım şarap ver bana’ diye. İmam efendi bu duayı görünce öfkeyle dönmüş Bektaşî’ye ‘Bre kâfir’ demiş, ‘bari imansızsın edebinle otur da Allah’tan günahlarını affetmesini dile’ demiş. Bektaşî: ‘Hoca efendi, herkes Allah’tan kendinde olmayanı ister. Sen sabahtan beri ‘Allah’ım bana iman ver’ der durursun. E sende iman yok, bende de şarap” diye basmış tokadı. Güçlüye yakın olma arzusu genlerine işlemiş bir milletin sanatçı(!) evlatları görev başındaydı. Sahi, insan darbeci değilse, neden bunu ispata gerek duyar?

Büyük patırtılar kopartan kitlesel toplantılar, her zaman faşizmi çağırıştırır. Nürnberg’de yapılan son büyük Nazi toplantısı örnek gösterildi Yenikapı’ya eşdeğer biçimde Batı basınında! Benim de pek bilmediğim bir yazar Reck-Malleczewen “Çaresiz Bir Adamın Günlüğü” adlı yapıtında, büyük ve pişman kalabalığa şöyle seslenir:

“İş işten geçmedi mi biraz beyler? Bu adamı Almanya’nın en büyük katili yapıp işler yolunda gittiği sürece peşinden ayrılmayan sizdiniz; hiç duraksamadan istenen her yemini eden ve yüz binlerin ölümünden sorumlu olan, bütün dünyayı gözyaşlarına

boğup, gazap oklarını üstüne çeken bu suçluya uşaklık edecek kadar alçalan...”

15 Temmuz gecesi halkına tankıyla, topuyla saldıran ve bir meczuptan emir alarak hareket eden o askerler, nasıl bir ruh hâlindeydi acaba? Başka bir soru, bugüne dek içinde, bunca gözü dönmüşü barındıranları fark etmeyen orduya niçin güvenilmedir hâlâ? En önemlisi, kalabalıkları toplayarak darbelerden ve yargılanmadan korunmaya çalışan RTE, Tanrı tarafından görevlendirildiği fikrinden uzaklaşmış mıdır? Sanmıyorum.

Demem o ki; umutsuz insanların evine kapandığı, yalnızlaştığı günlerdeyiz. Şaşırtıcı bir söz edeyim, üzüntüm herkes için. Milyonlarca insanın barış içinde yaşayacağı bir memleket herkesin gereksinimi oysa. Çok mu romantiğim, çok mu hayalciyim?

İKİNCİ BÖLÜM

CAHİL İMAMLAR
ZAMANI

ŞEHRİN URUNDA MUTABAKAT ARAYIŞI

Orhan

Felsefe, gerçeği tasnif etme işidir. Bilim, gerçeği arayıp bulma uğraşıdır. Sanat, bütün bunların ötesinde gizil olanı bulup çıkarma, yeniden kurma ve ifade etme etkinliğidir. Bunların hiçbirinden nasibini almamış adamların sırf ünlü diye, sırf görünür diye akademisyen, düşünür, sanatçı, yazar olduğu bir dönem bu, evet. Dolayısıyla farklı olaylar karşısında ne tutum alacaklarını hem kestirmek zor, hem de kolay. Zor, çünkü nereye hareket edecekleri biraz önlerinde açılan kapılarla ilgili. Tıpkı koyunlar gibi, bir kapıyı kapatır, diğerini açar ve hepsini belli bir alana yönlendirirsiniz. Aralarından pek azı buna itiraz eder, direnir bilirsiniz. Saraya davet bir kapıdır, akıl adamlık bir kapıdır, TV’de program yaptırma, dizide rol alma bir kapıdır. Kapılar böyle açılır ve koyunlar her zaman açılan kapıdan girer.

Batılı aydının tarihi işte bu kapıları reddetmenin tarihidir. Yaptırlarına zarar vereceği kaygısıyla Nobel Ödülü’nü geri çeviren Jean Paul Sartre en bilindik örnek. Şahane 1960’lı yıllarda aydını önünde kapılar açarak yöneltmek zordu. Ama bunun yanında, direnen de Sartre’dı nihayetinde, tek başına ayakta durmayı başarmış bir yazardan söz ediyoruz. Ödül belki de Nobel Ödülü’nün verilmesi değil, onun tarafından alınmamasıydı. Alsaydı ödül Nobel’in olacaktı, almamıştır. Bir yola girmedeği için bir yol açmıştır.

Bunu şunun için hatırlatıyorum, Gezi’nin ünlü kahraman çocukları toplaşıp Yenikapı çıkıntısına koştular, koşarlar. Onların bir daha herhangi bir şekilde Gezi’nin önünden geçmesi için on milyon insanın arkalarında durması gerekir çünkü. Korkarlar, açık kapıdan ilerlerler. Gezi’de dolaştıkları aynı rahatlıkla Yenikapı çıkıntısında boy gösterirler. Gezi’deki çocukları linç edenler, açık kapıdan giren bu koyunlara bayılır, onore eder, selfie çektirir. Bizim Sermiyan Midyat’ı gördüm bir ara, hani bizim programda penguenli tişörtüyle şov yapmış, bizi de beğenmemiştii. Yaparlar.

Tayyip tişörtü giydi mi göremedim, öğreniriz. Yakında dolgun maaşlı yeni işleri olur, sola yüzlerini buruşturarak bakar, küçümserler. “Gezi’yi de fazla abartmamak lazım canım” yollu açıklamalar yaparlar. Yenikapı çıkıntısındakilere muhalefet edenlerin “beyaz Türkler” olduğunu iddia ederler, sanki Cihangir’de aksi mümkünmüş gibi. Bu koyunlar arasında Sartre aramak beyhudedir nihayetinde.

Dediğim gibi felsefe, gerçeği tasnif etme işidir. Bilim, gerçeği arayıp bulma uğraşdır. Sanat, bütün bunların ötesinde gizil olanı bulup çıkarma, yeniden kurma ve ifade etme etkinliğidir. Bunların hiçbirinden nasibini almamış adamların sırf ünlü diye, sırf görünür diye akademisyen, düşünür, sanatçı, yazar olduğu bir dönemde başka türlü nasıl olabilir ki? Felsefeden, bilimden, sanattan nasibini almamışsan her düşünün Kanber’i olacaksın mecburen. Üzüntü verici olan aralarında sayıları az da olsa önemsedığımız insanların da olması. Zalime meylettiler hep birlikte; hem korktular, hem de kendileri için alanın giderek daralmakta olduğunu fark ettiler. Zaten biliyorduk, ama 15 Temmuz’dan sonra Türkiye’de ciddiye alınacak bir basın olmadığı, hepsinin iktidarın emir eri olduğu ortaya çıktı. Bütün spor kanallarından, bütün müzik kanallarından iktidar yayını yaptılar, basının yerinde iktidarın durduğu çok açık bir biçimde görüldü.

Sonra geçmişte “Hoca efendi” diye sabah akşam Cemaat kıcıyalayan adamların bir gecede büyük Cemaat düşmanlarına dönüştüğünü gördük hep birlikte. Hiç utanıp sıkılmadan dün söylediklerinin tam tersini söylediler çıkıp ekranlara, gazetelerinde dün söylediklerinin tam tersini yazdılar. Yazarlar, varoluş sebepleri budur.

Bu durumda bizim için de her yazı, her kitap, her tutum alış küçük çaplı bir direnişe dönüşmekte ki bu da yaşadığımız koşulların normalidir. Bu, koyun olmayı reddetmekle ilgilidir, açılan kapılardan girmeye direnmekle ilgilidir, aydın olmakla ilgilidir ve asıl önemlisi insan olmakla, insan kalmakla ilgilidir. Herkesin girdiği kapıdan girmek aydın olmanın adabına aykırıdır. Bu, herkesin okuduğu kitapları okumak gibi kirli, pis bir iştir. Yapmayız, yapamayız.

Sen söyledin, telefon rehberlerimizi temizleyip azaltacağız. Selamlarımızı daha kıskanç kullanacağız ama mutlaka insana güveneceğiz. Bu tarih, koyun olmayı reddedenlerin tarihidir. Zordur, acıdır ama mutlaka yazılır!

Enver

Elie Wiesel'in "Gece" adlı kitabı/yaşam öyküsü Nazi günlerinde insanın ne hâle gelebildiğini adım adım anlatır. Tüyler ürperen bir gerçekliği, insanın birbirinin etini çiğner hâle gelmesini bir ibret vesikası olarak önümüze koyar. Primo Levi gibi, o da insanlıktan beklenmeyecek tutumların, belki "vahşiliğini" demeliyim, koşullarını tarif eder bize. Her an, yanı başınızda, en acı biçimde birileri ölüyor, aklını kaçırıyorsa, orada yaşama tutunmak güçtür. Sanırım bu büyük yazarlar, elimizde olan kitapları yazmamış olsalardı akıllarını kaçırdırlardı.

Israrla bugünün koşullarına dönerek bir benzetme yapmak istiyorum. Pek çok kimse geleceksiz olduğunu düşünüp, umutsuzluk içinde kıvranıyor. Boş bir umut hâli beni de tedirgin eder. Ancak eyleme geçen, çalışan, üreten insanın umut etme hakkı vardır. Hayatı alabildiğine değiştirme/devrim olanağı bulamayabiliriz. Ama bunun için çabalamak değerli ve anlamlıdır. İçinde bulunduğumuz toplum, şu an, bir tür açık hava hapishanesi hâlinde. İnsanların kendini özgür sanıyor olması, özgür olduğu anlamına gelmez elbet. O hâlde özgürlük üstüne düşünmeliyiz.

İradesini bir öndere, hocaya, Tanrı'ya devreden kişinin özgürlük alanı kendiliğinden tarif edilmiştir. Düşünmekten kaçan kimse, sunulan alan içinde kolay dolanır, aldanır. Beyaz yakalılarda sıkça gördüğümüz modern tarikat üyesi olma hâli de bu boşluktan kaynaklı. Kişisel gelişim zırvası, yaşam koçluğu hep buradan yürüyor. Derinlemesine bir felsefe peşine düşmeyen insan, hap bilgileriyle vaziyeti idare ediyor. O hâlde, buna özgürlük denebilir mi?

Sartre özgün ve değerli bir örnek... Bir geleneğin devamı, daha önce de söz ettik, ayağı Fransız Devrimi'ne basar. Bir aydın, felsefeci, edebiyatçıdan bekleyeceğimiz tüm huysuzlukları taşır içinde. Kolay değildir böyle birinin örgütlü kavgaya girmesi. Pek sevilmezler. Üyesi olduğu Komünist Parti'yle bile kavgaya eder ve

yolunu ayırır. Neden? Güçlü soruları vardır ve hep eksiklidir yanıtlar.

Sartre, bir yandan yaşamın anlamını kavramaya çalışır, “varoluşçu” düşünsel zemine yaslanırken, öte taraftan alabildiğine toplumsal eşitsizliklere karşı çıkar. İşte bu, özgürlük arayışıdır. Birbiriyle çelişen bu iki durum, tam da “aydın” tarifidir. Teslim olacağı bir tanrısı yoktur ve büyük ölçüde rastlantısal düştüğü bu dünyada yaşamayı da anlamlı bulmamaktadır. “Saçma” güçlü bir kavramdır. Öte taraftan, sürekli yaratmaya devam eder ve ülkesini karşısına alma pahasına, hep dik kafalı olur. Cezayir meselesi bunu somutlar. Demek ki özgürlük dediğimiz olgu/sorun onca kolay tarif edilmiyor.

Senin dediğin yere gidersek, güruhun davranışına kapılıp, güncel söylemin ardından giden kimselerden ne bekleyeceğiz? Ama daha iyi soru şu: Neden biz Türkiye’de Sartre türü bir tavır, bu sıradan/kötücül popüler insanlardan bekliyoruz? “Sıradan” diyorum, çünkü unutulmaya uygun bir popülerlik bu. “Kötücül” diyorum, her daim alkış isteyip, uyuşturucu tutkunu gibi bağımlı oluyor kişi. O hâlde ahici bir durum yaratmak ve buna uygun davranış geliştirip, sözünü eklemek kolay değil.

Sanatçıların tüm dünyayı doğru kavramak gibi bir becerisi, yükümlülüğü yok elbet. Ancak çoğunun sezgileriyle bunu başardığını görürüz. O hâlde, gerçekten sanatsal yaratısı olan kaç kişiyle karşı karşıyayız, ona bakalım. Demek sezgileri de körelmiş kimseler arasındayız ya da sanatçı sanılanlar pek de o sıfatı hak eder hâlde değiller.

Günü kurtarma telaşına düşmüş bu ünlüler kervanı, dünyayı okuyamadıkları için, Suriye’de olanlardan paylarına düşen sorumluluğu bilemezler elbet. Boğaz’da bir tekne de demokrasicilik oynamak kolaydır. “İnsanların birbirinin etini çiğnediği, yediği o günlerdekilere farkınız ne?” diye sormak gerekir. Faşizm, genellikle çaktırmadan esir alır insanları...

Orhan

Tamam, kalabalıklar ile aslında çok uzak olmayan, aynı biçimde düşünen, aynı biçimde hisseden birtakım “seçkin” insanlardan söz ediyoruz demek ki. Bu “seçkin” lakırdısını kasten kul-

lanıyorum çünkü bizde içi boşaltılmış kavramlardan biri de bu. Yüz kelimeyle konuşan seçkin olur mu? Olsa olsa parasal açıdan seçkindir o. Ama son olayların ardından sıra dışı örneklerimiz oldu. Örneğin Celal Şengör. Geçtiğimiz aylarda “Bok yedirmek işkence değildir” mealinden laflar etti hatırlarsan. Bu kadar ahmak laflar etmesine karşın pek bilmiş bir havası var her zaman. Papyonuyla, pahalı gömleğiyle, pantolon askılarıyla, yuvarlak gözlükleriyle, “Atatürkçülüğüyle” pek bir seçkin duruyor her daim. Muhalifti de kendi iddiasına bakarsan. Darbeden sonra “Erdoğan’ı savunmak için canımı veririm” dedi. Kim Celal Şengör’ün canını istedi bilmiyorum, ortalıkta bir tehlike var da savuşturmak için Celal Şengör’e ihtiyacımız varmış gibi bir durum da yok. Seçkinimizin durumdan çıkardığı vazife bu. Karmakarışık bir kafa, en uçlar arasında salınıp duruyor.

Bizim mahallenin “deli”si Nihat Genç. Çılgın bir muhalifimizdir biliyorsun, sözünü budaktan esirgemez. Bu nedenle başı beladadır hep. Herkes iktidarla uyuşsa Nihat Genç’in uyuşacağını düşünemezsiniz. Ama o da 15 Temmuz sonrasındaki “şehitler” söylemine gözü kapalı atlamış durumda. Daha önemsiz bazı başkaları Tayyip Erdoğan’ı savunmayanların akılsız olduğunu ima eden yazılar yazmaktaydı ki o kadar olur. İşte buradayız. Tabii hiç kimseden Sartre olmasını bekleme, umma hakkımız yok ama her hâlükârda akli başında insanlar gibi konuşmalarını, yazmalarını umma hakkımız var. Gezi’de çocuklarımızın öldürülmesi emrini bizzat verenlerden söz ediyoruz, laikliğe, cumhuriyete düşman olanlardan söz ediyoruz; nepotizmi bir yönetim biçimi hâline getirenlerden söz ediyoruz, halkın birikimlerini çalanlardan söz ediyoruz, dinbazlığı-yobazlığı bir alamet-i farika hâline getirenlerden söz ediyoruz. İşte böylelerinin arkasında hizalandılar. Aralarında, arkasında hizalandıkları adamın “millî” olduğunu iddia edecek kadar cüretkâr olanları bile vardı.

Bütün bunlar, içinden geçtiğimiz dönemin hakikaten tuhaf bir dönem olduğunun işaretleri. Ayrı durmak, farklı düşünmek, kalabalık ayınlar karşısında akıl ve ruh sağlığını korumak, dinbaz-yobaz saldırılar karşısında bilimin aydınlığını savunmak giderek daha zorlaşıyor.

Peki, neden böyle, neden düşünce biçimimiz, siyasal tutum alışımız, siyasi konumlanışımız böylesine iğreti, böylesine yarım yamalak?

Bunun cevabını da aramalıyız “aydın” konusunda düşünürken. En önemli nedenlerden birini söyleyeyim; din konusunda ürkekliğimizdir. Bu ürkeklik, giderek bağnazlığa, yobazlığa evrilmiş dinsel tutumları bile eleştirmeyi güçleştirdi. Pek bir saygılıyız dinsel siyasi ataklar karşısında. Soruyorum burada, ülkemizde din tartışması nerede var? Hiç böyle bir şey yok. Hep birlikte siyasal İslamcılık denen modern çağ yaratığının saldırılarını göğüslemeye çalışıyoruz. Ağır, kanlı, karanlık bir saldırı altındayız. Birileri kalkıp hâlâ “inanca saygı”dan söz ediyor hâlbuki. Ne inancı? Nerede saygı duyulacak inanç?

Batılı aydın, bu mücadeleyi verdi ve kazandı. Yıktı dinin yarattığı sahte tabuları. İnancı, dini, Tanrı’yı, hadi doğrudan söyleyelim Allah’ı tartışacağız. Başka türlü nasıl bir çıkış yolu bulabiliriz ki?

Bertrand Russell, “Neden Hristiyan Değilim?” diye kitap yazdı biliyorsun. Sanırım Varlık Yayınları arasında Türkçesi de var. Çok önemli bir kitaptır. Çok parlak bir aydın bu kitabı yazarak genelgeçer inançla arasına mesafe koydu. TV’ye çıkıp söyledi de. Bunların da kayıtları var, ulaşılabilir. Bunlardan birinde sunucu Bertrand Russell’a “Neden Hristiyan değilsiniz?” diye soruyor. Yanıtı şu: “Çünkü hiçbir Hristiyan dogması için kanıt göremiyorum. Tanrı’nın varlığını desteklediği iddia edilen birçok argümanı inceledim ve hiçbirini mantıksal olarak bana geçerli görünmedi.” Bu kadar net.

Belki biz de çıkıp “Neden Müslüman Değilim?” diye kitaplar yazmalı, İslam dogması için kanıt olup olmadığını, bunların mantıksal olarak geçerli olup olmadığını açıkça tartışmalıyız. Bunu yapmadığımız için beline bomba bağlayan tuhaf modern çağ yaratıkları, kendileri gibi inanmayan başkalarını havaya uçurup duruyor. Bunları yazmadığımız için, birtakım ahmaklar laikliği “inanç özgürlüğü” sanıyor. Hiç ilgisi yok kardeşim; birtakım tuhaf inançların var diye kalkıp bu inancını bana dayatmayacak-sın. Başkalarının senin gibi ibadet etmesini, senin dogmalarını tartışmasız kabul etmesini talep etmeyeceksin. İnancın nedeniyle ayrıcalık istemeyeceksin.

Haksızlık etmeyelim, Turan Dursun gibi Russellarımız var. Faili meçhul cinayete kurban gittiler ama. Ne inancı, ne özgürlüğü? Başkalarını öldüren, vuran, linç eden inancın özgürlüğü mü olur?

Bu “seçkin” ahmaklığı işte bu sığ siyasal-entelektüel iklimden kaynaklanıyor. Yıkmalıyız bu iklimi, fırtınalar yaratmalıyız. Entelektüel şiddet, şiddetlerin en masumu, en insana yakışanı, belki buradan başlarız!

TANRI'NIN İNSANIN KARANLIĞI KARŞISINDAKİ ÇARESİZLİĞİ

Enver

İki kavram üzerine yoğunlaşalım. Biri “din”, diğeri “seçkinlik.” İkinciden başlayacağım. İnsan kendine verilmiş, rastlantısal biricik armağan “yaşam”ı nasıl süreceği konusunda, iradesiyle yönünü bulur. Öleceğini bildiği hâlde, inatla yaşama tutunmak felsefi bir sorundur kuşkusuz. Eğer bu bilgiye karşın yaşam irademiz tamsa ve devam edeceksek, o hâlde bir “anlam” bulmalı ve uğrunda çabalamalıyız. Beylik, kolay gibi duran bu söylem, biraz derinlemesine bakınca, pek de kolay açıklanamaz. Neden inatla yaşamak isteriz ve çabalar dururuz anlam peşinde?

Evrenin hangi döneminde, ne tür koşullar içinde olacağımızı bilmeksizin dünyaya düşüyoruz. Ama sonrasına dair, yani sonuca/ölüme dek aradaki zaman bize ait. Elbette çeldirici milyonlarca bedensel haz önümüze seriliyor; ancak ‘düşünmek’ kadar insanı yücelten ve mutlu eden bir uğraş olmadığını biliyoruz. Büyük güruhun düşünmek sandığı her neyse, esasın bu olmadığını felsefe, sanat, edebiyat bize gösteriyor. Evrenin gizini çözmek için büyük reçetelerimiz yoksa da yaşamı, doğayı duyumsamak için çabalıyoruz. Hâl böyle olunca da incelmış zevklerimiz, uğraş alanlarımız oluyor. Okumak ve müzik bunların başında gelir. İnsan bilmediğinden korkar. Büyük kitlenin düşünmekten kaçmasının nedeni bilmeyişidir. Tanımadığı için, o çetrefil yol karanlık gelir kalabalıklara. Buna uğraş veren kimseleri de aşağılamak için “seçkin” derler. Kendi gibi olan arasında mutlu olan kimse, oyunbozan, itiraz eden, isyan edenle başa çıkamayınca saldırır, yaftalar, yargılar...

Sözlüğe bakınca “seçkin” ne anlama geliyor, hemen görüyoruz. Seçmeyi bilmek, ayıklamak gerekiyor. Onca bilgi, uyarıcı içinde, kişi kısacık ömrüne hangilerini sığdıracağına karar vermekle yükümlü. Kimi, bunu umursamadan, rastgele yaşamayı

yeğleyebilir. Kaldı ki serserilik etmenin de bir seçim olması için, düşünsel zemin gerekir. O hâlde “seçkin” olmak için, seçim yapabilecek yeterlilikte olmak gerekir. Çoğu zaman, seçtiğini sandıkları bilgiler/yaşam etkinlikleri, kişiye dayatılandır. Buna uyanmak için de bilinç/bilgi yani düşünme becerisi gerekir. “Seçkin” diye horlanan kimse; topluma tepeden bakan, aşağılayan değildir, tersine, kendine saygı duyan, iradesini devretmeden, yazgısına sahip çıkandır. Buradaki dram büyük güruhun kendine bu türden bir değer vermeyip, saygı duymamasından kaynaklıdır. Derin bir yalnızlık duygusu buradan doğar.

Parayla, çeşitli sıfatlarla, şöhretle seçkin olmak mümkün değildir. Herhangi bir iktidara, kudrete sahip olmak, bu seçimleri doğru yaptığınız anlamına gelmez. Genellikle vasatlıktan doğan ölçü, aradan sıyrılma olanağı bulan uyanıkları/kurnazları öne çıkarır. O hâlde, çok satan kitapların çoğunun leş koktuğunu fark eden kişiye kızılır mesela. Ya da müzik diye gürültü dinleyene burun kıvrıran kişiye, “burnu büyük” denir. Ötesi; beton yığını içinde, çirkinlikte yaşayan topluma, bunu işaret eden kimse sevilmez, hatta hedefe oturtulur. Şehir bilinci kolay oluşmaz. Biz, derin ve ürkütücü bir kasaba tüccarı kurnazlığına tutsak yaşıyoruz.

Buradan “din” meselesine girelim. Yerli yerinde bir din eleştirisi yapılmaksızın bir toplumun kendini bulması ve sözü edilen seçme olanağına ulaşması güçtür. Din fevkalade elverişli bir siyasal unsur. Bu kadar kolay bir silahın büyüünün bozulmasını kim ister?

“Anne Frank’ın Hatıra Defteri”ni okudum yeni. Bugüne dek hep kısa baskıları yapılmıştı güncenin. Babası, kimi mahrem sayfaların görülmesini istememiş. Şimdi özgün hâliyle tüm dünyada yayımlandı. On üç yaşında bir kızın kaleminde beklemediğim bir düzey ve üslup söz konusu. Şaşırtıcı, irkiltici. Nazi saldırısından saklanmak için hazırlık yapan birkaç Yahudi aile, saklanmak için bir yer hazırlıyor. Dışarıdan insansız gibi görünen bu sığınağa dolan aileler, insana dair akla gelebilecek her duyguyu, davranışı, o korku ortamında derinlemesine yaşıyor.

Dışarıdan bir tıkırtı geldiğinde, karanlıkta, sıçanların arasında ve neredeyse soluk almadan kırk sekiz saat öylece durdukları zamanlar oluyor. Bir teneke içine, neredeyse kımıldamadan, sı-

rasıyla dışkıladıkları anlar geliyor gözümün önüne. İnsanın en düşkün hâli! Buna karşın, kimi bir avuç pirinci kendine saklayıp, paylaşmaktan kaçarken; kimi herkes doysun diye bekleyip, kaşığı en son uzatıyor tabağa. Tüm etik sorunlar, yalın sorunlar/ olaylar karşısında önümüze çıkıyor. Genç kız, ergenliğe geçişini, cinsel uyanışını, ebeveynleriyle olan ilişkilerini bir romancı ustalığıyla kaleme almış. Ev sakinlerinden kimi, mizacı gereği umutlu/olumlu, kimi tersi! Bir de Tanrı var orta yerde.

Anne Frank “Arkadaşım Kitty” diye seslendiği defterine, “Çok çalışmam lazım, ileride büyük bir yazar olmak istiyorum” notu düşünüyor. Aylarca gün ışığı görmeden, korku içinde ve inatla geleceği düşleyerek yaşıyor insanlar. Anne, neden Yahudilerin böyle acılarla karşılaştıklarını sorguluyor, savaş zalimliğinin ne boyutta olduğunu yazıyor güncesine ve bir Tanrı’ya sığınmıyor. 31 Mart 1944 günü Kitty’ye şöyle diyor:

“Tanrı beni yalnız bırakmadı, bırakmayacak da!”

Onca direncin ardından, tam da kurtulacaklarına inandıkları sırada, bir ihbarcı yerlerini bildiriyor “Arka Ev”de yaşayan Yahudilerin. Ardından büyük felaket geliyor. Sürgünler, toplama kampı ve korkunç ölüm!

İnsan buradadır işte. Her yönüyle. Bugün Anne Frank dünyanın en çok okunan yazarı! On altı milyondan fazla satmış günlüğü. Sormak hakkımız:

Tanrı, Anne’nin dileğini yerine getirdi ve onu yerkürenin en önemli yazarı mı yaptı yoksa onu yapayalnız SS’lerin eline vererek ölüme mi gönderdi?

Orhan

On üç, on dört yaşında bir kız çocuğu. Üzerine gelen tarifsiz bir zifiri karanlık. İnancı var ve tanrısına sığınmıyorsa kim ne diyebilir? Zaten bizim tartıştığımız ya da tartışmak istediğimiz de bu değil. Kültürel olarak din veya inanç hep var oldu, hep var olur, zenginlik sayarız. Kültürel dinin tanrısının büyük güçleri yoktur, saldırgan değildir, mütevazı bir tutumu vardır hayata karşı. Bizim karşı karşıya olduğumuz şey bambaşka. Sanırım Russell da “Neden Hristiyan Değilim?” derken hedef aldığı şey pazar günleri kiliseye gidip huzurla evine dönen bireyler değil,

kilise, Vatikan. Yani dinden, inançtan bir iktidar devşirenler, bir siyaset üretenler. Bizim sözünü ettiğimiz de bu. Müslümanlık bu ülkenin kültürel renklerinden biri; inanalım inanmayalım o renk bize de bulaşık. Dışarıdan bakıldığında hepimiz “Müslümanız...” Annemin inancı, babaannemin inancı. Babaannem beş vakit namaz kılardı, bacakları çok sorunluydu, eğilemez, eğildiyse kalkamazdı. Ama disiplinini hiç kaybetmedi. Böyle diye ayrıcalık istediğini de görmedim hiç. Bana da sorduysam söylemiştir, “Böyle yapacaksın” dediğini hatırlamıyorum hiç. Annem daha gevşek bir Müslümandı, estikçe namaz kılar, orucunu aksatmamaya çalışırdı. O da bunu hiç kimseye hissettirmeden yapmaya çalışırdı. Bir keresinde Alevi bir arkadaşımızın annesi Muharrem orucu tutuyor diye onunla birlikte oruç tuttuğunu fark etmiş, gülerek sormuştum “Muharrem orucunun anlamını biliyor musun?” diye. Bana söylediği müthiş bir insanlık dersidir: “Arkadaşım tutuyor ya ne fark eder? Onun orucu benim orucumdur, insanız nihayetinde.” dedi. Biz, bu inançla, bu tutumla nasıl kavga ederiz, nasıl tartışırız? Kutsaldır bu; inançtan söz etmiyorum, bu insanlık hâli, bu insanlık durumu kutsaldır, koruruz, özenli davranırız.

Siyasal İslam gelip inancın bu kutsallığını bozdu, kırdı, attı. Kültürel İslamı darmadağın etti siyasal İslam. Bütün camileri devletli İslamın arka bahçesi hâline getirdi. Din ile piyasa toplumu öylesine iç içe girdi ki hangisi nerede başlıyor, hangisi nerede bitiyor anlamak mümkün değil. Diyanet İşleri kendi halkına karşı, o halkın inancına karşı bir misyoner gibi çalışıyor. Onlar için Müslüman olmak yeterli değil artık, onun bir yorumundan olmalısınız, bir mezhepten olmalısınız. İçinden geçtiğimiz dönem dinsel yıkım dönemi olarak anılacak ileride. Kendine “din bilgini” diyen tuhaf adamlar, hırsızlığın dini açıdan haram olmadığını söyleyebildiler utanmadan. Sırf inançlı diye hırsızları mazur gördü başka inançlılar. Zulmün arkasından omuz verdi Müslümanlar. Konya’da bir stat dolusu adam-kadın tekbir sesleri arasında ölen çocuklarımızı yuhaladı. Hepsisi masumdu hâlbuki, bilmiyoruz, büyük ihtimal çoğunluğu inançlıydı. Ama bir stat dolusu alçak, ölen çocuklarımızı yeterince Müslüman bulmadı, ölmelerini haklı buldu ve katilin arkasında dizildi.

Bunların inançtan beslenip beslenmediğini bilmiyoruz ama en azından şunu biliyoruz; inançlı olmaları onları bu alçaklıkları yapmaktan alıkoymuyor. Daha geniş bakalım; dünyanın büyük bir çoğunluğu dindar ama bu dindarlık derin yoksulluğu, örgütlü alçaklığı, sömürüyü, zulmü asla hafifletmiyor. “İslam coğrafyası” karanlık, kan revan. Birbirini yiyor Müslümanlar. Hristiyan coğrafyasının bir kısmı İslam coğrafyası kıvamında, diğer kısmı zalim. Yahudi devleti İsrail, bir Arap kıyma makinesinden farksız, dinlerinden feyz alarak öldürüyorlar yoksul ve mazlum Filistinlileri.

Tartıştık bunu, din ile ahlak arasındaki bağ çok uzun zamandır kopuk. İnançlı olmaları insanları ahlaklı insanlar hâline getiriyor. İnanç, sadece onu diğerlerinden ayırıyor veya diğer bazılarıyla birleştiriyor. Birleştikleri ile yan yana gelip ayrıldıklarına saldırıyorlar, öldürüyorlar veya ölüyorlar.

Yani Anne Frank’ın bir Tanrı’ya inancı olması kendisi açısından iyi, acılarından ve korkularından kaçıp sığınacak bir yer olması ihtimali gibi bir şey. Bazen ihtimaller düşük olsa bile iyidir. Ama Anne Frank’ın tanrısının kız çocuklarının elinden tutmadığını, onları korumadığını, zalimin yanında saf tutup yoksul ve mazlum insanlara zulmettiğini, kötülük yaydığını, ölümü adaletsiz dağıttığını, kötülükle iyilik arasında seçim yapmak zorunda kaldığında ağırlığını kötülükten yana koyduğunu tarihten biliyoruz.

Şu kadarını söyleyeyim; Musa mazlumları toplanmaya çağırdığında toplananların çoğu Musa’dan önceki dinlerden miras adlar taşıyordu. Musa’nın adı da o dinlerden ödünçtür. İsa çıkıp mazlumları toplanmaya çağırdığında toplananlar Musa’nın inancının işaretlerini taşıyordu. Muhammed çağırdığında kurtuluş umuduyla toplananlar arasında Museviler ve İseviler de vardı. Dinin insanlığa nihai kurtuluş getirdiğine değin bir işaret göremiyoruz yani. Öte dünyada vaat ediyorlar ancak bunu. Öyle olduğu için de bu dünyadaki eşitsizlikleri, zulümleri onaylıyorlar, hatta yeniden üretiyorlar.

Anne Frank’ın tanrısı onu kurtaramadı ama onunla birlikte bu zulmü görenlerin mirasçısı olduğunu iddia eden İsraililere de kız çocuklarını öldürmemeleri gerektiğini öğretmedi. Filistinli

kızlar, Anne Frank’a ağlayan dindarlar tarafından acımasızca öldürülmeye, ezilmeye devam ediliyor.

Peki, bu durumda bu din, bu inanç meşruluğunu nereden alıyor? Sırf kendine inanan kalabalıklar var diye saygı görmeyi umabilir mi bu inanç?

Bu gaddar inanca ve onun zalim tanrısına haddini bildirmek, eski mütevazı sınırlarına çekilmeye zorlamak da bizim görevimiz. Böylece bizim için elli yıldır yakıcı bir sorun olan laik cumhuriyet meselesine geliyoruz. Bütün iyiliklerin ve bütün kötülüklerin insandan geldiği bir düzlemde tartışabiliriz bilimi. Bu dincilik bizi de skolastik bir ruh hâline soktu. Sanırım temel meselemiz bu.

Büyük Marksist Christopher Caudwell’in sözü; “Radikal olmak işi kökten almaktır, kök ise insan için insanın kendisidir.” Kendimizden başlamalıyız yıkmaya, frenlerimizden kurtulmalıyız. Bu saygılı hâl artık bir aydın hâli değildir...

Enver

Anne Frank defterine son olarak şunları yazmış:

“Benim için yaşamımı, ölüm, yoksulluk ve karmaşa üzerine kurmam olası değil. Dünyanın gün geçtikçe yavaş yavaş bir çöle çevrildiğini görüyorum, gittikçe yaklaşan, bizi de bir gün öldürecek olan, gök gürültüsünün artarak yükselen sesini duymaktayım, milyonlarca insanın acısını içimde duyuyorum. Buna karşın gökyüzüne baktığımda, her şeyin iyiye döneceğini, bu barbarlıkların biteceğini, tekrar dünya düzenine huzur ve barışın egemen olacağını düşünüyorum. Bu geçici olan süre içinde, ilerideki günlerde belki de gerçekleşmesi olası bu görüşlerime sahip çıkmak zorundayım.”

15 Temmuz 1942’de yazılıyor bu satırlar. Sonrası yok çünkü bu genç kız faşizmin toplama kampında, eziyet içinde ölüyor. Sanki bir romancı sezgisiyle, çocuk kalbi birleşmiş, öyle yazılmış bu satırlar. Bir yandan geleceğe dair umutla bakan bir göz, öte yandan insanlığa karşı sorumluluk duygusu açığa çıkmış. Onca korkuya, eziyete ve insanın kötücül yanlarına karşın, umut eden ve bunun için düşünen, yazan bir genç kız. Bize kalan miras nedir?

“Gezi”de işlenen cinayetler içinde en çok ses getiren ya da isyana neden olan Berkin Elvan’inkiydi. Anne yaşlarında bir ço-

cuk, ekmek almak için çıktığı sokakta, polis kurşunuyla öldürüldü. Olay bunca yalın ve açıktı. Suçu neydi çocuğun? Şehrin “öteki” sayılan insanların yaşadığı bir semte doğmuştu. Sosyalistler, Aleviler, Kürtler, bir tür getto hâline getirilmiş bir yerleşim alanına sığınmıştı esasen. Buraya doğan biri, başka bir yazgıyı süremezdi zaten. “Gezi”de açığa çıkan öfke, elbet en çok oralarda yankı buldu. Öteden beri kavganın bir yanı olan semt sakinleri yine hedefteydi! Bu yeni yaratılan cumhuriyette Berkin ve ailesine yer yoktu. Hoş, eski cumhuriyette var mıydı, o da ayrı mesele.

Berkin’in uzun süre bitkisel hayatta kalması, dolayısıyla günlük siyasal meselelerin de bu ölü çocuk üzerinde görülmesine neden oldu. Siyaset, öylesine tiksindirici bir hâle geldi ki tüm dünyada, artık insanlar sadece bir sayı olarak algılanır oldu. Biz, RTE ağzından Berkin’in anasına küfür ettirildiğini de işittik. Dahası, bir başka olayda ölen ülkücü bir gençle kısasa kısas mantığıyla siyasetin konusu olduğunu da gördük. Bu yara kanar durur, kapanmaz. Berkin’in cenazesi bu toplumun üstünde bir hayalet olarak dolaşmaktadır. Neresinden bakarsak bakalım, Berkin’in yazgısına kimse ikna olmadı. Adalet dersek, ara ki bulasın...

İş buraya vardıkdan sonra esas soru geliyor önümüze: “Gezi sürecine yürekten inanan, davasını sürdürmek isteyen bir kişi; o süreçteki herkesi terörist olarak gören bir iktidarla, hayatın herhangi bir alanında uzlaşabilir mi?”

Herkes bunun yanıtını vicdanıyla vermeli. Elbette radikal olma gerekliliği tam da burada ortaya çıkıyor. Akşam namazını kıldıktan sonra, Berkin’e Fatiha okuyan birinin inancıyla değil elbette kavga. Lakin din tacirliği yaparak iktidarını iyice güçlendiren ve toplumu bu yönde dönüştürmek isteyen siyasal İslamla kıyasıya mücadele şarttır. Mussolini inançsız biri olmasına karşın, iktidarını güçlendirmek ve toplumu faşistleştirmek için kilise ile koalisyon kurmuştur. Hitler döneminin kilisesinin insanlık ölürken nasıl gözlerini kapayıp, yüzünü başka yöne döndüğünü biliyoruz. Bizde de din adamları, hem konumlarını güçlendirmek hem siyasal ve ticari güç elde etmek için bu tür ilişkilere girdiler. Fetullah Gülen’i, “Yetenekli bir vaiz herkesi kandırdı” diye mi yorumlayacağız?

Gülen, bu memleketin uzun yıllara yayılan Türk-İslam sen-

tezi adlı tasarımının somut hâlidir. Kendinden ibaret değildir. Hemen her dönem iktidarın içinde olmuş, bir tür kenedir. Bizim kitaba basamak olan “15 Temmuz Cuntası” ile ortaya çıkmış bir gerçeklik de değildir. Bir ABD örgütlenme biçimi olduğu için, örneğin “Komünizmle Mücadele Dernekleri”nin gönüllü tetikçisi bir oluşumdur. İslam soslu, bildiğimiz sömürücü bir yapılanmadır. Ne hak, ne adalet, ne alın teri bunlara işlemez ve ortaklarına! O hâlde, Berkin için dua okuyan, söz gelişi senin annen gibi birinin tanrısıyla bu yapılarla bir ortaklık kurulamaz.

Bölgemizin IŞİD ve benzeri örgütlerle kan gölüne dönmesi, Batı için uzaktan izlendiğinde iyi bir Hollywood gösterisi olarak algılanmaktaydı. Ne zaman önde Paris olmak üzere, kendi evlerinde vurulmaya başladılar, işte zaman hakikat önlerinde tüm yakıcılığıyla göründü. Demek ki buradan doğacak bir uzlaşma yoktur. Tonu ne olursa olsun, dinsel olan her zaman çatışmaya uygun. İşte İslamofobi de budur. Suçu olmayan insanların, sadece inançlarından dolayı kuşkuyla izlenmesi de aynı sorunun bir parçasıdır. Yani ideolojiktir. Yani neoliberal kepazeliğin geldiği durumdur. O hâlde Anne Frank’ın gelecek umudu yazık ki boşa çıkmıştır. Kökten bir kavga kaçınılmazdır.

Son bir anımsatma; Adolf Eichmann Kudüs’te görülen mahkemesinde şöyle diyor: “Eğer bizimle işbirliği içinde olan Yahudiler bulunmasaydı, Nazilerin başarılı olma ihtimali yoktu.” Pek çok tanıklık ve hatıratan biliyoruz ki Yahudilerin içinden çıkan bir dolu kişinin gönüllü işbirlikçi olduktan sonra, soydaşlarını gönderdikleri yere kendilerinin de gönderildiğidir. Yani? İşbirlikçilik, ispiyonculuk, ucuz çıkarıcılık hiçbir zaman cezasız kalmaz. O hâlde, bugün kime saygı duyacağımızı, kime selam vereceğimizi iyi seçmeliyiz.

Anne için, Berkin için...

Orhan

Tartışmayı şu “İslamofobi”den sürdürelim. Sanırım bu kelimeyle söylenmek istenen şey İslam dinine karşı önyargı, nefret ve bu dinden olanlara karşı yapılan ayrımcılık. Böyle bakınca daha çok Batı’ya ait bir durum, İslam dünyasının dışında oluşan bir

tepki gibi görünüyor. Ama sanırım bu sınırları çoktan aşmış bulunuyoruz.

Tarihsel kökleri var, Hristiyanlığın İslamla karşılaşma noktalarında oluşan travmaların belli payı var. Tarihsel köklerde ihtimal bilgisizlik ve yanlış anlama etkili. Hatta ikinci açılışının yapıldığı 11 Eylül saldırısının ardından benzer haksızlıklar yapıldı. Örneğin aracında Kuran bulunan bir doğulunun sırf bu nedenle gözaltına alındığını hatırlıyorum. Ama sanırım şu anda karşı karşıya olduğumuz şey bu da değil. Eğer bir inançtan duyulan korkudan söz ediyorsak, bu artık “İslam dünyasında” daha belirgin bir davranış biçimi. IŞİD’den, El Nusra’dan, Boko Haram’dan korkmayan mı var? Müslümanları da içine katarak soruyorum bunu. Geçtiğimiz aylarda ülkemizdeki bir alışveriş merkezinde yüksek sesli bir tekbir, büyük çaplı bir paniğe neden olmuştu. Çünkü alışveriş merkezindeki Müslümanlar için bu bir bomba ile parçalanmak anlamına geliyordu. Suruç’tan bu yana onlarca, yüzlerce insanımız böyle parçalandı. Kendine “Müslüman” diyen birtakım insanlar, öteki Müslümanları paramparça etmekte bir sakınca görmedi.

Bu bizim travmamız; peki ya Irak’ta, Suriye’de, Libya’da, Paris’te, Almanya’da, İspanya’da yaşananlar. Kendimizi kandırma-yalım, İslam artık sıradan masum bir inanç değil, siyasallaşmış bir inanç. Dolayısıyla güçlü ve kesin bir “öteki” tarifi var. Bu öteki, başka dinden olanlar da değil sadece. İslam olmakta birlikte başka mezhepten olanlar da bir siyasallaşmış inancın hedefi. Ve çok vahşi bir yaklaşımları var. Kendilerine soracak olursan bu İslam anlayışı ilk Müslümanların vârisi. Hâliyle bunun dışında kalan herkes, yok edilmesi gereken bir hedef. İnancın doğal olarak uğradığı evrimi reddetmek bu, inancın kültürel dönüşümünü ve birikimini reddetmek. Yani onun çeşitli yorumlarını artık bir zenginlik olarak görmüyor bu zihniyet. Şiiliği, Aleviliği, dolaştırmadan söyleyelim; Sünni İslamın Selefi yorumu dışındaki her şeyi düşman gören bir anlayış. Kim korkmaz böylesi bir İslamdan?

Ayrıca 1990’lı yılların pozisyonunda değil İslam. Bağdat bombalanırken camilerden okunan sela, emperyalizme karşı bir çılgınlıktı. Bugün aynı şeyi söyleyebilir miyiz? İslam dediğimiz şeyin

içini bugün Suudiler dolduruyor, Katar dolduruyor, AKP'nin yönettiği Türkiye dolduruyor. ABD'nin kucağında Büyük Ortadoğu seferine çıkan korkunç insanlar bunlar. Varoluşlarını kendi halklarına korku salarak sağlayan tipik Ortadoğu siyasetçi tipleri. Ve bu adamlarla Irak'a, Libya'ya, Suriye'ye demokrasi getireceğini iddia eden utanmaz bir emperyalist güç. Kimse ABD'nin, İngiltere'nin, Fransa'nın neden Suudi Arabistan'a değil de Suriye'ye demokrasi götürmek istediğini sormuyor. Suudi Arabistan'ın yanında Suriye bir siyasal cennettir, karşılaştırılmaz bile. O Suudi Arabistan'ın aşağılık diktatörleri çıkıp utanmadan Suriye'ye demokrasi getireceklerini söyledi. Üstelik bunu İslam adına yaptılar. AKP uluslararası cihatçı çeteye İslam adına Suriye'ye yol verdi. Yüz binlerce masum insan İslam adına öldürüldü ve hâlâ öldürülüyor. İslamofobi ne? Kim, hangi akli başında insan bu şartlarda "İslamofil" olur ki?

Anne Frank'ın trajik hikâyesine yol açan şey ırkçı bir faşizmdi. Esası kendi ırkının yüceltilmesine ve öteki ırkların aşağılanmasına dayanıyordu. Bazı halkları, Çingeneleri, Yahudileri özellikle hedef aldılar çünkü bu öteki halklar onlarla iç içe yaşamaktaydı. Bu iç içeliğin yücelttikleri ırkın saflığını bozduğunu iddia ediyorlardı. Ama dinci faşizm bence bundan daha fazla bir şey. Onun şiddetinden bir ırka veya bir gruba dâhil olarak kurtulamıyorsunuz. Son derece dar bir inanç biçimi geliştirmiş birtakım irrasyonel, vahşi, kaba saba, kadın düşmanı, ahlaki olarak düşkün birtakım çetelere biat etmeniz gerekiyor. Bu inancın hâkim olduğu yerlerden gelen dramatik görüntüler nasıl bir insanlık dramı ile karşı karşıya olduğumuzun rastgele delilleri. "Yezidi" diye kadınlara tecavüz eden, hatta köle pazarı kurup satan Ortaçağ artığı bir çeteden söz ediyoruz. Sergiledikleri vahşet, faşizmin hayal gücünü çoktan aştı.

Gezi'de sergilenen vahşeti de bundan ayıramayız. O zamanlar AKP-Cemaat koalisyonu henüz sürmekteydi. Dünyanın her yerinde haklı bir isyan hareketi olarak görülebilecek bu hareketi şiddetle bastırmayı denediler. Çünkü Gezi'nin isyancıları onlar için sadece kendileri gibi düşünmeyen yurttaşlar değildi. Onlar inancı zayıf, hatta çoğu inançsız olan, İslamı yıkmak isteyen düşmanlardı. Sadece bizde mi, İhvan'ın iktidar olduğu her yerde

benzer tutumlar geliştirdiler ve benzer trajedilere yol açtılar. Suriye’deki savaş da onlar için iktidarı “Alevi”lerden alıp Müslüman Kardeşler’e verme savaşıydı. şam’da Emevi Camii’nde namaz kılma mottosunun ifade ettiği şey de buydu. Yüz binlerce insanın ölümüne işte bunun için yol verdiler.

Adını koyalım, biz faşizmden daha fazla ve daha kötücül bir şeyle karşı karşıyayız; İşlamofaşizmdir bu. Öyle ki bu faşizm, din-daşlarını bile korkutmayı başarmıştır.

Dediğim şu, İşlamın “esirgeyen ve bağışlayan” tanrısı öldü. Siyasal İşlam öldürdü onu. Yerine; acımasız, gaddar, zalim, öfkeli, ürkütücü, kötücül bir cihatçı tanrı koydular. Bir açıdan da neoliberalizmin tanrısıdır bu, petro-dolara ibadet eder, her türlü yüz kızartıcı ticaretle ilerler. İnsanlığın binbir uğraşla yok etmeyi başardığı kle ticaretini bile hayata döndürmeyi başardılar. Marx’ın kapitalizmin ilerici hareketi saydığı “cretli kölelik”in bile gerisinde bir şey bu. Sanki kapitalizm öncesi toplumların yok olmuş toplumsal ilişkileri neoliberalizmin marifetiyle mezarlarından kalkıyor ve “yürüyen ller” olarak yeni piyasa toplumunun içinde kendine yer bulmak için harekete geçiyor. “Yürüyen ller” toplumdur bu ve geliştirdiği bu yeni din de doğrusu bu topluma pek yakışıyor.

TARİKAT, SİYASET, BİAT

Enver

Mesleğimiz gazetecilik, bu süreçte pek özgün örnekler vermemi başardı. “15 Temmuz Cunta” ekibi, esasen bu sürecin sonucudur. Bavulla taşınan evrak ile yaratılan bir ortama tanık olduk. Memleketin “temiz eller”i göreve gelmişti! Anlamını hâlâ kavrayamadığım “Bağırsaklarımızı temizliyoruz” söylemi, dönemin simgesi oldu. Askeri vesayete karşı, sivil(!) ahali görev başındaydı. Elbet ucu bucağı belirsiz, yalan dolanla kurgulanan siyasi davalar çöktü. Çöktü de bizim ilk kitapta söz açtığımız cumhuriyet de o lağım çukuruna aktı, gitti.

Şimdi bütün olan bitenlerin simgesi FETÖ çıktı karşımıza! Tarifi eksik kuşkusuz... Bir ayağı hâlen iktidarda olan bir yapı... Bu Cemaatle iş tutan her çevreden kimse, şimdi paçayı kurtarmak için alabildiğine bağırıyor. Ekranlarda yarış hâlinde olan ispiyonculardan, itirafçılardan fırsat bulup, bir gerçeği konuşmalıyız. FETÖ olgusu bir rastlantı mıdır, yoksa giderek derinleşen ve ucu bucağı olmayan bir girdabın görünen boyutu mudur?

Laiklik kaygısı güden, yaşam biçimini risk altında hisseden orta sınıf kimselere dair biraz söyleşmek istiyorum. Uzun bir süre gözlem yapıp, cunta kalkışmasından bu yana serinkanlı bakmaya çalıştım, öyle yazıyorum bu satırları.

Neoliberal seksenlerin doğurduğu düşünce iklimi bize alabildiğine çorak bir ortam hazırladı. Örgütlü, ilerici tüm kurumların yıkılması, budanması ardından, bencil ve etik ölçütten yoksun bir toplumsal yapı kuruldu. ABD’nin “Yeşil Kuşak” projesi adım adım yaşama geçirildi. Bu süreçte özellikle küçük/kasabalı tüccar hedeflendi ve düzenden en büyük payı alması sağlandı. Kasabalı kültürü yaygın hâle geldi ve onun zenginleri yaratıldı. İşte bu sürecin en önemli unsuru da din/mezhep ticareti oldu. Hem iktidarı güçlendiren, hem halkı uzun süreli uykuya yatıran şahane formüldü bu!

Şimdi canı sıkkın Bağdat Caddeli, İzmirli, Çankayalı laikler, Özal'a oy verirken farkında değillerdi bugünlere gelineceğinin. İşler tıkrındaydı nasıl olsa. Oysa bir ülkenin düşünsel, etik değerleri çalınırsa, yerine sığ yararcılık konur, liyakatten uzak nesiller yetişirse, sonun bu olacağını görmek gerekirdi. Olamazdı. Çünkü banka hesapları şişiyordu. "Bırakınız yapsınlar, bırakınız geçsinler"e, "Bırakınız hukuka uygun çalsınlar" eklendi. Hukuk vurgunu bilinçlidir. Neoliberal düzen hırsızlığın hukukunu en usta biçimde kurmuştur.

Bütün otoriter düzenler yasalarla kurulur ve halkın oyuyla olur bu. Anayasanın tepeden tırnağa değişmesi gerekliydi, evet. Ancak siyasal İslamcılar öyle başarılı bir tuzak kurdu ki bizim her daim işbirlikçiliğe hazır liberalleri de yanlarına alarak meşhur halk oylamasına gidildi. Dönemin suç ortakları bellidir. Biri de Fetullah Gülen'di. Şöyle buyurdu anayasa değişikliği oylaması için: "Ölüleri bile mezardan kaldırıp, oy kullanın ve evet deyin!"

Bu süreç elbette aydın/aydınlanma düşmanlığı ile sürecekti. Hatta alay konusu olacaktı okuryazar kimseler. Önce üniversiteler yeteneksizlerin, değersizlerin eline geçti. Ardından tüm toplum meczupların peşinden gitmeye zorlandı. Burada önemli bir ayrıntı da askerin durumudur elbette. Öteden beri laik/aydınlanmacı sanılan ordu; çok zaman önce NATO'nun eline esir düşmüş, emekliliğini güzel geçirme düşleri gören generallerin oyuncağı hâline gelmişti. Banka cüzdanları kabaran ve kendini laik sanan kimselerle ordu arasında uyum söz konusuydu. Ne de olsa düzenin teminatı silahlı kuvvetlerdi!

Bu sürecin kazananı kimdir?

Sosyalistleri darağaçlarında sallandıran, her türlü besin kaynağını kurutan ABD merkezli neoliberal saldırgan düzenin kurumları kendini iktidar sayıyordu. Oysa cehaletin iktidarı olmak kolay değildir. İşte önü açılan Gülen ve benzeri tarikatlar, cemaatler bu dönemde palazlandı. Bencil, yararcı, yönünü kaybetmiş toplum, bu meczupların elindeki beşikte sallanmaya başladı. Bilişim olanakları gelişti, bu ilericilik sanıldı. Oysa gericiliğin yaygınlaşması için bu aygıtlar daha da uygun ortam hazırladı.

Dikkat edin; hap bilgiler, hazır reçeteler peşinde hezeyanlarla uyuşan insanlar ya falcıya, büyücüye, kişisel gelişimcilere, yaşam

koçlarına gittiler ya da kendilerine yaşamın sihirli anahtarını verecek şeyhlere mürit olma yolunu seçtiler. Gülen'den Adnan Hoca'ya geniş bir menü sunuldu insanlara. Şöyle bir bakın yakın çevrenize; koca şirket yöneten genel müdürler, sanatçılar, akademisyenler, beyaz yakalı geniş ahalide kimlerin ağabeyleri/ablaları/şeyhleri/guruları var göreceksiniz... Şaşarsınız. Bu salgın dünyada da var elbette. Bizim durumumuz ayrıca acıklı!

Eğer bu hakikati izlerseniz generallerin, devlet adamlarının, üniversite üyelerinin nasıl çılgın bir serüvenin peşine düştüğünü görürsünüz. İŞİD nereden besleniyor sanıyorsunuz? Yönünü yitirmiş, yaşamın anlamını kaybetmiş insanlar, önemli kaynak kuşkusuz. Bunun liberal sürümü olan Gülen de başka bir kaynaktan alıyor gücünü. Hemen şan, şöhret ve para elde edilebiliyor. Üstelik yaşamın anlamı ve sorumluluğu da şeyhin iki dudağı arasında! Seçmen olarak "Götünün Kılı Olayım" diyen kitle kolayca oluşmuş oluyor böylece. Sandık ve demokrasi arasındaki bağ sorgulanmaz hâle geliyor.

Demem o ki konforu bozulunca başına geleni fark eden insan, "sobayı tuttuğunda elinin yanacağını anlayan" da diyebiliriz, tüm bu suça dolaylı da olsa ortaktır. Şimdi ekranda başka cemaat/tarikat liderlerini ağırlayanlar bu suça ortaktır. İtirafçıları "vatanperver kimseler" diye kakalamak suçluyu korumaktır. "Abant Toplantıları"na gidip, zarf içinde paraları alıp, sonra kitap yazan, söyleşi verenler bizatihi bu çürümüşlüğün kaynağıdır.

Orhan

Abant Toplantıları iyi örnek. Gidenlere bakalım, hepsi soldan görünüp sistemin solu bulandırma operasyonu içinde yer alan tipler. Kemalizmi tu kaka ilan edenler, yarım akıllı ağlak bir vaizi pek demokrat bulup kutsadılar. "Sivil toplum" saydılar biat üzerine kurulu bir Cemaat'i. Şimdi o Cemaat'in itirafçıları, müritlerinin vaizin ağzını sildiği peçeteyi kapıp yemek için yarıştığını, kirli donunu kutsal emanet olarak sakladığını falan anlatıyor. Abant'a koşan arkadaşlar işte bu Cemaat'in askeri vesayeti yıkacağına ve ülkeye Batı tipi demokrasi getireceğine inandırmaya çalıştılar bizi. En komiği de, bu yapıyla Avrupa Birliği kapılarının tamamen açıldığını propaganda edenler. Bir iki yıl içinde kuralsız,

bütün geleceği bir diktatörün iki dudağı arasında olan tipik bir Ortadoğu ülkesine döndük. Şimdi, bu derin arkadaşlar, diktatörün icraatlarına bakıp ağlaşıyor. Sanki İdris Küçükömer'i küçük parçalara bölüp ülke sathına yaymışlar. Her boydan bir sürü İdris Küçükömercik. Her çağrıldığında Abant'a koşup Cemaat kıcı yalamış, hâlâ kuyruğu dik tutup muhalif görünmeye çalışıyor. Olsan ne olacak? Aydın Engin'den, Murat Belge'den muhalif olsa ne olur, olmasa ne olur?

15 Temmuz'dan sonra bunların hepsinin boyası döküldü, boyanın altındaki düzen memuru kimliği açığa çıktı. Bu Cemaat dedikleri tuhaf yapının içinde ise bir tek insan evladı olmadığı anlaşıldı. Paranın, çıkarın, tuhaf bir inancın, devlet nimetlerinden faydalanmanın, ballı böreğin paylaşımı üzerine kurulu bir tür masonik yapı ile karşı karşıya olduğumuz ortaya çıktı. Hâliyle yapıyı bir arada tutan pasta dağılıp, faturayı ödeme zamanı gelince her şey tuzla buz oldu, dağıldı. Şimdi ortalık Cemaat itirafçısından geçilmiyor. Ama bizim elimizde başka insan hikâyeleri var. İnsanın, onurunu zalime siper edip işkencehanelerde kendini yeniden kuruşu, yeni bir insan olarak ayağa kalkışının hikâyeleri var. Birkaçını anlatayım...

Yıl 1980. 12 Eylül'ün en karanlık günleri. Diyarbakır Yol-İş Federasyonu Şube Başkanı Vahap Serin gözaltına alındı. Polisin kendisinden istediği şey bildiğini anlatmasıydı. Gerisini şöyle anlattı:

"Kemal adlı bir polisin karşısına çıkarıldık, dayanılmaz bir sıra dayaağı yedik önce. Dayaağın işkence sayılmadığını daha sonra anladım... Otuz dördüncü gün ne ile suçlandığımızı öğrendim. 'Türkiye Yol İşçileri Birliği'nin askeri lideriymişim. Benden bu örgütün varlığını ve TKP'nin bir yan örgütü olduğunu kabul etmemi istediler. Üç saat süre tanıyıp bir odaya götürdüler. Yatıp uyudum. Buna çok kızdılar ve burun kemiğimi kırdılar. İki polis kollarımdan ve bacaklarımdan tutup başımı duvara vurdular ve yeni bir öneri getirdiler. 'Böyle bir örgüt var, girmem için çağrı yaptılar ama ben reddettim dersin, tamam' dediler. Yine 'evet' demedim. O ana dek elektriklerle tanışmamıştım. Çarmıha gerdiler sonra; kolların dirseğe kadar olan bölümünden bağladıkları için vücudun tüm yükü omuz eklemlerine biniyordu. Bayıldım. Su

döküp ayıltılar. Sol kolumda sigara söndürdüler. Yeni bir öne-ride daha bulundular. ‘Getireceklerimize böyle bir şey duydum de hiç olmazsa’ dediler. Yine reddettim. Bayılmışım. Üstüme döktükleri suya dilimi değdirip susuzluğumu giderdim. Uyuşan yerlerimi tekmeleyerek iyileştirdi bir hayırsever polis. Tuzlu su içirip tek kolumdan askıya astılar. Yeniden elektrik verdiler. Bir süre bildiğimiz ‘tabutta’ yatırdılar. Artık istesem de konuşamayacak duruma geldim. Bir betonun üzerine attılar. Sabaha doğru bir asker su getirdi. Bursalı bir işçiymiş. Gün ışımasını büyük bir moralle izledim. Sabah gelen polis elini karnıma koyup ‘bu su içmiş’ dedi. Su vereni saptamak için de işkence yaptılar.”

Vahap Serin bu korkunç işkencelere sadece “evet” dememek için katlandı. Sanki bütün bunlar kendisine değil başkasına yapılyormuş gibi günlerce ağır işkence altında sustu.

Yıl 1981. Yakalanan örgüt lideri Garbis Altınoğlu polis sorgusunda. Hakkında düzenlenen iddianameye göre, sorgudaki örgüt lideri “Her nasılsa Türkiye’de doğmuş” bir Ermeni. Alçaklığın diz boyu olduğu zamanlar yani. Bu işkencecileri için ayrı bir motivasyon kaynağı. İşkencecilerden biri sonradan itirafçı olan polis memuru Sedat Caner. Nokta dergisine verdiği söyleşide Garbis’in dayanıklılığı ile kendilerini nasıl çaresiz bıraktığını anlatıyor. Caner’in anlatımına göre Garbis burnuna zincir takılıp tef eşliğinde ayı gibi oynatıldı. Bir hafta sürdü bu polis eğlencesi. Garbis’in omuzları bu bir hafta sonunda çöktü ama yine de konuşmadı. Bu hâli sinirlendirdi işkencecilerini, “kaplumbağa hücresi”ne ilk kez onu attılar. İşkencecisinin itiraflarına göre kurban, kaplumbağa hücresine çömelerek sokuluyor, sokulan kişi kıpırdıyamadığı için tuvalet ihtiyacını bile gideremiyor, altına yapıyordu. Hareketsizlik sebebiyle tüm eklemler bir süre sonra kireçleniyordu. Bu hâlde tam bir hafta tutuldu Garbis, çıktığında kambur yürüyebiliyordu. Onuru kırılmıştı, acı çekiyordu. Yetmiş gün boyunca bu ağır işkenceler sürdü. Aç susuz bırakıldı, soğuk su banyosu yaptırıldı, falakaya çekildi, elektrik verildi, çarmıha gerildi ama konuşmadı. Sustu.

Yıl 1984. Aysel Zehir, 12 Eylül’ün en genç tutsaklarından biri. Ablasıyla birlikte gözaltına alındığında ben diyeyim on beş, sen de on altı yaşında. Gözaltında ve hapishanede büyükleriyle bir-

likte direndi, sır vermedi, sustu. Cezaevi şartları gözaltı şartlarından daha iyi değildi, işkence hapishanede de sürmekteydi. Ölüm orucu kararı aldı büyükleri, on sekiz yaşına yeni basmış Aysel Zehir düşünmeden katıldı. Altmış sekiz gün sürdü oruç. Oruç bittikten sonra Aysel’de unutkanlık, çevreye ilgisizlik, denge bozukluğu baş gösterdi. Kendi başına yürüyemez, ellerindeki titreme nedeniyle yemek yiyemez hâle geldi. Ölüm orucu sırasında vücudu yumuşak dokularını yiyip tüketmişti. Wernicke Korsakoff teşhisi kondu Aysel’e. İnatla susan o küçük kız, bu kez de hastalık sebebiyle sustu.

Şair Adnan Yücel onun için yazdı en acılı dizelerini:

*“Gazetelerde resimlerinle dolarken sayfalar
nedense söyleşilerde yalnızca
beyin hücrelerine yöneltiliyor sorular
sense ölüm rengine inat
tan maviliğince susuyorsun
yalnızca geçmişin
gelecekteki ölümsüz sesini yanıtlıyorsun
hani çok çok övmekten korktuğun
o bin renkli açelyanın inançlı sesini
yanıtlıyorsun-gülümsüyorsun-susuyorsun...”*

Bunlar bu ülkede yaşanmış insan hikâyelerinden bir kısmı. Sıradan bir sendikacı, Ermeni kökenli bir komünist, solcu bir kız çocuğu. Her birinin direnişi destansı, her birinin boyun eğmeme mücadelesi insanlık adına onur verici.

Şimdi elimizde daha güncel başka hikâyeler var...

Yıl 2016. Zaman yazarı Hüseyin Gülerce, Bugün yazarı Ahmet Taşgetiren, yazar Latif Erdoğan, Cemaat’ın ilk polis imamı olduğu söylenen Kemalettin Özdemir, Gülen’in eski sağ kolu Nurettin Veren hava bulanır bulanmaz itirafçı oldu. 17-25 Aralık girişiminden sonra baş gösteren devletin tokat atma ihtimali karşısında öyle bir korktular ki o gün bugündür kesintisiz konuşuyorlar.

Sonra mehdinin bütün adamları arasında bir salgın hastalık gibi yayıldı bu hâl. Gülen’in sağ kolu itirafçı, en önemli gazete-

cisi itirafçı, ilk polis imamı itirafçı, gazeteci ve yazar örgütünün başkanı itirafçı, jandarma imamı itirafçı, genç subayları itirafçı, generalleri itirafçı, polisleri itirafçı, yargıçları, savcılarını itirafçı...

Aklını, vicdanını yarım akıllı ağılak bir vaize ipotek etmiş sefiller sürüsü acıklı bir müsamere sahneye koyuyor sanki. Onur yok bu oyunda, insan yok, vicdan yok. İtaat etmeyi alışkanlık edinmiş olanların zalim karşısında boyun eğip diz çökerek küçülüşünü izlemekteyiz. Her oyuncu “pişmanım” diye inleyerek rolünü tamamlayıp çekiliyor sahneden. Ne kadar çok acıklı, acınası hikâye var elimizde...

Zaman gazetesinin “gözü kara” kalemşoru Mümtazer Türköne, “O camiayla olduğum için pişmanım. Darbeciler idam edilsin” dedi. İdam edilmesini istediği darbeciler yoldaşlarıydı.

Ergenekon-Balyoz operasyonunun Cemaat’ın talimatı üzerine başlama vuruşunu yapan Ankara Cumhuriyet Savcısı Ferhat Sarıkaya, “Gülen Cemaati’ni dini bir cemaat sanmıştım, pişmanlığın zirvesindeyim” dedi. Oysa tutup içeri tıktıklarından hiçbirini böyle bir pişmanlık beyanında bulunmamıştı.

Darbe girişiminin ardından tutuklanan Genelkurmay Başkanı Hulusi Akar’ın yaveri Piyade Yarbay Levent Türkkan ifadesinde suçlamaları kabul etti, itiraflarda bulundu ve “pişmanım” dedi.

Cemaat’e yakın Boydak Holding Yönetim Kurulu Başkanı Hacı Boydak gözaltına alınıp serbest bırakıldı. İçeride “pişmanım” demeyi unuttu. O da yazılı bir açıklama yaptı, “FETÖ örgütüne, geçmişte iyi niyet ve sadece vatanseverlik duygusuyla yaptığımız yardımları düşününce bugün kahroluyoruz” dedi.

Cemaat’in amansız savunucusu gazeteci Nazlı Ilıcak, “Yanıldığımı, bu yapılanmanın bir örgüt olduğunu 15 Temmuz sonrasında gördüm. Daha önce bilseydim karşısında yer alırdım” dedi.

Öte dünyaya inanan, mehdiye inanan, kutsal kitaba inanan, şehitliğe inanan, mehдинin ağzını sildiği peçeteye inanan, mehдинin kirli donuna, kılına, tüyüne inanan, bilemediğimiz bilcümle saçma sapan şeye inanan ve ömrü boyunca Allah yolunda ölmeye hazırlanan bu insanlar arasından bir tek kişi çıkıp “bu dava benim davam, geri adım atmam, haklıyım” demedi, diyemedi. Aklını, vicdanını yarım akıllı ağılak bir vaize ipotek etmiş sefiller sürüsünün acıklı müsameresi bu.

Yıllarca solculara, komünistlere “dinsiz, imansız, inançsız, ahlaksız, maddiyatçı” diye saldırdılar. Saldırdıkları o insanların binlercesi, on binlercesi günlerce, aylarca süren ağır işkencelerde işkencecisine adlarını bile söylemediler, direndiler. Davaları için, örgütleri için, yoldaşları için biricik hayatlarını gözlerini bile kırpmadan feda ettiler.

Bütün tarihsel misyonları direnen solculara saldırmak olan “manevi değerlerle yüklü” arkadaşların, o solcular o zulme karşı direnirken emekli vaizin ağzını sildiği peçeteyi kapıp yeme yarışı yaptıkları anlaşıldı. E hâliyle, peçete gitti yoldaşlık bitti. O eski türküde söylendiği gibi olduğu anlaşıldı İslamcılarımızın: “Şu karşiki dağda kar var duman yok/ Benim sevdiceğimde din var iman yok...” Yani dinci imansızlarla karşı karşıyayız şimdi.

Enver

Cuntacıların kalkışmasından sonra panik hâlinde önlem almaya çabalayan RTE ve yakın çevresi, öylesine bir açmaz içinde buldular ki kendilerini, kime el atsalar sonuçsuz kaldığını gördüler. Şimdi korkunun saldırganlığı içindeler. Ki bu her an içinden çıkılmaz bir girdaba itiyor her birimizi.

Üç kavramdan söz etmek gerek:

- Kanun Hükmünde Kararname
- Birinci Sınıf Demokrasi
- Milli Birlik ve Bütünlük/Mutabakat

Önce şunu söyleyelim, coğrafyamızda darbelerin biçimi değişir ama asla geleneği yok olmaz. Burası her zaman sultanların, hükümlerinin istim üstünde olduğu bir bölgedir. Tarihsel süreç bunu işaret eder. Bugüne dek yapısıyla bunu aşmaya çabalayan tek ülke Türkiye’dir, burada da başarılı olup olunamadığı ortada işte. Diyeceğim; yazık ki felsefe, edebiyat, bilim konuşmaya sıra bir türlü gelemiyor.

12 Eylül darbesinin ardından, gündeme sık gelen bir yöntem ve kavramdır KHK (kanun hükmünde kararname). Adından da anlaşılacağı gibi yasama organının işlevini ortadan kaldıran, key-

fi bir uygulama. Olağanüstü hâllerde başvurulmuş bir yöntem! Ne yapıyor bu uygulamayla peki?

Esasen meclisin tartışarak ve düşünerek çıkarması gereken kanunları, “siz şöyle kenarda durun, biz sizin adınıza düşünüyoruz” demektir bu. Yani temsili bile olsa halkı yönetime katma gereksinimi duymayan bir anlayışın ürünüdür. Hangi süreçlerden geçilerek kanun koyulduğunun belirsiz olduğu, adı “kanun” olan ama bildiğimiz “kanunsuz”luğun meşru yoludur. Başka deyişle, minareyi çalıp, kılıfını hazırlamaktır. “Başkanlık sistemi” diye çırpınan biri için biçilmiş kaftandır, fiili bir otoriter uygulamadır.

Bu uygulama hem yasal denetimden uzak hem de tüm özgürlüklere düşmandır. Güvenlik kaygısı güden siyasal yapının en tipik göstergesi... Hem 12 Eylül darbecileri hem de onun devamı olan Özal bu uygulamayı sıkça kullandı. Demek ki darbe olunca bu yol tutuluyor. O zaman sormak gerekmez mi; eğer cunta girişimi başarılı olsaydı, KHK dışında neyle yönetirdi ki memleketi? Yani fiili olarak darbe gerçekleşmiş olmadı mı?

Darbeye maruz kalan toplum için, bu saldırının nereden geldiğinin önemi yoktur.

Demek ki bir darbe yaşandı/yaşanıyor ve elbet toplumsal/tarihsel sonuçlarını göreceğiz. Sosyoloji bir saptama yapar ve der ki: “Bir toplumsal müdahale yirmi yılda sonuç verir.” Anımsayalım, Özal 1982’de iktidar oldu ve sonucu RTE 2012’de doğdu! Bugünün “Kindar Nesil” yaratma serüveninin de sonuçlarına tanık olacağız.

Gelelim diğer maddeye: Birinci Sınıf Demokrasi!

Kaçıncı sınıf olursa olsun, “demokrasi” denen oyunun sorunları çözmediği ve insanlığı daha iyi bir yere götürmediği açık. Liberaller yüzünden yıllardır çektiğimiz bu siyasal İslamcı kadrolardan, yeniden demokrasi beklemek hayli gülünç! Meclis’i ortadan kaldıran tek adam, bunu eksiksiz/tam demokrasi adına yapıyor. Cuntacı kalkışmaya maruz kalmak, tek adamın, kendi otoriter düzenini kurması için olanak sağlıyor. Tutuklamalar, gazete kapatmalar, belediyelere kayyum atamalar, ifade özgürlüğünün yerle bir edilmesi hep tastamam demokrasi için!

Kürt düşmanlığı ve FETÖ cuntası böyle bir iklim yaratıyor. Buna karşı çıkmak “vatan hainliği” anlamına geliyor. Yani yine kullanışlı bir kavramla karşı karşıyayız...

Bir millet olabilmek için, en azından kimi müştereklerde uzlaşmak gerekir. Oysa kibirli biçimde: “Ben kalabalığım, burada benim borum öter” demenin herhangi bir anlaşma zeminine olanak vermediğini biliyoruz. Hep olağanüstü süreçler yaşayan bir toplumun, bir anda içi boş “uzlaş” kültürünü seçmesinin nedeni ne olur ki?

Sanıldığı gibi uzlaş iyi bir olgu da değildir. Eğer cehalette, vassatta, bayağılıkta uzlaşılacaksa kaçmak gerek. Şu günlerde Alman basını “İŞİD’in önemli insan kaynağı Türkiye” diye yazdı. Bu bakışla, bu yöntemle nasıl uzlaşsın? Niye uzlaşsın?

KÜRT BARIŞI-KÜRT SAVAŞI

Orhan

Kürt düşmanlığının altında derin bir bölünme korkusu yatıyor. 1820’li yıllarda Rumlarımızın ayaklanıp ayrılmayı başarmasından beri böyle bu. Rumların ayrılması Osmanlı’da çok ağır bir travmaya yol açtı. Ondan sonra hep bölünme korkusu yaşadılar; fakat bu korku büyük bir hızla bölünüp parçalanmalarına engel olamadı.

1900’lü yılların başında Balkan bozgunu yaşandı, inanılmaz bir hızla Balkanları kaybettik. Bir Trakya devleti olan Osmanlı birdenbire kendini Küçük Asya’ya sıkışmış bir şekilde buldu. Kürtler bu tarihin bakiyesidir. Kalmalarının sebebi Müslüman olmaları ve ulus bilinçlerinin belki de bu nedenle gelişmemiş olmasıdır. Türkler ve Kürtler, Türk ve Kürt olmaktan çok Müslümandılar ve bu nedenle birbirlerini farklı görmüyorlardı. Sonrasında Kürtlerin kendilerini farklı görmelerinin nedeni, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti’nin kendini bir ulus devlet olarak inşa etmeye kalkışmasıdır, Türklüğün altını bir ulus olarak çizdiler ve bunu yapabildikleri kadarıyla diğer etnik toplulukları kendi ulus kimliklerinin altını çizmeye zorladılar. Bunu, “asimile edemediler” diye de anlayabiliriz. Türklerin veya daha doğru bir deyişle Osmanlıların birlikte yaşadıkları halkları, kültürleri asimile etme pratiği yoktur. Hiç istememişler ve hiç kalkışmamışlardır. Kendilerine tabi olmalarını yeterli bulmuşlardır.

Özellikle 12 Eylül cuntasının Kürt sorununda takındığı irrasyonel tutum, sorunun içinden çıkılmaz bir noktaya gelmesiyle sonuçlandı. Ve bugün artık Müslümanlığın bizi birleştiremeyeceğini görüyor, anlıyoruz. Kürtler fiilen ayrılmıştır, ruhen ayrılmıştır. Kopuş artık bir zaman meselesidir ve devletin aklı bunu fark etmektedir. Giderek artan şiddet bu çaresizliğin dışı vurumudur.

İşaret ettiğin “kanun hükmünde kararname” meselesi de bununla dolaylı olarak ilgili. Bu, dediğin gibi yaşamayı bertaraf et-

mek demek ve idareye yasama yetkisini devretmek anlamına geliyor. Bugünün gelişmesi değil aslında. 1960'lı yıllarda başladı bu. Fransa'da bu tür yetki devirleri ile idarenin eli güçlendirildi. Çünkü sistemin, daha hızlı çalışan bir idareye ihtiyacı vardı. İdarenin daha hızlı çalışması ise yasama denetiminden kurtulması demekti. Kanun hükmünde kararname uygulaması böyle icat edildi.

Bizde devleti hızlandırma denemeleri darbelerle oldu. 12 Mart'ta 61 Anayasası'nın yükünden kurtulmak istediler. "Bu anayasa bize bol geliyor" lafının işaret ettiği budur. Dar anayasalar yaptılar ve bunda da kanun hükmünde kararname ucubeliği çok önemli yer tutar.

Böylece idare ve bir başka deyişle devletin işleyişi hızlandırıldı. Şunu söyleyeyim, demokrasi ile faşizm arasındaki farkı belirleyen şey devletin çalışma hızıdır. Devletin çalışma hızı arttıkça faşizme yaklaşıyor. Devlet ne kadar yavaşsa demokrasiye o kadar yaklaşıyor demektir. Devletin yavaşlığı, denetim mekanizmalarının iyi ve etkin çalıştığı anlamına gelmektedir. En azından kamu yönetimi açısından böyle bu. 12 Eylül, devleti hızlandırdı, hızlı devlete uygun da bir anayasa yaptı. Bu anayasa zaten hızlı devletin anayasasıdır.

Burhan Kuzu ekolü, devleti daha da hızlandıracak bir anayasa istiyor şimdi. Devleti o kadar hızlandırdın mı bu bir tek adam yönetimine dönüşür. Diktatörlüktür ve yerine göre faşizmdir. Diktatörlük veya faşizmin zorlamayla mı yoksa bir mutabakatla mı geldiğinin de hiçbir anlamı ve değeri yoktur. 7 Haziran'dan sonra zoru denediler, 15 Temmuz'dan sonra mutabakatla yürümeyi istiyorlar. Fark etmez, diktatörlüktür ve faşizmdir. Zorla olursa diktatörlüktür, arkasına geniş bir lümpen desteği alırsa faşizme dönüşür. Tuğralı Doblo, havalı kornalı atık kamyonlarına binerek gelir. Tespih ve takke takarak gelir. Sela sesleri arasında gelir.

Bunları, "Cumhuriyetin İlk-Son Yüzyılı" sorunu üzerinden konuşuyoruz. Bütün bunlar yıkılmış bir cumhuriyetin, saçma sapan, kuralsız, tuhaf cenaze törenidir. Törenin nasıl yapılacağı ve cenazenin nereye ne şekilde kaldırılacağı üzerinden yapılan İslami klik kavgası sürmektedir. Vaizin ölüye tecavüz girişimleri dramatik sahnelerle yol açtı. Vaizi bertaraf etmiş görünen imamlar da belli ki kaldırmak üzere görevlendirildikleri cenazeye tecavüz

etme niyeti taşıyor. Yıktilar, ordusunu dağıtıp esir ettiler. Fakat bütün bunlar laiklik ve cumhuriyet fikrinin de cumhuriyetle birlikte ölmesine yol açmadı. Tam tersine bu bayrak daha dinamik, daha politik, daha bilinçli bir başka siyasal çizginin eline geçmek üzere. Bütün bu karmaşanın içinde, yeni bir laik cumhuriyetin yeşermesinin işaretleridir bu. Belki de bu ülke ilk defa bir dönüm noktasındadır. Eski cumhuriyet yıkıldı. Yıkılırken onu gömmeye gelen siyasal İslamcılığı da çürüttü, enerjisini tüketti. Yepyeni bir noktadayız şimdi. Tarih, başlattığı işi tamamlamak üzere yeni bir rol dağılımı yapıyor. Aydınlığı görüyoruz, hissediyoruz.

Enver

İnsan yaşama tutunmak için elbet her doğan güne koşarak uyanmalı. İyimserlik değildir, yaşamı anlamlı kılmanın yoludur bu. Kendime edindiğim bir düstur var; “Yaşamı değiştireceğime inanarak yazıyorum, üstelik bunun olmayacağını bildiğim hâlde.” Edebiyat, felsefe, sanatın tümü ve bilimler hep buradan beslenir. İki itki sağlıyor bunu: Biri içten geliyor, insan yaşamı açıklamak istiyor, yaratıcı olmak ve yararlı olmak. Bir de toplumsal kaygılardan besleniyor bu dürtü. Çünkü o çorak iklim boğuyor insanı...

Baş dönelim, Wilhelm Reich’ten söz açmıştık hani. “Dinle Küçük Adam” bir isyanın kitabı aslında. Kısacık bir kitapta derin bir yalnızlık tarifi yapıyor Reich ve faşizmin ne olduğunu, nereden beslendiğini açıkça ortaya koyuyor. Tuhaf biri olduğu kesin. Gelgelelim, sürüden ayrılan, kendine yol bulmaya çabalayan, düşünen, yaratan kişinin başka türlü olabilir mi? Üzerine boca edilen ezberleri, bayağılığı nasıl çeker başka türlü kişi?

Düşünme yetisi edinen kimsenin son kertede önüne iki yol çıkıyor: Ya delireceksin ya da bilge olacaksın. Delirmek kolay değil, bilge olmak da öyle! Bazen delilik sahiden akıl hastanesine kadar götürür kişiyi. Kimi zamansa tuhaf uğraşlara dek vardırıy yolculuğu. Reich öyle biri. Dünyaya bir reçete sunma arzusunu, kendi dâhil, herkesle ve her şeyle kavga etmesini anlıyorum. Düşündükçe, yaşamı duyumsamaya çabaladıkça bu kaçınılmaz.

Adama tuhaf dedim ya, aslında değil, tam tersi tuhaf! Yani Reich’in “Küçük Adam” diye seslendiği kişi. Reich bilimle uğra-

şıyor. İnsanın doğasını, bilincini, bedenini, tinini ve nihayetinde varoluş sorunlarını kavramaya çalışıyor. Bu tuhaf mı? Değil. İradesini kimseye devretmiyor, soruyor, sorguluyor, yollar öneriyor ve deney yapıyor. Bu tuhaf mı? Değil. Sonucunda yapıt veriyor. Eksikli, doğru veya yanlış çıkarımları var. Tartışmak istiyor. Yanlış mı? Değil. Son çözümlemede, kendine sunulan yerine, olanakları zorlayıp bir dil kurmaya ve insan yaşamını değerli, anlamlı kılmaya çaballıyor. Yanlış mı? Değil. Peki, neden tuhaf Reich?

Karşısında tam tersiyle yetinen, avunan, mutlu olan koca bir “Küçük Adam”lar topluluğu var da ondan. Bu kalabalığın ikna olduğu her değer, fikir, ölçü oluyor. Kutsallar buradan besleniyor. Bunun dışına çıkan hain oluyor söz gelimi. Üstelik o pis kokan ahengi bozduğu için yakılarak, dövülerek, işkenceyle, idam edilerek öldürülüyor. Kendi bayağılığıyla yüzleşmek istemiyor ahali. Kendine benzemeyeni yok etmekle hakikatin ortadan kalktığını veya dönüştüğünü sanıyor. İrkiltici olan bu! Bilgiyi arayan tuhaf oluyor o “Küçük Adam”lar istediği için.

Reich “Dinle Küçük Adam” diyor:

“İşte sen böylesin, küçük adam! Almak, yemek, tüketmek elinden geliyor ama yaratıcı yetenekten yoksunsun. Bu nedenle, ne isen öyle kalıyorsun, bu nedenle tüm yaşamını bürodaki bir hesap makinesinin önünde geçiriyorsun, sıkıntıdan pathlıyorsun ya da evliliğinde deli gömleğini sırtına giyip bir soytarıya dönüyorsun ya da nefret ettiğin çocukları eğitmeye kalkışıyorsun. Gelişme yeteneğinden yoksunsun, yeni bir düşüncüyü kavrayamıyorsun, çünkü insanlara hiçbir şey verdiğin yok, buna karşılık başkalarının sana gümüş tepsi içinde verdiklerini hemen alıyorsun.”

Devam edelim:

“Çocuk İsa’yı yüceltiyorsun. Oysa İsa evlenmemiş bir kadından dünyaya gelmiş bir çocuk. Karısının elinde oyuncak olan küçük adam, hiç farkında olmadan Çocuk-İsa’da kendi cinsel özlemini yüceltiyorsun. Gayrimeşru bir çocuğu ‘Tanrı’nın oğlu’ yaptın ve diğer evlilik dışı doğan çocukları kabul etmiyorsun...”

Kitap bu türden sayısız ikiyüzlülüğü önümüze seriyor. Vatanperverlik adı altında faşizmin kutsanmasını gösteriyor, üzerine bayrak örtülünce tüm suçların nasıl temize çekildiğini betimli-

yor... Bunun ne çok örneği var önümüzde. On beş yaşında bir kıza, tüm bir kent, sıfatları koca adamlar; asker, öğretmen, imam, bürokrat tecavüz ediyor da “kızın rızası vardı” bahanesiyle kimse ses etmiyor. Devletin birliği ve bütünlüğü adına oluyor mesela!

Bir trans kadın kaçırılıyor, tecavüz ediliyor, yakılarak öldürülüyor mesela. Ama o ahlaksız(!) olduğu için kimse ses etmiyor. ENSAR adlı yobaz vakfın okullarında küçücük çocuklara tecavüz ediliyor, aileleri tehditle susturuluyor; kıyamet kopmuyor. Milli birlik ve bütünlük adına herkes kafasını çeviriyor.

Biri çıkıp, “Yıkılsın böyle devletiniz!” dediğinde de o yargılanıyor, bakıyorlar susmuyor, öldürüyorlar! Herkes rahatlıyor böylece. Ama hakikat tüm yakıcılığıyla orada duruyor. “Küçük Adam” bunlara tanık olmak, bilmek, sorgulamak istemiyor. Korkularıyla sarılıyor kendi hapishanesine. Rüşvet olarak sunulan o bayağı konfora teslim oluyor. Düşünen, yaratan insanın işi, o toplumun üstüne serilen yalan bayrağı yırtmak ve konforlu yaşamı yerle bir etmektir. Tuhaf dedim ya... Tuhaf olmazsa yaşamda tek bir güzellik bulamayız!

İMAMIN KISA TARİHİ

Orhan

Cumhuriyeti gömmeye memur edilen bu imamların tarihini özetleyelim öyleyse. Bu, kendine bir “siyasal hareket” niteliği veren, yakıştıran bir çetenin de tarihi aslında. Devletin, iktidarın kucağında büyüyen, hep ona tabi kalan, insana, insanlığa düşman kirli yeşil bir tarih bu

Bedi-üz-Zaman Said-i Nursi. Zamanın güzelliği... Neymiş zamanın güzelliği? Antikomünizm. İşte siyasal İslamcılığımızın kısa tarihi bu.

İttihatçı çevrelerle içli dışlıydı. Büyük ihtimal zamanın etkili gizli teşkilatı Teşkilat-ı Mahsusa'nın içindeydi. Devletle ve ona rengini veren ideolojilerle hep inişli çıkışlı ilişkileri oldu. Bununla birlikte devletin kucağından hiç inmedi. Bir din “ulu”su olarak sunulmaya çalışılıyor ama ölümüne yakın Menderes tarafından şehir şehir dolaştırılan bir seçim kuklasıydı. Kullanıldı, atıldı. Bugün İslami hükümete darbe yaptı diye kovalanan, kovuşturulan Fethullahiler onun talebeleridir. “Talebe” dedikleri aslında Mehdi Nursi'nin yeni dininin ilk müritleri. Hâliyle çoğu için onun risalelerini okumak Kuran okumaktan bile önceydi, önemliydi.

Said'in yazdıkları benim ilgi alanım dışında ama siyasi çizgisi ile ilgili söyleyebileceklerim var. Amerikancı, antikomünist ve cumhuriyet düşmanı tuhaf bir kişilikten söz ediyoruz. Tuhaflikten kastım şu: Kendi hayatını üçe bölüp eski, yeni, üçüncü diye sınıflandırmış. Karşılıksız değil bu sınıflandırma, birbirinden bağımsız bir sürü kişilik karşımızdaki. Bugünün İslamcıları da öyle değil mi?

Takipçileri ilk bakışta bir tarikat gibi görünmekte ama yakından bakıldığında bir tarikattan daha farklı bir yapı bu. Said-i Nursi risalelerini okuma, yorumlama, çoğaltma üzerinden ilerleyen masonik bir harekete benziyor daha çok. “Hizmet” dedikleri de bu Said-i Nursi risalesi yayma ve propaganda etme faa-

liyeti özünde; Said'e hizmet "hizmet" ile kastedilen. Kurdukları denklem basit; ahir zamanda yaşıyor Müslümanlar. Yani komünist-materyalist felsefenin bilimi de arkasına alarak imana karşı büyük bir saldırı yaptığı bir dönemdeyiz. Hizmet, yaklaşan bu felaketi önlemek için yapılan bütün faaliyetlerdir. Mehdi gelecek, imanı kurtaracak, hilafeti geri getirecek ve şeriat ilan edecektir. Komünizm ahir zamanın büyük deccalidir ve bu nedenle esas mücadele deccale, komünizme karşı mücadeledir. Mehdi Said-i Nursi'ydi, o ölünce postu Fethullah Gülen'e kaldı. Öyle iki şahsiyet ki "çok kişilik"te ancak birbirleriyle yarışabilir.

Said, Menderes ile pek samimiydi. Komünizm korkusu ve düşmanlığı her iki taraf açısından da birleştirici paydaydı. 1950'li yıllarda Soğuk Savaş'ın sıcağında Demokrat Parti marifetiyle Türkiye'nin her tarafında Komünizmle Mücadele Dernekleri kuruldu. "Nur talebeleri" bu derneklere koştı ve ilk siyasi tecrübelerini komünizmle mücadele içinde yaptı. Bu derneğin kurucuları ve üyeleri arasında Cemal Gürsel, Adnan Menderes, Celal Bayar, Süleyman Demirel ve Turgut Özal gibi toplumun İslamileştirilmesinin müsebbipleri vardı. Saadet Partisi'nin eski Genel Başkanı Recai Kutan, Diyarbakır Komünizmle Mücadele Derneği Başkanlığını yapmıştı. Nur talebesi Fethullah Gülen Erzurum'da Komünizmle Mücadele Derneği'nin kurucuları arasındaydı. Derneğin önde gelen üyeleri, daha sonra İlim Yayma Cemiyeti'nin kuruluşuna da önayak oldular. Çıkışlarında, duruşlarında hep iflah olmaz bir antikomünizm vardır.

Bu kısa tarihin gösterdiği şu: Cumhuriyetin kuruluşundan beri İslami hareketin ana kanalı, emperyalizmin işbirlikçiliğinin rolünü gönüllü olarak üstlendi. Varlığını o uğursuz rol sayesinde sürdürebildi. Mesela bugün İnönü'yü Hitler'e benzetenlerin ağababaları, İkinci Dünya Savaşı yıllarında İnönü'nün Türkiye'den uzak tutmaya çabaladığı Nazilerin sempatizanıydı. Hâliyle memlekette ne kadar antifaşist insan varsa düşman bellemişlerdi. Tan gazetesini, "Komünistlere ölüm!" sloganlarıyla kundaklayanlar işte bunlardı. Bu otoriteye tapma hâllerini "büyük üstat" Said-i Nursi'den miras almışlardı.

Hâliyle, 1960 darbesinden sonra sol yükselince, onlar da sola karşı büyük bir atılım yaptılar. Emperyalizmin "yeşil kuşak"

projesi yürürlükteydi. İhtiyaç hâsıl oldu Komünizmle Mücadele Derneği'nin yanına Milli Türk Talebe Birliği iliştirildi. Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Ahmet Davutoğlu ve Numan Kurtulmuş, gazeteci Fehmi Kuru işte bu örgütten geliyor.

Sonra o örgütün içinden de "Ak Genç" çıktı. Şimdiki gençler bilmez, o zaman en popüler sloganları şöyleydi: "Tip, tip tipsizler; Allahsız komünistler; Amerika gitsin Rusya mı gelsin? Şeriat, şeriat!" TİP'e düşmandılar, komünizme düşmandılar. Rusya'ya düşman, Amerika'ya yandaştılar. Daha mezhep gizleyecek, takkiye yapacak zaman değildi, açıkça şeriat da istemekteydiler. İşte, bugünkü AKP kadrolarının büyük ağırlığını o MTTB-Ak Genç üyeleri oluşturuyor.

Varlığını antikomünizme borçlu bu siyasal hareketin en önemli eylemlerinden biri "Kanlı Pazar"dı. Gerici 31 Mart Olayı'ndan sonra yaşanan en büyük gerici ayaklanma olan ve tarihe "Kanlı Pazar" olarak geçen bu saldırıda TİP üyesi iki işçi öldürüldü, yüzlerce kişi yaralandı. "Kanlı Pazar"dan iki gün önce, MTTB ve Komünizmle Mücadele Dernekleri tarafından ortaklaşa yapılan "Bayrağa Saygı" mitingi, olacakların habercisiydi. Mitingi düzenleyenler, düşmanın Amerikan donanması değil, onu protesto eden işçiler ve öğrenciler olduğunu söylüyor, topladığı kalabalığı onlara karşı kışkırtıyordu. Komünizmle Mücadele Dernekleri Başkanı İlhan Darendelioğlu, MTTB'nin İstanbul Çağaloğlu'ndaki merkezinde, "Pazar günü komünistler miting yapacak, biz bu mitingde savaşaacağız. Silahı olan silahıyla, olmayan baltasıyla gelsin" demişti. Kanlı Pazar'ın kışkırtıcıları arasında Vahdet yazarı Mehmet Şevki Eygi de vardı. İki de bir şeriat çağrısı yapan, laikliğe küfreden Meclis Başkanı İsmail Kahraman da işte bu ekolden geliyor.

1970'li yıllar boyunca Amerika'nın izinden gidenler yine onlardı. Devrimci gençler İsrail'e karşı mücadele veren Filistin Halk Kurtuluş Örgütü'ne katılıp, Siyonizm'e karşı savaşırken onlar içeride devrimci avındaydı. 12 Eylül darbesi sürek avını bizzat üstlenince onlara darbecileri gönülden desteklemek kaldı hâliyle. Hizmetten alıkonulmanın mahcubiyetiyle beklediler, devletten el altından aldıkları desteklerle büyüdüler. Siyasal iktidarlara cemaatler arasında kurulan karmaşık ilişkiler dönemi de böyle açıldı.

Sonradan “askeri vesayeti bitirme” misyonu ile donanacak olan vaiz Feto, İzmir’de 12 Eylül’e yakın bir tarihte, bir camide cemaate şöyle sesleniyordu: “Marx’ın bayrağı altında mitingler yapıyorlar ve bunlara müdahale eden çıkmıyor! Aslında bunlar askeri de karşılırlarına almışlardır. Peki, ne oldu bu askere?” Asker çıktı geldi. Darbeciler “Marx’ın bayrağı altında” toplananları, hapishanelere tıkip işkence tezgâhlarına yatırdığında da vaiz şu vazı vermekteydi: “Ümidimizin tükendiği yerde, Hızır gibi imdadımıza yetişen Mehmetçiğe, istihallerin son kertesine varabilmesi dileğimizi arz ediyoruz.” Zaten bu ulu ve geç kalmış mehdi tam askeri vesayeti bitirecekken askeri darbeye kalkıştı biliyorsunuz. Maksat antikomünizm olsun!

2006 yılındayız. Bülent Arınç TBMM Başkanı. Resmi ziyaret için Rusya’ya gitti. Yanında gazetecilerle Kızıl Meydan’a uğrayıp Lenin’in mozolesini de ziyaret etti. Açıklama yaptı mozole başında, “Lenin’i ölü görmek güzel” dedi. Gazeteciler “dil sürçmesi” dedi ama ne sürçmesi? Hayatı Lenin’den korkmak ve Lenin’den korkutmakla geçmişti. Dilinin sürçmemiş hâliydi bu.

1970’li yıllar. Recep Tayyip Erdoğan Milli Selamet Partisi Gençlik Komisyonu Başkanı. Bir müsamere hazırlıyor arkadaşlarıyla birlikte. Müsamerenin adı “Mas-Kom-Yah...” Sahaflarda buldukları “Kızıl Pençe” adlı bir antikomünist müsamere metninin MSP’ye uyarlanmış hâli oyun. RTE müsamerede “iyi evlat” rolünü üstlenmiş, komünizme pabuç bırakmayan külyutmaz Müslüman genç rolünde. “Mas-Kom-Yah”ın açılımı Mason-Komünist-Yahudi.

Necip Fazıl Kısakürek, Nurettin Topçu, Sezai Karakoç... Siyasal İslamcılığın tarihinde sembol olmuş kim varsa antikomünizmle zehirlenmiştir. Şimdi şair diye yutturulup Nâzım’ın yanına iliştilmeye çalışılan Necip Fazıl, “din ve milliyetin can düşmanı olan komünistlerle mücadele” için, tüm toplum kesimlerini teftiş eden bir hafiye teşkilatı olarak sivil elbiseli “Komünistlikle Mücadele Polisi” kurmayı önermişti vakti zamanında. Gerek kalmadı, iktidar olup bütün devleti komünistlikle mücadele polisine dönüştürdüler. “Demokrasi taassubu, komünizmayı himayeye kadar vardırılamaz. Devlet istediği şahsı durdurup: ‘Komünist

olmadığını ispat et’ diyebilmek vasıta ve salahiyetine sahip olmadır” da demişti. 12 Eylül’de denediler, başaramadılar.

İşte iktidardalar. Takke-badem bıyık ekseninde dinsel bir görünüşleri olmasına karşılık hiçbir ahlaki değer taşımadıkları kabak gibi ortada. Sürekli kandırmışlar birbirlerini ve sürekli birbirlerine kanarak koca ülkeyi bugünkü uçuruma sürüklemişler. Bir insan sürekli kandırılıyorsa ya yolludur ya da ahmak. Siyasette ikisi de affedilmez bir kusur.

Siyasal İslam uçuruma doğru sürükleniyor şimdi. İçinden bir tek insan çıkmadı çünkü. Şarlatanlar, satılmışlar ve itirafçılar fışkırıyor her yanlarından.

Komünizm, kapitalizmin ortasında insan kalma mücadelesidir. İslamcılık ise bunu engellemek için tasarlanmış bir insanlıktan çıkarma şebekesi. Çürümeleri kaçınılmazdır.

Enver

Bu “kandırıldım” deme kolaycılığıyla sorumluluktan kurtulma anlayışına biraz yakından bakalım. Tarih bilinci olmayan toplumun, ucuz gazetelerle uyuşturulmasıyla, bir anda “dün” ortadan kalkıyor, hep son olay üzerinden yorum yapılıyor. Oysa olayları yukarıdaki akışta gördüğümüz gibi, bir akış ve bütünlük içinde görmezsek ak ve kara bir arada yoğrulur ve sonucunda sağlıklı bir veri elde edilmez.

Siyasal İslam hareketinin bize özgü bu irinli hâli, güncel siyasetin kucağında büyüdü, zaman geldi, siyaseti belirleyenleri bu gövde sardı. Devlet denilen yapı, bu türden korkak, yararcı yapılara tiksintiyle bakarken; adına tarikat/cemaat denen bu sinsî grupları hafife aldı. Bu oluşumların ne denli sabırlı, kindar olabileceğini devlet yerine kendini koyanlar göremedi. Oysa dünyadaki siyasal akış, o her kılığa girmeye uygun siyasal İslamcı hareketlerin ne anlama geldiğini biliyordu. Milliyetçi, mukaddesatçı olmakla övünen İslamcılar, tüm yaşamlarını ABD izinden gideyerek geçirdiler. İktidardan pay kapma yolunun ABD’nin tetikçisi olmaktan geçeceğini biliyorlardı. Belki onlar bile günün birinde tüm devlete ve elbet iktidara sahip olacaklarını ummadılar. Muhtemelen aralarında kavga çıkmasaydı, daha uzun bir süre bu sinsî koalisyon kan emmeye devam edecekti.

RTE ilk ihtilaf çıktığında, öfkeyle: “Ne istediler de vermedik?” diye haykırdı. Bu soru kilittir. Yanıtını bugün görüyoruz. Cuntacı kalkışmadan bu yana sadece bir aylık bir zaman geçti, on binlerle gözaltı var. Hukuk dünyası, akademi, istihbarat, medya, polis, iş dünyasının büyük kısmı, yerel yönetimler, spor, sanat, eğlence dünyasında nereye el atsanız mutlaka Gülen Cemaati’nin bir üyesi var. Üstelik öylesine örgütlü ve sinsî bir yapıdan söz ediyoruz ki kimse yanındakine kefil olamıyor. Muhalefet partileri bile kendi yöneticilerinden kuşkulu. Haksız sayılmazlar... İçlerinde FETÖ üyeleri olduğunu hepimiz tahmin ediyoruz.

En değerli soru, AKP ile FETÖ arasındaki ihtilafın hangi gerekçeyle başladığıdır bana kalırsa. Eğer salt iktisadi nedenlere dayanan, iktidardan pay kapma meselesi olsa, çatışma çıkma olasılığı pek görünmüyor. Hem AKP’nin, hem Gülen’in olağanüstü mal varlığının dökümüne tanık olduk. Üstelik bunu dışarıdan bir denetmen yapmadı. İlk veri 17/25 Aralık olaylarında ortaya saçıldı. Salt RTE ve ailesine ait olduğu iddia edilen varlıklara baktığımızda, yoksul bir aileden gelen birinin, inanılmaz servetini görüyoruz. Peki, 17/25 Aralık neydi?

RTE o gün kendisine yönelik bir darbe girişiminde bulunduğunu söyledi. Doğruydı bu. Polis eliyle hazırlanmış belgelerle, kapısına dek ulaşılar RTE’nin. Bu polislerin Cemaat’in adamları olduğunu öğrendik. Amaç RTE’yi almak ve iktidarı devirmektir. Evet, söz konusu olan bir darbeydi ama eldeki bilgiler sahte miydi? Görünen o ki yakın zamanda bunu yanıtını ABD’den alacağız. Sürecin İranlı kahramanı Zarrab apar topar kaçtı ülkeden. Kim bu adam?

Suriye ile başlayan tuhaf bölgesel bilek güreşindeki para trafiğini yöneten ve neredeyse devletin tüm isimleriyle enseye parmak olan bir kişi. Yani bir sır küpü. Cemaat onun kim olduğunu bildiği için hemen içeri tıktı. Karşı hamleyle ayağa kalkan RTE bu saldırıyı savuşturdu, halk desteğini arkasına aldı ve ilk kez Gülen’i terörist ilan etti. Zarrab aradan sıyrıldı, ülkede can güvenliği olmayacağını kavrayınca, ABD’ye itirafçı olarak sığındı muhtemelen.

Polis darbesiyle işi halledemeyen Gülen, göz göre göre askeri güçleriyle ikinci darbe planını uygulamaya koydu. Halkta-

ki tepkiden faydalanarak, geçmişte alışık olduğumuz Kemalist soslu bir darbe kurgulandı cunta tarafından. Bir tür meşruiyet arayan Cemaat, iyice hırpalanan ve nefes almakta güçlük çeken cumhuriyetçileri yanına alacağını hesap etmiş anlaşılan. Ancak bu kalkışmanın tuhaflığı, yola çıkılan saatle ortaya çıktı. Darbe deneyimi, belleği olan halk, akşam saatlerinde köprü yolu kapatılarak başlatılan kalkışmaya ihtiyatlı yaklaştı. O güne dair sanırım daha çok bilgi elde edeceğiz. Zamanla açığa çıkacak. Ancak görünen o ki ordu içinde farklı grupların birbirleriyle hesaplaşmaları söz konusu. Cemaatçi bile olsa, hiçbir asker böyle aptalca bir yolla başarı elde edilemeyeceğini bilir. Buna karşın, cuntacıların zamanlamaları biraz uygun olsa, talihleri de yaver gitse başarıya yakındılar!

Gece ilerleyen saatlerde yön değiştiren cunta kalkışmasından sonra, RTE'nin yeni bir zemin gereksinimi doğdu. Cumhuriyetçi/laik çevre yine önem kazandı. Diyeceğim; darbeciler başarısaydı, meşruiyet için Kemalistlere dayanacak ve muhtemelen bir süre işbirliği yaptıktan sonra, laik düzeni yıkarken tümünü ipe götüreceklerdi. Bu ip, illa idam ipi olmak zorunda değil. Yaşam hakkını bitirmek, yüz binleri zindanlara tıkamak da aynı anlama gelir. RTE de aynı kesime sarıldı. Çünkü karşısındaki yapı, kendi partisini, çevresini bir kanser gibi sarmış durumda. Birbirlerinin ne kadar yararçı, kolay biçim/kılık değiştiren, bukalemun gibi olduklarını en iyi onlar biliyor.

Başta sorduğum soruya dönersek, "Paylaşılamayan nedir?" diye yinelersek mesele iyice açığa çıkar. Siyasal İslamcıların büyük çoğunluğunda psikolojik rahatsızlık olarak tarif edeceğimiz bir mehdilik iddiası öteden beri bilinir. Kaldı ki Irak'a demokrasi getirmek için görevlendirildiğini söyleyen baba Bush da aynı hastalıktan muzdariptir. Din, siyasal iktidarın iyi bir olanağı/oyuncağı kuşkusuz. Küresel kapitalizmin farklı oluşumları da bunu beceriyle kullanmakta pek mahir! Hiçbir Amerikancı saldırıya itirazı olmayan bu meczuplar arasındaki kavga, bizim tarafımızdan elbette anlaşılabilir ama asla hak verilemez. Net biçimde mücadele edilmelidir bu acayip anlayışla!

"Biz bu fotoğrafın neresindeyiz?" diye sorarsak yeni bir sayfa açmış oluruz.

Doğrusu tüm öyküde pek değerli/anamlı bir yer tuttuğumuz söylenemez. Din bezirgânları, ırkçı/kafatasçı bu anlayış karşısında hayli geride kalmış, yenik vaziyetteydik. Ta ki Gezi'ye dek!

Orhan

Güzel. Demek bundan sonra bütün yollar Gezi'ye çıkar. Doğaldır. Gezi, içindeki geniş Kemalist tona rağmen, devletle ilişkilendireceğimiz “Kemalizm” ile bağlantılı değildir. Gezi’de “Kemalizmin” daha doğru bir ifadeyle söyleyelim, laik cumhuriyetin sosyal-siyasal tabanı ayaklanmıştır. Bu kitabın ilk bölümünde, devletlu Atatürkçülüğü “antikemalist Atatürkçülük” olarak tarif etmiştik. Gezi işte biraz da net bir ayrışmanın işaretiydi. Ayrışma olduğu için de Gezi’de direnenler arasında bir barış havası doğmuştu. Orada bulunan, o isyana icabet eden Kemalistler, aynı barikatta bulunan Kürtlere, solculara, komünistlere sevgiyle baktılar, sorgusuz sualsiz dayanıştılar. Hiç olmazsa Haziran günleri boyunca devletlu antikemalist Atatürkçülüğün kendilerine ezberlettiği siyasal kuruntulardan kurtuldular. Bunu önemli buluyoruz, değer veriyoruz.

Bunun anlamı şu: Cumhuriyetin restorasyon yıllarından bu yana laik cumhuriyetin siyasal-sosyolojik tabanı ülkeye verilme-ye çalışılan siyasal biçime ilk kez doğrudan müdahil olmuş oldu. Gericileşme planına güçlü bir biçimde “hayır” dedi. İslamizasyonun bir sınırı olduğunu güçlü bir biçimde haykırdı. Şimdi, iktidardaki siyasal İslamcılar, burada daha ileri adımlar atmanın ancak bir iç savaşı göze alarak yapılabileceğini görüyor, biliyor. Bu önemli bir kazanımdır.

Öbür yandan Gezi’nin tabanı, Türkiye’de her şeye rağmen kurulacak yeni bir laik cumhuriyetin siyasal-sosyal geniş bir tabana sahip olduğunu gösterdi. Devrimler böyledir; başlangıçta kısmen dar bir harekettir, barikata dayanınca kalabalıklaşır, genişler. Gezi işte bu potansiyeli açığa çıkarmıştır.

Ama öte yandan Gezi, iktidarın geniş olanaklarını elinde bulunduran antilaik cephenin gücünün sınırlarını da ortaya çıkarmıştır. Şimdi güçlü, geniş ama çürümekte olan bir yapıdır bu. Din ve ahlak üzerinden yaptıkları propagandanın sınırlarına yaklaşmışlardır. Dinle ve ahlakla hiçbir bağlılıkları olmadıkları

ortaya çıkmıştır. Büyük iddialarına rağmen geçmişin merkez sağ iktidarlarından hiçbir farklarının olmadığı, neoliberal yağma düzeninin sıradan neferleri oldukları anlaşılmıştır.

Tutunuyorlar çünkü kendileri ile birlikte toplumun çok geniş kesimlerini de çürüttüler. Devleti soyarken, geniş bir toplumsal kesimi bu soygunun kırıntılarından beslenmeye alıştırdılar. Devlet yardımları ile kömürle, makarnayla geniş bir toplumsal kesimi asalaklaştırdılar, düşkünleştirdiler. Böylece kendi kaderleri ile toplumun bir kesiminin kaderini ortaklaştırdılar. Bu toplumsal mevzisini koruması bu iktidarın sürmesine bağlı milyonlarca insan var artık ülkemizde.

Bu bir siyasi sorun evet ama aynı zamanda sosyolojik bir sorun. Bu sorunu çözmeden sonsuza kadar taşımak mümkün değildir, çürütür, gaz biriktirir ve bir noktada patlar. Geçtiğimiz günlerde çok güzel bir habere rastladım, Samsun’da uyuşturucu operasyonunda Uyuşturucu ile Mücadele Derneği Başkanı da yakalanmıştı. Bu tuhaf âlemi işte bu düşkünler düzeni yaratır. Üç-kâğıtçı ve ahlaksızlar toplumu kurarsınız. Dışarıdan dindar görünür, içeriden derin bir ahlaksızlık ve inançsızlıkla maluldürler; taşıyamazsınız bunu, patlar.

Bence AKP iktidarı artık bu taşıyamama hâli ile karşı karşıya. Bunun patlayacağını ve kendisini de arkasından sürükleyeceğini biliyor ama bunu engellemek için adım da atamıyor. On beş yılda yaratabildiği siyasi-sosyolojik temel bu işte. Gezi’nin olağanüstü insanlarına karşı AKP’nin düşkünleri. Bu savaşı bin kere yapsanız kaybedersiniz. Kaybedecekler, eninde sonunda. Bu ülke kendine bir gelecek kuracaksa eğer, Gezi’den başka çıkar yolu yoktur. Şimdi bu güveni duyuyoruz ve söylediklerimizi bu güven üzerine inşa ediyoruz. Gezi, modern, çağdaş, eğitilmiş, laik Türkiye’dir. Bu Türkiye’nin olmadığı bir denklem Türkiye’yi tipik bir Ortadoğu ülkesine dönüştürür. Evet, bu olasılık vardır ama böyle bir Türkiye’yi taşıyamaz dünya. Müdahale eder buna, kırılıp dökülür ülke.

Son olaylardan sonra bir kez daha anladık, ordu dâhil, bu devletin cumhuriyetin kuruluş felsefesi ile hiçbir bağı kalmamıştır. Hatta topyekûn ona düşmandır. Bunun içine şimdi AKP’ye yanaşmış “ulusalcı” tayfayı da ekleyerek söylüyorum, bitmiştir.

Bu, artık Kemalizm ile yürünecek yolun da kalmadığı anlamındadır. Ondan geriye ne kaldıysa mirasçısı Gezi'dir. Ve Gezi, o mirası ancak solla harmanlayarak ayağa kaldırabilir.

Buradaki en müphem nokta Kürt siyasal hareketinin rolüdür. Bugün bir kez daha Türkiye'nin ilerici ve gerici güçleri arasında salındıklarına tanık oluyoruz. Ama eninde sonunda bir tercih yapacaklardır ve ben kendi adıma bu tercihi önemsiyorum. Türk gericiliğinin Kürtlere şiddetten ve zulümden başka verecek bir şeyi yoktur çünkü bu gericilik Türk sağının türevidir. Kaderlerimizi birleştirmek için çok kuvvetli bir sebeptir bu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KIYMETSİZ ADAMLAR CUMHURİYETİ

TERÖRLE YENİ TÜRKİYE KURMAK

Enver

Bu satırları yazdığım gün 21 Ağustos 2016. Türkiye, Antep'te benzerine az rastlanır, korkunç bir terör saldırısıyla uyandı. Kürtlerin yoğun yaşadığı bir mahallede yapılan sokak düğününe, bir canlı bomba saldırısı yapıldı ve gün aydınlanınca durum ortaya çıktı: 50 ölü! Artık insanlar cesetleri sayısal olarak algılıyor, kimliklere göre tasnif ediyor bu çağda. Ölümün kendisinden önce, kimin öldüğü önemli... Çağ, etnik çatışmalarla kapitalizmin yön bulma çağı! Hep yazdım; mikro milliyetçi/dinci bir sürecin kurbanlarıyız!

Kürt meselesine buradan başlamak doğru olacak. Tarihsel olarak bir çözümleme yapmak niyetinde değilim "Kürt Sorunu" için. Ancak "Kürt" demek sorundu sahiden ve bir halkı sorun olarak görmek ayrı bir sorun. Neoliberal tezlerin bizdeki en yıkıcı tezahürü daha önce ortak değerler üzerine yol almayı başaran halkların, bu mezhepçi/ırkçı/dinci savrulmayla yol ayrımına gelmesidir. AKP'nin Ortadoğu'daki ilk Müslüman Kardeşler hareketi olarak başarı kazanmasında bu ayrışmanın rolü büyüktür. Laik ortak zemin ortadan kalkınca; söz gelimi Altan Tan, Hüda Kaya gibi kolaylıkla AKP içinde olması beklenecek isimler Kürt siyasal hareketinde yer aldılar. Tam tersi de söz konusu elbette.

Coğrafyamızın yeniden şekillendiği açık... Irak en zayıf hal-kaydı yıkıldı. Mısır'da denenen yol tutmadı. Komşu İsrail'di ve siyasal İslamcılara tutumu net, öfkesi büyüktü. Bizim kabadayılarının sözlerinin pek kıymeti olmadığı da ortada. Ancak bu süreçte, tarihsel olarak bir devlet sahibi olma olanağı bulamamış Kürt halkı için farklı aktı zaman. Sonda söyleyeceğimi, başta diyeyim: Bana kalırsa Kürt halkı ulus-devlet deneyimi yaşamadan yeni bir sürece geçemez. Doğrusu ben ayrışmayı yeğlemem ancak bu olasılık kaçınılmaz duruyor.

Kürt siyasal hareketi günlük siyasal fırsatlardan yararlanacağını umup AKP ile masaya oturdu. Demokrasi adı altında, pek de ilkesel olmayan görüşmeler yapıldı. Sonuçta askeri vesayete karşı ortak cephe oluşmuştu ve aydınlık geleceğin adımları atılı-

yordu(!) En azından piyasaya böyle sunuldu. Bu tarihsel hatanın bedeli ağır oldu elbette. Birinci hata gerici bir siyasal yapıdan demokrasi ve ilke beklemektir. Diğer, Suriye halkına küresel saldırıya bölgenin en önemli aktörü olan Kürtlerin bir süre sessiz kalmasıdır; ta ki IŞİD Kobane felaketini yaşatana dek. Bölgemizde hiçbir halkın ABD prangasıyla özgür, mutlu olması olanaklı değildir. Türk/Kürt/Arap halkları tam bu noktada ortak yazgıyı paylaşmaktadır. Tuhaf ki bu yalın gerçek hep gölgelendi.

Demokrasi görüşmeleri olarak sunulan o masa dağılınca, bölge yeniden kan gölüne döndü. Kimsecikler sahici soruları sormaya cesaret edemedi. Hava toz duman, kimse diğerini duymuyordu da ondan. Sürece dair “İmralı Tutanakları” önemli belge niteliği taşıyor. Güncel olarak bakılırsa; kendi topraklarından tehcir edilen insanlar, uçsuz bucaksız mezarlar görüyoruz. Devletin bu vahşetine karşılık, en az onun kadar haince saldıran, çoluk çocuk katleden bir PKK söz konusu. Diyeceğim, o masada verilen selamın pek bir kıymeti yokmuş!

Yukarıda verdiğim tarihte aşağıda alıntılıdığım yazıyı kaleme aldım. Antep, Suriye sınırında şu an IŞİD’le komşu. Mülteci kampları tika basa dolu. Daha yeni kalkışma atlatmış hükümet, ne denli oradaki insanlara duyarlıdır, ayrı tartışma. Ancak bu kamplarda yaşananlar açığa çıkınca insan dehşete düşüyor. En son dokuz aylık bir bebeğe tecavüz edildi, Suriyeli! Ardından da düğünde bomba patladı. Buraya tarihe not olsun diye yazıya alıyorum. Sorularım var ve isyanım.

Memleketimize sığınmış, çaresiz insanları korumak namus borcu olmalıyken, alçaklığın en büyüğünü yaşıyor/yaşatıyoruz, kıyamet kopamıyor bir türlü! “Kandırıldık” diye sihirli bir sözcük tutturmuşuz, her türlü pisliği temizliyor. İtirafçılık, ispiyonculuk yaşam biçimine dönüşüyor. Bir bataklığın içinde kıvranıyoruz, farkında değiliz boğazımıza dolan pisliğin! Kimse “Elimden ne gelir?” diyemez, bir bebeği koruyamayan insanların yaşadığı yere ülke/devlet, yönetenlere devlet adamı, göz yumanlara da halk denemez! Darbe oldu işte! Tüm değerlerimize, duygularımıza, insanlığımıza oldu darbe!

Ne inancın, ne milli birliğin, ne bölünmez bütünlüğün, ne bayrağın, ne ezanın, ne hukukun, ne ahlakın koruyamadığı bir yavrudan söz ediyoruz. Bir insan yavrusundan... Milliyetsiz, dinsiz, mezhepsiz, ülkesiz bir canlı... Birkaç kilometre uzakta anasının babasının yaşadığı topraklar vardı, muhtemelen doğduğu

yer orası. Mecburen kalkıp göç ediyor insanlar. Evlerini, işlerini, sevdiklerini, dostlarını, tarihlerini, belleklerini geride bırakarak sığınıyorlar az öteye. Biliyoruz ki doğanın çizili sınırları yoktur. Ama insan beyninin var. Öte yanda ev sahibiyken, bu yanda yabancı sayılan bir bebek!

Sanıyoruz ki o kadarcık yavrunun duyguları ve belleği olmaz. Yanlış. Artık bilim, daha ana rahminden başladığını ortaya koydu duyguların oluşumunun. Kim bilir, henüz tek bir sözcük etmemiş o yavrucağın gözyaşları nasıl akıyor artık? Kim bilir, nasıl bir acıyla inledi minnacık bedeni? Kim bilir, ömrünün kalanında o alçak saldırı nasıl etkileyecek varlığını? Kim bilir, biz kaç günde, kaç saatte, kaç dakikada unutacağız, bir bebeğin bizim toprağımızda en aşağılık acıyı yaşadığını? Suçlu saymayacağız kendimizi değil mi? Hakikat bu değil işte...

İŞİD nereden, nasıl çıktı, dünyanın başına nasıl bela oldu biliyoruz. İnsanlar yurtlarından göçe nasıl zorlandı, kim kurguladı, kim göz yumdu, biliyoruz. Aynı toprakta, Antep'te bir bebeğin ırzına geçenle, düğün salonunu kana bulayanların aynı yerden beslendiğini de biliyoruz. İşte bunca bilgiye karşın, hâlâ evimizde oturuyor, sadece hayıflanıyorsak, suça ortağız demektir!

Cunta kalkışması gecesi gördük, hepimizin yaşamı pamuk ipliğine bağlı. Bugün konforlu görünen hayatlarımız bir anda yerle bir olabilir! O gün; Antep'te düğünde halay çekenlerden biri biz olabilirdik. Tıpkı Ankara Garı'nda can verenler gibi... Bir gün yerimizi yurdumuzu terk etmek zorunda kalıp, bebeğimizin, el kadar yavrunun, uzak topraklarda ırzına geçilebileceğini de biliyoruz yazık ki! Tüm bunları çocuklarımızı toprağa vererek öğrendik, iğrenç savaşlarda! Pis kumpaslarda zindanlarda bedel ödeyen insanlarımızla öğrendik tüm bunları ve şimdi karşımızda acının en koyusu var!

Şimdi biri kalkıp: "Her ülkede böyle sapıklar çıkabilir" diyebilir mesela hepimizi avutmak, içimize su serpmek için. Öyle değil arkadaş hakikat! Bizim siyasetlerimiz İŞİD için "Bir grup öfkeli genç" dediğinden başımıza geliyor bu felaketler. Ensar tecavüzcüleri siyasetçiler, hukukçular tarafından korunduğu için bu iğrençliği yapmakta hak buluyor sapıklar! Bir trans kadının kaçırılıp ırzına geçilmesine, yakılmasına, sadece "öteki" olduğu için kafa çevirmemizden, günlük sıradan vakalara indirgeniyor bu vahşet! Tecavüze uğrayanı koruyacağına, tecavüzcünün yanında olduğumuz için oluyor tüm bunlar...

“Allah topumuzun belasını versin” diyeceğim de vermiş zaten. Bundan daha kötüsü ne ola ki dostlar? Bir bebeğe tecavüz ediliyor ve kıyamet kopmuyorsa, niçin yaşıyoruz ki? Bu apaçık, tüyler ürperten hakikati yazan gazeteci tehdit ediliyor da bu iklimi yaratan haydutlara tek çıt çıkmıyorsa, bundan daha büyük felaket ne ola ki dostlar? Elleri kınalı bir gelinin tüm sevdikleriyle birlikte geleceği bombalanıyorsa ve biz hâlâ “mili birlik beraberlik” deyip, paramparça olan kalplerimizi duyamıyorsak; daha ne olmalı ki dostlar, ne olmalı?

Bizi ne saray, ne sultan, ne ordu, ne polis, ne o büyük güruh korumayacak. Ne zaman ki bu olan bitende “Benim de payım var” dersin, ne zaman ki “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın” demekten vazgeçersin ve ne zaman ki şeyhlerin, imamların önünde diz çöküp medet ummak yerine vicdanını, haysiyetini, onurunu korumak için haykırırsın/ayağa kalkarsın, işte o gün ancak bu pislikten kurtulursun.

Tüm bunları yapsan da o dokuz aylık yavrunun hayaleti peşini bırakmayacak, bunu da iyi bilesin!

Orhan

“Düz ovada siyaset yapma” polis şefliğinden siyasete terfi eden Mehmet Ağar’ın buluşuydu. Böylece dağdaki Kürtler ovaya inmeye, çatışma yerine siyasi yolları tercih etmeye davet edilmekteydi. Fakat henüz dağdan ovaya inmek pek riskliydi, ülkenin egemenleri dağdan ineceklere güvence verecek kadar egemen değildi. Ova böylece Kürtsüz kaldı.

Tayyip Erdoğan attı ovada siyaset adımını. Masalar kuruldu, heyetler görevlendirildi, akıl adamlar dağıtıldı yurdun dört bir yanına. Ama sonra masa devrildi, düz ovada siyaset yaramadı masayı kurana. Malum darbe girişimi oldu sonra. Tayyip Erdoğan’ın köşküne ilk koşanlar arasındaydı Ağar.

Hep arkasından esen rüzgâr durdu. Karşıdan esiyor o rüzgâr şimdi ki o kadar olur. Ülkeyi yönetmek artık zor, her adımda yeni bir sorun, her adımda bir tuzak. O çok alıştığı “dış destek” bir anda rüzgârla savrulup gitti. Biliyor ki rüzgâr böyle eserse düştü düşecek. O da mecburen düz ovada diktatörlüğü deniyor. Hayır, güçlü olduğundan değil, ovada hiçbir muhalefet olmadığından. Buna rağmen dağ kontrolden çıktı, ovada gidecek yol bitti. Düz ovanın diktatörüdür şimdi, ne yapıyorsa, ne yapacaksa korkudan...

Fakat denildiği gibi, korkunun ecele faydası yok. Cumhuriyetin ilk ve son yüzyılı biterken belli ki çok dramatik sahnelere tanık olacağız. Her şeye rağmen hâlâ İslamcı siyasal hareketinin siyasal serüvenin ne şekilde sonuçlanacağını ve nereye evrileceğini bilemiyoruz. Aynı şekilde Kürt siyasal hareketinin akıbetini de bilemiyoruz; ancak bununla birlikte siyasal İslamcılığımızdan daha şanslı olduklarını görebiliyoruz. Şöyle bir ihtimal var: Bu ülke sırtında taşıdığı İslamcı hareketi atmış ve Kürt sorununu çözmüş bir biçimde yoluna devam edebilir. Bu durumda çok parlak bir geleceğe yürür. Ya da siyasal İslamcılığı sırtından atamaz, Kürt sorunu peşinde kanlı mecralara sürüklenir ve paramparça olur. Bütün bunların bir tek ön koşulu var; yeni bir aydın hareketi geliştirebilmeli. Cumhuriyetten yana, laiklikten yana, sosyalizmden yana, aydınlıktan yana. Kürt sorunu konusunda tabuları olmayan bir yeni hareketten söz ediyoruz.

Kürt siyasal hareketi için de böyle bu. Evet, bir yanında Hüda Kaya, Altan Tan gibilerinin temsil ettiği karanlık bir yığın var. Buraya teslim olacak mı olmayacak mı, sorun da bu aslında. Hep söyledik, Kürt siyasal hareketi Türkiye'nin en modern siyasal hareketinin, solun içinden çıktı. Her şeye rağmen bu genetiği taşıyor. Dağda kadınlar özgürleşti, ovadaki acılar, mücadeleler kadınları özgürleştirdi. Önemli olan geleceği bu özgürleşmenin üzerine kurabilmek.

Geri kalan için de aynı şekilde. Gezi'deki özgürleşmiş halk üzerine bir gelecek kurabilecek miyiz, bunu başarabilecek miyiz? İşte bütün mesele bu.

Artık açık, cumhuriyetin eskisinin ayağa kalkması mümkün değil. Onu İslamcıların sela sesleri arasında gömüyoruz, uğurluyoruz. Zaten onu taşıyan sınıf bir laik cumhuriyeti taşıyabilecek yetenekte ve güçte değildi. Geriye kaçtı ve cumhuriyeti canavarların önüne attı. Gericiliğe teslim oldu. Şimdi kendi besleyip büyüttüğü karanlıkta yitip gitmek üzere.

Bizim "Aydınlanma Hareketi" bu açıdan çok önemli bir işlev üstlendi. Gördük ki Türkiye'nin geniş karanlık bir yanı var ama bunun yanı başında aydınlık, pırıl pırıl bir Türkiye var. Bu varsa cumhuriyetin eskisi için ağıt yakmayız. Dünle beraber gitti düne dair ne varsa, şimdi yeni şeyler söylemek lazım...

KÜRTLER GERİCİLİĞE BAĞIŞIKLI MI?

Enver

Kürt halkının parçalanmış olarak farklı devletlerde yaşamaya mahkûm edilmesi, sınırların insan doğasına ne denli uygun olmadığını gösteriyor. Her ne kadar kapitalizmin keşfi milliyetçilik ağır ve can yakıcı bedeller ödetiyorsa da insanlığın pek ders aldığı söylenemez. Bu hayali sınırlar elbette sömürme kolaylığı sağlıyor egemenlere! Lakin bir diğer sınırdan söz etmek gerek ve bu fevkalade önemli. Ölçüt meselesidir bu. İlericilik/gericilik arasındaki o kalın çizgiden söz ediyorum.

Kürt halkının bir ulus-devlet yaşama arzusunu, içten gelen bir dürtü olarak anlıyorum. Ancak temel kaygım olduğu gibi duruyor. Bölgemizi kan gölüne döndüren cihatçıların doğurduğu ortamda, gericiliğin daha düşük tonları, sanki ilerleme gibi sunuluyor. Batıdaki “Hristiyan Demokratlar”a benzerlik göstermesi beklenen AKP ve Müslüman Kardeşler’in demokrasi sınavını acı biçimde gördük. O hâlde, nasıl “Türkler” diye genel/türdeş bir tarif yapılamazsa, Kürtler için de aynı vurguyu yapamayız. Mazlum halkların içlerindeki ton farklarını, düşman karşısında görmezden gelmesi, esasen sadece sorunları halı altına süpürmektir. Kürtlerin bölgede kendi kimliğiyle yaşam savaşı ne denli saygınsa, sözünü ettiğim risk de o derece hakiki ve büyüktür.

Stefan Zweig “İnsanlığın Yıldızının Parladığı Anlar” adlı şaşırtıcı kitabında, tarihin biçimlenmesinin ne denli ilginç rastlantılara dayandığını ve olumlu ya da olumsuz oluşan sonuçların, kimi zaman bir siyasinin/komutanın anlık kararıyla olduğunu ortaya seriyor. Sadece Sultan Mehmet’in İstanbul fethi sürecine yakından bakınca bile bunu görüyoruz. Bilim, güç, strateji, öngörü, bilgelik, etik değerler kadar rastlantı ve talihin de önemi çıkıyor karşımıza. ABD’nin Ortadoğu’yu biçimlendirme hamlesi Suriye/Rusya/İran duvarına toslayınca, fanatik cihatçı gruplar ve Kürtler için bir olanak doğdu. Tarihsel hakkının peşine düşen

Kürtler, bu kavgada dünyayı da arkalarına almayı başardılar, bir süre için bile olsa...

Kürtler elbette türdeş bir topluluk değil. Barzani'nin gerici egemenliğiyle iyi geçiniyor Türk hükümeti. Öte yandan, daha laik unsurlar barındıran ve Türkiye Meclisi'nde düşman ilan edilen HDP ile kavga sürüyor. Hoş, kolay karar değiştiren ve bunu tabanına kolay benimseten RTE için yeri gelince tutum değiştirmek temel davranış biçimi. Yani ilkesizlik bir ilke! Tüm bunları neden anlatıyorum? Bölge yeniden biçimlenirken pek de uzun soluklu hesaplar yapıldığından emin değilim. Bilek güreşi güç bir safhada!

Dağınık Kürt halkı tüm bu olumsuz havadan kazanımla çıkmak istiyor. Üstelik Rusya ve ABD Suriye'de IŞİD'le savaşan Kürtler konusunda uzlaşmış hâlde. Bunun altı çizilmeli. Lakin Kürtlerin kazanım boyutları Acemlerin, Türklerin, Arapların hiç de hoşuna gideceğe benzemiyor. ABD uydusu olmaya teşne bir Kürt devleti, en çok da Kürt halkının yaralarını kanatır. Bunca düşman arasına sıkışmış bir özgürlük pek akla yatkın görünmüyor.

Bölgesel hesaplardan payımıza ne düşer, göreceğiz. En iyi olasılıkta bile fatura yüklü. IŞİD artık İstanbul'da bile kamplara sahip. Üstelik saldırıları korku ve tekinsiz ortam, giderek daha da güçlenmelerine yol açıyor. Toplum içe kapanıyor bir yandan, öte taraftan kitlesel ölümler kanıksanıyor. Bu tip bir iklim, siyaseti güvenlikçi, baskıcı yöntemlere götürüyor. Halk buna itiraz edecek durumda değil. Bu başlı başına sorun.

İki kutuplu dünyanın dengelerinde tahmin yapmak kolaydı. Artık bu geride kaldı; dünyanın hâl ve gidişi artık çok bilinmeyenli, çarpık ilişkiler ağı. Savaşların herhangi bir kuralı, hukuku yok. Hele ki bizim gibi bir ülke için bu durum daha da belirgin. Derin kutuplaşma, ne kadar "toplumsal uzlaş" türü ambalaja sokulsa da hakikat gizlenmiyor. Siyasal İslamcı eğilimlerin tümünün hesabı toprağımızda görülebilir. Üstelik darmadağın bir ordu, tüm kadroları ele geçirilmiş bir devlet yapısı ve hayli güç durumunda bir sultan(!) Pek güzel şeyler söylemediğimin farkındayım.

Orhan

Tuhaf gelişmeler bu kitabın üzerine geliyor. Darbe ile başladı, örtük hedefi Kürtler olan, görünüşteki hedefi IŞİD diye tarif edilen bir “sınır ötesi operasyon” a denk geldi Kürt tartışması bölümü de.

Aslında bir yanıla tuhaf gelişmeler. Türkiye’de dinci milliyetçilik, milliyetçi batıcılığı yendi. Cumhuriyet ve laiklik tartışmamızın bir yanı bu. Ama hep tekrarlıyoruz; dinci milliyetçilik o milliyetçi batıcılığın içinden çıktı. Bu işin teorik yanı, ama bunun pratikteki tezahürleri daha başka türlü ifade edilmeli. 1960’lı 1970’li yıllar, geriye doğru Türkiye’nin şahane yılları diye anılacak. Bunu sadece sol yükselişten dolayı söylemiyorum. Bunun yanında bu iki on yıl, Türkiye’yi “yurt” seçen insanların belki de ilk defa bir ulus olmaya bu yıllarda yaklaşması. Mahallede, sokakta, aynı dili konuşan insanlar aynı hülyayı da paylaşır olmuştu. İmkân ölçüsünde seküler bir hayat serpilip geliyordu. Hatta en önemli dini bayram bile “şeker bayramı” olarak kabul edilip, inanan inanmayan herkesin bayramı hâline gelmişti. Camiler ülkeyi bölmenin abideleri değildi henüz, kapıları herkese açıktı. Milliyetçi batıcılık politikasının başarısıdır bu. Ama bunun iktisadi karşılığını üretmekte yetersiz kaldı. Emperyalizmle bağını koparamadı, kapitalizmi sorgulayamadı ve 12 Eylül’e teslim oldu. Şimdi görüyoruz, 12 Eylül aslında cumhuriyetin ölüm ilanıdır. 1930’larda başlayan bir tarih 12 Eylül’de kapandı. Dinci milliyetçilik için kapı da o gün açıldı. İşte o politikanın hasadını yapıyoruz şimdi. IŞİD adındaki (adını bile söyleyemiyorlar) radikal dinci örgütle savaşacaklarmış... Ülkeyi de radikal dinci bir örgüt yönetiyor zaten, ne fark eder?

Kürt hareketinin yükselişi işte bu döneme denk geldi. Bir talih mi yoksa talihsizlik mi saymalıyız? Türk ulusçuluğunun ışığı sönerken Kürt ulusçuluğunun ışığı parladı. Türkiye’nin yönetenleri ışığı sönmüş milliyetçilikten boşalan yeri İslamcılıkla doldurmaya çalışırken, Kürt ulusçuluğu hızla Kürt İslamcılığının toplumsal etkisini kırmaya girişti.

Son on yılı farklı tutuyorum. Öcalan’ın yakalanması ve İslamcı iktidar ile girilen pazarlıklar, Kürt ulusçuluğunun ileri adımlarını yavaşlatmış ve giderek törpülemeye durmuştur.

Hizbullah'ın hızlı yükselişi, Kürt milliyetçiliği açısından tehlike çanlarının habercisidir. Kürt kentlerinde gericiлик tıpkı batıda olduğu gibi hızla yükselmektedir. Bunun sorumluluğu ise İslamcı iktidarla sorunu çözebileceğine inanan Kürt siyasal hareketinin-dir. Gericiyle yatan, karanlıkta kalkar. İşte bugünkü hâlleri. Hüda Kaya, Altan Tan ikilisinin temsil ettiği şey işte bu gerileme; Kürt gericiliğinin gücünü kabul etme. Son adımı ona teslim olmadır ve ne yazık bunun işaretleri vardır. İslamcılık, ulusal hareketin kurdudur, yer bitirir.

Türk dinci milliyetçiliği, Kürt siyasal hareketinin geleceği aslında. Bir farkla, Türk dinci milliyetçiliği iktidarı elinde tutuyor, geniş olanaklara hükmediyor, büyük bir şiddet mekanizması emrinde. Buna karşılık ideolojik olarak çok güvensiz hissediyor kendini. İslamcılıkla ülkeyi birleştiremeyeceğini, hatta uzun süre taşıyamayacağını gün geçtikçe daha net görüyor. Bununla birlikte bu sorunu aşabilecek kabiliyetten ve bilgi birikiminden çok uzak. Açığını şiddetle kapatmaya çalışıyor ve aslında böylece kendi sonunu da hazırlıyor.

Cerablus'ta, himaye ettikleri cihatçı çetelerle giriştikleri umutsuz operasyon işte bu ruh hâlinin sonucu. Suriye'de Kürt oluşumunu engelleyeceklermiş... Neyle? Hangi güçle?

Ordun varsa savaşa girersin. Askerin varsa savaşırısın. Gücün varsa girdiğin yerde kalırsın. Hiçbiri yoksa anca gaz çıkarırsın. Gaz çıkarıyorlar. Yandaş basınla kendi tabanlarında darbe girişimiyle baş gösteren duyarlılığı beslemeye, canlı tutmaya çalışıyorlar. IŞİD ile mücadele edeceklermiş! Hâlbuki IŞİD altmışa yakın yurttaşımızı Cerablus'ta değil Antep'te öldürdü. IŞİD Suriye'de değil içimizde, IŞİD Antep'te, Esenler'de, Konya'da, Kayseri'de. IŞİD'in nefes almasını sağlayan şey Türkiye'ye hâkim olan gerici yobaz iklim.

Hem Cerablus'u işgal etsen ne olacak? ÖSO denilen paralı katiller bomboş bir şehre girdi. Davul zurnayla gidiyorsun Cerablus'a çünkü. Mecbursun kara gücü göndermeye, tankla olmaz, uçakla hiç olmaz. Gidemiyorsun, ordun yok çünkü dağılmış, moral olarak bitmiş. Paralı katiller gönderiyorsun. Suriye'de bir yeri ele geçirmek değildir mesele, mesele ele geçirilen yeri elde tutabilmektir. Zordur.

Türkmen diyorlar, biz orada Türkmen falan görmüyoruz. Cihatçı hepsi. Az öteden baksan hepsi bildiğin IŞİD! Kiralık katil sonuçta. Türkmen olsa ne, Arap olsa ne, Kürt olsa ne?

Sonra çıkıp Biden'le poz veriyor, Esad'ın Suriye'ye demokrasi getiremeyeceğinden dem vuruyorsun. Az gelişmiş ülke politikacılarının demokrasiden söz etmesinden daha hazin bir şey yoktur. İnsanın kusası gelir!

Ama Esad ama Saddam ama Kaddafi falan da yok artık. Ortadoğu'nun bütün eski zalimleri toplansa bu cihatçı yamyamların eline su dökemez.

ÖSO kiralık katiller topluluğudur. Parayı veren tetiği çeker. Yarın parayı başkası verir tetiği size de çeker. Para verip IŞİD'in üzerine gönderdiğin ÖSO'lu bir de bakmışsın IŞİD'e katılmış. Ne farkları var ki hem? Bütün İslamcılar aynı!

Şimdi bütün mesele Kürtlerin bu baskı karşısında direnip direnemeyeceği. Haini bol, kişiliksiz politikacıların gölgelerinin uzun olduğu bir bölgedir Ortadoğu. Kürt tarihi de böyledir. Pek çok hain politikacısı vardır. Suriye'deki savaş sebebiyle Kürtlerin karşılaştığı sıkıntıları biliyoruz. Bütün dünya yardım için harekete geçerken Barzani, sınırı Kürtlere kapatmıştı dediğin gibi.

Atılan her adım, sanki herkesi, bütün aktörleri geri dönüşü olmayan bir uçuruma doğru sürüklüyor. İçimizdeki hislerden biri bu. Ama öbür yandan böyle ortamların devrim koktuğunu da tarihten biliyoruz. Çürümeden doğar devrim, çözümsüzlükten doğar. Derin bir çürüme ve ağır bir çözümsüzlük hissettiğimiz.

SİYASİ AHMAKLIĞIN GETİRİSİ OLARAK ÖLÜM

Enver

25 Ağustos 2016'da tam yazıya otururken, bir saldırı haberi: "Artvin'e doğru yol olan Kılıçdaroğlu'nun içinde bulunduğu konvoyla silahlı saldırı." Yani Karadeniz'de tartışılmaya çok açık, sorgulanmaya muhtaç, tam da at izinin it izine karıştığı günlerde tuhaf bir saldırı. Kitap yazılırken, yazarlığın getirdiği soğukkanlılığa yakışmayan acayip işler. Okur için, özellikle gelecektekiler için bir tür tutanak bu. İleriden bu tarafa bakan biri, "Acaba 2016'da dünyada haritalar yeniden çizilirken, Türkiye'de yazmaya çabalayan iki kişi ne düşünüyordu?" diye meraklanırsa, buyursun baksın...

Bazen alıntılar yapıyorum güncel yazılarımdan, kolaycılıktan değil, sıcağı sıcağına düşünceleri yansıtmak için. Gazeteciliğin bir yanı suya yazı yazmak ve hata yaptırır kuşkusuz ama öte yanı, "akıllı bir gözlemcinin tarihe not düşmesi" demektir. Akıllı mıyız, ahmak mı, buna tarih ve okur karar verecek elbet. Benim sıkça vurgu yaptığım bir tarif var, derim ki, bizim ülkenin yurttaşları deneyimlidir, bir olay ardında ne var ne yok sezer, gösterilen ve hakikat arasındaki farkı bulur. Bunu geniş ahali için söylemiyorum kuşkusuz. Bugünkü saldırı ilginç bir süreçte gerçekleşiyor. Saldırıdan birkaç dakika sonra İçişleri Bakanı Ala: "Bu kesin PKK işi" dedi. O hâlde düşünelim...

Büyük suikastlar ardından devletli beyler acele bir açıklama yapıyorsa, kuşku duymak hakkımız. Ya bir şey gizleniyordur ya biri korunuyordur... Şimdi olayları üst üste koyunca, fiili olarak kurulmuş bir neo-Osmanlı "milliyetçi cephe hükümeti" bu saldırıyla güçlendi mi, güçlenmedi mi diye sormak hakkımız! Mutabakat lakırdısı iyice meşru hâle geldi mi, gelmedi mi diye sormayacak mıyız? Yangın yerine gönderilen gariban halk çocuğu Mehmetçik, şimdi terörist Kürtlerle(!) savaşsın diye daha kolay ölecek mi, ölmeyecek mi? Bit yeniğini bulmak okura kalsın!

Soru soranı kazığa oturmakta mahir memleketim, soruları sormadığı için darbe üstüne darbe yiyor, düğün evi cenaze evi oluyor. Bu sabah bir fotoğraf vardı.. Darbeye uğramış bir ordu-
nun bakiyesi sayacağımız ve adına “Fırat Kalkanı” denen operasyonun başı olan komutan, omuz omuza savaşa girdiği cihatçıyla sarmaş dolaş hâlde görünüyor. Dost cihatçıyla, düşman olanı nasıl ayırt ediyorlar merak içindeyim. Üstüne şunları yazdım:

“Aklıma sıkça geliyor dokuz aylık bebeğin tecavüz olayı! Küçük bedeni bir tabuta konmuş, yavrucağın arkasında sıra olmuş, cenaze namazını kılıyor insanlar. Hiç sürülmemiş bir yaşamın acısı nedir ki? Bir an ölümüne sevindiğimi fark ettim yavrucağın. Eğer bu acıyı, alçaklığı aşıp yaşamda kalmayı becerseydi yavru-
cak, gün olacak başına gelenleri öğrenecekti, ne hissedecek, nasıl yaşayacaktı? Buna yaşamak denecek miydi? Yahu ahali, sahiden biz yaşıyor muyuz?

Yazıya oturmaya niyetlendiğim an Karadeniz’de Kılıçdaroğlu’na/konvoyuna saldırı haberi geldi. Daha meseleyi kavrama zamanı olmadan, hemen başımıza terör uzmanlarının saçma analizleri boca edilmeye başlandı. Kimsenin düşünmeye vakti ve niyeti yok! Bir gün önce, cihatçıları yok etmek için diğer cihat-
çılarla harekâta girişen bir ordumuz olduğunu öğrendik! Yine analistler, düşünmeye vakitleri olmadığı için çıktılar meydane, salladılar alabildiğine! Savaş alanı toz duman kuşkusuz ama esas zihinler puslu! Hakikat her an suikasta uğruyor...

“Kırmızı Çizgi” diye bir kavram var(!) uluslararası ilişkilerde. Her siyasetçi kıvraktır da AKP, alayına rahmet okuttu becerisiyle! Cemaat dosttu, şimdi kırmızı çizgi sınırında artık! Açıkta-
n söyledi RTE: “Bana bak Kerry her haltınıza göz yumduk, bu sefer o sümüklü imamla götürüyordunuz beni!” dedi. Hep dost, hep güler yüzlü Kerry, önce elini tuttu başkomutanın, sonra dedi ki: “Yapma RTE... Bizim başkanda sendeki yetkiler yok, şerefsizim yargıya müdahale ederse, onu da götürür hâkimler, biz bayılıyor muyuz sanki sümüklüye?” diye yanıtladı... Kafası yatmadı RTE’nin ama işte, adı üstünde diplomasi... Yani hakikat, yine bir faili meçhule kurban gitti!

İnsanın alayına isyan edesi geliyor. Nereden tutsan elinde kalan bir düzen... Sabah evden yolcu ettiği eşi akşam döner mi, diye

kaygıyla bekleyen kadınlar... Evlatlarını gönderdiği andan itibaren sabahlara dek uykusuz asker yolu gözleyen analar... Hücrede bir başına, ilaçlarına el konmuş, havalandırmaya bile çıkarılmayan bir romancıyı düşündükçe çürüyen ruhlar... Düne dek okuduğu üniversitenin yalan olduğunu öğrenen şaşkın öğrenciler... Sokaklarda açlıkla boğuşan, el avuç açmaktan yorgun göçmenler... İnsanlık suikasta kurban edilmiş çoktan...

Sahi yaşıyor muyuz biz?

Elimizde telefonlar, avuçların arasından kayıp giden olayları yakalamaya çalışıyoruz. Bilgisayar başında son dakikaları her dakika olarak izlemeye devam ediyoruz. Sözü'n kıymeti yok. Etrafta mermiler, barut kokusu havaya yayılmış. Geleceksiz, ruhunu yitirmiş, bencil insanlar arasında, yaşayan ölüye dönmüş yüzler. Haysiyet bir cinayete kurban gitmiş çoktan...

Gevezelik yarışında, cehaleti laf ebeliğiyle kapamaya çalışan uzmanlar arasında, kimimiz balkonuna gelip suya gagasını değdiren serçeye bakıp avunuyoruz. Bazımız, iki kadeh parlatıp "bu da geçer yahu" diyoruz bir dostla birlikte. Belki çoğumuz gözleri yumup, kulakları tıkayıp vaziyeti idare etmeye çabalıyoruz ama bir yerlerde bebeklere tecavüz ediliyor, düğünlerde çocuk bedenlerinde bombalar patlıyor, zindanlarda ağır karanlıkta kalem kanıyor bir yazarın ve vicdanlarımıza düzenlenen suikastta, hepimiz bir bir ve her an ölüyoruz!

"İç savaş çıkar" diyenlere acı bir tebessümle bakıyorum. "Nasıl yani?" demiyorum. Savaş her an içimizde değil mi artık? Mesela akşam yemeğe bir misafir çağırmayı kim akıl ediyor? Şöyle sakın, pazara gidip, esnafla iki lafın belini kırmak kimin aklında var? Haftaya okul açılacak; evladına zihin açıklığı dileyip, sevinçle yolcu edecek kaç ana baba var söylesenize? Bir parkta el ele oturan sevgililere en son ne vakit rastladınız? Ya da katıla katıla ne zaman güldünüz bir filme? Deliksiz uykuyu hatırlayanınız var mı? Varsa eğer topyekûn suikasta kurban yaşamlarımızın tetikçisi biraz da onlar değil mi?

Bize belirsiz geleceği anlatan karanlık adamların irinli sözleri arasında boğuluyoruz. Gün geçmiyor ki keder elle tutulur olmasın... Acıyı bal eyledik elbet sevdamız, yoldaşlarımız için de... Yetti gayrı memleket koca mezarlık, her gün tabut çoğalıyor...

Alışmayalım bu faili meçhullere... Bir ihtimal daha var elbet ama o ölmek değil, inadına yaşamak olmalı...

Yazının yayınlandığı sabah Cizre’de bir karakola saldırı haberi düştü önüme. Ölü çok, yaralı çok! Rastlantı değil elbet. Tarihin kırılğan ve kanlı bir sürecindeyiz yine. “Alıştık” dediğimiz olgular, duygular aslında diri ve yıkıcı hâlde devam ediyor. İki kutuplu dünyanın kolayca siyaseti, yerini kara ve belirsiz bir sürece bıraktı. Yanını, yönünü bulmak zor...

Pek çok tahlil okuyorum. Oysa rastlantının bunca belirleyici olduğu bir dönem daha yaşandı mı, emin değilim. Kana, şiddete, kötülüğe, zalimliğe belli bir anlam içinde, tutarlı bir düşünce yapısı karar verse, önlem alacağız elbet. Oysa ölmek, bizim memlekette günlük sıradan işlerden...

Orhan

Ölüm, bizim gibi oynak coğrafyalarda akılsızlığın, ahmaklığın getirisidir. Akılsızlık galebe çalmışsa, ölümden yakınmanın da bir anlamı kalmamıştır. Aklı kovdular, ahmaklığı, akılsızlığı getirip iktidar koltuğuna oturtular. Bunun bedelidir söylediklerin.

Kim yaptı peki, kimdir bu akılsızlıktan, ahmaklıktan medet uman?

Dünden bugüne miras o kadim soruya gelip dayanıyoruz yine. Kâr hırsıdır bu, mülkiyet arsızlığıdır. Piyasa toplumunun gerekleridir, artık insanlık için büyük bir tehdit hâline gelen kapitalist sömürü düzenidir. Sistemi ancak ahmaklar ve akılsızlarla yürütebileceklerini gördüler. Toplayıp örgütlediler, önlerini açtılar. “İslamizasyon” diyoruz buna. Biat etmenin asıl olduğu bir toplumsal düzenle karşı karşıyayız şimdi. Dağ taş taşeron ama o taşeronların çalıştırdığı emekçiler AKP’li. Çok karmaşık gibi görünen çok basit bir mekanizma aslında. İçinde bir patronaj ilişkisi var, feodalizm bakiyesidir. Tipik taşralı hemşehrilik ilişkisi var, bu da öyledir. AKP bir tür patronaj ilişkisi kurdu. Devlet kapısında iş bulmak artık AKP’li olmaya bağlı. Böylece iş bulanların oyları da AKP’ye devşirilmiş oluyor. Öbür yandan bu emekçiler “hakkıyla” emekçi değil. Tuhaf ama gerçek, bunlar AKP sayesinde emekçi. Varoluşlarını AKP’de görmeleri bundan.

Eskiden sarı sendikacılık vardı. Bunlar genellikle kamuda örgütlü olurdu. Çünkü kamuda çalışanlar oraya hemşehrilik ilişkisiyle taşınırdı. Torpil çalışırdı bunun için. Sonuçta işçiler işçi değildi, hâliyle sendikaların da sendika olmasına gerek yoktu. Sarı sendikayı var eden şey bizzat işçinin “sarı” olmasıydı. Üretici bir faaliyet içinde olmayan, asalak bir emekçi sınıfı ortaya çıktı böylece. Sınıf adına, sendikacılık adına ne varsa çürütüp gitti.

Bunun bir benzeri, daha örgütlü bir biçimde AKP eliyle hayata geçiriliyor şimdi. Otobüsü süren şoför artık Marksizmin terimleriyle anlamlandırılabileceğimiz bir emekçi değil. Dinci bir siyasal İslamcı o. Büyük siyasi-ideolojik bir organizasyonun parçası. Orada çalışıyor, çünkü siyasal İslamcı olmayan başkalarının orada çalışması imkânsız hâle getirilmiş. Gelişmiş ülkelerin işçi sınıfının maaşında, az gelişmiş ülkelerin ezilen halklarının kanının, terinin olması gibi tuhaf bir durum bu. Baştan aşağı kir, baştan aşağı eşitsizlik.

Bu görünenin bir parçası. Bir işe yerleştirilmeyen milyonlarca insan, bu tepetaklak âlemin yağma düzeninden küçük paylar alarak yaşamaya alıştırılmış. Devlet yardımlarıyla yaşayan milyonlarca insan. Bit gibi, pire gibi başkalarının kanını emerek yaşayan geniş bir asalaklar ordusu. “Sosyal devlet”in gereği olan, bir hak hâline getirilmiş ödeneklerden söz etmiyorum. Örgütlü, bilinçli bir sadaka sistemi bu. Buradan ne çıkabilir, ne umabiliriz bu denklemden?

Ölüm gelir buradan, şiddet gelir, faşizm gelir, yobazlık gelir, dinbazlık gelir. İşçi sınıfına güvenmeyeceksek kime, neye güveneceğiz?

Bu denklemde sendika olmaz, direniş olmaz, grev olmaz. Bir siyasal hareket olarak işçi sınıfı olmaz, bağımsız aydın hareketi olmaz. Modern siyasal partiler olmaz. Bütün muhalefet partileri iktidarın eki, memuru hâline gelir. İşte tartıştığımız bu.

“Milli mutabakat” kuruldu evet ama bundan önce neydi ki? CHP diye, MHP diye bir muhalefet oluşumu, hareketi mi vardı? Kılıçdaroğlu ve Bahçeli muhalefet mi ediyordu? Ekmeleddin skandalının utancı yeni daha. İstanbul’u Sarıgül’e teslim etme teşebbüsü büyük bir utanç olarak orta yerde duruyor. Bunların daha ufak bir sürü örneği var. MHP’yi bir parti olarak saymıyo-

rum bile. Hiçbir zaman bir parti değildi MHP. Başlangıçta düzenin paramiliter gücüydü. Şimdi, düzenin yedek lastiği. Bu ülkede milliyetçiliğin asla bir siyasal hareket hâline gelemeyeceğinin canlı örneğidir.

Bunların kitleleri harekete geçirme, yönlendirme gücü zaten yok. Gönüllü saray memurlarıdır. Mesele onların harekete geçiremediği, yönlendiremediği kalabalıkları harekete geçirmek, yönlendirmektir. Konvoyla yapılan saldırıda bir bit yeniği varsa burada aranmalıdır. Denildiği gibi Kılıçdaroğlu değildir hedef, ona oy verenlerdir. CHP'li tabana sıkılmıştır o kurşunlar. Koyun sürüsünü yönlendiren çoban köpeğidir o kurşunlar.

Ordu konusunda bence tartışacak bir nokta yok. Bitmiştir. Şu Genelkurmay Başkanı'na baksana, ülke yanarken o ya düğün şahidi ya miting konuşmacısı ya köprü açılışı yancısı. Suriye'ye girmişler de Cerablus'u almışlar da... Kimden almışlar, nereye girmişler? Bu ordunun İstanbul'un işgal edildiği günlerdeki karnesi bundan iyidir. Bitiktir, içinden çıkanların hâli Balkan bozunundan dönenlerden perişandır. Ayağa kalkıp doğrulacağını düşünemeyiz. Yıkıldılar ve bu yeniden yapmayı, yenisini yapmayı mümkün hâle getiriyor.

Yeni bir cumhuriyeti düşünmeli ve düşlemeliyiz artık. Bunu yapamazsak bedeli çok ağır olacak çünkü. Bu ülke için yeni bir cumhuriyet, eşitlikçi, özgürlükçü, laik bir yeni cumhuriyet artık bir lüks değil ihtiyaçtır.

Ya kurarız, ya yıkılırız!

SİYASAL İSLAMCININ DERİN SOL-KOMÜNİZM DÜŞMANLIĞI

Enver

Bugüne dek görülmemiş bir dille saldırı altındayız hepimiz. Bunu yapan AKP iktidarının sözcüleri! İlk günden bu yana, farklı dönemlerde, yeni düşmanlar yaratarak hep mağdur ve kibirli olan bu insanlar, kendi değerlerine saygı gösterilmediği için söylenmekteydiler. İçinde bulunduğumuz 30 Ağustos 2016 tarihinde, bu kez dünyaca önemli bir devrimci lidere saldırdı Meclis Başkanı. Che için “eşkıya” dedi. Daha önce “Gezi”de direnen insanlara “çapulcu” diyen bu kafa, herhangi bir hassasiyete dair asla özen göstermiyor. Şaşılacak bir durum mu? Hayır.

ABD çizgisinde milliyetçilik/dincilik yapmak pek kolay... Bu tercih her dönem güçlüyle saf tutmak demektir. Güce tapan, üstelik oradan yerel iktidar devşiren siyasal İslam hareketi, büyük kitleyi ucuz söylemle uyutmaya devam ediyor. Kimi zaman savaş çıkırtkanlığı yaparak, kimi zaman ilahi bir gücü ellerinde tuttuğunu söyleyip, kutsal bir görevi yerine getirdiğini savlayarak vaziyeti idare ediyorlar. Tarih bu yalancı, karton kahramanları da yazıyor elbette. Bir de hakiki kahramanlar var Che gibi. Emekçiyle madene inen, özgürlük için dağlarda dövüşen ve yeri geldiğinde çekip giden.

Che devrim gerçekleşikten sonra, büyük lider Fidel Castro’ya bir mektup yazar. Bu satırlar devrimci birini en iyi anlamak için okunmalı:

“Fidel,

Hani bir gün, aramızdan ölen olursa, kara haberini kime ulaştıracağımızı konuşalım demiştik de başımıza böyle bir şeyin sahidene gelebileceği o zaman dank etmişti kafamıza. Sonradan baktık ki böyleymiş bu iş; devrime giriştin mi (sahici bir devrime tabii), ucunda bunun ya galip gelmek ya ölmek varmış. Ve zafer yolu boyunca çok ölenimiz oldu.

Artık eski dokunaklılığı kalmadı bütün bunların çünkü daha olgunlaştık çünkü ölüme alıştık. Sanırım, beni Küba'nın kendi sınırları içindeki devrimine bağlayan ödevden payıma düşeni yerine getirdim. Şimdi senden, yoldaşlardan ve artık benim de halkım olan halkınızdan izin istiyorum.

Parti yönetimindeki görevlerimden, bakanlıktan, binbaşılıktan ve Küba yurttaşlığından resmen vazgeçiyorum. Böylece Küba'yla hukuki bir ilişkim kalmıyor; rütbelerin, mevkilerin ötesindeki o bambaşka bağları saymıyorum tabii.

...

Çocuklarım ile karıma bir çöp bile bırakmıyorum; buna pişman değilim, memnunum hatta. Onlar için bir şey istemiyorum çünkü devlet yaşamaları ve adam olmaları için gerekli olanı nasilsa onlara verecektir.”

Neden siyasal İslamcılar saldırıyor bu devrimciye?

Mal, mülk, şan, şöhret hepsini elinin tersiyle itiyor. Memleket dediği yer, eşitliğin ve adaletin olduğu her yer. Ne bayrak, ne sınır var kafasında. Zalime karşı direnen mazlumun yanında olmak cesaret ister. Ortadoğu bataklığının iyi yüzü, sahtekâr dincileri kendilerine tüm dünya nimetlerini layık görüp, halklarına öte dünya vaat ediyorlar. Saraylarından, dolarlarından, zengin haremlelerinden asla vazgeçmiyorlar. Bilim, sanat yeşermediği için topraklarında ABD kölesi olmaya rıza gösteriyorlar. Tiksindirici iktidarları böyle sürüp gidiyor.

Geçen gün değerli hocamız, felsefeci İoanna Kuçuradi ile söyledik. “Ben özgürlükçülüğe karşıyım” dedi. Yetişmiş, aydınlanmacı insanın temel hakları savunmasının mümkün olmadığını ve “demokrasi” denen düzenin de bu ortamda kurulamayacağını söyledi. Sınırlayıcı olmadan ilerleme fikrinin gerçekleşmeyeceğinin altını çizdi. Sahiden de liberal ayıplı tezler, alabildiğine bataklığa çevirdi dünyayı. Cehalet kutsandıkça, daha sert ve otoriter iktidarlar güçlendi. Düşünmek yasak. Gerçi ilkin bilinç gerekli düşünmek için. O da olmayınca, özgürlük denilen o kuralsızlık hüküm sürmeye başlıyor.

Darda kalan her iktidarın yaptığı gibi, bizdeki AKP de “yerli, milli” vurgusu yapmaya bayılıyor. Oysa Che ile aynı dünyanın yurttaşıyım ben. Birbirimizden farklı zamanlarda yaşadık, farklı

dilleri konuşuyoruz ama aynı ülkenin evlatlarıyız. Kimi bağları kafalarda yaratılan uyduruk çizgilerle sınırlayamazsınız.

Cumhuriyetin tüm kurumları örseleniyor. Özellikle sanatçılara cadı avı başladı. Bir de fırsatçılar var. Orada da yerli, milli zirvası görev başında! Darbeye uğramış halkımızı bu yıl yerli ve milli oyunlar kurtaracak. Ben de şunu yazdım... Paylaşayım da aklında olsun:

“Dünyanın birikimini elimizin tersiyle itip, aptallar arası tartışmaları sürdürmeye devam ediyoruz. AKP ampulüyle aydınlanan Devlet Tiyatroları Temsili Genel Müdürü Nejat Birecik yumurtlamış: “Bu sene yerli ve milli oyunlar oynayacağız” diye. Meğer 15 Temmuz cunta kalkışmasına tepki olarak almış bu kararı.

Ortalama bilgiye sahip herhangi biri, yetkin sanat yapıtlarının tüm insanlığa ait olduğunu bilir. Zamana direnir yapıtlar, an gelir, yazar/müzisyen/edebiyatçı doğduğu ülkeye tavır alır ve mücadele eder. Sanatçı farklı dillerde ses çıkarır ama aynı sözün ardından gider. İnsanlığın sefaletini, çaresizliğini, vahşetini gösterir. Bu yüzden nitelikli eser veren tüm sanatçılar aynı millete ait ve yerlidir. Yani büyük insanlık ailesinin üyesidirler.

Cumhuriyetin en önemli kurumlarından biri Devlet Tiyatroları’dır. Amacı halkı yetkin yapıtlarla buluşturmak, iktisadi engellere takılmadan tiyatromuzu yüceltmek ve toplumun bu yolla gelişmesini sağlamaktır. Kuşkusuz bu süreçte oluşan repertuvar da büyük payı yerli ve yeni oyun yazarları alır. Üstelik telifleri yüksek tutulur ki kimseye muhtaç olmasın insanlar, yazarlığa/ tiyatroya emek vermeye devam etsinler.

Nazi Almanyası’nda yaşayan bir sanatçı için ayakta kalmak güçtür. SS her an kapıyı çalabilir ve faili meçhul bir ölüye dönüştürebilir. Bir diğer seçenek iktidarı alkışlamaktır. Mesela Brecht hangisini seçmiştir bilir mi Birecik? Elbette bilir de bilmezden gelir. Niye? Çünkü sınıf kavgası, savaş karşıtı olmak, soyguncuya, bozguncuya direnmek için önce sanatçı ahlakı gerekir. E bundan haberiniz yoksa Brecht’in sadece adı kalır aklınızda. Okuduğunu anlamak ve tarihsel yerine oturtmak gerekir. Yerli ve millidir anlayacağınız Brecht!

Shakespeare bizim memleketin insanıdır. İktidarın nasıl bir güç olduğunu, kişiyi nasıl manyaklaştırıp, çevresini köleleştirdiğini ve zamanı gelince de ayak oyunları ile nasıl cinayetler, iğrençlikler yaşandığını anlatır. Shakespeare dünyanın her yerinde aynı anlama gelir. Eğer Shakespeare'den haberiniz yoksa iktidarın altınızdan kayıp gittiğini bile fark edemezsiniz. Mesela darbe nasıl olur, saray kimdir, soytarı/dalkavuk kimdir, anlayamazsınız. Demem o ki herkese faydalıdır. Yüzde yüz yerli ve millidir!

Çehov bize insanın en tuhaf hâllerini, olabildiğince yalınlıkla anlatır. Orada gördüğümüz kişilerin hemen yanı başımızdaki dostlarımız olduğunu anlar, şaşarız. Dünyanın her yerinde kıskançlık, aile içi çatışmalar, açlık, sınıf farkları aynıdır. Diyeceğim, o da bizim memlekettendir.

Ha, bir yarım akıllı çıkıp Shakespeare İngiliz, Çehov Rus, Brecht Alman derse, siz ona kanmayın. Haldun Taner, Güngör Dilmen, Memet Baydur, Melih Cevdet, Nâzım Hikmet ve daha niceleri aynı soydan gelir. Hepsisi insanlık ailesinin yerlisi ve millisidir. Hangi devirde, hangi toprak parçasında olursa olsun, insanlık aynı sınavı yaşamaktadır. Bu büyük kişiler; bunu görür ve yalın, çarpıcı biçimde yazar. Tiyatro bunu alır, makyajsız biçimde insanlara gösterir. İzleyen orada kendini bulur ve yönünü tayin eder.

Şimdi siz diyeceksiniz ki koca DT'nin başındaki adam bunu bilmez mi?

Eh, edebi kuruluna İskender Pala'yı alıp, bir de oyununu eziyet diye bize izlettiren, AKP ampulüyle aydınlanmış arkadaş ancak bu kadarını anlar. Şimdilerde meslektaşlarını fişlemekle meşgul! Hükümete gammazlayarak arkadaşlarını iktidarını güçlendirmek istiyor Birecik! Gün gelecek onu da yazacak elbet birileri... Ha, Birecik önemli olduğu için değil, yerli ve milli olamadığı için. Tiyatrocular yurdunda iyi bir yurttaş olamadığı için..."

Orhan

Doğanın bütün ibadeti ışığadır. Işıksızlığa, karanlığa yalnızca insan ibadet eder. Cumhuriyet ve laiklik tartışmasının, böyle bir havada yapılıyor olması da haliyle doğaldır. İnsanlığın büyük

mücadelesi, büyük macerasıdır bu. İnsanlığın tarihi bir bakıma aydınlık-karanlık mücadelesidir. İyi-kötü de desek olur. Nihayetinde insanın insan kalma, insan olma mücadelesidir. İlk insanın ilkel korkularına teslim olma, olmama mücadelesidir.

Shakespeare, Çehov, Brecht üzerinden yapılmaya kalkışılan bu tartışma ne utanılası bir tartışma, ne aptal bir tartışma, ne yobaz bir tartışma. Kim tartışıyor Shakespeare'i, Çehov'u, Brecht'i? Yobaz. Yobazın tiyatrosu, sanatı, müziği, resmi mi var da tartışıyor bunları. Millisi ne sanatın? Bugünün dünyasında Shakespeare'siz, Çehov'suz, Brecht'siz kim insan olabilir, kim hayata tutunabilir? Arap çölünden devşirdiğimiz bir tek esintiyle mi büyük insanlık ailesinin parçası olacağız biz?

Yobaz dinbazın dramıdır bu. Mesele milli olmak veya olmamak değildir, mesele bu zihniyetin sanata, müziğe, resme topyekûn karşı olmasıdır. "Kaldırdım" diyemediği için böylesi tuhaf cümleler kuruyorlar. Güçleri yeterse kaldırırılar. Kasaba dincisinin sanat ve hayat algısıdır bu. Kasaba dincisi paraya tapar, inşaata ve duble yollara ibadet eder. Camide sosyalleşir ve evrene ait bilgisi 6. yüzyıl Bedevi Arabı kadardır.

Kim saldırıyor Che'ye? Kim bu çakma kahraman? Bir portre çizelim öyleyse...

Yurtsever öğrenciler Dolmabahçe açıklarına demirleyen 6. Filo'ya karşı ayakta. 16 Şubat'ta "Emperyalizme ve Sömürüye Karşı İşçi Yürüyüşü" düzenleniyor. Yıl 1969.

Siyasal İslamcı hareket daha emekleme çağında. Bütün siyasi geliri antikomünizm hâliyle. Zaten İslamcı dediğin Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin bir tür yan ürünü. 16 Şubat'a karşı 14 Şubat'ta "Bayrağa saygı" mitingi düzenliyorlar. Gericiliğin büyük bir gövde gösterisi bu. Komünizmle Mücadele Dernekleri'nin Başkanı İlhan Darendelioğlu, Milli Türk Talebe Birliği'nin Çağaloğlu'ndaki merkezinde "Pazar günü komünistler miting yapacak, biz bu mitingde savaşaacağız. Silahı olan silahıyla, olmayan baltasıyla gelsin" diyor. Çağrısı yapanlar arasında o da var.

Gümüşsuyu'nda İstanbul Teknik Üniversitesi önünden Taksim'e doğru yürüyen öğrencilere önce polis saldırıyor, dağıtıyor. Ardından, Dolmabahçe Camii'nden Taksim Parkı'na gelerek hazır bekleyen "kahramanımızın" liderleri arasında olduğu gerici

grup, alana giren yürüyüşçülere saldırıyor. Yaralanan öğrenciler polis tarafından gözaltına alınıyor. Saldırganlar TİP üyesi Ali Turgut Aytaç ve Duran Erdoğan'ı öldürüyor. Yüzlerce yaralı kalıyor geride.

Bu kez kültür bakanı kılığında. Taksim'de çok sayıda kilise olduğu ancak cami olmadığı kanısında ki bu büyük bir dert onun için. "İnşallah Taksim'imiz bu ayıptan kurtulacaktır" diyor. Fakat her nasılsa bürokratları bakana direnmiyor. O da İstanbul 1 Numaralı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Başkanı Semavi Eyice'yi görevden alarak bugün İstanbul Büyükşehir Belediyesi Başkanı olan Kadir Topbaş'ı göreve getiriyor. Çıktığı bir TV programında görevden aldığı Eyice'ye ağır hakaretler ediyor. Yıl 1997.

Sonra anlaşılıyor ki akli sadece Taksim'e cami projesinde değil. Aklındaki aslında tüm kültür varlıklarını camiye çevirmek. Bodrum Şapel, Trabzon Ayasofya, Kayseri Etnografya müzelerinin acilen boşatılmasını istediği öğreniliyor. Duyulmayacağını sanıyor olmalı, duyulunca geri adım atıyor. AKM'de içki yasağı da kültür müdürlükleri ve kütüphanelere imamların getirilmesi de onun eseri. Kültüre katkısı büyük, büyük Türk büyüğü anlayacağınız.

Bizim Musa Ağacık henüz gazetecilik yapabildiği yıllarda mikrofon uzatmış ve çok ağır bir soru sormuştu. Yıl 1997. Gerisi şöyle:

M.A: Sizce kültür ne anlama geliyor Sayın Bakan?

İ.K: Kültür şahsiyet, teyp açık mı Musa Bey?

M.A: Açık Sayın Bakan. Evet kültür?

İ.K: Musa Bey sizin girdiğiniz bu konu o kadar engin bir olay ki... Kültür Fransızların anladığı manada ya da giyim manasında bir kültürü var.

M.A: Kültür Bakanı'nın anladığı ne peki?

İ.K: Yani kültür kendi milli yaşayışınızı, estetiğinizi ortaya koyar. Dünyanın kabul ettiği evrensel değerlerle beraber birleşir. Ortaya bir ee... topyekûn bir araya gelmiş ee... bir kavram çıkar.

Kültür deyince aklına Frenk icadı giyim kuşam gelen Kültür Bakanı'nın asıl işi ne? Emlak kralı. Yani? Rantiye. Onlarca lüks daireden aldığı kira gelirleriyle geçiniyor özetle. Allah'ı var dini bütün bir rantieye "sayın bakan", öyle anlaşıyor. Emlaklarının değeri hakkındaki bir gazete haberinde kültür bakanımızın bekâ-ra ev vermediği, kiracılarının mutlaka aile olmasına özen gösterdiği belirtiliyor. İmam nikâhı şart yani ki bu iyi.

Sadece bu değil, haberde dairelerin altın karşılığı kiraya verildiği de iddia ediliyor ki bu daha iyi. Mülklerini batıl Batılının doları, eurosu ile kiraya verip günaha girecek hâli yok tabii. Koca Bakan. Hem de kültürlü.

Yıl 2014. Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, Türk Talebe Birliği ve Birlik Vakfı'nın düzenlediği "Fetih Ruhu, Fatih ve Gençlik" konulu kompozisyon yarışmasının ödül törenine katılıyor. Programın ardından, eski kültür bakanı kimliği taşıyan Birlik Vakfı Kurucular Kurulu Başkanı sahneye gelerek, darphanede 22 ayar sikke bastırdıklarını, sikkenin bir yüzünde Erdoğan'ın resminin bir yüzünde ise Fatih Sultan Mehmet'in tuğrasının olduğunu belirtiyor ve konuşmasını sürdürüyor:

"Geçtiğimiz on iki yıl içinde sessiz devrim yapan, birçok meseleyi halleden, bir büyük devlet adamımız var. Fatih'in bir torunu var. Biz darphanede bir tarafında Fatih'in tuğrası bir tarafında Başbakanımızın resmi olan 22 ayar bir sikke bastırdık. Onu devlet başkanımıza takdim ediyorum. Lütfen kabul buyursunlar. Dilim sürçmüş değil Sayın Başbakanım. Çünkü devletimizin Cumhuriyet döneminin yüzüncü yılını başkanlığınızda kutlayacağız. Durmak yok göreve devam. İnşallah 10 Ağustos'tan itibaren de Türkiye Cumhuriyeti'nin devlet başkanı olacaksınız."

Yıl 2016. Kahramanımız bu kez Meclis Başkanı kılığında. Daha dün yaptığı laiklik düşmanı konuşmanın dumanı üzerinde. Ateşi körüklüyor; "Devlis var. Yani Liseli Devrimciler. Che Guevara'nın gömleklerini giymişler. Che 39 yaşında öldürülen, bizzat kendisinin infazlar yaptığı bir katil kişilik. Bir gerilla. Bolivya'da, Küba'da, Güney Amerika'da faaliyette bulunan bir eşkıya benim liseli gencimin yakasında, göğsünde olamaz. Olmamalı. Bağı yok benimle. Köküm bir değil. Tarihim bir değil. Benim kendi tari-

him ve insanlarım var. Onlarla övüneceğim. Garip. Fatih'i dünya tanıyacak ama Türkiye tanımayacak."

Devlet kucağında büyümüş bir antikomünist. Bezirgân, inşaatçı, rantiyer. Siyasette de bir rantiyer rolünde. Övgüsünde de sövgüsünde de sınır yok. Cumhuriyetin, laikliğin, farklı inançların, farklı hayatların düşmanı. Yol açtığı, parçası olduğu eşitsizlikten, sömürüden, zulümden rahatsız değil ama içki içilmesinden müthiş rahatsız. İnanmadığı makamların koltuğunda inatla oturan ve bundan bir milim rahatsızlık duymayan cevval koltukçu.

Bugünün hâkim tipidir bu. İnançlı insandan esinlenerek üretilmiş bir muhafazakâr karikatürüdür. Devraldığı, ele geçirdiği her şeyi yıkıp yerine yenisini yapmaya hevesli tuhaf bir muhafazakârdır bu. Muhafazakârdan çok "tuhafazakâr" dır.

E hâliyle malına mülküne el koyma niyetiyle dağa çıkan bir eşkıya sanıyor Che'yi. Bütün liseleri imam hatip yaptı ama gözü hâlâ Che tişörtlü gençlerde.

Che enternasyonal bir direnişçiydi, ona eşkıya diyerek güya hırsızlıkla itham ediyor. Bu ithamı yapanlar bir pezevenkler ve hırsızlar topluluğu olan IŞİD'lilerin öfkeli çocuklar olduğuna inanıyorlar. Niye? Çünkü onlar Müslüman! Gençlere dediği de Che tişörtlerini çıkarıp IŞİD tişörtleri giymeleri aslında.

Hâlbuki bugünün sorunu direnişçi kılığındaki hırsızlar, mazlum rolündeki zalimler. Dağı taşı yağmaladılar, bütün mülkler onların, bütün banka hesaplarında adları var. Zulüm ektiler ülkenin her yanına, adaletsizlik ektiler. Korkuyorlar hâliyle. Che büyük tehlike.

Yağmacılar, hırsızlar, geç gelmiş ağalar, patronlar, vampirler, sultan özentileri, bezirgânlar, dinbazlar, yobazlar düzen kurmuşsa eğer, bize de anca eşkıyalık düşer. Shakespeare, Çehov, Brecht bu durumda baş eşkıyadır. Oynatmazlar, kapatırlar kapıları.

Soru şu aslında; nasıl oldu koca ülke bu çakma "kahraman"lara teslim oldu? Cevabı en zor sorudur bu...

KIYMETSİZ ADAMLAR CUMHURİYETİ

Enver

“Yazar-çizer kişinin ülkede çilesi bitmez” diyeceğim ama bu tüm dünyada bir salgın hâlinde artık. Öylesine bir bayağılık içinde sürünüyor ki insanlık, sonunu hızla getiriyor. Belki fiziksel varlığı sürüyor ama düşünsel kimliği yok olmak üzere. Dünya ayakta duruyorsa ki kuşkuluyum, hâlen birilerinin etik ölçüt koyma mücadelesindendir. Yakında insan görünümlü, biçimiyle tıpatıp aynı makinelere tanık olacağız. Üstelik bunlar robot olmayacak. Bildiğimiz teni, akli olan insan!

Nasıl?

Toplu ölümleri hamburger yiyerek izleyen, sevdiğine uzun cümle kurmaya mecali olmadığı için ekran başında sevişen, meczup birtakım tarikat liderlerine tapınan, arınmak için garip yaşam koçları izinden giden tipler olacak bunlar. Kıyımlar, savaşlar sürecektir, gövdeler daha bir genişleyecek ve ruh tükenecek. İşte buna “zavallılık” bile diyemeyeceğiz. Çünkü kalabalık bunu isteyecek.

Sinemayı pek sevmem. İki film son günlerde çok etkiledi beni. Biri Chaplin’in “Diktatör”ü. Halkına her türlü zulmü yapan, vahşi, sapkın bir adamın gülünç ve korkak hâli öylesine güzel anlatılıyor ki!.. Buruk bir gülümseme yayıldı yüzüme. Altı milyon Yahudi bu hasta adam tarafından katlediliyor. Halk peşinden koşuyor. Kutsallar, yeminler arasında hakikat kayboluyor. Çok ibadet, çok tören, çok bayrak hep hakikati gölgelemek için...

Diğer bir film “Çöküş.” Hitler’in Berlin’de sığınakta, en yakın adamlarıyla son günlerini anlatıyor. Nasıl bir ruhsal çöküntü yaşadığını, hırsı uğruna son günlerinde halkını nasıl ölüme sürüklediğini ve bencilce intiharını! Evet, bencilce... Ölümün bile bir namusu olmalı. Arkada iz bırakmamak için, tüm belgeleri ve cesedini yakıtıyor. Goebbels’in eşi kendi elleriyle günahsız ço-

cuklarını zehirleyerek öldürüyor. Bu sapkınlık hâline inanç diyorlar...

Bugün cadı avı sürüyor. Artık korkunun saldırganlığı içinde aydınlara, sanatçılara da sirayet ediyor azgın piyasacılık! Yerli ve milli tartışması, gayet açıktır ki sanatsal olanı değil, bayağı olanı pazarlamak için üretilmiş ideolojik taktiktir. Zaman zaman insan inancını da yitirir. Doğaldır. Ancak bugün memleketten ayrılmaya niyetli orta sınıf ahali şunu kestiremiyor; yazgı diye bir şey yoktur lakin bir toprağa ait olmak vardır. Nereye kaçarsan, gidersen peşinden gelir bu duygu. Derinlerde bir yerdedir. İnsan kendinden kaçamaz!

Bir yandan olan biteni kavramak için yazıp düşünürken öte yandan elbette günlük yaşamı da sürdürüyoruz. Orada umuda dair kimi zaman değerli ipuçları ediniyor, seviniyorum. Bir yerde, bir kimse çıkıp özgürlüğe dair bayrak sallıyor. Az şey değildir bu.

Can Yücel'e 12 Eylül mahkemeleri Demirel'e hakaret ettiği gerekçesiyle dava açar. İddiaya göre "deyyus" demiştir Can Baba. Yücel bıkmıştır yargılanmaktan. Hâkimin karşısına çıkınca, savunma yapmayacağını ve bir öykü anlatacağını, söyler. "Benim durumum budur" der. Can Baba anlatsın:

"Bir mahallede kimsesiz bir kızcağızı, namazında, niyazında bir adamcağız sahipleniyor. Derken kız bakkalın çırağıyla işi pişirip gebe kalıyor... Komşular da 'kim bu çocuğun babası' diye sıkıştırınca kendisini sahiplenene adamcağızı gösteriyor. Adam bu iftira karşısında yemeden içmeden kesiliyor, evden dışarı çıkmaz oluyor. Derken ölüyor adam. Öbür dünyada Allah adamı yanına çağırıyor. Kederli, endişeli bizim mümin..."

'Sıkma canını' diyor Allah. 'Ben seni çok iyi anlıyorum. Benim de Meryem adında bir faniyle adımı çıkardılar, kaç asırdır temizleyemiyorum namusumu.'

Bu inceliği, zekâyı bir yobazın kavraması mümkün değil. Oysa bizim toprağımız bereketlidir. Bunun gibi kimler gelmiş geçmiştir. Zalime karşı direnç şairlerle, türkülerle, söylenceler, öykülerle sürer gider. Baskı karşısında, yaratıcılık ayaklanır. Tıpkı "Gezi"de dirildiği gibi...

Che'ye saldıran adamın yaratıcılığı ne ki sözünün kıymeti olsun?

Orhan

Kıymeti yok ancak bu kıymetsiz adamlar cumhuriyeti tasfiye etti ve yerine bir gecekondu diktatörlük inşa ediyorlar. Yazarken, yaşıyoruz da. Bugün “Adli Yıl Açılış Töreni” Beştepe’deki cumhuriyeti yıkma sarayında yapıldı. İdarenin başı “Cumhurbaşkanı” salona girince birkaçı hariç bütün yargı ayağa kalktı. Yüksek yargı da dâhil buna. Biliyorsun, bu arkadaşlar idarenin başının arkasına dizilip çay toplamaya da gitmişti. Bu sahneler bazılarını endişelendirdi hâliyle. İdarenin başı da çıkıp “yargının sarayda toplanması bağımsızlığına zarar vermez” mealinden bir şeyler söyledi.

Vermez tabii. Bir şeyin bağımsızlığının zarar görmesi için ön şartı bağımsızlığının olmasıdır. İdarenin emriyle çay toplayan şeyin nasıl bir bağımsızlığı olabilir? Zarar gelmez.

Dolayısıyla elimizdeki şeyi artık “Tayyip Erdoğan aile yargısı” olarak adlandırabiliriz ki tartıştığımız şeyin de özetidir bu. Muz cumhuriyetlerinde yargı olmaz. Onun hurma cumhuriyetine dönüşmüş biçiminde ümmetin liderinden başka hiçbir şeye ihtiyaç yoktur.

Cumhuriyetin ilk yüzyılı işte bu sahnelerle kapandı. Bir yüzyılı tamamlayamamıştır ve artık gömüyoruz.

Ancak ölüyü gömmeye gelen imamların da işinden veya görevlerinden fazlasını yapmakta olduklarına tanıklık ediyoruz. Ölüyü gömmekle görevlendirilen bu âdemler şimdi ölüye tecavüz ediyor. Acıklı, acınası bir hâldi.

Sistemin çürümesinin doruğudur bu. Ancak bu çürümenin müsebbibi asla siyasal İslamcılar değildir. Çok uzun bir sürecin doğal sonucudur bu. 12 Eylül yargısı diye bir olguyu yaşadık biz. O yargı bu yargıyı doğurdu. Artık yargıçlar, savcılar, diktatörün emir eri durumuna dönüşerek cumhuriyet yargısı gelişimini tamamlamış oldu.

Bu noktadan sonra artık ölümü engellemek, hastalığı tedavi etmek mümkün değildir. Cumhuriyet bitti. Cumhuriyet bitti çünkü laikliği taşıyamadı, bir fazlalık olarak gördü. Laikliğin tepelendiği yerden de bu kifayetsiz muhteris tarikatçılar, İslamcılar, bezirgânlar, cami avlusu münevverleri, ruhları satılmış okur-yazarlar çıkıp geldi. Sanatı yok, sporu yok, kültürü yok, müziği

yok, romanı yok, edebiyatı yok, mimarisi tiksindirici. Neyi var peki? İnşaatı var, duble yolu var, kanlı katillerin adını taşıyan tuhaf köprüleri var, saltanat özentisi var, insanlıktan, yurttaşlıkta çıkma, ümmet olma hâli var.

Bu bir tercihtir. Bu tercih sadece siyasal İslamcılarının değil halkımızın da tercihidir. Dolayısıyla gelinen bu yerden sadece satılmış siyasetçileri sorumlu tutarak uzaklaşamayız. Ortalıkta bir yanlış varsa bu yanlış herkesten önce halkımızın yanlışıdır. Herkes yaptığı seçimlerin bedelini öder. Sürekli yanlış seçimler yapan bir halkın da bedel ödemededen kaçıp kurtulmasını umamayız.

Bu topraklar kimsenin tapulu malı değildir. Onu her gün yeniden fethetmek, onu her gün yeniden hak etmek gereklidir. Alırlar elinizden. Bu toprakları hak ettik mi? Herkesin kendine sormaktan korktuğu bu soruyla bağlayalım.

Bu halk bu toprakları hak etti mi? Ve daha önemlisi, elinde tutabilecek mi?

Cumhuriyetin ilk yüzyılı son yüzyılına dönüşürken, biliyoruz ki onun bütünlüğü de her zamankinden daha fazla tartışmalı. Yeni yazımlara açık bir coğrafyadayız artık. Bu kanlı karanlık bir gelecek demek ve ne yazık ki bu kan ve karanlık en çok yoksul halkımızı boğacak.

Enver

Tarık Dursun K. “Kısa lafın uzununu” der. Bizim memlekette, uzun lafı kısaltma yetisi pek kimsede yoktur. Çökmüş basınımızın içerikten yoksun kalemleri her gün konuşuyor. Anlaşılan o ki bir cenaze törenindeyiz. Çok sevdiğimiz memleketimiz ağır yaralıydı, öldü. Şimdi doğum zamanı... Doğa nasıl sürekli aydınlık ya da karanlık önermiyorsa, bunca zalimliğin içinden çıkmak için de yol bulunacaktır.

Diyeceğim o ki, dünyanın bir başka memleketinde özgür soluk alma olanağımız yok. Ruhumuz incinmiş, kan revan içinde kalmış olsak bile yeni cumhuriyetin inşasında rol alacağız. Başka çıkar yol yok. İçi boşalmış kavramları yeniden anlamlandıracağız. İnsan ders alan bir varlık mı emin değilim doğrusu? Ama doğumla birlikte, iyi insanlar yetişecektir bu cumhuriyette.

Koca 20. yüzyıl felaketlerle geçti. 21. yüzyıl hiç şaşırtmadı bizi, kan akmaya devam ediyor ve ezilenler her yanda çığlık çığlığa. Elinde kalem olan insanın silahını küçümseyen diktatörler hep kaybetti, yine yenilecekler.

Bu kez güzel bir cumhuriyet öyküsü yazacağız. Yazmalıyız.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

CUMHURİYETİN ESKİSİ YENİSİ

CUMHURİYET VE DİN

Enver

Yirminci yüzyıl büyük ideolojilerin kurgulandığı, sınındığı ve yıkıldığı bir çağ olarak algılandı ve post-modern siyasi gözlemciler artık ideolojilerin sonu geldiğine karar verdiler ve yazdılar. Bu sorunu derinden irdelemek gerek. “İdeolojiler tükendi” demek de başlı başına bir ideoloji değil mi? Ya da ideolojisi olmayan bir insan, toplum düşünmek olanaklı mı? Korkut Boratav bir söyleşimizde “İdeolojisi olmayan insan saman gibi bir şeydir” demişti. Dünyaya, meselelere nereden bakacağını bilememek büyük bir yoksunluk. Gerçi bunun ayırımında olamamak da ayrı bir sorun. Kuşkusuz tüm bunları derinlemesine tartışmalıyız. Ancak ben daha yakından, güncel olandan başlamak istiyorum. Genel anlamda İslam coğrafyası diyebileceğimiz bir bölgede, özelde Anadolu’da aydın olmak, solcu olmak ne demek, ilkin bunu sorgulamalıyız.

Kurban Said’in (Esad Bey), kaleme aldığı şahane yapıt “Hz. Muhammed”in sonlarına doğru yaptığı tahlil önemlidir. Muhammed peygamber yoksul bir Mekkeliden bir tüccara, oradan İslamın büyük peygamberine dönüşmüştür. Esas olan bunun ardından doğan İslam devleti/dünya devleti fikridir. Dünyayı adil, iman edenlerle birlikte yönetme isteği kaçınılmaz olarak yayılmacı bir anlayışın ürünüdür. Yani “Egemenlik kayıtsız şartsız Allah’ındır.” Buna şaşmak tuhaftır. Nihayetinde her dinin bir öğretisi vardır ve egemen kılmak hedeftir. Peygamber döneminde hem yayılmacılığın, hem de öğretinin en güzel örnekleri görülmüş ve Ortadoğu coğrafyası, İslam olarak tasdik edilmiştir. Artık “İnsanlığın kurtuluşu İslamdadır” diyen sınırsız Müslüman vardır. Halifeler bu anlayışı devam ettirmek, geliştirmekle yükümlüdür. Bunu başarıyla yaptıkları söylenebilir. Kimi zaman çözümler olsa da dört büyük halifeden Osman döneminde olduğu gibi, diğerlerine göre daha az katkı yapanlar bulunsa da bu hedef

büyük ölçüde tutar. Ali dönemiyle birlikte esasen kavganın büyük bir siyasal ve tarihsel gerekçesi olduğunu da görürüz. Buna da değineceğiz. Genel bir başlık altında “İslam” deyip geçmek asla açıklayıcı olmayacaktır. Tarihsel kavgaları anlamadan doğru tanı koymak olanaklı değil. Dünya ölçeğinde baktığımızda artan İslamofobi ve Müslümanların kendi içindeki mezhep çatışmalarının tarihsel köklerini ortaya koymalıyız.

İslamın diğer kitaplı dinlerden temel farkı uhrevi olanla yetinmeyip, bu dünyayı da düzenlemiş olmasıdır. Başka bir deyişle bir devlet kurgusuna yönelik hazırlığının tam olmasıdır. İyi bir Müslümanın bir başka öğretiye gereksinimi yoktur ve temel görevi İslamı yaymak ve dünyayı bir İslam devleti hâline getirmektir. Cihat fikrinden söz ediyorum. Peygamber’in ömrü büyük başarılarla dolu olmasına karşın, tüm dünyayı Müslümanlaştırmaya ve tek bir devlete taşımaya yetmemiştir. Kendinden sonra gelen halifelere bu görev düşmüştür. Uzun sözün kısası, tüm halifeler Tanrı’dan aldıkları bu güçle egemenliklerini sürdürmüşlerdir. Ta ki Mustafa Kemal’e kadar...

Esad Bey (Kurban Said) şanlı İslam tarihinin bir anlamda Mustafa Kemal tarafından kesintiye uğradığını söylemektedir. Mustafa Kemal, Tanrı’dan elde edilen iktidarı, millete devretmiştir. Şimdi bu gerçeği görmeksizin bizim topraklarımızda aydın olmak, solcu olmak ne demektir, kavramak olanaklı değildir. Başka bir deyişle “Egemenlik kayıtsız şartsız milletindir” tümcesi sanıldığından öte bir süreci kapsar ve anlamı vardır.

Orhan

“İdeolojilerin sonu” sosyalist sistemin çözüldüğü ve kapitalist emperyalist sistemin zaferini ilan ettiği bir zamanda türetildi. “İdeolojilerin sonu” ile kastedilen aslında kapitalizme karşı olan, başka türlü bir gelecek tasavvur eden ideolojilerdi. Çözülüştten sonra kapitalizmin artık ebedi olacağına inandılar. Piyasa toplumu için ölüm çanı çalarken geçici bir iyileşme dönemi yaşadıklarını teşhis edemediler. Bu zafer, kapitalizm ideolojisindeki çürümüşlüğü gizledi. Ancak çok kısa bir zaman sonra zaferin kalıcı olmayacağını da gördüler. Çünkü ideoloji dediğimiz şeyin

döl yatağı eninde sonunda sınıfsal farklılıklardır. Eşitsizlik varsa, sömürü varsa, zulüm varsa eninde sonunda kapitalizme karşı ideolojiler de olacaktır. Bu anlamda şimdi güçlü bir ideolojiye ihtiyacımız var, insanlığın ihtiyacı var.

Ama öte yandan “ideolojilerin sonu” ironik bir biçimde başka bir gerçekliğe denk düşüyor. Kapitalizm, artık güçlü bir ideolojik saldırı altında değildir. Sosyalizm çözüldü; İslamizm sosyalizmin çözülüşünün yarattığı anaforda yükselişte ancak etki alanı sosyalizme göre çok sınırlıdır.

Buna karşın, kapitalizmin bu umulmadık zaferi siyasal İslamın coğrafyasında da derin tahribatlar yarattı. Kaldı ki siyasal İslamcı hareketlerin itirazı bir bütün olarak kapitalizme değil onun Batılı olanınadır. Bir kısmı dünyanın “zafer” sonrası aldığı bu yeni şekle karşı, İslamın ilk dönemine dönerek direnmeyi öneriyor taraftarlarına. 1400 yıl sonra, pek çoğu ilk Müslümanların isimlerini taşıyan Müslümanlara, çektikleri acılara karşı yeniden Müslüman olmayı önermekten başka yol bulamıyor. Bu açıdan bakıldığında gerçekten ideolojisiz bir dönemden geçiyoruz. Bu bir teslim olma hâlinin işaretidir, kapitalizm direnenlere diz çöktürmüştür, “ideolojileri yenmiştir” de diyebiliriz.

Bu bir durum saptamasıdır. Bununla birlikte bunun geçici bir barış olduğunu da görebiliyoruz. Dünya, kapitalizmin zaferinin ne anlama geldiğini artık otuz yıl öncesine göre daha iyi biliyor. Sosyalizmin frenlemediği bir kapitalizmin, ezilenler için ne ifade ettiğini görmek için “Kapital”e de ihtiyacımız yok artık, pratik teoremin önüne geçmiştir çünkü. Artık daha yoksuluz, artık daha güçsüzüz. Dünya soğuk savaş yıllarından daha tekin bir gezegen değil. Savaşın ateşi en yoksul ülkeleri kavurmaya devam ediyor. Bu durumda ideoloji bir ihtiyaçtır ve ihtiyaç varsa keşif de olacaktır.

İslamizm, işte bu boşlukta yükseldi. Yer yer güçlü bir direniş göstermesine karşın, özünde teslimiyetçidir.

Kurban Said, İslamın doğuş yıllarını anlatıyor, İslam doğuşunda eşitlikçidir. Eşitleyerek birleştirir, kabile toplumundan devlete geçişin ideolojisidir. Bununla birlikte daha işin başında savaş vardır, çarpışa çarpışa ilerler. Said, başlangıçta inancın nasıl güçle yaratıldığını anlatmaktadır bize.

Hâlbuki İslâmın din olmasının tarihi Said'in bitirdiği yerde başlamaktadır. Hiçbir din, devlet olmadan din olmaz. Kuralı din koyar ama uyulmasını garanti eden devlettir. İslâm, Muhammed'in yanında aynı zamanda bir Emevi-Abbasi icadıdır. Şeriatı oradan formüle edebiliyoruz. Bu demektir ki din, din olduğunda aynı zamanda devlet olmuştur ve devlet olmuş din her hâlükârda fetihçidir, emperyaldir.

Bütün tek tanrılı dinler şu veya bu şekilde gücünü ve otoritesini devletten almışlardır. İlk Yahudi devletlerini, Roma'yı, Emevi-Abbasi devletini kastediyorum ve devlet ile din olabilmişlerdir demek istiyorum. Devlet ile din olabildikleri için, ezilenler için devlet neyse din de odur. Her ikisi de ironik bir biçimde ezilenler için vardır, dinin ve devletin varlık nedeni ezilenlerdir. Ve ezilenler, din ve devletin, daha iyisi din devletinin toplanma çağrısına uyduklarında sırtlarındaki yükü atacaklarını ummaktadır. Ezilenlerin bu umutlarının her defasında boş çıktığını da görüyoruz.

Peki, ne yapmalı? Her şeye rağmen, bu tarihi, dinler ve devletler tarihini, ezilenlerin diline çevirme şansımız vardır; bu çabadan vazgeçemeyiz. Din, bu tepetaklak dünyaya karşı mümkün olan tek protesto biçimiye, "afyondur" deyip arkamızı dönemeyiz. Bugün, siyasal İslamcılığın emellerinin ötesinde "fukaranın İslamı" da vardır ve ayaktadır. Ortadoğu'da pek çok halk, işte o İslama tutunmaktadır. Yani halkın inancı ile emperyalist bir proje olan ılımlı ve radikal İslamı birbirinden ayırmalıyız. İnanç, direnişe engel değildir.

Gelelim Muhammedilikten Mustafa Kemal'e uzanan çizgiye. Halifelik, İslâm tarihinde kısa askeri demokrasi dönemine denk düşüyor. "Seçim" ile yakın ilişkisi var. Babadan oğula geçen bir kurum değil halifelik. Dört halife dönemi, İslâm tarihinde bir doğrudan demokrasi dönemi olarak tanımlanıyor. Devlet henüz oluşmamıştır anlamındadır, statüko henüz uzaktır. Buna karşın pek çok suikast ve darbe yaşanmıştır ki devletimsi oluşumun bile pek iştah açıcı görüldüğü belli olmaktadır. İslâm, Ali'nin öldürülmesi ile din olmuştur, devlet olmuştur da diyebiliriz. Ancak İslâmın ilk dönemi dünyevi bir iktidar mücadelesidir de. Dinin rolü pek az olmakla birlikte göz ardı da edilemez. İslâmın İslamize edilmesi çok sonradır.

Halifeler döneminin ardından Arap devletini Emeviler yönetti. Emeviler Ali'nin bertaraf edilmesiyle yönetimi ele geçirmişlerdi. Bir Arap devleti kurdular ve içinde dinin yeri pek azdır. İslamı yayılma ideoloji olarak kullandılar, dini kurallara pek uymadıkları ve az Müslüman oldukları açıktır.

Sonra Abbasiler, Emevileri devirerek halifeliği ve iktidarı ele geçirdiler ve Osmanlılar zamanına kadar egemen oldular. Sonunda Halifelik Osmanlı'ya geçtiğinde ölü ele geçirilmiş bir kurum oldu. Bizdeki halifelik lafzidir.

Bütün bağılıklar eninde sonunda bağılıktır ve zamanı geldiğinde değişir. İslam, inançla kitleleri birleştirmiş ve yeni bir bağılılık türü oluşturmuştu. Mustafa Kemal halifeliği kaldırıp bir kenara koyarak yeni bir bağılılık önerdi halkına, ümmet olmaktan çıkıp ulus ve halk olmaya yönelmişti tarih.

Tarihte gelgitler hep olur, bazen eski hatıralar yaşayanların üstüne bir kâbus gibi çöker. Ama ne dünya ne Türkiye 7. yüzyılın Arabistan çölüne benzemez. Piyasa, kim ne derse desin modern toplumun tek yapıştırıcısıdır ve diğer bağılıklar ancak onun üzerinde kendini var edebilmektedir.

Biz ise başka bir bağılılık peşindeyiz. Piyasanın ötesinde, bir insanlar toplumu oluşturabilir miyiz? Sorumuz ve sorunumuz budur!

DİNİN KEMALİST YORUMU

Enver

Sosyalizmin yenilgisi artarak ve şiddetle ilerleyen kapitalist düzenin tüketici, yıpratıcı uygulamalarına geniş bir alan yarattı. İki kutuplu dünya düzeninin kolaycı dengesi bozuldu. Saflardan birinin yanında olmanın müthiş bir düşünsel ve siyasal konforu vardı. Batı bloğuna dâhil olmak demek piyasacılığa inanmak, dış politikada da müttefiklerinizle yani ABD'yle kol kola yürümek demektir. Ülkeyi yönetenler sermayenin emirlerini uyararak, gerektiğinde IMF, Dünya Bankası denkleminde yer alarak durumu idare diyorlardı. Dış dünyayla temas daha kolaydı. Dostlar ve düşmanlar tarif edilmişti. Oysa sosyalizmin yenilgisi tüm bu ezberi bozdu. Kantarın topuzunu kaçırarak küresel sermaye tüm dünyayı piyasalaştırmak, paylaşmak ve doğal olarak yönetmek istiyordu. Dünyada seksenlerde beliren neoliberal akımların felsefi kurgusu tıkr tıkr işleyecekti. Öyle de oldu. “Dünya küçüldü” dediler, “Artık otoriter rejim kalmayacak, özgürlükler artacak, dört yan demokratikleşecek” dediler ve dünyayı buna inandırdılar. Kimi küresel örgütler, yardım kuruluşları, fikir kulüpleriyle bu programı uyguladılar. Solcular oyundan çekilmişti sanki. Oysa dünyanın bir kısmı artarak yoksullaşıyor, yerküre küçülmesine karşın, birileri için ayağının altındaki toprak bile kayıp gidiyordu. Müthiş bir yabancılaşma ve yalnızlaşma süreci... Elbet böyle bir ortamda direnç göstermek için yeni bir ideolojik zemine gereksinim var: İnsana inanan ve yaşatmak isteyen...

İki kutuplu yapının beğenelim, eleştirelim bir terazi olduğu açık. Denge bir yöne doğru orantısız bozulunca solcuların doldurduğu alanı, bir başka güç, denetimsiz bir isyan aldı. Kimileri buna terörizm dediler. Bir anlamda doğru. Herhangi bir kurumsal çatı olmaksızın, burada bir devleti ya da bloğu kastediyorum. Farklı coğrafyada yoksulluğa, geleceksizliğe direnen gruplar belirdi. Bunların birçoğu İslam ülkelerinden çıktı ve tarihsel kökleri

var. Üstelik İslamın insanı eşitleyen, sınıf, dil, din ırk gözetmeyen fetihçi ruhunun canlanması için müthiş bir zemindi bu. Bu dünyadan umudunu kesen için mükemmel bir cennet vaat ediliyordu. Bir kolu kırık ve acilen ayakta kalmak için bir düşmana gereksinim duyan yeni dünya düzeni küreselleşme, bu ipe tutundu. Tarihsel gerekçelerle zaten yeterince düşmanlaşmış Batı/Doğu arasında şahane bir çatışma başladı. Yoksul Müslümanın ekmeği işte bu ideolojydi. Küreselleşme bu yeni ve belirsiz düşmana göre kolay tavır aldı. Yeni pazarlar için “Demokrasi götürme” vaadiyle bu kez kendi fetihlerini gerçekleştirmeye başladılar. Solcular bunu görüyordu elbette. Ama güçsüz, yorgun ve seslerini duyurma araçlarından yoksunlar. Böyle bir kurguda sondan başa gidersek, Ortadoğu’nun tek demokrasi deneyimi sahibi, laik bir ülkede solcu olmak başlı başına bir anlam ifade eder.

Kuşkusuz bu dönüşüm ağırlıklı olarak Türkiye’yi de etkiledi ve bu yeni sürece uygun iktidarlar bulundu. Bunu seksenlerden bu tarafa biliyoruz. Ancak Anadolu coğrafyasında öte dünya üstüne kurulu Emevi anlayışına uygun İslamın egemenliğine son veren Mustafa Kemal ne anlama geliyor, önce bunu bulmak gerek. Bana kalırsa hem Kemal’in yaşadığı süreç ekseninde, hem ardından gelişen uygulamalarda hem de bugün denklemin değişmesinden kaynaklı birden fazla Kemalizmden söz etmemiz gerekir.

Çıkış noktasında egemenliği Arap eksenli bir uhrevi egemenlik anlayışından, dünyevi, laik bir devlet anlayışına dayanan bir cumhuriyete geçişin büyük bir devrim olduğunu söylemeliyiz. Ancak bu cumhuriyet, öteden beri korku üzerinde şekillenmiş ve yazık ki yurttaşıyla işbirliğine gitmeye yanaşmamıştır. Mustafa Kemal büyük toprak kayıpları sonucunda elde kalan toprakla kurulan cumhuriyeti mutlaka tek tipleştirmek istiyordu. Kendisi nedenli inançlıydı benim için muammadır; ancak uzun yıllar İslami dokusu yüksek bir toplumu tamamen laik ve çoğulcu bir çizgiye çekmenin olanaklı olmadığını gördüğü açık. Bu yeni devlete denetlenebilir müminler yani bir din gerekliydi ve bu genç cumhuriyet karmaşadan çok çekmiş imparatorluğun ardından tek millet olmalıydı. Kuşkusuz bu tez bir buluş değildir. Çağın ruhuna uymaktaydı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti Hanefî-Türk olacaktı.

Osmanlı'dan bu tarafa modernleşmenin lokomotifi askerler de bu işin kurucusu ve kollayıcılarıydılar. Bugüne dek tartıştığımız resmi ideoloji budur. Buna itiraz etmek suçtu ve ağır bedelleri olacaktı. Nitekim azıcık sesi çıkan herkes bu şiddetten, baskıdan nasibini aldı. Tek parti yönetimi kendi gibi olmayanı sevmedi, yaşatmadı. Zalim Osmanlı'dan bir nebze daha soluk aldıkları için Aleviler bu yeni düzene sahip çıktı. Kürtler kandırıldıklarını düşündüler ve günümüze dek gelen isyanları sürdürdü. Bu Kemalist düzen eksikli ve sorunluydu.

Ardından üretilen Kemalist düzen bunun devamı gibi göründü ama tam olarak öyle mi oldu tartışılır. Komünizm korkusu ve İkinci Dünya Savaşı travması, ABD'ye açıktan yaslanan bir Kemalizm yarattı. Çok partili rejim, bol İslam soslu ve mukaddesatçılıktan beslenen modern, pozitivist, batıcı Kemalizm yerine yeni bir tarif yaptı. Askerler kısa aralıklarla ayar verdilerse de başarılı oldukları pek söylenemez. Bu süreçte farklı dönemlerde ve türlü gerekçelerle aydınlar, solcular otoriterliğe, piyasacı, Amerikancı teslimiyetçiliğe ve askere itiraz ettiler. Görece rahatladıkları kısa dönemler dışında hem askerden, hem baskıcı siyasal iktidarlardan, hem de sokağa salınmış milliyetçi gruplardan dayak yediler. Esasen hepsi aynı tarafta ve aynı ideolojik eksendeydiler. Komünizme karşı, solculuğa düşman! "Düşmanımın düşmanı dostumdur" anlayışı tiksindirici koalisyonlar doğurdu. Antiemperyalist duruş çöktürüldü.

Üçüncü evre Kemalizm bugüne ait olan... İslam referansla, hayli otoriter ve küresel destekli siyasal iktidar karşısında temelleri bilimsel akla, laikliğe dayanan kuruluş ilkeleri yeniden ilerici oluverdi sanki. Hemen her konuda kutuplaşmış topluma sunulan ya da dayatılan elbise dar gelmekte. Esasen Yalçın Küçük gibi söylersek; "Kemalizmle bir yere varamayız. Ama Kemalizmden bir adım da geri atmamız" diyen büyük bir kalabalık var.

Orhan

Kemalizm tartışmasının ilerleyebilmesi için bazı hipotezlere ihtiyaç var. Birincisi şudur: Sosyalist sistemin çözülmesi İkinci Dünya Savaşı ile ortaya çıkan statükoyu parçaladı. Bu gelişme ile birlikte dünya, İkinci Dünya Savaşı öncesi koşullarına dön-

müştür. ABD tarafından Irak'ın işgal edilmesi ise bulunduğumuz coğrafya için Birinci Dünya Savaşı ile oluşan statükoyu parçalıyor. Ortadoğu sınırları, belli ki Birinci Dünya Savaşı öncesi sınırlara çekilecektir. Türkiye, sosyalist sistemin çözülüşü ile dünya sistemi içerisinde İkinci Dünya Savaşı öncesi pozisyonuna geriledi. Onu Batı ittifakına dâhil eden şartlar ortadan kalktı. Artık hem NATO'da, hem de AB'de iğreti durmaktadır. Öte yandan Türkiye, bir kez daha toprak kaybı riski ile karşı karşıyadır. Kıbrıs da teslim olmak üzeredir ve Kürt sorunu nedeniyle Diyarbakır'dan ötesini kaybedebilir. Hâliyle “Misak-i Milli” tartışma masasındadır. Türkiye'nin mevcut yönetenleri Kemalizme bir de bu açılardan muhaliftir; Kıbrıs'ta geri çekilmeye ve kendi güneyinde tavizler vermeye hazırdır.

Şurası açık, Büyük Ortadoğu Projesi'nin büyük ihtimali daha küçük bir Türkiye'dir. Diğer seçenek ise daha büyük ancak daha zayıf bir iç birliğe sahip Türkiye olabilir.

Batı için, Ortadoğu'nun odak noktası İsrail'dir. Araplar tarafından kuşatılmış bir İsrail'in yaşama şansının olmadığı değerlendirilmesi yeni değildir ve BOP'un en önemli hedeflerinden biri İsrail'in çevresinde “Arap olmayan” bir çember yaratmaktır.

Türkiye, işte bu çemberin en önemli halkalarından biriydi, artık değildir. “Büyük Kürdistan” onun yerine ikame edilmek üzeredir ve “Kemalizmin krizlerinden biri” bu durumdan kaynaklanmaktadır.

İkincisi Avrupa'nın kendisini tanımlamasıyla ilgili. Avrupa, kendisini kültürel-ideolojik sınırlarla ayırmış tek kıtadır. Diğer kıtalar coğrafi sınırlarla tanımlanmaktadır. Hâlbuki Avrupa coğrafi olarak Asya'nın küçük ve önemsiz bir uzantısıdır. “Avrupa kültürü ve medeniyeti” onun sınırlarını belirlemektedir.

Peki, bu durumda Avrupa kıtasının sınırları neresidir?

On yedinci yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Avrupa sınırları içerisindeydi. Ancak Navarin Savaşı'ndan sonra, Yunanistan Krallığı'nın kurulmasıyla Osmanlı Avrupa'nın dışında kalmıştır. Yani Yunanistan sınırları Avrupa'nın da sınırları olmuştur. Bir ara o sınırlar Ortodoks Hristiyanlıkla Katolik Hristiyanlık arasından geçmekteydi. Yugoslavya'nın parçalanması sürecine bir de bu açıdan bakılabilir. Şimdi Bulgaristan yeni sınır olmuştur

ve Avrupa kıtasının sınırları Edirne’de nihayete ermektedir. Bir duvara ihtiyaç var ve Yunanistan kaçak göçmenleri bahane ederek Trakya’da bir duvar inşası kararı almıştır. Doğal sınırlarınız yoksa duvar örmek zorunda kalırsınız ve Berlin duvarını alkışlarla yıkanlar, şimdi onu Türkiye sınırında yeniden örmektedir.

Üçüncüsü, Avrupa kendi sınırlarını benim “Avrupa ideolojisi” dediğim bir tür ırkçılıkla tahkim etmektedir. Türkiye’deki Kemalizm tartışmaları işte bundan bihaber yapılmaktadır. Batı’nın aydınlanmaya karşı geliştirdiği bu yeni düşünce, Avrupa’yı bir ırk olarak tanımlamaktadır. Hint-Hitit veya Hint-Avrupa kültür-dil kuramları işte buna işaret etmektedir. Avrupa, uzun süredir dil ile ırkı birbiri yerine ikame etmektedir ve bunlar bir Avrupa ırkının işaretleri sayılmaktadır. Yani Avrupalı sayılabilmek için Hitit-Hint kökenli olmak gerekmektedir.

Bir dönem, bu yaklaşımdan yola çıkılarak Kürtler ve Farslar Avrupalı sayılmıştır, çünkü Kürtçe ve Farsça Hititçe kökenlidir. Oysa Türkçe dışındadır ve bu Batıcı bir program yürüten Kemalizmin en büyük sorunlarından biridir.

Mustafa Kemal, Osmanlı’dan miras kalan Batıcı bir program yürütüyordu, bu yüzden Hititlerin Türk olduğunu iddia etmek zorunda kaldı. Kemalizm Hititlerin Türk olduğunu söylerken, aslında Türklerin Hitit kökenli olduğunu söylemek istiyordu. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda Avrupa Hitit köklerine yüz yıldan bu yana ırkçılığa kaçan bir tonda vurgu yapıyordu. Kemalistler Anadolu dillerinin (Lidyaca, Karyaca, Likyaca, Luvice, Hititçe) Hint-Hitit çıkışlı olmasının işlerini kolaylaştıracağını düşündü. Anadolucu hareketinin çıkışı budur. Anadolular, “Bu mirasın sahibi biziz” demeye getiriyorlardı. Kemalist hareket Avrupa ideolojisinin yönelimini sezmiş ve “Türk Tarih Tezi” ile Avrupa ırkçılığının karşısına bir Türk merkezci anlayışla çıkmaya çalışmıştı.

Hâlbuki Kurtuluş Savaşı’nda düşman Yunan Krallığı’ydı ve bu krallık Avrupa’nın himayesi sayesinde kurulabilmişti. Yani Kurtuluş Savaşı içinde aynı zamanda Avrupa’nın sınırlarını yeniden belirleme savaşı vardı.

Türkiye bu savaştan nasıl oldu da zaferle çıktı?

Birincisi, Mustafa Kemal’in Enver karşısında “minimalizm”in

temsilcisi olmasıdır. Misak-ı Milli küçük olanla yetinmeye rıza göstermek anlamına geliyordu ve Batılı işgal güçlerinin Ortadoğu coğrafyası ile ilgili planlarına uygundu. Enver, imparatorluk peşinde olduğu için tekinsizdi ve bertaraf edildi. İkincisi, zayıf Yunan Krallığı'nın işgal ettiği yerlerde "güvenlik" sağlayamayacağı görüldü. Bu bölgenin atıl kalması anlamına geliyordu ve Kemalist ordu bu güvenliği sağlamaya daha yakındı.

Cumhuriyet veya daha iyisi Batıcılık, Kemalist programa miras kalmıştır. Bu mirasın sahibi İttihat ve Terakki'dir. Öte yandan Kurtuluş Savaşı'nda sarayın aldığı pozisyon, sarayın içinde bulunduğu bir çözümü imkânsız kılıyordu. İmkânsız olmuştur.

Kemalizmin, Osmanlı'ya reddiyesi izafidir, alınması gereken alınmış ve reddedilmesi gereken reddedilmiştir. Ancak, "Türkçülük" Osmanlı için pek yenidir ve cumhuriyet kurulduğunda yirmi yıllık bir tarihe sahiptir. Kemalizm, olmayan bir ulusu icat etmek zorunda kaldı. Ümmetten millet çıkardı ve pek sorunlu olduğunu artık biliyoruz.

Yine de cumhuriyet seksen yılda kendi insanını yaratmayı başarmıştır. "Sol" dediğimiz topluluk onun verimidir. Bununla birlikte, Kemalizm büyük ölçüde bu verime karşı mücadelesiyle şekillendi. Ayaklarının altındaki toprağın kaygan olduğunu gördü ve büyük bir korkuyla kendi öz evlatlarına saldırdı.

Altından büyük bir karanlık çıkmıştır ve buna şimdi İslamizasyon diyoruz....

DEVİRİM

Enver

Tarihçiliğin pek çok yönüyle romancılık gibi bir kurmaca sanatı olduğunu düşünürüm. Hangi ideolojik eksenle bakarsanız geçmişe biçim vermeniz olanaklıdır. Üstelik Kemalizm dediğimiz ve yazılı olmayan kurallarla tarif etmeye çalıştığımız öğretiyi az önce söylenen gibi türlü çelişkileri içinde barındırır.

Minimalisttir. Yani kanaatkârdır. Doğru. Bu anlamıyla geri çekilmiş ve toprak kaybına neden olmuştur. Koca bir imparatorluktan geriye avuç içi kadar toprak kalmıştır. Peki, aksi olanaklı mıydı? Enver Paşa'nın düşlerini süsleyen bir dünya imparatorluğu sürdürülebilir miydi? Kesinlikle hayır. Enver Paşa zarı attı ve denedi. Kaybetti. Mustafa Kemal belki aldığı akılcı eğitimle Picasso'nun "İstekler olanaklarla sınırlıdır" sözünü bilerek davranıyordu sanki. Mustafa Kemal bir tür geri çekilişle Anadolu'daki halklara son bir şans vermiş gibidir. Evet Batıcıdır. Üstelik bu kendi tercihi değildir. Batılılaşma Osmanlı'da neredeyse bir devlet politikası olana dek uygulanmaktaydı. Yüz elli yıllık bir geçmişi olduğunu söylemek mümkün. Buradan bakarsak Mustafa Kemal bir sonuç, Kemalizm ise öteden beri süregelen bir tercihin taçlanmasıdır. Batıcılığın içinde milliyetçilik en önde gelen özelliiktir. Sanayi toplumunun oluşması, imparatorluklar çağının sona ermesiyle birlikte kapitalizmle yükselişe geçen bir olgudur milliyetçilik. Mustafa Kemal bu zorunlu çekilişin sağlam köklere tutunması için milliyetçilik olgusuna dayanmak zorundaydı. Bir yandan pek çok sözünde gördüğümüz gibi Batı'ya karşı antiemperyalist kavga veriyor, diğer taraftan da ömrü boyunca inandığı pozitivist aklı yaratmak için çabalıyordu.

Şimdi birilerinin, asıl devrimin 1908'de İkinci Meşrutiyet'le gerçekleştiğini söylediğini duyar gibiyim. Aykut Kansu bu konuyla ilintili en derin kitabı yazmış ve 1908 Temmuz'unda monarşinin sonlandığını ve yerine liberal-demokratik bir düzen

kurma çabasının geçtiğini dillendirmiştir. Bu tartışma önemlidir. Buradan baktığınızda yetkisini meclise devreden sultan, halkın kendi iradesiyle yön bulması için geri çekilmiştir. Bu yolun sonu demokrasidir. Ben kendi payıma bu teze mesafeliyim. İstanbul’da bir meclis ve hükümet olduğu doğru; ancak bir zaman sonra sokaklarda işgal güçlerinin kol gezeceği ve halifenin hâlâ konumunu koruduğu bir demokrasiden söz ediyoruz. Egemenlik sorunuyla karşı karşıya kalan ve tarihi bir hesabın görülmek üzere olduğu bir süreçten söz ediyoruz. Arap halkları gelişen milliyetçilikle birlikte Osmanlı’ya isyan etmiş, topraklarını, özgürlüklerini ve dinlerini geri alma savaşına girmişlerdi. Gelişmiş Batı’ysa Doğu’yla ve bir anlamda İslamla sınırlarını yeniden kurguluyordu. Bugüne dek süren sınır kavgaları ve duvar örme işleri bunlarla ilgilidir. Batı vahşi bir milliyetçi saldırıyla savruluyordu o zaman. Bu zemin üzerine daha sonra büyük ve önemli diktatörlerin oturacağını ve faşizmin tüm Avrupa’yı saracağını da biliyoruz. “Esasen Osmanlı kendi doğasında bırakılsaydı, Mustafa Kemal bunu kesintiye uğrattı” tezleri zorlama bir varsayımdan öteye geçemez. Nihayetinde tarih kendi gerçek yönünü bulur. Ancak bir anlamda bu intikamcı liberal ve Osmanlıcı söylem başka bir dayanak yaratmak için ortaya konmuştur. Mustafa Kemal figürünü küçümsemek, İslam devleti isteyenler için önemli bir argümandır. Mustafa Kemal devriminin övünç kavramı laiklik, karşıt görüş için dinsizliktir. Kemalizm tartışmalarının temel unsurlarından biri de budur. Müslüman mahallesinde salyangoz satan Mustafa Kemal ve takipçileriyle, seksen yedi yıl ara verilen cihat anlayışının bir hesaplaşmasını yaşıyoruz. Muhtemelen bölgemizde sınırlar yeniden biçimlenirken bu kırılğan fay hattı hayli enerji çıkaracak. Osmanlı hiçbir dönem bildik anlamda bir teokratik devlet olmadıysa bile, birleştirici unsur ağırlıklı olarak Osmanlılık adı altındaki İslamcılıktı. Nitekim o İslamcıların Kurtuluş Savaşı sırasında Kuvayı Milliye askerlerini desteklemediklerini ve onları dinsizlikle, hali-feye isyanla suçladıklarını türlü kaynaklardan biliyoruz.

Bir diğer ilginç çelişki Mustafa Kemal’in devrimiyle oluşan ortamın solculara uygun olduğu fikridir. Bu bir anlamda doğrudur. Modernleşme, kapitalistleşme, sınıflı bir toplumun oluşması ve seküler dünya sosyalist arayış için uygundur. Ancak Mustafa

Kemal hayattayken onunla işbirliği için gelen komünist Mustafa Suphi ve arkadaşlarının öldürülmesi hâlâ içimizde kanayan bir yaradır. Emperyalizme karşı savaşan bir ülkenin, üstelik Ruslardan destek gördüğü bir dönemde, doğal müttefiklerini hangi gerekçeyle ortadan kaldırdığını bilsek de savunmak olası değildir. Mustafa Kemal kendi düzeni için “Biz ne kapitalistiz, ne sosyalistiz” dese de kurulan düzenin bir devlet kapitalizmi felsefesine dayandığını bilmek gerek. Üstelik tipik aydınlanmacı bu yapı, bir anlamda kendini var edecek olan sol hareketle sürekli bir kavga içinde olmuş ve solcuları ortadan kaldırmak için ABD ve İslamcılarla her dönem işbirliği yapmıştır. Bir yanıyla yaman çelişkidir bu. Sol ne zaman ayağa kalksa; Doktor Nâzım’la da TİP’le de Denizlerle de hep kafasına vurulmuştur. Buna karşın sol hareket, kimi zaman kafa karışıklığı yaşasa bile Mustafa Kemal ve devrimlerine saygı duymuş, bu zemin üzerinden anlamlı bir yeni düzen kurulacağını fark etmiştir.

Mustafa Kemal diktatör müydü? Falih Rıfkı şöyle yanıtlıyor: “Rejime bakarsanız evet. Fakat ne mizacı ne de ideali bakımından diktatörlük inançlısı değildi. Milli kurtuluş için şart saydığı inkılaplarının hürriyet içinde yaşayabileceğine güvensesdi, demokratik savaşçılığın zevklerini feda etmeyeceğine şüphe yoktu. Nitekim zamanının diktatörlerinden hiçbirini sevmemiştir. Ne Hitler’in ne de Mussolini’nin lehine konuştuğunu hatırlamıyorum. Hitler, Mussolini, Stalin, üçü de sivil iken üniformalarını bir gün bile bırakmamışlardır. Atatürk mareşal iken, üniformasını bir iki defa ancak giymişti.”

Paşa’nın devrimlerinin korunamayacağı inancı ve dönemin sorunlarına kalıcı çözüm üretmeden es geçmesi artık bugün son noktasına geldiğimiz Kürt sorunu ve dincilik sorununun köklerinin güçlenmesine neden olmuştur. Baskı rejimi, hatta kimi çocukça arayışlar hep yeni bir ulus yaratma kaygısından. “Güneş Dil Teorisi”nden tutun da yeni tarih anlayışına dek. Tüm bunlara karşın büyük bir kültür devrimi yaşandığı, çalışkan bir halk yaratıldığı ve rotanın net biçimde Batı’ya döndürüldüğünü görmüş oluyoruz. Her ne kadar hiçbir zaman bu süreç demokrasiyle taçlanmadıysa da hâlen koca İslam coğrafyasında soluk almamız bu köklere dayanır. Hele ki şimdi Mustafa Kemal’i diktatörlük-

le suçlayanların demokratik düzen süreçlerinde Paşa'dan daha gaddar, otoriter uygulamalar yaptıklarını görünce insan acı acı gülümsüyor. İşin garibi tüm cumhuriyet sürecinde en çok sopa yiyen solcular olduğu hâlde bu köklere en büyük güçle onlar sadık kalmıştır. Bir garip çelişki de bu sanki...

Kemalizm nedir?

Tek bir tarif yapmak olanaklı değil. Hele ki büyük çelişkiler içinden anlamlı bir bütün kurmak güç. İşte tarihçinin romancı olma hâli budur. Nereden baktığın, nasıl yorumladığın önemlidir. Yine Falih Rıfkı'ya dönersek: "1946, hele 1950'den beri Atatürk devri, onun içinde şöyle böyle bulunmuş olanların veya kendilerini olduklarından başka türlü sandırmak hevesine kapılanların elinde sömürölüp durmuştur. Yayımlanan hatıraların çoğunda ölümler tanık, bir ağızla iki kulak arasında hiç kimsenin duymadığı fısıldaşmalar belge diye kullanılmaktadır. Tarihçi ise gazete okuyucuları kadar kolay avlanmaz. Tarihçi, bu hatıraların doğruları ile sahteleri ve zorlanmışları arasında yanılmaktan kendisini kurtarmasını bilir."

Demek birden fazla Kemalizm ve her siyasi iktidara uygun da bir Mustafa Kemal var. Tansu Çiller'le koalisyon yapan Erbakan, "Atatürk bugün yaşasaydı Milli Görüşçü olurdu" demeye varırmadı mı işi?

Yeni bir tarih yazmaya uğraşanlar uygun Atatürk'ü de kur-gular.

Orhan

Evet, dediğin gibi Türkiye Cumhuriyeti tarihinin bir yanı, yönetenlerin Kemalizm algısının değişmesi ile ilgili. Başlangıçtan 1940'lı yıllara kadar Kemalizm bir kült hâline getirildi, taşlaştırıldı. Kişi tapımına dönüştürüldü. Sebebi ikidir; birincisi Kemalist devrim bir aydın kıtlığında ortaya çıktı, kadroları son derece sınırlıdır ve bu sınırlı kadronun en önemli bölümü de devrim yıllarında tasfiye edilmiştir. İkincisi, devrimin sosyolojik bir karşılığının olmamasıdır. Kemalist devrimde "halk" yoktur ve halk desteği eşrafa rüşvet vererek sağlanmıştır. Bu açıdan Yakup Kadri'nin "Yaban"ı kadar, Bekir Eliçin'in "Onlar Savaşırken" adlı romanı da mutlaka okunmalı, incelenmelidir. Yeni zenginler yaratılarak,

Kemalist devrime taban oluşturulmaya çalışılmıştır ve yaratılan yeni zengin sınıf da Kemalist devrimi kendi diline çevirmiştir. Yozlaşmanın kodları orada aranmalıdır.

Peki, neden Kemalist devrimde halk yoktur?

Bunun için dönüp yeniden Anadolu coğrafyasına bakılmalıdır. 1800'lü yılların başından 1920'ye kadar Anadolu'daki nüfuz mobilizasyonu bilinmeden bunların üzerine konuşamayız. Bazı satır başlarını not edelim:

Anadolu'nun devrim öncesi nüfusunu oluşturan mobilizasyonlardan ilki 1800'lü yılların başında yaşandı. Anadolu'da kırsal alanda yaşayan Ortodoks Hristiyanların büyük bir kısmı Anadolu dışına göçmüştür. Rusya Ortodoks nüfusun kendi sınırları içine göçünü teşvik etmiştir. Buna karşın Anadolu şehirlerine tersine bir göç yaşanmış, kırsalın tersine şehirlerdeki Hristiyan nüfus artmıştır. Kapitülasyonlardan yararlanan Rum tüccarlar Anadolu şehirlerine hücum etmiş, yerli partner olarak da Ermenileri kullanmıştır.

Bu ilk mobilizasyonun kaybedenleri ise Türkler ve Yahudilerdir. 1921'deki Yunan ayaklanması ve 1826'daki Vaka-i Hayriye bu açıdan bir erken hesaplaşma girişimi olarak da görünebilir. 1921'de Helenler Müslüman-Yahudi ittifakı ile diz çöktürülmüştür. 1826'da ise Rumların desteğiyle Yeniçeri Ocağı etrafında konuşlanmış Yahudi sermayesi bertaraf edildi. Yüzyılın geri kalanı Yahudilerin yeniden ayağa kalkma ve kaybettiği etkinliği yeniden kazanma mücadelesi olarak da okunabilir.

İkinci mobilizasyon tehcir ve mübadele ile yaşandı. Şehirleri tutan Hristiyan nüfus bu iki hareketle bertaraf edildi. Buna karşın Balkanlardan ve Kafkasya'dan büyük bir Müslüman göçü yaşadı Anadolu toprakları. Bu Müslümanların tamamı, terk ettikleri yerlerde Hristiyanlardan zulüm görmüşlerdi ve ortak paydaları Türk değil Müslüman olmalarıydı. Hâliyle Kemalist cumhuriyet bir ulus yaratmak üzere yola çıkmış olmasına karşın, tek belirgin özelliği Müslüman olmak olan ve Hristiyanlığa tepkili bir nüfusla işe başlamak zorunda kaldı. Bu nüfustan bir ulus yaratmanın yegâne yolu, dinin toplumdaki rolünü aşağı çekmek ve milliyetçiliğin rolünü yükseltmekti. Türklüğe yapılan bütün vurguların tarihsel arka planı budur.

Ancak bu planın bir varsayımı vardı; sanayileşme ve kentleşme. Çünkü Anadolu toplumunu ümmet olmaktan çıkarıp vatandaş yapmanın iktisadi-sosyolojik altyapısı ancak böyle oluşturulabilirdi. Cumhuriyet ikisinde de başarısız oldu. Yönetenler yönetebilmek için devraldıkları kırsal güçlerle mücadele etmek yerine kirli ittifaklar kurdu. Bu ittifak ise toplumda dinin rolünün diri tutulmasına yol açtı. Köy Enstitüleri'nin kapatılıp yerine imam hatiplerin kurulmasının arka planında bu vardır. Din ile yönetebileceklerini gördüler, yeniden toplumun İslamizasyonuna giriştiler.

Bu, nereden bakılırsa bakılsın bir karşı devrimdir. Şimdi tartıştığımız Kemalizm işte bu karşı devrimin formüle ettiği Kemalizmdir. Bir karikatürü tartışmaktayız ve hâliyle ortaya çıkanlar da antikemalist bir karikatürdür.

Toplumun İslamizasyonu, cumhuriyetin devriminde başarısız olduğunu ortaya çıkarmaktadır. Cumhuriyet, yurttaşlarının karnını doyuramamıştır, eğitememiştir, sağlığını güvence altına alamamıştır, hayal ettiği şehirleri kuramamıştır. Kır tasfiye etmek yerine, önce kır tarafından kuşatılmış, sonra da kır tarafından tasfiye edilmiştir.

Askeri pozisyonu bu açıdan talidir; 27 Mayıs karşı devrime karşı Kemalizmin restorasyonu girişimiydi. 12 Mart ve 12 Eylül ise Kemalizmi yeniden karşı devrimin rayına sokmak için yapıldı. Böyle bakıldığında askerin de karşı devrimin içinde olduğu görülebilir. Sözde Kemalizm ile gelinebilecek yer budur.

Şöyle bağlayayım: Kemalist devrim evet eksiklidir ama bununla birlikte Büyük Fransız Devrimi ve Ekim Devrimi ile oluşan büyük sıçramanın halesindedir. Gelecek ancak Kemalizmin eleştirisi ile kurulabilir. Kemalizmden geriye doğru atılacak her adım ise büyük geri sıçrama olacaktır. Solculuğu ve sosyalizmi de ancak bu saptamanın üzerinde konuşabiliriz...

DEVİRİLEN VE DEVİREN

Enver

Temel tezimiz aynı öneriyle şekilleniyor; Kemalizm eleştirisi olmaksızın “ilerleme” fikrini sürdürmek olası değil. Kuşkusuz bu eleştiriye yapabilmek için de Kemalizmin yarattığı zemini, kazanımları ve insan malzemesini bilmemiz gerekli. Ancak şu Kemalizm tartışmasını biraz daha derinleştirip, bugün bize kutsanarak sunulan Osmanlının gerçeğine dair birkaç söz etmek istiyorum.

Batı, uzun süre gerisinde kaldığı Doğu’yu belirgin bir atakla hızla geçtikten sonra dünya dengeleri yeniden oluştu. Yeni ticaret yollarının bulunmasından başlayan süreç, esas olarak aydınlanma fikriyle paralel oluşan sanayileşme, endüstrileşme yani kapitalistleşme sürecini doğurdu. Osmanlı bir dünya devleti gücündeyken tüm referanslarını Doğu âlimlerinden alıyordu; bu kez kalkınmasını başaran Batı’yı taklit etmeye başladı ve Batı’nın düşünürlerinin peşine düştü. “Bu ne denli gerekliydi?” dersek yanlış bir soru sormuş oluruz. Osmanlı Batı’da olup biteni görüyor fakat yarışacak verileri ortaya koyamıyordu. Başka türlü söylersek; sınırlarına saygı gösterildiği dönemde bile, esasen Batı’nın insafına kalmış bir egemenlik söz konusuydu.

Kemalizm, Osmanlı içindeki bu zorunlu Batılılaşma sürecinden köklerini almıştır. Senin sözünü ettiğin çoklu yapı, sanıldığı gibi hoşgörü ve sevgiyle beslenmiş falan da değildir. İslamın temel tezi ruhban sınıfının olmadığı yönündedir. Oysa biz biliyoruz ki, özellikle medreseler, yetiştirdikleri din âlimleriyle yani ulema ile siyasete yön vermektedir. Söz konusu olan, bilimsel bilgi üretmesi beklenen kişilerin doğrudan siyasete el atmış olmasıdır. On altıncı yüzyılda Osmanlı bu işlerle uğraşırken Batı düşünsel ve bilimsel dönüşümün temellerini atmaktaydı. Ulemanın siyasallaşması başka iki olguyu, tekke ve tarikatların güçlenmesini sağladı.

Tarikat kavramına da yakından bakmak zorundayız. Çok dinliliğe, çok hukukluluğa, çok kültürlülüğe dayandığı iddia edilen Osmanlı; Şeyh Bedrettin'e, Baba İshak'a, Hurufiliğe, Bektaşiliğe tahammül göstermemiştir. Hristiyan âlemiyle İslamı uzlaştırır gibi görünen Bedrettin, Serez pazarında idam edilmesinden sonra tarihi bir kan davası başlamıştır. Bugün dinler arası diyalogdan söz açanlar, Doğu-Batı hoşgörü kültüründen söz edenler Osmanlı coğrafyasının aydınlanma öncülerinden hâlâ söz etmemektedirler. Bu da aslında Osmanlı'dan devir aldıkları Vahabi yorumun etkisinin ne denli güçlü olduğunu gösterir. Osmanlı'nın desteklediği anlayış geleneksel olarak İslamın Sünni Hanefi mezhebi yönündedir ve kendi gibi olmayanı cezalandırmıştır. Bektaşi dervişlerinin ağırlıklı olarak yer aldığı Yeniçeri Ocağı Osmanlı'nın omurgasıyken, siyasi sürecin hareketliliği içinde gözden düşmüş, isyankâr olarak görülmüş bir kurum hâlini almıştır. "İslahat" adına uğradıkları zulme, katliama da "Vaka-i Hayriye" denmiştir. Benzer bir olay Yavuz Selim için geçerlidir. Şah İsmail'le giriştiği tarihsel savaş bir diğer kırılmazdır. Osmanlı, Şah İsmail'in ardından neredeyse tüm bir coğrafyaya yayılan Alevi, Bektaşi, Şii kökenli yurttaşlarını cezalandırmış, büyük katliamlar yapmıştır. Yıllarca bu korku insanların içinde kökleşmiş ve ta cumhuriyete gelene dek de sürmüştür. Hoş Alevilerin cumhuriyetle kurduğu ilişkinin de tek taraflı bir aşk olduğunu söylemek yanlış olmaz. Cumhuriyetin yazdığı tarih kitaplarında bu iki katliamdan övgüyle söz edilmiştir. Yine de Alevi topluluğu cumhuriyete ve onun partisine güvenmiştir.

Şunu söylersek doğru tanı koymuş oluruz: Osmanlı'da gayrimüslimler ve Aleviler sunulduğu gibi eşit, özgür ve hoşgörülü biçimde bir arada yaşamamıştır. Bu bir yalandır. İslamiyette ruhban sınıfı yoktur denmesi tamamen gerçek dışıdır. Bal gibi de din adamları ve başta halife, Allah adına konuştuklarını iddia etmiş ve onun kelimasını da siyasette kullanmışlardır. Allah adına siyasi bir din tarif etmişler, hatta o dine bir parti yapısı kurmuşlardır. Osmanlı öteden beri bu yayılmacı anlayışla paralel giden dini tutumu korumuştur. Tüm bunlar olurken dünyada olup biteni fark edemeyen, devlet adamlığı yetisinden uzak, şehvete ve diğer dünya zevklerine kapılmış padişahların keyfine göre yönetilen bir

halk vardır orta yerde. Bu halk da nihayetinde milliyetçilik akımlarının gelişmesi ve sanayi devrimiyle bilinçlenmiş ve ayaklanmıştı. Diyeceğim Osmanlı'yı şimdi övenler, sanki ortada doğru dürüst bir imparatorluk varmış gibi konuşmaktalar. Bu koca bir yalandır. Osmanlı'nın bir zalimlik tarihi olduğunu unutmayalım.

Osmanlı'nın son döneminde Almanya'nın izinden gittiğini, ortaya çıkmaya çalışan laiklik köklü düşünsel akımların kafasının ezildiğini ve ordunun Alman Askeri Heyeti elinde Prusyalılaştırıldığını unutmayalım. Taner Timur'un isabetle işaret ettiği gibi Alman İmparatoru II. Wilhelm fiili olarak Osmanlı ordusunun patronu konumundaydı. Kayzer, ikinci İstanbul seyahatine Kuds'ü ekleyerek esas patronun kim olduğunu cümle âleme göstermiştir. Dönemin faturası tamamen İttihatçılara çıkmış, sürecin kökünde yukarıda sayılan gelişmelerin olduğu gözden ırak tutulmuştur. Balkan halklarıyla doğan ihtilaflar, Ermeni komitacıların ortaya çıkışı hep bu döneme rastlar. 1908'le beliren görece özgürlük ortamı tamamen tükenmiştir. Jön Türkler'in devrimci umut veren söylemi bu dönemde bir cunta anlayışına dönüşmüştür. Bugüne dek tartıştığımız askeri vesayet olgusunun temeli o dönemde atılmıştır. Abdülhamit'in koyu ve dışlayıcı dinciliğiyle, Jön Türk hareketinin bağnaz milliyetçiliği Osmanlı'nın son döneminin belirgin ideolojik ve toplumsal motifleridir.

Mustafa Kemal'e ve onun kurduğu cumhuriyete Batılı bir anlayışla modernleşme, aydınlanma, akılcılık diye bakarsanız farklı bir sonuç elde edersiniz. Orada laikliği, örgün eğitimi, kalkınma gayretini, kültür devrimini görürsünüz. Kant vardır orada, "Akla güven" der. Ama Jön Türkler'den gelen mirasın devamı olarak bakarsanız, dışlayıcı bir milliyetçilik, ona tepkili İslamcı mukaddesatçılık çatışması ve sürekli ayar vermeye çalışan orduyu bulursunuz. Birinciden uygarlık çıkar, sosyalizm çıkar, demokrasi çıkar. Diğerinden darbeler çıkar, gericilik çıkar, liberal görünümlü ideolojik zeminden yoksun oynak aydınimsılar çıkar. Belki en çok da bu "aydın" kavramını ve onun değişim sürecini tartışmalıyız.

Kimlik sorunu önemlidir. Mustafa Kemal bu sığ ortamdan bir öğreti yaratmak istemiştir. Ortaya çıkanı iyi tartışmak gerekir.

Orhan

Haklısın, Kemalizm öğretisinden geriye kalan nedir bilemiyoruz. Ancak Osmanlı ile cumhuriyet arasındaki ilişki konusu, biraz sıkıntılı bir konudur. Sıkıntı, bu konuyu tartışırken nesnel olmanın güç olmasındadır, güçtür.

Aslında benzer bir tartışma Osmanlı için de yürütülebilir; Osmanlı'nın Bizans'tan hangi mirası aldığı da sıkıntılı bir konudur. Şimdi Türk-İslam modellemesini yapanlar pek az şey aldığımızı söylüyor. Osmanlı'nın Doğu Roma'nın vârisi olduğunu ileri sürenler ise bütün Osmanlı kurumlarının Doğu Roma bakiyesi olduğunu iddia ediyor. Şurası açık ki Fatih Mehmet, İstanbul'a Doğu Roma'nın mirasını devralmak için girmiştir. Bir papazı Edirne'de yakalatarak İstanbul'a getirip patrik ilan etmiştir. Papazın tek özelliği Batı Roma ile Doğu Roma kilisesinin birleşmesine karşı olmaktır. Bir planı var ve özenle işlettiğini biliyoruz. Sonra İstanbul'u bir imparatorluk başkenti hâline getirmek için çabalamıştır. Yahudilerin, Ermenilerin ve Rumların İstanbul'a yerleşmesini sağlamıştır. Yapmak istediği tek şey Konstantinopol'ü diriltmektir. "Türklük" deniyor, Osmanlı için Türklük pek müphem bir kavramdır. Osmanlı kronikleri Türklerden aşağılayarak söz etmektedir ve belli ki Saray, Türklere "kuru kalabalıklar" olarak bakmaktadır.

Bunlar var, ancak bunları Osmanlı'yı aşağılamak, önemsemek için kullanamayız. Resmi tezimiz pek çok Türk devletinden söz ediyor ama "uygarlık yaratmak" anlamında biz onlardan sadece birini, Osmanlı'yı dikkate alabiliriz. Bir müziği vardır, bir edebiyatı vardır, bir mimarisi vardır. İmparatorluk kurmuş, azınlıkla çoğunluğu yönetmeyi başarmıştır, yönetme kabiliyeti vardır demek istiyorum. Uzunca bir dönem Asya ve Afrika'nın, hatta kısmen Avrupa'nın hâkimi olacak bir askeri-siyasi güç olmuşlardır.

Unutulmamalı hem Jön Türk-İttihat Terakki geleneğinin taşıyıcı entelektüelleri hem de Kemalist kadro, o Osmanlı'nın yarattığı kadrolardır. Mustafa Kemal de eninde sonunda Osmanlı askeri aygıtının bir ürünüdür, düşünüş ve eylem biçimini bu geleceğe borçludur.

Reformculuk ise bizde Tanzimat'a dayanır. Köklerinin Mısır'da Mehmet Ali'de olduğunu biliyoruz. Mehmet Ali Osman-

lı'dan çok önce büyük bir reformatör olarak ortaya çıkmıştır. Donanmayı yenilemiş, kendi tersanelerini kurmuş, büyük bir askeri güç oluşturmuş ve asıl önemlisi Mısır köylüsünü ilk kez orduya almıştır. "Köylü milletin efendisidir" şiarını Mehmet Ali'ye borçluyuz, fesi Mehmet Ali'ye bakarak moda yaptık. Kaba Kemalizm fesi bir gerici simge olarak lanetler, ancak fes Osmanlı reformculuğunun sembolüdür ve zamanında sarık takanlarca gâvur icadı olmakla lanetlenmiştir. Özetle Osmanlı reformculuğunun arkasında Mehmet Ali'den duyulan ürküntü ve özenme vardır. Mehmet Ali ilerledikçe Osmanlı daha bir reformcu olmuştur.

Bütün bunlar, Osmanlı'nın sonunu geciktirmekten başka bir işe yaramamıştır. Millet sisteminden vazgeçilip, yerine yurttaşlığın getirilmesi, pek çok ayrıcalığın da ortadan kalkması anlamına geliyordu. Direnişle karşılandığını ve iç karışıklıklara giden yolu açtığını biliyoruz. Milli kimlik meselesi ise bize Yunan ayaklanması ile gelmiştir ve lanetli bir kavram olarak kalmıştır. Osmanlı için milliyetçilik en büyük tehditlerden biriydi. Son yüzyılının bu kavram etrafında şekillendiğini unutmamalıyız.

Osmanlıcılık-İslamcılık-Türkçülük ise 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında Osmanlı aydınınının bir çare arayışı olarak ortaya çıktı. Osmanlıcılık çözülmekteydi, İslamcılık gayrimüslimleri dışlayacağı için başka sorunları tetiklemeye adaydı. Türkçülüğün ise gerçekleşme ihtimali en düşük olasılık olarak görüldüğünü ve ciddiye alınmadığını biliyoruz. Ancak Kemalizmin rıza gösterdiği "minimalizm" ile öne çıkabilmiştir. Türkçülük, küçük olmanın ideolojisi.

Gelelim Osmanlı aydın hareketine. Belli ki masonluk bu hareket içinde pek etkilidir. Hepsi, Osmanlı modernleşme hareketlerinin ürünüdür. Genel eğilimleri monarşinin gücünü kırmak yönündedir. Yani Osmanlı aydın hareketi "aydınlanmacı"dır ve Kemalist kadrolar da bu aydınlanmacı gelenek içinden gelir. Söylemek istediğim, aydınlanmanın Kemalist kadroların icat ettiği bir şey olmadığıdır.

Kemalist devrimin attığı adımlar da bu aydınlanmacı damarla uyumludur. Tekke ve zaviyelerin kapatılması, takvimin değiştirilmesi, dinin günlük hayat üzerindeki etkisini kırmak için zorunluydu. Hem Fransız devriminde, hem de Rus devriminde

benzer uygulamalar vardır. Alfabenin değiştirilmesi ise Kemalist devrimlerin en tartışmalı olanıdır. Koca bir ülke bir gecede okuma yazma bilmez bir ülke hâline getirilmiştir. Buna karşın Latin alfabesine geçiş, Kemalizmin siyasi hedefleri ile uyumludur. Pek çok sakıncası ortaya çıkmıştır ve bu girişimin toplumda yol açtığı travmayı tartışmalıyız. Yanlış anlamaları önlemek için söylüyorum, Türkçe bugüne kadar pek çok alfabeyle yazılmıştır. Arap elifbası bunlardan yalnızca biridir ve tartışırken bu elifbanın kutsallığına bir gönderme yapmıyorum. Elifbanın değişmesi her zaman çok risklidir. Arap elifbasını öğrenmenin ve yazmanın çok zor olduğu yönündeki iddialar ise pek çocukçadır ve Latin alfabesi yazmaktan daha zor olmadığını biliyoruz.

Gelelim hoşgörü meselesine; Osmanlı bir imparatorluktur ve yönetebildiği sürece elbette hoşgörülüdür. Sıkıntı, yönetilenlerin başkaldırmasından sonra ortaya çıkmıştır ve Osmanlı'nın o anlarda pek sert olduğunu da biliyoruz. Bunun ötesinde siyasal tarihte hoşgörünün ahmakların ideolojisi olduğunu biliyoruz. Ancak bir “psikolojik harp” yöntemi olarak tartışabiliriz.

Aleviler, Osmanlı'nın en mağdur ettikleridir. Safevi İran ile ilişkilidir bu zulüm. Osmanlı, Alevilere güvenmemiştir. Buna karşın Bektaşilik ile Osmanlı devleti arasında hep sıcak ilişkiler oldu. Bektaşilik Aleviliğe göre daha bir işbirlikçiydi çünkü. Vaka-i Hayriye'ye ise değindim, bu hesaplaşmada Bektaşiler kadar Osmanlı Yahudiliği de vardır ve biz hâlâ Bektaşiliğin nerede bittiğini ve Yahudiliğin nerede başladığını bilemiyoruz. Çözülen imparatorluk bir yanıla Vaka-i Hayriye'den sonra gayrimüslim nüfusun bir hesaplaşma arenası olmuştur.

Kemalist devrimin devraldığı miras işte budur, bu kaostan bir devlet ve bir ulus çıkarmaya çalıştılar. Ümmetçiliğin dozunu azaltıp, yurttaşlığın dozunu arttırmaya çalıştılar. Neyi ne kadar yapabildikleri tartışmalıdır ama yol doğrudur. Değiştirmeyen ilerleyemez, yıkmayan yapamaz. Değişim ve yıkım ise hep sancılıdır, mağdurlar yaratır. Ve hiçbir devrim yarattığı mağduriyetler üzerinden tartışılmaz, bu varsa karşı devrim atakta demektir...

AYDINLANMA VE KEMALİZM

Enver

Değişim sancılıdır. Diyeceğim bir söz yok. Her devrim mağdurlar yaratır ve bunu o dönemin koşullarında irdelemek de doğrudur. Hele ki 1908'i gerçek bir devrim ve demokrasiye geçiş süreci diye niteleyenleri "tarih başka türlü akabilececek olsa akardı" diye uyarmak gerekir. Elbette olayların yönü önümüze yeni kişiler getirirdi. Şöyle söylemek doğrudur; tarihsel olgular ve olaylar ne denli tarihi aktörleri etkiliyorsa, kişiler de karakterleri ve düşünsel evrenleriyle tarihin yönünü öyle belirler. Üç olgu, kişi ve kavram üzerine fikirlerimi söyleyeceğim.

Osmanlı'nın bir dünya imparatorluğu sürecini yaşamasında İslamın etkisini ve hangi İslami düşünsel akımlarla beslendiğini bilmeksizin yapılan yorum Cumhuriyet Türkiye'si'ni ve bugün karşı karşıya kaldığımız sorunları anlamamızı zorlaştırır. Osmanlı İslamın bir dünya devleti kurma arzusunu kendine ilke edinmiş ve halifelik makamını ele geçirmekle bu yoldaki varlığı ve iktidarını iyice pekiştirmiştir. Muhtemelen bir beylik hâlindeyken temel kimlik olarak İslamlığı seçen Osmanlı, eğer İslami yorumlardan tutucu olanların yönünde gitmeseydi, Avrupa'dan çok daha önce AYDINLANMA kavramıyla karşılaşabilirdi. Ama her baskı düzeninde olduğu gibi, baskıyı kolaylaştıran yolu seçtiklerine kuşku yok.

Bugün anladığımız anlamda bilimsel bir bilginin olmadığı dönemde din âlimlerinin Kuran'dan yola çıkarak yaptıkları yorumlar önemliydi. İslamın temel ikircikliği Gazali yorumuyla İbni Rüşd ve İbni Haldun anlayışı arasındaki farkla ortaya çıkmıştır. Gazali tutucu, daraltan, katı bir yorumla tek adama uygun despotik bir düzenin fikri temeli olmuştur. Yok, eğer Osmanlı, daha Avrupa aydınlanmanın uzağından bile geçmezken örneğin İbni Haldun'un şu sözlerinin peşine düşseydi, muhtemelen tarih başka akardı. Şöyle diyor büyük âlim: "Bilimler yerleşik hayatın ve uy-

garlığın geliştiği yerlerde yükselir. Cemiyet hâline gelmiş insanlar emekleriyle yaşamaya, gerekli olandan fazlasını üretmeye başlayınca gözlerini daha uzak amaçlara yöneltirler ve bilim, sanat gibi insan doğasına daha yakın konularla uğraşmaya başlarlar.”

Büyük düşünürün 14. yüzyılda artı değerden söz etmesi, bilimle bunun arasında ilişki kurması dikkat çekicidir. Bir anlamda sosyolojinin temellerini İbni Haldun’da bulmak olanaklıdır. Yazık ki bu yol Osmanlı’nın yolu olmamıştır.

Osmanlı despotik bir düzendi. Evet, sanata, mimariye, edebiyata belli oranda katkı yapmıştır. Doğrusu “Cihan İmparatorluğu” denen Osmanlı’nın tüm varlığını korku üzerine kurduğunu düşünenlerdenim ben. Tek adamla, türlü entrikalarla ilke ve kanunlardan uzak bir şiddet imparatorluğu olduğunu savlıyorum. Eğer öyle olmasaydı kendi halkı olan Alevilere tavrı farklı olurdu, iddia edildiği gibi Osmanlı hoşgörünün hâkim olduğu bir devlet olsaydı halkına uygun ve eşit hukuk sağlardı. Bunların hiçbiri olmadı, olamazdı da.

Aydınlanma olgusu işte tam da bu denklemde ortaya çıkıyor. Sanayileşmenin başlangıcıyla birlikte aydınlanma düşünürleri de belirtmeye başladı. Özellikle matbaanın ortaya çıkışı, yaygınlaşması Avrupa’da bir entelektüel çevre doğmasını sağladı. Rehavet içinde, kendi sorunlarıyla boğuşan, gerçekliğini tespit etmekten uzak Osmanlı, o güne dek hor gördüğü Avrupa’nın önünde bir süre sonra diz çökecekti. Seyyahların metinlerinden güçlü, savaşçı, varlıklı olarak okudukları Osmanlı’yı, bir süre sonra giderek güçsüzleşmiş ve tek adam despotizmi altında ezilen bir halkın devleti olarak betimleyeceklerdi.

Aydınlanma süreci bir bilinçlenme, sermaye birikimiyle birlikte yeni bir sınıfın doğma sürecidir. Avrupa’da da bu süreç kolay yaşanmadı elbet ve bu dönemin doğal sonucu milliyetçilik akımları oldu. Batı kapitalistleşiyor, bilimsel bilgi üretiyor ve ilerliyordu. Doğu, içe kapanmış dinsel dogmalarla boğuşmakta ve boş hayal kırmaktaydı. Son büyük seferde de büyük yenilgiye uğramış ve toprak kaybetmekteydi. Fransız düşünür Montesquieu cumhuriyetçi hükümetleri “tüm halkı ya da büyük bir kısmını kapsayan bir yönetim” olarak tarif ediyor. Aynı dönemde yani Batı’da aydınlanmanın başladığı süreçte, Doğu’nun despotik re-

jimlerle yönetildiğini yazıyordu. “Tek adamın kanunsuz idare ettiği rejim” diyordu buna. Cumhuriyet “erdem” ilkesiyle açıklanır, despotik düzen “korku”ya dayanırdı. Osmanlı’yı bunun tipik örneği olarak gösteriyordu. Belki aşırı bir yorum gibi görünebilir bu tasnif. Ama doğruluğuna ikna olanlardanım ben. Aydınlanmaya geç kalmak “şeref”li bir topluma geç kalmaktır, diyebiliriz.

Diyeceğim, Osmanlı’nın son dönemi bir geri kalmışlık, yenilmişlik tarihidir. O dönemin aydınları bu eksiklik duygusunu yüreklerinin derinlerinde hissederek. Aydınlanmanın türlü filozoflarından etkilenirler. Voltaire bunlardan biridir. Jön Türkler’in çıkışı, İttihat Terakki hareketleri bu iklimin ürünüdür. Mustafa Kemal, modernleşme gayreti içindeki bir ordunun yurtsever, kaygılı subaylarından biridir. Bence tipik bir aydınlanmacı ve pozitivist olan Mustafa Kemal, milliyetçilik akımlarını yakından gözlemlemiş ve bu durumun bir çıkış olduğunu görmüştür. Osmanlı’nın çöküşünü heterojen yapısına bağlayanlardan mıydı, bunu tam bilemiyoruz. Ama yeni kurulacak cumhuriyetin türdeş bir yapı zorunluluğu bu temelden kaynaklanır.

Sözü uzattım; ama Mustafa Kemal’in kişiliğini ve aydın sorunsalını tartışmadan bir yere varmak olası değildir. Belki biraz bunu tartışarak yol alabiliriz. Ermeni tehciri, dönemin uygulamaları, Türk-Hanefi olgusu, diyanet gibi kurumlar da bu denklemde tartışılmalı diye düşünüyorum. Ben Mustafa Kemal’i Yakup Kadri’nin “Atatürk” monografisi ve bir dönem yasaklanan Armstrong’un “Bozkurt”u üzerinden çözümlemeye çalışacağım. Biri neredeyse lanetli bir adam olarak yansıtmıştır Mustafa Kemal’i, diğeriye bir kutsal insan gibi görmüştür. Ben buradan bir gerçek insan yaratmaya çalışacağım... Dedim ya sözünü uzattım...

Orhan

Doğrusunu istersen Osmanlı dönemini “Aydınlanma” terimi ile konuşmak bana biraz zorlama geliyor. Birincisi, aydınlanma dediğimiz şey bütünüyle Batı’ya ait diyebileceğimiz bir gelişme. Köklerinde Doğu Roma paganizminin izleri olmakla birlikte böyle bu. Deniliyor ki İstanbul’un Fatih tarafından fethinden sonra Avrupa’ya kaçan Bizans bilginleri Rönesans’ın gelişmesinde etkili oldu. Peki, onlar neden Bizans’ta ikamet ederken bir

Rönesans yaratamadı? Soruyu böyle sorunca çok değişik bir vaka ile karşı karşıya olduğumuzu görüyoruz.

Önce, genel kanının tersine Bizans'ın uzun Hristiyan geçmişi-
şine rağmen paganizmin merkezi olmaya devam ettiğini akılda
tutalım. Ayasofya'nın hâlâ bir pagan mabedi olduğundan şüphe-
leniliyor. Küçük Ayasofya Hristiyan "aziz"i Bakhos'a ithaf edil-
miştir. Bu verileri çoğaltabiliriz. Konstantin, 325'te Hristiyanlığı
pagan inanışlara göre yeniden dizayn etti; çok zengin bir senkre-
tizm ortaya çıktı. Dolayısıyla Bizans'ta "gizli ilimler" in taşıyıcıları
hep oldu.

Bunlar Bizans'ta kendi yerindeydi, Avrupa'ya göçünce, orada
arayış içinde olan meraklı Avrupalılarla karşılaştı. "Doğu bilgel-
liği" böylece Avrupa bilgeliği için bir kalkış noktası hâline geldi.

Osmanlı ise yıkmaya gelmişti, kaçanlardan geriye kalan sa-
dece çürümüşlüktü, Fatih kaldırıp attı. Yerine yenisini kurarken
aslında o bilgeliği de fethetmeye çalıştığını biliyoruz. Ancak çok
geç veya pek erkendi. Çürümüş Bizans'ı Osmanlı altında yeniden
örgütleyerek, bir süre daha ayakta kalmasını sağladı.

Şunu unutmayalım, feodalite demek, müthiş bir yerelleşme
demek. Parçalanmış Avrupa'nın birliğini kuramama hastalığı-
dır feodalizm. Her ağanın kendi hükümetini kurduğu bir sistem
düşün. Böyle bir zamanda Osmanlılar uçsuz bucaksız bir İmpa-
ratorluk kurmuştu, merkezi bir yönetime sahipti. Topraklarında
pek çok dil konuşulur, sayısız inanç yaşamasını sürdürürdü. Bir
adalet ve güvenlik sistemi vardı ve bir ağanın hükümet olması
düşünülemezdi. Demek istediğim, Osmanlı'nın bir aydınlanma-
ya ihtiyacı yoktu. İnançlar anlamında da böyleydi bu. Hemen
her yerde otoritesini hissettiren kilisenin bir örneğini Osman-
lı'da bulamayız. Politik olarak idareyi tehdit etmediği sürece fikri
hür, vicdanı hür insanların yönetimidir Osmanlı. Alevilerin ezil-
mesi ile ilgili sorunlar ise yine güvensizlikten kaynaklanmıştır.
İran'dan gelen rüzgârlar Osmanlı için hep sert olmuştu, önünü
kesmek için Alevileri ezdiler.

Fakat şunu unutmayalım, Doğu Roma da 323'ten sonra bir
400 yıl Anadolu (A-Natolia-Taşra-Hristiyan olmayan topraklar)
direnişini kırmak için çabalamıştır. En sonunda 700'lü yıllarda,
Kuyucu Murat Paşa yöntemleriyle Anadolu'yu Hristiyanlaştı-

rabildiler. Yani Anadolu sadece Sünni Müslümanlığa değil, Ortodoks Hristiyanlığa da direnmiştir. Alevilik, Kızılbaşlık işte bu direnişin bakiyesidir; bu kadar zengindir.

Senin dikkat çektiğin İslam teologlarının tutumları ise genellikle egemen sınıfın ideolojisi ile ilgilidir. Fazla açılmışlardı, hızla kapandılar. Yönetmek için gericileşmeye mecburdurlar. Direniş ise hep olmuştur, Şeyh Bedreddin, Babailer hep vardır. Köylü ayaklanması olarak dikkate alınmalı ancak abartılmamalıdır.

Dönelim “Aydınlanma”ya, bir inanç hareketidir “Aydınlanma” soysuzlaşmış kiliseye karşı dinin köklerine dönme hareketidir. Kökler ise Mısır’dadır, Bruno, Galileo, Kepler Mısır’a dönüş hareketinin militanlarıdır. Kilisenin dini faşizmine, akılları ile başkaldırdılar, Batlamyus sistemini dinamitleyip merkeze Güneş’i oturturken, Güneş Tanrı’yı ihya etmek için savaştıklarına inandılar. Napolyon binlerce bilim adamıyla Mısır seferine çıktığında kilise tarafından çoktan yenilgiye uğratılmıştı. Mısır bir sömürgeydi artık.

Evet, hem Osmanlı aydınları hem de Mustafa Kemal bir anlamda o aydınlanmanın çocuklarıdır. Bizler de aydınlanma çocuklarıyız. Elbette Fransız Devrimi’ni de o aydınlanmanın içinde sayıyorum bunu söylerken. Ama şunu teslim etmeliyiz ki Osmanlı padişahlarından bir kısmı da o aydınlanmanın içindedir. Pek reformcu, pek modernist ve yer yer pek rasyonalisttirler. Bazılarını Osmanlı aydınlarından ayırmamız mümkün değildir. Hâliyle Mustafa Kemal de bu geleneğin çocuğudur, bir ayağı devlette olmak aydınlanmacı olmak için şarttır hatta. Hep modern, yenilenmiş bir devlet düşlediler, direniş ise devletten değil halktan gelmiştir. O kuşak halka rağmen aydınlanmacıdır.

Böyle bakıldığında Kemalist hareketin sorunları da daha iyi anlaşılabilir; onlar da halka rağmen ilericidirler, halka rağmen devrimcidirler. Halk derken şunu unutmuyorum; bir özne değildir halk. Fransız Devrimi’nde olduğu gibi ayaklanmış bir halk tarihte çok rastlamazsınız zaten.

Şimdi yaşananlara bakalım; aynı halk Kemalist devrimi kusu-
yor. Sindirememiştir ve gericileşmiştir. Halkı değişime zorlayan her hareket benzer sorunlarla karşılaştı, yeni değildir. Bununla birlikte, devrimler de başka yol bulamamıştır. Tarih bir anlamda

ilericilikle gericiliğin karşılaşma alanıdır. Büyük zaferler çağını, büyük gerilemeler çağı izler, devrimleri gericilik ve reformasyon dalgası izler. Büyük akılcı atılımlar dini altüst oluşlarla durdurulur, sonra bir gün yeniden devrimler çağı şafakta söker.

Aydın olmak, Türkiye’de de dünyanın başka yerlerinde de bu kavgada durulacak yerle ilgilidir. Gericiden aydın olmaz...

AYDINLAR

Enver

Senin “Aydınlanma Tarikatı” diye bir kitabın var, orada bu özetlediğin meseleleri nasıl derinleştirdiğini biliyorum. Kimi okuryazar kitle aydınlanma fikrinin köklerine dair hem bilgisizdir hem de ikincil anlamının öne çıkmasından ötürü bilerek yok sayar. O hâlde ilkin “Aydınlanma”dan ve “Aydın”dan ne anladığımızı ortaya koymalıyız. Bizim ülkede bu olgu Hristiyan âleminin otoriter din anlayışına karşı, dini yerli yerine oturtmak savaşı, dinsel bir reform olgusu olarak ele alınmaz. Biliyoruz ki “Aydınlanma” döneminin ilk filozoflarının tümü dindardı ve dinin girdiği yoldan rahatsızdılar. Bir tür yeni yorum, esas sorunu yaşıyordu. Bizi ilgilendiren bu anlamlandırma değil zaten. Belki sözcüğün güzelliğinden ötürü “Aydınlanma” daha çok akılla, düşünmeyle ilgili olarak kavramsallaştırıldı. Özetle söylersek; Kant’ın “Aklını kullan” ya da “Aklına güven” demesi anlamındadır bizde “Aydın”ın karşılığı. İnsanlığın kendi aklına yönelmesi, ona güvenerek yol alması pek öyle kolay olmamıştır. Hele Osmanlı’da hiç kolay olmamıştır.

Madem “Aydın” sorunu üstüne konuşuyoruz, biraz bu yoldan gidelim. Osmanlı’da bireyin oluşması ve düşünceyle ilişkileneceği özellikle 18. yüzyılla birlikte daha ileri boyut almıştır. Ancak bu hâl kötü bir taklitçilik düzeyinden öteye pek geçmemiştir. Bizim bugün model olarak gördüğümüz türden “aydın” olgusu Fransız Devrimi’nin ürünüdür. Bu “aydın” olmanın neredeyse bir tarifi bulunmaktadır. Önce aklını her şeyin üstüne koyacak, bu bağlamda otoriter, tek adam yönetimlerine itiraz edecek ve dünyanın tüm meselelerine duyarlı olacak ve müdahil olma arzusu içinde bulunacak. Bir çeşit peygamber sorumluluğunu yani insanlığı düşünme hâlini kendine ilke edinecek. Bu konumun gelişen sanayi devrimi ve günün ileri adımı ulusçuluk hareketleriyle paralel olduğunu

unutmayalım. Osmanlı'da "aydın" a "münevver" denirdi. Okuryazar kişiye verilen isimdi bu. Osmanlı'nın gülünç birer figüre dönen "münevver"leri ağırlıklı olarak Batı tipi yaşam tarzına öykünme, yeterli bilgiye sahip olmadan kimi konularda cesareten uzak fikir belirtmelerinden ötürü toplumda pek makbul sayılmamıştır. Esas olarak Fransız Devrimi'nin etkisiyle ortaya çıkan bu tipler, kendi coğrafyalarında bu türden bir etki yaratmaktan uzaktılar. Kuşkusuz ucundan kenarından Batı'da olup bitenlere tanık oluyorlardı ancak bunun felsefi derinliğinin oluşması sorunu aşamadı. Osmanlı'nın despotik rejiminin bunda büyük etkisi var.

"Aydın" ve "Entelektüel" arasındaki fark öteden beri tartışma konusudur. "Entelektüel" her şeyden önce konforunu önemser. Dünya üstüne düşünmeyi, sanattan lezzet almayı, zihinsel mutluluk yaşamayı salt kendi için ister. Biriktirdiklerini toplumsallaştırma ya da ürün verme biçiminde bir sorumluluk algısı yoktur. Bu açıdan bakıldığında "aydın"la çatışan bir konumdadır diyebiliriz. Demem o ki salt bilgiyle, birikimle açıklanamaz bir konumdur "aydın"ın! Eylemle, etkin olmakla ilgilidir. Jean Paul Sartre bizim için bu noktada tipik bir örnektir. Fransa'da olup bitenler yani devrim ve onun sonuçları "aydın" kimliğinin oluşmasında mihenk taşıdır. Victor Hugo örnek bir aydındır. Bu türün geleceği bizde de büyük yankı bulmuştur. Türk aydını üstüne pek çok yazı, kitap yazılmıştır. Ama ben özellikle Sartre'ın "Aydınlar Üzerine" kitabına gönderme yapmak isterim. Bir anlamda işin reçetesidir. Şöyle der bir yerinde:

"Parçalanmış toplumların ürünü olan aydın, bu toplumların varlığının kanıtıdır; çünkü onların parçalanmışlığını içselleştirmiştir. O hâlde aydın, tarihin bir ürünüdür. Bu bakımdan, hiçbir toplum kendini suçlamadan aydınlarından şikâyet edemez çünkü ne ettiyse onu bulmuştur."

Bu parçalanmışlık olgusu özellikle Osmanlı'nın son dönemi için tam yerinde bir saptamadır. Muhtemelen kendi dışında bir dünyanın kurulduğunu sezen birileri vardı. Ancak iletişimin, bilişimin sınırlı olması ve imparatorluğun yaşam biçiminin büyük çöküşü erken haber vermeyişi, anladığımız türden bir "aydın"ın oluşmasını geciktirmişti. Dahası dinsel itiraz olmadıkça bu tür-

den ilerici bir adım atmak olanaklı da değildi. Az sonra söz edeceğim; aydın olma arzusu bir tür teslimiyet çizgisine de gelecek. Ama biz Sartre'dan alıntıya devam edelim.

“Hiç kimse tarafından görevlendirilmemesinin ve statüsünü hiçbir otoriteye borçlu olmamasının onun özelliği olduğunu söyleyebiliriz. Bu özelliğiyle o, herhangi bir kararın ürünü –iktidarın ajanları olarak hekimler, profesörler böyledir– değil, ama canavarlaşmış toplumların ürünü bir canavardır. Hiç kimse onu istememekte, hiç kimse tanımamakta (ne devlet, ne seçkinler iktidarı, ne baskı grupları, ne sömürülen sınıfların aygıtları, ne kitleler); onun söylediklerine duyarlı olunabilir ama varoluşuna aldırılmaz..”

Demek ki aydın dediğimiz kişi durup dururken, kimse ona bir görev vermeden her soruna kafa yoran, hadi gerçeğini söyleyelim “burnunu sokandır.” Bu bir tür dürtü, karşı konulmaz arzudur. Bu duyguyu, itkiyi taşıyan insan tipi sanayi devrimiyle, modernleşme hareketleriyle ortaya çıkmıştır. Yani kapitalizmin ürünüdür bir anlamda. Burjuva kökenlidir. Bu durum onun tarihsel olarak başını ağrıtır. Kimseye yaranamaz. Yine Sartre’a gidelim:

“... Aydın hiç kimse tarafından görevlendirilmemiştir. Emekçi sınıfın gözünde bir şüpheli, egemen sınıfların gözünde bir hain, reddetse bile sınıfından asla tamamen kopamayan o, halkçı partilerde bile buluyor çelişkilerini... Kendi sınıfı nasıl onu istemiyorsa, o da kendi sınıfını istemiyor ama başka hiçbir sınıf da ona kucak açmıyor. Bu durumda, aydının işlevinden nasıl söz edebiliriz? O, daha çok lüzumsuz bir adam, kusurları yüzünden ezilen sınıfların içine asla girmeden onların dışında yaşamak zorunda kalan güdük bir orta sınıfın ürünü değil mi? Her sınıftan pek çok insan bugün aydının kendine, var olmayan işlevler vehmettiğini düşünüyor.”

Yukarıda ortaya konulan tablodan payımıza ne düşüyor?

Senin yerli yerinde tarif ettiğin gibi 16. yüzyıl öncesi gelişkin Doğu, matbaanın ortaya çıkışı, sanayi devriminin ilk adımlarının ortaya çıkışı, devamında beliren akla güvenme anlayışıyla birlikte konumunu Batı'ya kaptırdı. Burjuva sınıfı oluşması için hiçbir nedeni olmayan Osmanlı bu süreci hem zamanında fark edemedi hem de sezdiği anda taklitçilik düzeyinde kaldı. Burada ordu üstüne de düşünmek ve konuşmak gerek. Ama bunu ileri

bir tartışma olarak görüyorum. Kuşkusuz Osmanlı'da ortaya çıkan modernleşme hareketlerinde ordunun rolü büyüktü. Cumhuriyet Türkiye'si'ndeysen bu daha garip bir hâl almıştır. Bilimsel aklı savunan laik ordu, sürekli aydınları katleden darbeler tarihi yazmıştır. Devlet, aydınlardan korkmuş, tehlike olarak görmüştür. Bu coğrafyada aydın düşmanlığı geleneksel bir hâl almıştır. Tuhaftır; cumhuriyet pozitivizm, modernizm ilkeleri üstüne kurulmuş ve bunun savunucularını ortadan kaldırarak bunu yapmaya çalışmıştır.

Son bir not olması açısından ve belki tartışmayı tarihsel eksene oturtmak adına Niyazi Berkes Hoca'nın eleştirileri denkleminde bir değerlendirme yapmanın da yararlı olacağını düşünüyorum. Eğer bu ikincil anlamıyla (bilime ve akla inanma) aydınlanmayı bir Batılılaşma olgusu olarak ele alırsak, bunun temelde ilerici bir anlayışa yönelme olduğunu söylememiz gerekir. Bu bağlamda Japonya, Rusya örneklerini kimliğini koruyarak gelişmeyi transfer etmek olarak görüyor hoca. Atatürk dönemi hariç Türkiye'nin Batılılaşmasını da uydu olma olarak algılıyor ve aktarıyor. Farklı dönemlerde farklı uygarlıkların, devletlerin peşine düşmek gibi...

Meşhur söyleyişle; Batılılaşmayı Batı'yla kavga ederek sağlama becerisini önemsiyor hoca ve emperyalist bir saldırı karşısında teslimiyeti modernleşme, Batılılaşma olarak algılamayı gülünç buluyor. Bu tez elbette uluslaşma, mili burjuvazi oluşturma yani kapitalistleşme ile ilgilidir. Elbette kimseye kendini beğendiremeyen aydınların buradaki konumu da tarihimizin cilvelerini ortaya koymak açısından irdelenmeye değer.

Orhan

Aydınlanmacılık bir yana "aydın" ve "münevver" arasında yaptığın ayrıma katılıyorum. "Aydın"ın, evet dediğin gibi "aydınlanmış olma" hâli ile bir ilgisi var. Entelijensiya, daha doğrusudur ve çok ilginç bir biçimde Rusya çıkışlıdır. Entelijensiya, "münevver"in dönüşmüş hâline tekabül ediyor, "tutkuyla bağlanmış" olma hâlidir. İşte "münevver"de veya onun Batılı karşılığı olan "entelektüel"de olmayan, eksikliği teşhis edilen bu tutkulu bağlılıktır.

Rus aydınları, Çarlığın despotizmine karşı işte bu tutkulu bağlılıkla mücadele etmekteydiler. 1820’li yıllarda soylu sınıftan gelen Rus aydınlarının önyak olduğu Dekabrist Ayaklanması ile 1881’de Narodniklerin Çar’a karşı giriştikleri suikast arasında geçen altmış yıl Rusya’da yepyeni bir aydın hareketinin doğmasına neden oldu. Nikolay Çernişevski’nin 1863 yılında sürgünde atıldığı zindanında dört ay gibi kısa bir süre içerisinde yazdığı “Nasıl Yapmalı” kitabı bu yeni tutkulu aydını anlatır.

İkinci kuşak Rus aydınları işte bu gelenekten beslenerek geliştiler. Lenin’in ağabeyi Çar’a karşı suikastın içinde yer alan Narodniklerden biriydi. Narodnik, “halkçı” demektir, halka tutkuyla bağlı olduklarını düşünüyorlardı ve halka eziyet edenlere karşı derin bir nefret besliyorlardı. Lenin, halkın yerine işçi sınıfını koyarak bağlılığını daha ileri bir noktaya taşıdı ancak yine de halk ile işçi sınıfı arasındaki ayrım çok net değildir. “Ezilen halklar” daha çok işçi sınıfını anımsatmaktadır. Halk ezilir ancak fludur, ezilen halkın net hâli ise her zaman işçi sınıfıdır. Rus aydınları halka ve giderek işçi sınıfına tutkuyla bağlandılar; halkın veya işçi sınıfının etkinliğine bakmaksızın onlar adına savaştılar, “entelijensiya” işte budur.

Bunun için “aydınlanmış olmak” şart mıdır? Evet şarttır. Çünkü yeni soyut varlıklara tutkuyla bağlanmak için, eski bağlılıklardan azat olmak gerekir. Çar’a bağlılıktan, kiliseye bağlılıktan kurtulmayan bir insanın halka bağlı olması mümkün değildir. Demek ki “aydınlanma” cari değerlerden kurtulmuş olmayı varsaymaktadır. Kurtulunca “münevver” olursunuz, yerine yeni bağlılıklar geliştirince “aydın”lanırsınız. Senin de Sartre’a gönderme yaparak dediğin gibi aydın tarihin bir ürünüdür. Ancak 19. yüzyılda o tarih “Rus tarihi”dir. 20. yüzyılın başında o tarih kısa bir süre için Avrupa’da ışıldamış örneğin Rosa Luxemburg gibi önemli aydınları ortaya çıkarmıştır. Sonra “tatlı su balıkları”nın dönemi açıldı. Refah düzeyi yüksek, parçalanmamış toplumların tarihinin ürünüdür entelektüel; “okumuş-yazmış insan” demek olmakla birlikte kokmaz-bulaşmaz bir hâli vardır. Bizde de şimdi pek çok örneği var, tarih izin vermediği için, ortam uygun olmadığı için iktidara ve otoriteye tapan tipler olarak ortaya

çıkmaları da tarihin mantığına uygundur. Parçalanmış toplumlar “aydın” olmayı gerektirir, parçalanmış toplumlarda “aydın” olmaktan kaçanlar “liberal” olur. Ve ne yazık ki “liberal aydın” da parçalanmış toplumlarda birer komedidir.

Aydın muhalefetine çok sert olduğu toplumlarda rastlanan ikinci vakıa, çatışan aydınların “Doğucu-Batıcı” olarak bölünmesidir. Önce Rus aydınları bölündüler, bir kısmı kendi toplumlarının kültürüne vurgu yaptılar, diğer bir kısmı Batılı olmaktan yana tutum aldılar. Her iki cenahtan da çok önemli aydınlar çıkmıştır. Bizde ise Batıcılık ana akım oldu; İslamcıların “Doğuculuğunu” burada dikkate alamayız. Zaman zaman bu “Batıcı” tutum utanç verici ürünler de vermiştir ne yazık ki. Kendi toplumunu küçümseme, Batı’ya körü körüne hayranlık bir çevirmen aydın tipi doğurarak verdi hasarını. Hikmet Kıvılcımlı gibi çok önemli itirazlar ise marjinal çabalar olarak kaldı. Bence bu “Doğucu” tutumun derinleşmemesi Türk aydın hareketinin en zayıf yanıdır, ayaklarını Doğu’ya basamama hâli, Türk aydını ile bağlı olduğu sınıf katmanları arasına derin bir duvar ördü.

“Aydınlanma”yı abartma da Türk aydınının bu hâllerinden biridir. Biz yönümüzü aydınlanmaya dönerken, aydınlanmanın yönünün Doğu olduğunu fark edemedik, bütün referansları Eski Mısır’dır. İlk sosyalistler, örneğin St. Simon da Doğucudur. St. Simon’un öğrencileri tutkuyla Mısır’a koştular, Mısır’da Mehmet Ali reformlarının başarıya ulaşması için çabaladılar. Süveyş Kanalı projesi için çalıştılar. Amaçları Batı uygarlığı ile onun kökleri olan Mısır arasında bağları yeniden oluşturmaktı. Buna karşılık biz Mehmet Ali Paşa hakkında pek kayıtsızız. Osmanlı’nın bütün reformları bir Mısır rüzgârıyla gelmiş olmasına karşın, biz bunun Batılı bir şey olduğuna iman ediyoruz. Köksüzlüğümüzün kaynaklarından birisi budur.

Hâlbuki birleşik Avrupa orduları Mehmet Ali’yi vurmasaydı, bugün Türk aydınının bütün entelektüel haritası da başka türlü olurdu. En azından her şeyi Antik Yunanistan’dan başlatan Batılı tarih anlayışı bu kadar sorgusuz kabul görmezdi. Ve biz bilimin ve felsefenin tek kaynağının Yunanistan olduğuna bu kadar ko-

lay inanmazdık. Arap elifbası yerine Latin alfabesinin koyulmasının bu kadar itirazsız karşılanmasının nedenlerinden biridir Mehmet Ali'nin yenilgisi. Böylece Doğu'ya bakmaktan vazgeçtik ve Latin alfabesi Türk aydınlarının at gözlüğü işlevini üstlendi.

Buna karşın çok şükür "tutku"da bir sorunumuz yoktur. Ancak teorisi pek zayıf bir tutkudur bu ve teorisi pek zayıf olduğundan ihaneti de pek kolaylaştırmaktadır.

Türk aydınının tarihini yeniden dizmeye ihtiyacı var, Türk aydın hareketinin ise ayıklanmaya... Bu yapıldığında daha az ama daha temiz bir aydın hareketimiz olduğu görülecektir. Ve bu tarih, Türk matbuatının kâğıt çöplüğünden çok, Türkiye cezaevlerindeki "ölüm oruçları"ndan feyz alacaktır. Bir amaç için aç kalarak ölmek, aydını var eden tutkunun en somut hâlidir çünkü görmezden gelinemez, inkâr edilemez. Buna karşın bu en soylu eylemin bir edebi karşılığının olmaması da dikkate şayandır. Türk aydını kendini anlatmaktan, ifade etmekten acizdir çünkü.

Nâzım Hikmet'in bizim aydın hareketimizin bir tabusu olmasının nedeni de işte bu hâldir. İçlerinden bir ikincisini çıkaramadığı için tabu olmuştur Hikmet. Daha teorik bir aydın hareketine ve elbette daha fazla teoriye ihtiyacımız var. Kendimi de içine katarak aydınlık tarihimizi böyle özetleyebiliyorum.

GEÇİŞ DÖNEMİ AYDINLARI

Enver

Aydın sorunu ya da aydın olgusu üzerine iyice düşünmek gerek. Ben cumhuriyete doğru gelinen süreçteki aydın tavrını bir parantezde, ardından gelişen aydın tutumunu bir başka maddede değerlendirmek gerektiğini düşünüyorum. Şunu bilmek gerekir ki tarihi bağlarından tamamen kopuk bir aydın tarifi yapmanın ya da öncesini reddederek yepyeni bir durum üzerinden yorum yapmanın gerçekçi olmadığını söylemeliyim. Yine de eğer tutku ölçeğinde bakarsak meseleye Osmanlı'nın son döneminde var olan okuryazara, yani münevvere bir başka gözle değer vermemiz gerekir. Biraz da tam olarak ne dediği belli olmayan bu münevverle, cumhuriyetin yarattığı aydın tipi arasında hayli fark vardır. Osmanlı entelijansiyasının öykünmeci, dünyayı kavramaya yönelik çabası, hiçbir zaman başkaldıran ve düzeni doğrudan sorgulayan ve ortadan kaldırmaya cesaret eden biçimde olmamıştır. Dahası tarihi yanılgılardan da söz etmek gerekir. Cumhuriyet aydınıysa içine doğduğu rejime tutkuyla bağlı ve bedel ödemeye hazırdır.

Ben tartışmayı tam yerli yerine oturtmak için bazı Osmanlı münevver isimlerinden söz etmek istiyorum. Bu kişiler bir anlamıyla cumhuriyetin doğuş sürecinin de öncüleridir. Çağın tartışmalarını belli oranda takip etmiş ve üzerine düşünmüşlerdir. Bir anımsatma yapmam da gerekir; bizdeki düşün ortamı, siyaset kurumu ve yazın adamlığı hep iç içedir. Bir yanıla siyaset bilimini, sosyolojiyi keşfeden münevver/aydın kişiler, öte yandan yapıtlarını edebi olarak kurmuş, yayımlamışlar ve siyaset sahnesinde de yer almaya çaba göstermişlerdir. Bunun kimi zaman pratik yararları görülse de siyasetin ödün vermek zorunda bırakan doğası, yerli yerinde düşün adamı yetişmesine engel gibi durmaktadır.

Osmanlı münevveri ve cumhuriyet aydını arasındaki temel farkın 'Cumhuriyet' olgusu ve "İslam" aidiyeti üzerinde farklılaş-

tiğini söylersek yanlış yapmayız. Sözünü edeceğimiz münevver tipi hiçbir dönem gerçek bir devrimci olma cesareti gösterememiş, dahası padişahın varlığını sorgulamak şöyle dursun, o gücü ön koşulsuz benimser bir tutum takınmıştır. Aynı değerlendirmeyi İslam olma hâli için de söylememiz gerekir.

Söz etmek istediğim ve üzerinde düşünmeye değer bulduğum belli başlı kişiler Şinasi, Namık Kemal, Ziya Gökalp ve Prens Sebahattin'dir. Bu isimlerin ortak yanı Batı uygarlığını tanımış, takip etmiş olmaları ve gördüklerini pek de başarılı olmaz biçimde Osmanlı'ya uygulama arzularıdır. Dönemin Avrupa'sında süregelen hem sosyal bilim hem de siyasi tartışmaların bir tarafını almak, kavramaktan öte bir becerileri olduğunu söyleyemeyiz. Bir anlamda körlerin dokundukları fili tarifleri gibidir durumları. Bütünden uzak, yalnız fark ettikleri kadarıyla çözüm bulmaya çalışan bir anlayış söz konusu olan. İçinde aşağılık duygusu barındıran, taklitçi ve kolaycı da diyebiliriz. Halk için hareket etme duygusu taşıyan ama ondan hayli kopuk ve seçkinci olma özelliğini de eklemeliyim.

Şinasi bizde, okullardaki "Şair Evlenmesi" adlı oyunuyla bilinir. Oysa Batı görgüsü alan biçimi, davranışlarıyla bu uygarlığı hayli içselleştirmiş bir kişidir. Esasen gördükleri ve deneyimlerini yerli yerinde Osmanlı'ya aktarmayı başarsa önemli bir işlev de üstlenmiş olacaktı. Bir yanıyla yalnız bir adam/aydın da diyebiliriz onun için. Garip olan birey olarak ilerici olmasına karşın, toplumsal konularda ciddi bir sağırlığı olduğu söylenebilir. Benim yadırgadığım düşün/sanat yaşamımızda neredeyse adının hiç geçmemesidir.

Namık Kemal hayli popüler bir isim. İrdelenmesi gereken ayrıca... Toplumsal duyarlılıkları olan bir münevver. Tanzimat okumuşunun bireyci, benmerkezci tavrına karşın çok daha derin bir duyarlılığa sahip. Vatan sevgisini öne çıkaran yapıtları ve yenilikçi siyasi fikirleri yaşamını sürgünlerde geçirmesine neden olmuş. Namık Kemal'in toplumcu söylemlerine karşın, pek de halkı tanıdığı ya da kendi toplumsal koşullarını bildiği söylenemez. Bir diğer önemli sorunuysa Osmanlılık kavramını tartışmamış olması ve bir anlamda aynı düzeni yeniden üretme kaygısı içinde oluşudur.

Prens Sebahattin dönemin ilginç simalarından biri. Henüz toplumbilim tarifi tam yerine oturmamış ve hararetle tartışmalar Batı'yı kasıp kavururken bunlara tanık olmuş ve kendince bir sentez yaratmıştır. Bugün köklerini ondan alan liberal, sağ akımların fikri babalığını yapar bir anlamda. Ademi merkezci bir dünya görüşünün savunusu yapan, bir ölçüde bugün yerinden yönetim diye tarif edebileceğimiz anlayışın öncüsüdür. Ama tüm çabaları ve çıkışları onu muhafazakâr bir geleneğin lideri yapmaktan alıkoymamıştır. İttihat ve Terakkicilerle yoğun mücadelesi bilinir. Ondan da bir devrimci yapı çıktığını söyleyemeyiz.

Ziya Gökalp kuşkusuz en ilerici olan düşünürdür. İmparatorluk çağının sonlarında ulus fikrinin oluşmasının ilk adımlarını atmıştır. Ancak Gökalp'in ileri fikirleri savunma çabasına karşın, zaman yıkıcı bir milliyetçiliğin köklerinin onda bulunmasını sağlamıştır. Belki yeni bir devlet yapısı oluşmasını fikirleriyle en çok etkileyen kişi olmasına karşın, cumhuriyet sürecindeki tek tip insan yetişmesinin de bir anlamda kaynağıdır.

Bu isimleri saymamın nedeni hemen hiçbir münevverin var olan yapıyı, düzeni sorgulama cesaretini doğrudan ortaya koymamış olmasıdır. Dahası özellikle Abdülhamit dönemi entrikaları, ispiyonlarıyla herhangi bir fikri özgürlükten söz edilmesinin ne denli zor olduğunu da görmemiz gerekir. Nahid Sırrı Örik'in "Abdülhamit Düşerken" romanı şahane bir örnektir. Dönemi kavramak için Jön Türkler'e, İttihat Terakki'ye de yakından bakmak gerekir. Baskı düzenine itiraz eden İttihatçıların, iktidarı ele geçirince nasıl aynı otoriter, baskıcı yöntemleri kullandıkları ve dahası bugün bile hâlâ tartışmalara konu olan uygulamaların tarafı olduklarını da unutmamak gerekir. Mustafa Kemal böyle bir iklimin ürünüdür.

Buradan bir cumhuriyet çıkmış olması önemlidir ve kuşkusuz yapılan devrimin doğurduğu düşün ortamı başka türlü bir aydın tipini ortaya koymuştur. Senin söylediğin yazı devrimi geçmişle bağı kopararak yeni bir başlangıcın nedeni olmuştur. Bunun bir tercih olduğunu anlıyoruz. Ama aynı zamanda daha sorumlu, çalışkan ve özgün bir aydın tipinin de kaynağıdır. Bence cumhuriyetin yarattığı aydın tipi önemli ve değerli bir olgudur. Sorumluluk almaktan çekinmeyen, her türlü cefaya gönüllü katla-

nan, büyük tarihsel hatalar yapsa bile, son tahlilde yurtsever ve ilericidir. Aynı olumlu ifadeleri cumhuriyetin yarattığı halk için söylemek olanaklı mıdır, emin değilim. Cumhuriyet aydınları işin başından itibaren bir tür öğretmen görevi üstlenmişler ve bu büyük sorumluluğu hakkıyla yapmaya çabalarırken ne devletten ne de halktan bir destek bulmamışlardır. Cumhuriyetin temel ilişkisi de burada yatar.

Yakup Kadri'nin "Yaban" romanı bu ilişkiyi kavramak için önemli bir örnektir. Cumhuriyet aydını ne bu yeni düzenin kurumlarına yaranmıştır ne de bu yapının doğurduğu halka. Büyük kitleler, aydınına güvenmemiş, kuşkuyla bakmış, acımasızca yargılamıştır. Aydın, halkı karşısında sürekli bir sanık duygusuyla yaşamıştır. Aydın, Anadolu'da bir yabandır. Yalnız, köksüz ve sürekli bir sürgün hâlinedir. Tüm zikzaklarına, tutarsız davranışlarına, iç çatışmalarına, kıskançlık ve taklitçilik zaaflarına rağmen olumlu hâlleri, olumsuzlardan çoktur aydınların. Bunu teslim etmek gerekir. Üstelik tüm bu çabaları kendine düşman bir devlete ve pek de iyi niyetli olmayan halkına rağmen yapmıştır. Cumhuriyete ve ilericiliğe sahip çıkmıştır.

Senin getirdiğin münevver/aydın arasındaki farkın tutkuyla ölçülmesi tarifi bana doğru geldi. Cumhuriyet aydını tutkuyla savundu bu yeni oluşan yapıyı. Üstelik hem muhalif olarak bunu sürdürdü hem de kimi zaman düzeni koruma zorunluluğundan ötürü. İslam coğrafyasında ayakta kalmanın ne denli güç olduğunu bildiği için bedel ödedi. Aydın tarihimizin yeniden düzenlenmesi önerisine de katılıyorum.

Ayıklama yapmanın, anlamı koymak için önemi büyük.

Orhan

Ben, senin "Cumhuriyet aydını" üzerine yazdıklarını pek iyimser buluyorum. Bana göre pek azdırlar ve tutkuları da sayılarıyla orantılıdır. Ayrıca "iktidar olmuşlar"dır; bunu şunun için söylüyorum, iktidara yaklaşan aydının aydınlığı azalır. Cumhuriyet aydınlarının da pek çoğu ışıksızlıkla maluldür.

Yakup Kadri önemli bir örnek. Yaban'ı 1932'de yazdı, iki yıl sonra "Ankara" yayınlandı. Sonra durdu, 30'lu yıllardan sonra önemli bir eser üretmedi. Çünkü iktidar, iktidarsız yapmıştır.

Yakup Kadri 1930'lu yıllarla birlikte umudunu yitirmiştir çünkü. Yaban'ın köylüleri galebe çalmış, Türk aydını da bunu görerek ricat etmiştir. Geriye kaçışın romanı olmaz, o da 1930'lu yıllardan sonra sadece anılarını yazarak durumu idare etmeyi seçti.

İlk romanı Nur Baba'ydı, cumhuriyet yüzyılının başlarında yazılmıştır. Nur Baba bir Bektaşî tekkesindeki deneyimlere dayanıyordu, Yakup Kadri Bektaşî'dir. Bektaşilik ile Bakosçuluk arasındaki bağlantıyı biliyordu, münevverdir, bildiğini anlattı. Ancak bildiğini anlatması, içinden geldiği Bektaşilik terbiyesine aykırıydı, arada kalmıştır.

Bu da bizi cumhuriyet aydını dediğin topluluğun unutturulan bir başka yönüne götürüyor. Hepsi, "dinsel bir terbiye"nin içinden gelmişlerdir. En uçta Nâzım Hikmet var, ilk şiirleri Mevlânâ ve Mevlevilikle ilgilidir, bilinmez. Şunu söylemek istiyorum, kurumsallaşmış dine karşı olmak, her zaman din dışı olmak anlamına gelmiyor. Aydınlar, yaşadıkları çağın ürünleridir, kimse o çağın ağırlığından kaçıp kurtulamaz.

"Cumhuriyet aydınları" işte bu kargaşa içinde bir "milli ideal" yaratıp, bağlanmayı denediler. Bu ideal geleceğin Türkiye'si ve ulusuydu; ancak geleceğin Türkiye'si uzaktaydı ve ulus da varlığına değin hiçbir işaret vermiyordu. Elde sadece köylüler vardı ve yaban aydınlar bir ulus yaratmak üzere o köylülere döndü. Köylülerden bir ulus yaratılabilir mi? Bu sorunun cevabını hâlâ alabilmiş veya verebilmiş değiliz.

Yaban'da Yakup Kadri işte o köylüyü anlatır. Köylülerin karşısında bir aydın vardır, aydın o köylüleri kafasındaki ideallere uydurmak istemektedir. Yaban, aslında cumhuriyet aydınının hayal kırıklığıdır; çünkü Anadolu köylüsü gericidir, yozdur, işbirlikçidir. Bir lokma ekmek için ruhunu satmaya hazırdır, ulus bilinci yoktur. O hâlde? Yeni ulusu yaratmak görevi de vatani kurtaracak olan aydınlara düşmektedir!

Bu ikilem, sonraki yıllarda iki tip aydının doğuşuna kaynaklık etti. Birinciler, cumhuriyetin "halka rağmen bir halk yaratma" idealine bağlı kaldılar; toplumda özellikle dinin etkisini azaltarak, "Batı tipi" bir halk yaratmayı denediler. İkinciler ise mevcuda biat etmekte buldular çözümü. CHP ile Demokrat Parti arasındaki yarılmada da işte aydın hareketindeki bu ayrışmanın

etkisi vardı. İki partili dönem cumhuriyetin yeni bir halk yaratma iddiasından vazgeçmesi anlamına geliyordu.

Hepsinin Kâbe'si olan Mustafa Kemal, ricat hareketinin başladığı yıllarda öldü. Dolayısıyla, aydın ricatı için yeterince işaret bırakmamıştır. Kemalizm, bu hâliyle halkı dönüştürme ideali ve iddiası olarak kaldı. Türkiye'de bugün de sürmekte olan kavganın önemli nedenlerinden biri, Mustafa Kemal'in mevcut duruma uydurulamamasından kaynaklanıyor; Mustafa Kemal bütün kayıtlara rağmen bir "devrimci" olarak öldü, hâliyle restorasyona uygun bir figür olarak kullanılamadı. Yeri din ile doldurulmuştur ki biz buna "büyük geri çekilme" diyoruz.

27 Mayıs, işte bu geri çekilmenin yarattığı hayal kırıklığından doğdu, cumhuriyetin kurucu felsefesine ve Mustafa Kemal'e bağlı olanlar büyük geri çekilişi durdurmak istediler, sonra 12 Mart ve 12 Eylül geldi. Bu üç hareket, restorasyonun tescili anlamına geliyordu. Cumhuriyet artık geride mevzilenecekti.

Aydın meselesini işte bu tarih içinde konuşabiliriz. Cumhuriyet idealini bir tür "milliyetçi Batıcılık" olarak tanımlayacaksak, bu politikanın yenilmiş olduğunu da söylemeliyiz. Cumhuriyet bir ulus yaratamamıştır, öyleyse cumhuriyet aydını da yenilmiştir.

Cumhuriyet aydını, mevcut hâliyle gericiliğin bir parçasıdır artık, bitmiştir ve hiçbir tutkusu kalmamıştır.

27 Mayıs'ı öyleyse cumhuriyet aydınının bitişinin ve yeni aydının çıkışının tarihi olarak da değerlendirebiliriz. TİP'i doğurmuştur ve TİP, tutkulu ve yeni bir aydının doğuşunun en önemli işaretidir. Ardından biliyorsun 12 Mart geldi. Deniz Gezmiş, idam sehpasında sandalyesine tekme atarak bir başka ahlakın ve bir başka duruşun artık yürürlükte olduğunu göstermiştir. Pek çok örneği oldu sonra, 12 Eylül'ün ardından cunta hapishanelerinde destansı direnişler yapıldı. Daha önce ölüm oruçlarına da gönderme yapmıştım. Aydını buralarda aramamın sebebi, başka yerde olmasının imkânsızlığındandır aynı zamanda. Türkiye'deki sol hareket hep zayıf oldu ama buna karşın her zaman bir tutku hareketiydi. Çilekeş, derviş bir solumuz var bizim, hatta zaman zaman acı çekmekten zevk aldığından bile şüpheleniyorum. Yenilginin diyalektiğini kavramıştır ve örneğin bizim kuşak, bu hareketin içinde sadece acılarla büyümüştür.

Ziya Gökalp'i falan pek önemsemiyorum, bu konuda önemli değildir; Diyarbakırlı bir Kürt'tü. Fransız popüler yazarı Leon Cahun'dan "Türkler" in varlığını öğrendiler. Türkçülük önce Macaristan'da moda oldu, Macaristan'daki Yahudi kökenli aydınlar Rusya'da büyük bir baskı altında yaşayan Yahudilerin acılarına son vermek istiyorlardı. Bunun için Rusya'nın arka bahçesinde sorun çıkarmak istediler. Armin Wambery, namıdiğer Topal Derviş, kılık değiştirerek Orta Asya'yı gezdi, öğrendiklerini İngiliz istihbaratına servis etti. Başlangıçta Türkçülük budur. Ziya Gökalp ve türevleri çökmekte olan devleti kurtarmak için çare arıyorlardı, Türkçülük son çareydi, Rusları durdurmak için savaşa girip yenilince son çare ilk çare oldu. Zaman işini görmüş olmasaydı, muhtemelen gök kubbe altında Ziya Gökalp diye bir aydın olmayacaktı.

Hâliyle bir miras da bırakamamışlardır. Ziya Gökalp ve türevleri çöken cumhuriyetin milliyetçilik tarafındadır ve varsa bir katkıları kurdukları her şey cumhuriyetle birlikte çökmektedir. Ayrıca cumhuriyet aydınlarının pek çoğu "tehcir"le damgalanmışlardır. Anadolu'nun homojenleştirilmesi için İttihat ve Terakki'nin Almanlarla işbirliği içinde planladığı bu tehcir, Türk aydınını felç etmiştir. Türkiye'nin geçmişten gelen meseleleriyle hesaplaşamamasının arkasında işte bu aydının felç olması hâli vardır. Hâlâ Ermeni sorununu algılamaktan da tartışmaktan da çok uzaktır.

Ermenilerimiz ve Rumlarımız gidince geriye pek köylü bir yekûn kaldı. Şehirler boşalmıştır ve mübadele ile boşalan şehirlerin köylüleşmesi dönemi açılmıştır. Bir de Balkanlardan ve Kafkaslardan kaçıp gelenler eklendi üstüne. Bu topluluğun Türklükten çok Müslümanlığının daha belirgin olması kaçınılmazdır.

Cumhuriyet aydını ise işte bu toplamdan bir ulus yaratmaya çalıştı. Bana göre Anadolu'nun Türklüğü hâlâ şüphelidir; Kürtlerimiz Kürt olmuş ancak Türklerimiz Türk olamamıştır.

Elde kalan tek şey ise ta başlangıçta elde olan tek şeydir. Ulusu tartışmak için Türkçeden başka bir verimiz yoktur ve bunun da ulusu inşa etmek veya tartışmak için pek zayıf olduğunu söylemeliyim. Ama şaşırtıcı biçimde hâlâ birleştiricidir ve bunu çok önemli buluyorum. Türkleşme değil ama Türkçeleşme vardır ve bu da hepimiz için iyidir...

CUMHURİYETİN DİLİ

Enver

Söylediklerinin bir kısmına katılıyorum, bir bölümüne ise haksızlık olarak bakıyorum. Sondan başlayalım; yaşamını edebiyata emek ve gönül vererek geçiren biri olarak soluk aldığım tek memleketin Türkçe olduğunu söylemek bana hem gurur verir hem de bir sorumluluktur. Başka türlüsünü yapamam ben. Bu dile doğdum; burada sevdim, kavga verdim, çocuğum, dostlarım oldu. Dahası bu dilde düşünüyorum ve yazıyorum. Eğer günün birinde biri iki satır beni anacaksa Türkçede olacaktır bu. Türkleşmek istemem doğrusu ya da Almanlaşmak, Kürtleşmek, Araplaşmak... Hangi millet ya da hangi devlet benim evim olur ki! Olmaz, olamaz... İsyankârın evi de dini de milleti de dilidir... Benimki Türkçe. Bunları söylerken biraz tuhaf bir gurur taşıdığımı söylemeliyim. Türkçenin tarihine katkı yapmak edebiyatla olur. Ben de bunu başardım diye düşünürüm.

Dil meselesi önemlidir ve belki bazı çıkışsız gibi duran sorunlara bir bakış getirmek açısından da ölçüttür. Franz Kafka Çek doğumludur. Bütün Prag bugün tüketim çılgınlığı eşliğinde dünyaya bu büyük yazarı pazarlar. Ama Kafka Almanca yazar. Biz onu Almancada tanıdık. Şimdi onun milleti Çek Cumhuriyeti mi diyeceğiz, yoksa Almanca mı? Başka bir örnek Yaşar Kemal'dir. Kürt kökenlidir. Ama dünya onu Türkçede tanıdı. Ona Kürt yazarı diyebilir miyiz? Ama rahatlıkla dünyaya Kürtçe seslenen Mehmet Uzun için "Kürt yazarıdır" diyeceğiz. Diyeceğim, dil üzerinden tarif yapmak insanlara hem anlam, hem değer katar.

Cumhuriyet aydınlarının değerlendirmesine de buradan bakmak iyi bir ölçüttür. Bir devrimin taçlanması için iletişim biçimini değiştirmek riskli ama cesur bir adımdır. Mustafa Kemal'in tüm tercihleri doğrudu diyemem ama Türkçe yaratma çabası tutmuş, başarılı olmuş ve senin dediğin gibi tüm eleştiri hakkı saklı kalmakla birlikte onun devrimciliğinin imgesidir. Kuşkusuz

bu devrimi yaratanla birlikte yol alan, hatta biraz da ona iman eder gibi davranan yazı ve düşün adamları bulunmaktadır. Devrimin ideolojisini yaymak ve ikna etmek için kalem oynatanlar vardı. Ya da cumhuriyetle birlikte yol almaya başlayanlar bir anda kendilerini iktidarla yan yana buldular ve onunla birlikte muhalif kimliğini, aydınlığını yitirmiş olanlar da vardı. Ama bu yine de süreci kavramamız için yeterli ve doğru bir tez olmaz.

Nasıl Nâzım Hikmet varsa, onunla birlikte Orhan Kemal de doğmuştur. Ömrü hapislerde, açlık ve sefaletle savaşımla geçmiştir üstelik. Dahası, tam bir halk çocuğudur. Nihayetinde halkını iyi betimlediği için aklımıza kazınmıştır. Sabahattin Ali'yi nereye koyacağız? Bir aydınlık anıttır. Canıyla ödemıştır mücadelesini. Bu örnekleri çoğaltabiliriz. TİP hareketinin bir avuç milletvekilyle neler yaptığını unutamayız. Dediğin gibi Deniz ve arkadaşları bir simgedir. Daha dün yakılmak istenen Aziz Nesin kimdir? Daha öncesinde Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'nda boyun eğmeden direnen kadınları nereye koyacağız? Sevgi Soysal'ı?

Aydın hata yapabilir. Zaman zaman yanılısma içinde de bulunur. Dahası "bir avuç aydın" diye bir anlamda güçsüz ve az bulduğun bu kitle, esasen hayli devrimci, mücadeleci ve dirençli olduğunu kanıtlamıştır. Aydınlar sayılarıyla değil, etkileriyle ölçülür. Dediğim gibi bizim düşün, yazın, siyaset yaşamımız iç içedir ve en umulmadık anlarda aydın tutumu ve direnci bize hoş sürprizler yapar.

Gelelim senin yüzde yüz haklı olduğun noktaya; cumhuriyete miras kalan ve İttihatçıların tarihi suçu ve yanılığı olan Anadolu'yu tek tipleştirme, türdeş toplum yaratma çabasına. Büyük bir korku ve aydın cehaletinden kaynaklı eylemlerdir bunlar. Tehcirden söz ediyorum. Cumhuriyet öğretisinin en zayıf tarafı bu yanılığıdır sürdürmesidir. Tehcir hem insanlık suçudur hem de bugün süren çıkmazlıkların kaynağıdır.

Tehcirin iki sonucu olmuştur. Biri Anadolu'nun yetenekli ve güzel Ermenilerini topraklarından göndererek hâlâ yeri dolduramaz bir boşluk bırakmasıdır. Bir halkı ait olduğu yerden kazırsanız hem gidenler acı çeker hem de geride kalanlar. Giden için acı artarak bir intikam hissine dönüşebilir ki biz bugün bunu yaşıyoruz. Bir tür köksüzlük duygusudur bu. Kalanlarsa hep o ek-

sıklığı duyumsarlar. O dostların, komşuların, kültürün, sevginin, müziğin... Sahicilik ortadan kalkar, samimiyetsizlik hüküm sürer. Onların evlerinde sokaklarında bir yalnızlık yaşar durur, bir tür kiracıdırlar, çoğu zaman işgalci gibi hissederler kendilerini... Ama gidenler de kalanlar da öyküleri unutmaz, unutamazlar... Diğer sonuç da ilgi çekicidir. Tehcir kaçınılmaz bir kan davası doğurmuştur. Düne kadar birbirlerinin acısını, sevincini paylaşan insanlar, artık kin tutmaktadır. Kuşku yok ki bu durum siyaseti doğrudan etkiler. Bugün biz tarihsel olguyu bir tarafa koymuş biçimde güncel küresel denklem ekseninde tehcirin sonuçlarıyla karşılaşyoruz. Kısaca özetlersek bir “soykırım” iddiasıyla karşı karşıyayız. Gerçekten böyle bir durum söz konusu mudur? Eğer böyleyse ne tür bir yaklaşım daha doğru sonuç verir, yok değilse nasıl bir tutum takınmalıdır? Önce bu savı tartışalım.

Benim görebildiğim kaynaklar içinde bize en önemli verileri sunan popüler tarihçi Ahmet Refik Bey’in “İki Komite İki Kıtıl/ Kafkas Yollarında” adlı gezi kitabıdır. Herhangi bir devlet belgesi ya da basın verisinden daha etkili bulmamın nedeni açıktır; henüz olay daha yeni başlamışken Osmanlı’nın siyasi ortamını resmetmiş Altınay ve bir gezi sırasındaki gözlemlerini not almış. Burada herhangi bir taraf olma ya da çarpıtma söz konusu değil. O gün mesele henüz siyasallaşmış değil. Kayıt altına aldığı olaylarsa bize sarsıcı ve bugüne dair de bilgiler sunmakta. Devletin geleneğinde olan bir tür tetikçi olgusunu netliğiyle göz önüne sermekte...

Talat Paşa ki paşalığın nereden geldiği ayrı bir tartışma konusudur; kendisi asker değildir, özellikle değişen dünya dengeleriyle birlikte Osmanlı’yı yeni bir yapıya oturtmak isteyen İttihatçıların beyin adamıdır. Üç isim o döneme damga vurmuştur; Enver, Cemal ve Talat. İlk direniş ve ilerici bir hareket olarak ortaya çıkan İttihat ve Terakki hareketi, giderek zalimleşmiş ve müthiş bir baskı düzeninin mimarı olmuştur. Dönemi anlamak için birkaç not eklemek doğru olur; Talat’ın arabasında birkaç yaverlik eden jandarma zabitanları bir süre sonra vali olabilmektedir. Bu durumu gören ve kendini o mevkilere kayık gören kimileri de kin tutmakta ve derin bir saflaşma ortaya çıkmaktadır. Öte taraftan Osmanlı mülkü ve hazinesi keyfi olarak kullanılmakta ve İttihat-

çıları kurtarıcı olarak gören halk öfkeye tutulup onlardan nefret etmektedir. Bu nefret ve tepki arttıkça da baskılar da artmıştır... Keyfi yönetim almış başını yürümüştür. Talat'ın çevresindeki çıkar grupları bir tür peygamber yaratmışlar ve bu düzenin devamı için ellerinden geleni yapmışlardır. Hapisten adam kaçırmak dâhil her türlü ahlaksızlık, yasa dışılık söz konusudur. Bugüne örnek olması açısından söylüyorum; yurtsever kaygılarla kalem oynatanlar karanlık bir sokakta kör bir kurşunla katledilmiş, katilleri de hiçbir ceza almadan yaşamlarına devam etmişler, hatta vekil bile olanları vardır. Tüm bunların ideolojik zemininin koyu bir ırkçılık olan Turancılık olduğunu da eklemeliyim. "İlk faili meçhuller ve kayıplar o günlerden mirastır" dersek yanlış olmaz.

Tehcirin dünya biçimlenmesinde nasıl oluştuğuna da iyi bakmak gerekir. Gerçekten bir soykırım için mi yola çıkılmıştır, yoksa bu Turancı hareket esasen bir Alman projesi ve tasarrufunda mı gerçekleşmiştir, bunu iyice tartışmak gerekir. Dünyaya egemen Almanlar, kuşkusuz yanlarında en büyük destekçi olarak İttihatçıları görüyorlardı ve adlarını saydığım paşalar neredeyse onların bölge valisi gibi davranmaktaydı. Böyle büyük trajediler dış destek görmeden gerçekleşemezdi. Zavallı bir ideolojisi, öngörüsüz siyaset ve yanlış uygulamalar koca bir imparatorluğu uçurumun eşiğine getirmişti. Ama bugünün tartışmalarına bakınca Almanların etkisi ve payını görmemek, yok saymak gülünç değilse eğer cehaletten ileri gelmektedir. O günü iyice tartışmak, bugüne ışık tutacaktır. Aynı gelenek sanki cumhuriyette de hep iktidardadır. Yazar, aydın katliamları ardı arkası kesilmeden sürmüştür.

Orhan

Haksızlık yaptığımı kabul etmem, ama evet eleştirel yaklaşıyorum. Yeniyi bulmak için eskiyi eleştirmek durumundayız. Devraldığımız miras onlarındır ancak devredeceğimiz miras bizimki olacaktır. Sen de ben de başka bir dünyanın "aydın"larıyız. Sen bir memur çocuğusun, ben bir tekstil işçisinin çocuğuyum. Ne senden ne de benden bir Talat veya bir Enver çıkmaz, Yakup Kadri hiç çıkmaz. İkimiz de bir anlamda Yakup Kadri'nin cumhuriyetinin hem ürünleri hem de kurbanlarıyız. Ürünleriyiz,

çünkü fikriyatımızın temelinde onlar var; kurbanlarıyız çünkü fikriyatımız onlarla uzun savaşın ürünü. Bu ülkede Kemalizmle hesaplaşmadan adım atmak mümkün değildir; inkâr etmiyoruz ama asla yetinmiyoruz.

Dil meselesi ise başka bir konu; yazmak bir dili sevmenin en kestirme yolu, hangi dilde yazıyorsanız o dilde seviyorsunuz demektir bu. Biz, sen ben Türkçe seviyoruz, Türkçe bağlanıyoruz, Türkçe yaşıyoruz. Demek ki eğer Türk isek bu Türkçeden dolayıdır. Bu da aidiyet referansımızın kültür olduğunu gösterir, etnik safsatalar değil. Ne fark eder?

Dil ile etnisite arasında bağ kuranlar 18. yüzyılın Avrupalılarıdır; içinden ırkçılık çıktı. Hâlbuki dil ile etnik köken arasında hiçbir ilişki yoktur, kültür ile de. Etnisite emperyal dönemin bir yan ürünü olarak ortaya çıkmış ve kinden başka bir şey de üretmemiştir. Burayı geçiyorum ama arkasında aydınlanma düşmanlığı olduğunu belirtmekle yetineyim.

Gelelim konumuza, Nâzım Hikmet'ten söz ettiğin için ondan başlıyorum; Nâzım ile Türkçe yazan aydınlar başka bir yola girmiştir. Nâzım, başka bir bağlılığın adamıdır, kendinden öncekilerden farklı olarak bir sınıfa bağlanmıştır. Bu onun kelimeleri başka türlü dizmesinin de en önemli nedenidir. “Dört nala gelip Uzak Asya’dan, Akdeniz’e bir kısrağ başı gibi uzanan bu memleket bizim” derken bile “Uzak Asya” göndermesi bulanıktır artık. Evet, işçiler de bir kültüre ve bir etnik guruba dâhildir ama artık onları belirleyen şey kültürleri veya etnik aidiyetleri değil toplumsal konumlarıdır. Bir başka gerçektir bu ve bizatihi bu gerçek bile aydını yükseltmek için yeter sebeptir. İşçi sınıfına dâhil olmak daha işin başında sizi dünya vatandaşı yapar çünkü.

Bu da çağın bizi belirlemesidir; bu yüzden Yakup Kadri ile Nâzım Hikmet başka çağların çocuklarıdır. Sen de ben de her ikisini okurken benzer hazlar duyabiliriz ama tasnif etmek, ayırmak aydınlığın zorunlu şartlarındadır, ayırıyoruz. Üstelik birleştirmek için ayırıyoruz; çünkü biliyoruz ki ayırıştırmadan birleştiremeyiz.

Yeri gelmişken değineyim; gerçekten “Uzak Asya”dan mı geldik? Fransız popüler yazarı Leon Cahun iddia etti ilk, sonra Macar aydınları sürdürdü. Topal Derviş’in Orta Asya gezileri bir başka noktaya taşıdı. Türkçülük bir Macar icadıdır. Bizim aydın-

larımız onlardan öğrendiler. Cahun dâhil hepsinin bir başka ortak özelliği Yahudi kökenli olmalarıdır, Orta Asya'yı keşfettiler ve bu bölgeyi bütün Türklerin ana yurdu ilan ettiler. Nedeni çok ayrıntılı bilmiyoruz.

Bildiğimiz şu: 19. yüzyılın Rusya'sı Yahudiler için bir cehennemdi ve bütün dünyadaki Yahudilerin yaklaşık yarısı bu cehennemde yaşamaktaydı. Yahudi kökenli aydınlar bu acıya bir son vermek istediler ama karşılarında devasa ve ceberut bir imparatorluk vardı. Arka bahçesinde sorun çıkararak durdurmak istediler. Türklerin Orta Asya tarihinin keşfinin bir parçası budur. Ancak daha o zamanlarda "Doğu Türkleri" ile "Batı Türkleri" arasında bir ayrım vardı. Türkler göçebedirler ve göçebeleri coğrafi olarak konumlandırmanın oldukça güç olduğunu biliyoruz. Dahası coğrafi olarak konumlandırılmayanların kültürel olarak da konumlandırılmaları çok güçtür. Buna karşın Orta Asyalı olduğumuz üzerinde bir uzlaşma var.

Örneğin "Hititlerin" de Orta Asyalı olması ihtimal dâhilindedir ama bundan dolayı kimse "Hint-Avrupalıların" Orta Asyalı olduğunu iddia etmemektedir. Olsa ne olur? Hiç önemli bulmuyorum. Ayrılar ayrıdır ve Türkçe konuşmalarına rağmen Azeriler ile Türklerin ayrı olduğunu biliyorum. Dil birleştirir ama bunu her zaman tek başına yapamaz. Biliyorsun bizde "Anadoluculuk" hareketi çıktı, Cevat Şakir en önemli temsilcisidir; Anadolucular Türklerin Anadolu kültürünün mirasçısı olduğunu iddia etti. Bu "Orta Asya" kökenlere bir reddiyeydi aynı zamanda. Ankara'da Dil Tarih Coğrafya Fakültesi bu hareketin fikriyatının bir ürünüdür. 1950'den sonra bu fikriyata karşı İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi kuruldu; DTCF'ye reddiyedir ve Orta Asyacıdır. Hâlâ bir kök arıyoruz ve belli ki bulabilmiş değiliz. Ben kendimi DTCF ekolüne daha yakın hissediyorum, biz Anadolu'nun çocuklarıyız. Bunu doğrulayan ürünler de var; Kibele'yi Sibel'e dönüştürüp bizim yapmamızdan söz etmiyorum sadece; Alevilik bir Anadolu ürünü olduğu kadar Türk'tür de. Ve Alevilik aynı zamanda bütün insanlık tarihinin özetidir; bunu bir şekilde açıklamalıyız ve açıklama bana göre sadece Anadoluculukla mümkündür.

Ama evet, Anadolu da Uzak Asya'dan gelip Akdeniz'e bir kısarak başı gibi uzanır. Alevilik de Uzak Asya'dan göç edip süzüle süzüle bir Anadolu kültürü olabilmiştir.

Başında söz ettiğim gibi başka gerçekliklerimiz var; “Türkçülüğün” tarihinden Yahudi aydınların katkısını çıkaramayız. “Kader” böyle olmasını istemiştir ve böyle olmuştur. Kaldı ki Nâzım Hikmet de bu kültürün içinden gelmektedir.

Tehcir meselesine de bağlayabiliriz bunu. Tehcir edilenler Anadolu’nun Hristiyan çocuklarıydı. Tehcir edenlerin Müslüman-Türk olduğunda da bir konsensüs var ama bana göre arkasında bir de Yahudi-Hristiyan savaşı var. Kökleri 19. yüzyıla dayanıyor. Sadece iki olayı hatırlatıyorum; 1821’de Yunan ayaklanması oldu, hesaplaşmanın bir bölümü İstanbul’da yapıldı. 1821’de Yunan ayaklanması bastırıldığında Osmanlı Yahudileri Osmanlı Helenleri karşısında taraf olmuştu. 1826’da ise Vaka-i Hayriye var, Yeniçeriler halledilmişti ve Rumlarımızın taraf olduğunu biliyoruz. Bu kavgada Osmanlı Yahudileri kaybeden taraf oldular ve telafi etmek üzere Alyans Okulları kuruldu. Bu, yeni bir aydın yetiştirmek içindir ve semereleri ancak bir asır sonra alınabildi. Buna karşın bütün kapılar tutulmuştu ve yeni gelenler kapıları açmak üzere Hristiyanlardan kurtulmayı planladılar. Tehcir dediğimiz vakanın arkasında böyle bir tarih var. Kazananlar sürüldüler ve kaybedenler sürülenlerin yerine yerleştiler. Ancak arada yeni olasılıklar ortaya çıkmıştı ve yeniler Alyansist ve Siyonist olarak bölündüler.

Ve “biz”, Hristiyanlarımız tehcir edilirken, bir Yahudi cehennemi olan Rusya’ya karşı “sehven” savaşa girmek zorunda kaldık. Kaybettik; kaybettiğimiz için İsrail kurulabildi ve kaybettiğimiz için Türkiye Cumhuriyeti ile yetinmek durumunda kaldık.

Kemalizm de bu tarihin ürünüdür ve ne yazık ki kaybetmenin kabulü üzerinde duruyor. Kemalizm “küçük olsun bizim olsun” ideolojisidir, hâliyle küçüğü büyük gösterme eğilimini de içinde taşımakta.

Enver ise hep denildiği gibi “maceracı” bir aydınımızdır ve küçüğe asla razı olmama eğilimini temsil ediyor. Enver, “ya hep ya hiç”çidir ve bu yüzden hiç olmuştur. Yeri gelir her şey olur, geçici bir durum olduğunu biliyoruz.

Ama ne var ki Enver de Talat da Mustafa Kemal de tehcirin bir parçasıdır ve “katkıları” olmuştur. Başka nasıl olabilirdi ki? Bir imparatorluk çökmekteydi ve onlar buna bir çare aramaktaydı. Çö-

küş, görünüşe göre Helenlerin ayrılmasıyla başlamıştı ve yüzyılın sonunda Ermenilerimiz de ayrılma isteğini güçlü bir biçimde belli etmekteydi. Osmanlıcılık bir hayal olmuştu, İslamcılık Hristiyanların mutlak kaybı anlamına geliyordu, Türkçülük bir son çareydi. Birinci Dünya Savaşı son çareye mahkûm etti ama elde kalanlar da Türkçülüğe uygun değildi. “Ne mutlu Türküm diyene” şiarı bir imparatorluk bakiyesinden Türkçülük çıkarma çaresizliğinin ifadesidir; çaresizliktir.

Yakup Kadri işte bu çaresizlikle yazıyordu, bir hayali gerçeğe dönüştürmek üzere yazdı. Biz şimdi, Yakup Kadri’de hem o çaresizliği hem de o çaresizliğe rağmen aydının hayal gücüyle yaratılan imkânı görebiliyoruz.

Evet, Almanlar da bunda rol sahibidir. Alman Kayzeri o zamanlar “Siyonizmin hamisi”ydi ve Ortadoğu’yu bu manivelayı kullanarak yeniden düzenlemeyi planlıyordu. İttihat ve Terakki’yi tehcir için cesaretlendirdi, sonra yenilip çekildi, siyonizmin hamiliği İngiltere’ye kaldı.

Tehciri emperyalist güç oyunlarından ayırarak tartışamayız, şimdi böyle tartışılıyor. Ancak Yahudilerimizin bir bölümünün bir dönem Türkiye Cumhuriyeti’ne “ortak vatan” olarak baktığını belirtmeliyim. “Vatandaş Türkçe konuş” onların icadıdır ve “savaş”ın Cumhuriyet döneminde de sürdüğünün kanıtıdır.

Şurasını belirtmeliyim ki tehcire kadar, Anadolu hep gelenlerin yurdu oldu, tehcir ile Anadolu gidenlerin de yurdu olmuştur ve yepyeni bir durumdur. “Kim, nasıl akıl etti, planı kim yaptı?” hâlâ büyük bir sorudur. Senin ve benim dedelerimin akıl edemeyeceğini biliyorum ve bundan dolayı tehciri “Türklerin” sırtına yüklemenin haksız olduğunu düşünüyorum, haksızdır. Belli ki Türk aydını bunu çözemediği için tutsak olmuştur ve çözdüğümüzde özgürleşeceğiz.

Bağlıyorum; harf devrimi bizim aza rıza göstermemize de yardım etmiştir. Osmanlı, şöyle veya böyle bir “birlik”ti, parçalanmıştır. Biz de bir birlik olmak istiyoruz ve geçmişimize biraz da bu gözle bakıyoruz. Sanki edebiyat kadar, tarih ve coğrafyaya da ihtiyacımız var gibi geliyor bana.

ANADOLUCULUK

Enver

Anadoluculuk ya da Anadoluluk tarifi beni hep etkilemiş, mutlu etmiş ve ülke için birleştirici bir önerme olarak gelmiştir. Halikarnas Balıkçısı'nı (Cevat Şakir Kabaağaçlı) burada anmak son derece önemlidir ve bir hak teslimidir. Halikarnas Balıkçısı her şeyden önce bir sürgündür. Burada derinlemesine tartışmak gerekmeyen bir ahlaki sorundan dolayı cinayet işlemiştir. Dönemin koşullarında Bodrum'a sürgün olarak gitmiştir. Bu sürgün yerinde birbirinden değerli yapıtlar vermiştir. Hem edebiyatımıza büyük kazançtır hem de düşün yaşamımız için önemli bir bakış getirmiştir. Şu günlerde meşhur olan "Mavi Yolculuk"ların sahibidir ayrıca. Halikarnas Balıkçısı'ndan söz ederken yanına mutlaka Azra Erhat'ı da eklemeliyiz. Elbette Sabahattin Eyüboğlu'nu da...

Azra Erhat, bizim aydın tartışmamıza benzer bir gerekçeyle "Osmanlı Münevverinden Türk Aydınına" adlı kitabını bitirmeden ölmüştür. Yazılmış olduğu kadarıyla görüyoruz ki hayli başarılı bir Kemalizm temellendirmesi yapmış ve Osmanlı münevverinden yola çıkarak da "Yeni Türkiye öğretisi ne olmalıdır?" sorununu tartışmaya girmiştir. Kemalizm eleştirisi muhakkak ki önemlidir. Ancak Kemalist aydınlanma tam olarak nasıl bir düş veya hedef peşinde koşuyordu, bunu iyi kavramadan bir yere varmak da olanaklı değil. Görüyoruz ki iki tür Kemalizm yorumu var; biri milliyetçi, militarist ve hatta giderek tutuculaşan ve tekçi, diğeriye bilimsel bilgiye inanan, çoğulcu ve demokratik bir toplum kurmak isteyen, Batılı-modern bir yaşam tarzını öngören. Bu ikinci yorumun içinden farklı biçimlerde solcular çıkmıştır. Bunu hayli tartıştık.

Gelelim Halikarnas Balıkçısı'nın önemine. Balıkçı, tüm Anadolu mirasına sahip çıkarak sığ, ayrıştırıcı ve hatta kışkırtıcı milliyetçiliğe net bir tavır almış önemli ve birleştirici bir çözüm getirmiştir.

Anadolu'da yaşamış, yeşermiş tüm kültürleri kendi tarihin/soydaşın saymak etnik yaklaşımların panzehiridir. Toplumların ve hatta bireylerin kökünü kuvvetlendirir. "Altıncı Kıta Akdeniz", "Anadolu'nun Sesi", "Anadolu Efsaneleri", "Merhaba Anadolu" hep bu düşünsel kavramsallaştırmanın temeli olan yapıtlardır. Bu arada pek çok edebi eserden de söz edebiliriz; ama ben "Ötelerin Çocukları" ve "Aganta Burina Burinata"ya bayılırım. Yaşamını denizden kazanan köylünün serüvenleri müthiştir. Denizin dostluğu, düşmanlığı ve ruhu üstüne olağanüstü öykülerdir bunlar. Yaşamı anlamak için denize bakmayı önerir bize sanki...

Sözü Homeros'a getirmek istiyorum. Anadolu'lu kör bilge ozana! "İlyada" ve "Odysseia" iki büyük eseri. Nedir bize ilgi çekici gelen ve neden cumhuriyet dönemi edebiyatını ve düşün yaşamını etkilemiştir? İlk bu eserlerin garip, fantastik öykülerinin insanlık hâllerinin, yazgısının vazgeçilmez ve etkili göstergeleri olduğunu bilmeliyiz. İkincisi toplumların yaşamlarının nasıl değiştiğini, dönüştüğünü ve mitolojik metinlerin esasen üzerinde oturduğumuz toprağın sesi olduğunu anlamamız için hayli önemlidir. Benim büyük hayranlık duyduğum ve cumhuriyet döneminin en büyük yazın ve düşün adamlarından saydığım Melih Cevdet Anday, neredeyse cumhuriyetle yaşıt ömründe adım adım bu Anadolu'lu yaklaşımını metinlerine taşımış ve bir anlamda çağdaş Homeros olmayı başarmıştır. Şiirindeki imgelem, denemelerindeki fikri zemin, söylem hep bu arayışı anlatır ve bir anlamda çıkış gösterir. Anadolu'yu tümüyle sahiplenme fikri çok önemlidir.

Milliyetçiliğin bir zehir gibi damarlarda dolaştığı ve büyük acıların yaşandığı bir çağda Anadolu'da Anadolu'lu yeni bir dil yaratmak önemlidir. Yurtseverliği, bir evi sevmek, bir ana kucağı gibi algılamak gibidir. Üstünde yaşadığımız toprağa böyle bir duyguyla yaklaşmak, bu toprağın bilgeliğine kulak vermek gibidir. Cumhuriyeti kurarken, esasen hayli devrimci biçimde "Ne Mutlu Türk Doğana" demek yerine "Ne Mutlu Türküm Diyene" diye seslenen Mustafa Kemal, belki de "Ne Mutlu Anadolu'lu Olana" demiş olsaydı, serüvenimiz bir başka akardı...

Anadolu deyince elbette Alevilik üzerine de konuşmak lazım. Anadolu demek biraz da Alevi demektir aslında. Bu toprağın en güçlü ve özgün seslerinden biridir Aleviler. Halikarnas da yaz-

miştir, pek çok başka kaynaktan da biliyoruz ki Alevilik İslamlıktan çok daha eskidir. Bugün içinde bulunduğumuz bir tartışma da Aleviliğin kökleriyle ilgilidir. “Ali’siz Alevilik” diye bir kavram var ve ta cumhuriyetin başından beri “Aleviler İslamlığa dâhil mi, değil mi?” tartışmasının kaynağı da budur. Cumhuriyetin ilerici güçleri, laiklik ve rejim bekçiliğini yapısı gereği daha ilerici olan Aleviliğe yüklemiştir. Buna karşın devlet ideolojisi Alevilerle daima kavgalı olmuştur. Kuşkusuz tekçi anlayışın en büyük tarihi yanılığı budur. Milliyetçi bir temel üzerine inşa edilen cumhuriyet, yüzde yüz Türkleri yani Alevileri bir tür düşman olarak görmüştür. Osmanlı’nın en kötü mirası budur. Cumhuriyet devriminin en büyük zaafı da burasıdır. Eğer Aleviliğin ortaya koyduğu felsefenin egemen olduğu bir düzen kurulsaydı daha çoğulcu, kadının toplumun önünde olduğu ve ilerici bir Anadolu’dan söz edebilirdik. Korkunun eseri olan tekçilik kararı gayrimüslimleri kendi topraklarından sürerken, Alevileri de içine almadı. Tehcir ve mübadeleye biraz da buradan bakmak gerekir.

Alevilik sorunsalını daha temellendirmeden tehcir koşullarına ve bu durumun bugüne yansıyan siyasi sonuçlarına girmek istiyorum. 1915 yılı hem Ermeniler hem de Türkler için bir felaket yılıdır. Sarıkamış faciası ve tehcir olayı belleğimize kazınmış ve günümüzü derinden etkilemiştir. Sarıkamış’ta büyük bir facia yaşayan İttihatçılar, bu ortamda tehcir kararı aldılar diye düşünürsek yanlış olmaz.

Talat Paşa’nın önderliğinde alınan tehcir kararı Anadolu’yu temizleme düşüncesinin önemli bir uygulamasıdır. Bu tartışmalarda benim canımı en çok sıkan hem Türk tarafının hem Ermeni kaynaklarının sorunu sayısal veriler üzerinden tartışma eğiliminde olması. Bir başka deyişle, ideolojik eksen eleştirisi, insan haklarına yönelik bir istismar ya da büyük bir siyasi yanılğı türünde meseleye bakmak yerine ölen insanların sayısal varlığı üzerinden yorum yapmak korkutucu geliyor bana. Evinden sürgün edilenlerin acısını, dramını kavramak şöyle dursun, bugün bu acının ticaretini yapan Ermenilerin olduğunu görmek insanlığa yönelik inancımı zayıflatıyor. Aynı biçimde gidenlerin komşularımız, dostlarımız olduğunu unutmak, boşluklarının büyük toplumsal

yaralar açtığını görmeden değerlendirme yapmak da Türklerin sorunu kavramaktan uzak olduğunun göstergesi ve elbette orada da insan yok!

Taner Timur'un "1915 Sonrası Ermeniler ve Türkler" kitabında bir veri hayli dikkat çekici. Hoca bugün tartıştığımız soykırım savının yeni bir yaklaşım olduğuna ve güncel siyasetin doğasından kaynaklı bir manevra olarak ele alınması gerektiğine işaret ediyor. Bunu da Ermeni tarihçilerin süreç içinde yazdıklarına dayandırıyor. Basmacıyan 1922'de beş yüz bin Ermeni'nin kırım uğradığını yazıyor. Torosyan 1957'de "Tehcir ve Kırım" ifadesini kullanıyor. Hovhannisyan 1967'de "Bağımsızlık Yolunda Ermenistan" adlı eserinde aynı yaklaşımı sürdürüyor. Aynı tarihçi olayların arka planını irdelerken Birinci Dünya Savaşı sürecinden söz ediyor ve başta Almanlar olmak üzere Batılı güçlerin olayların mimarı olduğuna işaret ediyor. Hovhannisyan, "Alman büyükelçisi Bernstorff trajedinin nedeni olarak Ermenileri görüyor" diye yazıyor ve ABD'nin elçisi Morgenthau'un tarafından tüm olup bitenleri izlediğini ve Osmanlı'yla ilişkileri kesmediğini de ekliyor. Tüm bu veriler soykırım iddiasının sonradan ortaya konduğunun bir anlamda belgesi.

Soykırım fikri ilk kez 1965'te Erivan'da açılan anıtlarla ortaya konuyor. Ermeni hükümeti, Sovyet hükümetinden bu iddiaları tanınmasını istiyor. Aynı yılın nisanında Uruguay ve Kaliforniya meclisleri "24 Nisan'ı Anma Günü" olarak ilan ediyor. Peki, tüm bunların önemi ne?

Bana sorarsan hiçbir önemi yok. Yaşanan büyük vahşeti, dramı bu türden bir denkleme indirgemek başlı başına olanı kavrayamamak demektir. Elbette ki bu büyük küresel paylaşım savaşında bizim dedelerimizin bir soykırımcı rolü üstlendiğini düşünmek gülünçtür. Tüm halkların kıvrandığı, sömürüldüğü, dünyanın yeniden bir mühendislikle biçimlendiği süreçte hangi etkileri vardı ki? Böyle bir olanak bulunsaydı eğer acaba tarih başka türlü biçimlenmez miydi?

Birleşmiş Milletler'in soykırım tarifine bakarsanız istisnasız dünyadaki tüm devletler soykırımcıdır. Eğer bu tarifi gücü yettiğine uygulamak suretiyle bir uygulama yaparsanız orada adaletten söz etmek olanaklı değildir. Bugün içinde bulunduğumuz

siyasi gelişmelere uygun davranışlar olarak görünür bu tutum ve vicdanlarda yer bulmaz. Tüm dünyanın benimsediği ve Almanların uyguladığı Yahudi soykırımı dışında herkesçe mutabık olunan bir başka tarihi vaka yoktur. Ama bu olmayacağı anlamına gelmez. Eğer hükümetler, meclisleri kanalıyla soykırım kararları alarak yeni bir tarih yazarlarsa bunun içinden çıkılmaz. Değişen dünya dengeleri bize yeni tarifler sunar. Bu olguyu vicdani tartışmamak ve acıları kavrayamamak asıl büyük sorundur.

Bugün Türkiye'nin bilmesi gereken Ermeni sorununu tartışırken üç grup Ermeni'den söz ettiğimizdir. Diaspora Ermenileri birinci gruptur. Sorunu siyasallaştıran, tazminat ve toprak isteyerek doğrudan saldırıda bulunan da onlardır. Bu kesimler kendi tarihlerinin, dedelerinin acılarını pazarlamaktadırlar. Aşğılık bir dil kullanmaktadırlar. Tehcir zulmünün özünü çoktan unuttuklarını görüyoruz. Anadolu'da yaşayan pek çok insanın onların acısını paylaştıklarını da umursamadıklarını da biliyoruz. İkinci grup yoksul Ermenistan halkıdır. Zengin diasporanın uydusu olmuş ve çaresizlikle kıvranan bir halktan söz ediyoruz. Doğrudan ilişkimiz olmasa da kaçınılmaz biçimde ticari ve insani ilişkiler kurulmuştur. Sanırım bu sorunun ortadan kalkması için de Türk ve Ermeni halklarının daha sıkı ilişkiler geliştirmesinde yarar var. İki tarafın keskinleşen milliyetçi söylemleri güçlük yaratsa da halkların kalıcı suçlu ve düşman olacağını düşünmek yanlıştır. Son Ermeni grubu da bizim yurttaşlarımız olan Ermenilerdir İşte en büyük acımasızlığı da onlara yaptığımızı düşünüyoruz. Tehcirden sonra kalan bu insanları bir türlü kendi evlerinde olduklarına inandıramadık. Hrant Dink cinayeti de bunun son noktasıdır.

Hrant Dink'in tetikçisinin Ogün Samast değil, bir anlayış, bir tarih olduğunu da unutmamalıyız. Bundan daha geniş söz edeceğiz elbette.

Orhan

Tartışma bence pek hoş bir noktaya geldi. Evet, sen de ben de kendimizi Anadoluculuğa yakın hissetmekteyiz; bunun için Balıkcı da Azra Erhat da diğerleri de bizim için önemlidir. Ancak çok trajik, her ikisi de bir anlamda Helenofildir. Helenizme

itirazları Anadolu'ya yönelik emperyal söylemlerine itirazdan ibarettir çünkü. Şunun için not ediyorum, benim için şiirin, edebiyatın tarihi Homeros ile başlamıyor, bu başlangıç bizim için pek dar bir tarihi ortaya çıkarıyor çünkü.

Martin Bernal örneğin, “Kara Atena” adlı çalışmasında başka bir tarihe işaret ediyor. Adından anlaşılacağı gibi Atena'nın kökeni bile Afrikalıdır, Fenike kökenlidir. Bu anlamda Girit uygarlığı üzerinden süren bir savaş var ve Girit'teki Afrikalı esintilerden söz etmek bile aforoz edilmek için yeterlidir.

Bizler, bir Helenofil ırkçılığın halesinde düşünmekteyiz; hâliyle edebiyatımız Homeros'la, tarihimiz ve felsefemiz, bilimimiz, matematiğimiz Yunanistan ile başlıyor. Hâlbuki bu anlayış son iki yüzyılın bir icadıdır, öncesinde Mısır var ve şimdi inkâr ediliyor.

Ali, Allah'ın aslanıdır, savaşçı ve koruyucu, kapıyı bekliyor. Mısır'da sfenks var insan başlı aslandır ve kapıyı beklemektedir. Hâliyle Allah'ın aslanı Ali, İslamiyetten çok öncelere uzanan bir tarihi özetliyor bize. Bu tarihin bilgisi evet Anadolu'dur ve Anadolu da bu bilgeliği ancak Anadolu'nun evlatları aracılığıyla bize taşıyabiliyor.

Tarihi Yunanistan'dan başlatmadan önce Mısır'ı sömürgeleştirdiler, tıpkı Hint kültürü gibi sömürgecinin kültürünün yüce olmayacağı sonucunu çıkardılar ve kabul ettirdiler. “Oryantalizm” işte buna diyoruz, Doğu hakkındaki o müthiş bilgi birikiminin sakatlığı da işte burada.

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya geliyorum. Ümmiydi, kaderi onu Mısır'a taşıdı, orada Osmanlı ordusunda, Fransızlara karşı savaştı. Savaştığı ordunun bir başka zihniyete sahip olduğunu fark etmişti, öğrendi. Sonra Mısır'da Memlûklü yönetimine son verdi; Memlûklü beyleri bir şölen için evine çağırdı, gelenlerin hepsini öldürttü, ilk Vaka-i Hayriye'dir. Sonra Mısır'ın imarına girişti. Yeni bir ordu ve yeni bir donanma kurdu, tersaneler inşa etti. Avrupa'dan subaylar getirip ordunun eğitimini yeniden düzenledi, Mısır köylüsü ilk defa onun zamanında orduya asker alındı. “Köylü milletin efendisidir” sözünü biz ondan öğrendik, fesi de, askeri yenileşmeyi de... Toprak reformunu ilk akıl eden de odur. İpek böcekçiliğini Mısır'a taşıdı, müthiş bir tekstil üreti-

mi gerçekleştirdi. Mehmet Ali, tam da Mısır'ın tarihten silinmek istediği bir zamanda Mısır'ı yeniden ayağa kaldırmıştı. Biz ise reformatör Mehmet Ali karşısında bocalıyorduk, korktuk, durdurmak için 1838 Ticaret Anlaşması'nı imzaladık. Bu anlaşma bizi yaraladı ama Mehmet Ali'yi öldürdü, imzalayanlar bu sonucun oluşacağını biliyordu.

şunun için anlatıyorum bunları; Mehmet Ali Osmanlı marifetiyle bitirilmeseydi şimdi edebiyatı Homeros'la, sanatı Yunan heykelciliği ile felsefeyi Aristo ile başlatmamız öyle kolay olmayacaktı. Çünkü ayağa kalkmış bir Mısır'ın geçmişte bir hiç olduğuna insanlığı ikna etmek mümkün olmayacaktı.

Mehmet Ali yenildi, Mora Yarımadası'ndaki ayaklanmaları bastırmaya gönderdiği İbrahim Paşa'nın başarıları Navarin'de Birleşik Avrupa Donanması'nın marifetiyle denize gömüldü ve Yunan Krallığı'nın kurulması ancak bundan sonra mümkün oldu. Ne yazık, bizim bunları anlatan ne tarihçimiz ne de şairlerimiz var. Hâlbuki Voltaire, Lord Byron, Victor Hugo, Thomas Hope gibi eski şair ve yazarlar hep tersini anlatıp durdu; pek çoğu “barbar Türkler”den Yunan uygarlığının evlatlarını kurtarmak için fiilen de savaştı. Bütün bunlar iki yüz yıl önce bu coğrafyanın başka bir coğrafya olduğuunun da işaretleri.

İşte bu tür yazarlar, şairler, düşünürler eliyle Avrupa kendisi için başka bir tarih icat etti. O tarih diyordu ki bize, medeniyet ancak “beyaz adam”ın marifeti olabilir. Hâliyle insanlık adına ilk ne varsa, olsa olsa bir Yunan icadı olabilir. Tek nedeni vardı bunun; eski Helenler Asyalı veya Afrikalı değildi, hatta bu halkın kuzeyden geldiğine değin güçlü işaretler de vardı. Beyaz adam, kendi geçmişini dayayabileceği bir “beyaz adam uygarlığı” bulmuş oldu böylece. Bir süre sonra eski beyaz adamların uygarlığı kara derililerden öğrenmiş olduğu fikri çok itici gelmeye başladı, ittiler.

Böylece Avrupa uygarlığı kendini bir Avrupa ırkı fikriyatıyla yeniden kurmaya girişti. Hititler Anadolu'da keşfedilince benzer bir tutkuyla Hint-Hitit kökenli Avrupa fikriyatı ortaya atıldı; hatta Afrika kökenli veya Sami olmayan Sümer uygarlığı keşfedilince bu kez de tarihi Sümer'den başlatma iddiaları ortaya atıldı. Anlaşılacağı gibi “Tarih Sümer'de başlıyor” ama nedense bir türlü Mısır'da başlayamıyor. Çünkü Mısır Afrikalıdır.

Mustafa Kemal, belli ki bu fikriyatın farkındaydı. Hititlerin veya daha doğrusu Etilerin Türk olduğu iddiasını ortaya atarken, aslında yapmak istediği Türkleri Etilere bağlamaktı. Yönünü Batı'ya dönmüştü ve Batılı olmak için "beyaz adam"la akraba olmak gerektiğinin bilincindeydi. Etibank-Sümerbank yaratıcılığının aslı işte budur.

Balıkçı ve onun gibiler işte bu politikaya kültürel yığınak yapmak istediler, pek hazırlıksızdılar ve zaman zaman olguların sınırlarını pek zorladılar. Ama yine de ilk olmanın sevimliliğini taşımaktalar. Homeros tutkularını ben biraz böyle anlıyorum.

Bizim trajedimiz farkında olmadan tarihi Yunanistan'dan başlatmaya razı olmak ve hicap duymadan Byron, Hugo, Voltaire okumaya devam etmemizdir. Hâlbuki çok rahatça Mustafa Kemal'e kızıyor hatta küçümsüyoruz. Türk Tarih Tezi sözünü yüzüne müstehzi bir gülümseme yerleştirmeden telaffuz edebilen bir Anadolu okumuş yazmış var mı?

Bu durumda, Anadoluculuk dâhil bu ülkenin bütün birikimlerini önemsemek ama onlarla asla yetinmemekle yükümlüyüz. Bütün bunlar, üzerine koyabildiğimizde daha bir anlam kazanaaktır ve anlaşılacaktır.

Ve bunlar elde veriyken Orta Asya üzerinden kurgulanmış bir milliyetçiliğin pek zavallı olduğunda seninle hemfikirim. Anadolu, bizi birleştirmek için yeter sebeptir ve Anadolu'nun bütün çocukları kardeştir. Ermeniler, Kürtler, Lazlar, Çerkezler ancak böyle bakıldığında kardeş olabilir çünkü. Zaten kültürel açıdan bakıldığında hepsi birdir. Alevilik ise bence hepsidir, Anadolu'nun müthiş sentezlerinden biridir Alevilik. Anadolu'ya yakışır bir yaşam biçimidir her şeyden önce. Çöl rüzgârlarında taşlaşmış inancın Anadolu'ya uyarlanmış hâlidir. Dünyanın her inancı Alevilikte kendinden bir parça bulabilir çünkü.

Milliyetçilik ise ancak bir düşmana karşı gelişebilir; bizdeki emperyalizmin yedeğinde olduğu için sadece içerideki düşmanlara dikti gözünü. Nihal Atsız'ın oğluna vasiyetini hatırla, öyle bir düşman tanımını ki "Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur" garabetine saplanıp kaldı.

Oğün Samast türü "bizim çocuklar" işte bu zihniyetin kurbanlarıdır. Marx'ın dediği gibi suçludan önce suç vardır ve bu çocuklara takılıp suçu görmezden gelmek suçtur.

Soykırım mı? Bunları tartışmadan tartışmayı çok anlamlı bulmuyorum. Sonuçta Anadolu'nun çocuklarına eziyet yapılmıştır ve şimdi Anadolu'da Ermeni izleri silindiğine göre bu bir soykırımdır. Birleşmiş Milletler bilmez bu işleri, onlar için bunlar sadece uluslararası ilişkiler mevzularıdır. Komşularımızı, arkadaşlarımızı öldürdüler, şehirlerimizi sürgüne gönderdiler, müziğimizi yoksullaştırdılar ve hepimizi biraz daha vicdansız yaptılar. Olan budur ve en az gidenler kadar kalanlar da bu tarihin kurbanlarıdır. Burada suçluyu değil, suçu tartışıyoruz ve ben bu tartışmanın içinde olmaktan memnunum. Türkler değilse, biz değilsek peki o zaman suçlu kim? Ortaya çıkarmak da bizim görevimiz...

ÇOK KÜLTÜRLÜLÜK

Enver

Tarihi olgulara, yaratıcı bir çalışma olarak bir başka kurgu içinden de bakılabilir. Yani “Eğer şu savaş olmasaydı nasıl yöne akardı tarih ya da şu işgal olmasaydı nasıl biçimlenirdi?” türündeki zihin etkinlikleri keyifli bir oyun doğurabilir. Ama biliyoruz ki tarih kendi gerçekliği içinde eklemlenerek akıyor. Bu akış bizi çoğu zaman pek de hoşlanmadığımız durumlara taşıyor. İnsanlık bir tür zalimlikler, katliamlar, savaşlar, acılar toplamı olarak önümüzde duruyor. Üstelik umudumuzu törpüleyen bir yanı da var bunun; güçlünün galip geldiği korkutucu bir gerçekle yüzleşiyoruz her dönemeçte. Haklının değil, güçlünün galipliği!

Gerçekten öyle mi?

Bir yanıyla yazık ki böyle! Öte taraftan akan bir başka tarih daha var. Bilimin, sanatın geliştiği bir süreç... İnsanlığın yüz ak-ları çıkıyor ortaya ve büyük toplulukların şiddetine, yıkıcılığına ve özellikle de gericiliğe karşı direnç gösteriyorlar. Bugün durduğumuz nokta her durumda ilerici olanın, akla, bilime inananın, hangi etik eksenden köklerini bulursa bulsun vicdanın yanında olmakla anlamlı olur. Ben buna “Anadoluluk” denmesini seviyorum. Bir ırka, dine dayanmayan tarif, üstelik içinde türlü öyküler, gizler, akrabalıklar, lezzetler var. Bazen kökün nereye dek vardı-ğı önemli değildir. Esasen senin Yunan’dan başladığını söylediğin tarih fikri de madem bir anlamda kurmaca, öyleyse bizi ilgilen-diren yanından bakmalı meseleye. Bu toprakta kimler yaşadı, ne kattılar, ne ektiler ve nasıl oldu da dün kardeşken, şimdi düşman oldular? Elbette neden gittiler ve gitmek zorunda kaldılar sorusu da önemli...

Yakın tarihimiz yani cumhuriyetin kurulma sürecini tek başına irdelemenin yanlış olduğunu söyledik. Dünya açısından imparatorluklar çağının sonu dediğimiz bir dönemde, dağılan bir imparatorluğun mirasından söz ediyoruz. Elbette kalan kü-

çok olacaktı; eğer bütün korunabilseydi zaten cumhuriyet fikrine gereksinim olmazdı. Bütünün korunma olanağıysa yoktu. Dünya teknolojik gelişmeler, sanayileşme yani kapitalizmin zorunlu dayatmasıyla yeni biçim almaktaydı. Osmanlı buna hazır değildir. Toplumların tarihinde bu tür dönemeçlere genellikle toptancı bir yargıyla bakılır. Oysa tek tek kişilerin öyküleri daha çarpıcıdır. Edebiyat bu işe yarar. Bir kişinin kendi öyküsü, kimi zaman tüm toplumun öyküsüdür, hatta daha derinidir. Elbette bize tarihçi lazım, coğrafya bilenler, iktisat bilenler lazım. Ama esas insan ruhunun izini süren edebiyatçılar lazım. Ben tehcir olayına, soykırım değerlendirmelerine buradan bakmak gerektiğini düşünürüm.

Osmanlı Meclisi'nin 1909 kayıtlarında "Cemiyetler Kanunu" görüşülürken, Bulgar Mebusu Dalçef Efendi "Çeşitli unsurların birleştirilmesinin yasalarla değil, bu unsurların ortak çıkarlarının olmasıyla" sağlanabileceğini söylemiş. Bir anlamda doğrudur. Ortak çıkar olmaksızın toplulukları bir arada tutmak zordur. Ama bu "çıkâr" sözü yerine "gönül bağı"nı koymayı becermek çok mu zordur? Anneannem anlatırdı Laleli'deki evleri gayrimüslimlerin ağırlıklı olarak yaşadıkları bir konumdaymış. İnsanlar birbirlerinin bayramlarına katılır, kendi gelenek ve inançlarıyla yapılan düğünlerde, cenazelerde kol kola yer alırlarmış. Ortak acıları ve sevinçleri varmış. Benim paskalya çöreğini seviyor olmam ve hatta küçücük kızımın bu lezzete bayılıyor olması, bir rastlantıdan öte anlam taşımalı... O lezzeti tanımakla, anneden, anneanneden o duyguyu, o kültürü devralmakla ilgisi olmalı...

Benzer bir durumu Antakya ve Mersin'de büyüyen babamın öykülerinden de biliyorum. Çıraklığını yaptığı terzi bir Hristiyan. Beraber top koşturdukları kimileri Yahudi. Aynı semtin çocukları onlar... İç içe ve gönül gönüle süren bir yaşamdan söz ediyoruz. Gidenler işte onlar. İlk anda yoklukları nasıl bir boşluk bırakıyor, nasıl bir yara açıyor, bilmesek de şimdi şimdi anlıyoruz nasıl bir anlamı yaşamımıza kattıklarını! Hoş özellikle Ermenilerin tehcirle boşalttıkları zanaatkârlık ortamı, uzun bir süre büyük bir boşluk, yoksunluk bırakmıştır geride.

Bir imparatorluğun dağılma süreci tüm bir topluma "yenilgi" duygusunu tattırır. Bu kaybetme itkisi öyle bir hâl alır ki yanınız-dakinin komşunuz olduğunu unutuverirsiniz. Dahası dün âşık

olduğunuz kız, şimdi düşman gibi görünür gözünüze. Böyle durumlarda türlü komplolar kurulur ve gönüllü tetikçiler bulunur. Her dönemde! Öyle ki o devletin sahibi olma vazifesinin kendine ait olduğunu düşünenler bayağı yasa dışı uygulamaları meşru görür, ona göre davranırlar. Bugün “Devlet için kurşun atan da bir, kurşun yiyen de” veciz tümcesinin köklerini orada aramak gerekir. İşte İttihat ve Terakki böyle koşullarda doğmuş, önce vatansever, hatta ilerici bir çizgi izlemiştir. Ardından da zalimlik süreci gelmiştir. Enver, Talat ve Mustafa Kemal de bu işin içindeydi ve “tehciri onlardan sormak gerekir” yaklaşımı doğrudur. Ancak Mustafa Kemal’in 24 Eylül 1919’da General Harbord’a verdiği muhtıradaki ulusal kurtuluş hareketiyle, İttihatçıları ayırmak istediği nettir. Anımsayalım:

“O İttihatçılar ki milletin zararına birkaç sene süren kötü idareleriyle ve memleketi içinden güçlülükle sıyrılmaya çalıştığı bir uçuruma düşürmek cürmüyle bütün dünyada kışkırtılmayacak şöhrete sahiptirler” demiştir.

Bu ne anlama gelir?

Bunalım dönemleri ve sert iktidar mücadelesi verilen dönemler ara rejimler oluşturur. Geçici de olsa gücü eline geçiren, yola koyulduğu niyeti ve koşulları unuttur. Bir örnek vereceğim işleyişe dair...

“İki Komite İki Kıtıl”dan söz açmıştım. Ahmet Refik Bey, Ermeni tehciri sırasında Eskişehir istasyonunda bulunur bir ara. Etraf hareketlidir. Teşkilat-ı Mahsusa marifetiyle gönderilen çete reislerinin tutuklandıkları ve getirildiklerini ıtır. Alman basını bu adamların uygulamalarıyla dünyayı ayağa kaldırmışlar. Her gün zalimlik öykülerini yayımlar olmuştur o sıra. Gelenlerden biri Çerkez Ahmet’tir. Ünlü bir tetikçidir. Ahmet Refik, istasyonda bu adamın bulunduğu odaya gider. Bu adamlar başları kalpaklı çete reisleridir. Şöyle yazıyor Ahmet Refik:

“Çerkez Ahmet, Ermeni fecayii için mühim bir vesika idi. Bu kanlı olayın safahatını bizzat dinlemek istedim. Çerkez Ahmet’e Vilayat-ı Şarkıyye’de neler yaptığını sordum. Çizmeli ayaklarını birbirinin üzerine attı, sigarasının dumanını karşıya doğru savurarak:

— Bey birader, dedi. Şu durum namusuma dokunuyor. Ben bu vatana hizmet ettim. Gidin, görün, Van ve çevresini Kâbe top-rağına çevirdim. Bugün orada tek bir Ermeni'ye tesadüf edemez-siniz. Vatana bu kadar hizmet ettim, sonra o Talat gibi hergeleler İstanbul'da buzlu bira içsinler, beni böyle muhafaza altında ge-tirtsinler, yok, bu haysiyetime dokunuyor.”

Bu örnekte gördüğümüz gibi birileri devlet adına adam öldü-rüyor ve bunu meşru sayıyordu. Sonradan bir nedenle işbirliği bitip tetikçiler gözaltına alınınca da kavga patlak veriyordu. Peki, bu olay bize neyi öğretiyor? Seksen sonrasında, özellikle Susurluk olayıyla gündeme gelen devletin çetesi, devletin katilleri kavra-mının tarihi bu değil mi? Aynı süreç hâlâ bugüne dek yaşanmı-yor mu? Ya da Hrant Dink'i öldürmekle suçlanan Ogün Samast sanıldığı gibi yalnız mı, tarihsiz mi?

Anadolu'yu türdeş kılmak, tekleştirmek çabası nasıl bir vahşi mücadeleyle başlıyor ve geliyor netlikle anlıyoruz. Tabii garip-tir ama Çerkez Ahmet'in haklı olduğu bir nokta da İstanbul'daki yaşamdır. Tetikçi, Talat'ın kafa çekmesine sinirlenmiş ve vatan için savaşırken kendisi, onun zevk âleminde olduğundan dem vurmıştır. Bu doğrunun acı tarafı tehcir süresince Talat'la bir-likte eğlence âleminde olanların çıkarları peşinde olan kimi Er-menilerin de olduğudur. Bu mezalime karşı ses çıkarmayan kimi Ermeniler, örneğin Hallaçyan Efendi gibi, Adalar'da Müzeyyen Köşkü'nde Talat'a ziyafet çekmektedir.

Bir de vicdani örnek vermek gerekir döneme ait. Konya Valisi Celal Bey, Erzurum Valisi Tahsin Bey, Ankara Valisi Hasan Maz-har Bey, Kastamonu Valisi Reşit Paşa gibi pek çok bürokrat ve devlet adamı tehciire uğrayan zavallı insanları korumaları altına almış ve bu suça ortak olmamıştır. 18 Kasım 1918 günü Osmanlı Meclisi Mebusanı'nda Halep vekili Artin Boşgezenyan Efendi söz almış ve zulme ortak olmayan vicdanlı, namuslu devlet adamları hakkında övgü dolu konuşma yapmıştır. Ancak bu sayının azlı-ğından da şikâyetçi olmaktadır.

Diyeceğim, milliyetçilik her dönem ayrıştırma ve kan davası doğurmuş, sonraki yıllarda göreceğimiz türden kanlı olayların ideolojisi olarak önümüze çıkmıştır. Bizim durduğumuz nok-tada bir boşluk ve yalnızlık duygusu hâkimdir. Zalimler zaman

zaman değişse bile zulme uğrayanlar her dönem aynıdır. Sonraki yıllarda solculara uygulananlar, Alevilere yapılanlar aynı geleneğin devamı olarak önümüze çıkacak.

Orhan

Güzel, işin püf noktasını yakaladık sanırım; türdeş bir toplum yaratmak... Nerede? Anadolu'da! Anadolu, türdeş bir toplum yaratmak isteyen en son düşüneceği coğrafya olmalıdır. Bu kadar kan işte bunun için var.

Senin “paskalya çöreği” örneğin beni de gerilere götürdü; çocukluğumda bakkallarda boyanmış yumurtalar satılırdı, çok yaygındı. Sanırım paskalya yumurtası geleneğinin gündelik hayatın diline çevrilmiş hâliydi o yumurtalar. Bunlar, bu topraklarda hem türdeş olmadığımızın hem de yan yana yaşama kültürümüzün bakiyeleri.

Ne güzel, aslında “bahar yumurtası”dır onlar, Hristiyanlar için bahar kutlamasının sembolüdür. Ama Hristiyanlarımıza da başkalarından miras kalmıştır paskalya yumurtası. Kürtlerimiz yumurta dağıtmıyor ama tam da yumurtanın dağıtıldığı günlerde Nevroz kutluyor. Eski Mısır ve İran'da da bu âdetin olduğunu, arkadaşlar arasında renkli yumurtalar dağıtıldığını biliyorum. Yumurtanın boyanması ile doğanın uyanıp çiçeklenmesi arasında bir bağ kuruluyor sanırım.

O yıllarda “Hıdrellez” de İstanbul'da çok canlı bir biçimde kutlanırdı. Eyüp'te, “Karyağdı Sokak”ı bizim kutlamalarımızın mekânı. Şimdi belediye Karyağdı Tekkesi'nin içine “Türk evi” diye birtakım ahşap görünümlü binalar dikip bir acayip mekân hâline getirdi, tarumar etti. Bitişliği Piyer Loti Kahvesi'dir, adını Karyağdı Tekkesi'nden alan Karyağdı Sokak kahvenin önünden geçip tekkeyi çepeçevre kuşatır. Hıdrellez'i burada kutladığımızı, büyük ateşler yakıp üzerinden atladığımızı da hatırlıyorum. Aca-ba renkli yumurtalar da dağıtılır mıydı?

Evangelinos Misailidis “Temaşa-i Dünya-Cefakâr-ü Cefakeş” adlı romanında bu tekkeyi ve tekkeye şifa aramak için gelenleri anlatır. Türkiye'nin küçük bir kopyası gibidir Karyağdı Tekkesi; bir ucunda İdris-i Bitlisi çeşmesi vardır, bir ucunda Piyer Loti Kahvesi. Ve Karyağdı Baba bir Bektaşî'dir. İşte o tekke belediyenin

eli marifetiyle pek muhafazakâr bir mekân görünümüne kavuşturulmuştur şimdi. Bektaşî Tekkesi'nde içki servisi yapılmamaktadır, kutsal mekân diye! Sonradan Hıdrellez kutlamamız için o mekânın seçilmesinin de bir rastlantı olmadığını anlamıştım.

Misailidis'e şu nedenle gönderme yapıyorum; 1800'lü yılların ikinci yarısında Anatoli adında bir gazete çıkarmış yazarımız. Yalnız gazete görünüşe göre Rumcadır çünkü Rum alfabesiyle basılmıştır. Fakat gel gör ki dili Türkçedir, sadece alfabesi Rumcadır.

Kulalıdır Misailidis, Karamanlıdır. Yani anadili Türkçe olan Ortodoks Osmanlı vatandaşıdır. 1890'da öldü, mezarı Balıklı Rum Mezarlığı'ndadır. Alfabetini bir yana bırakırsak Temaşa-i Dünya- Cefakâr-ı Cefakeş ilk Türk romanıdır. Belki, yaşadığı dönemde, İzmir ve İstanbul'da boyalı yumurtalar hediye etmiştir arkadaşlarına. Zaten bizim Hıdrellez de Hıdır-İlyas, nam-ı diğer Elias'tan başkası değildir. Bektaşîler ve Aleviler için Hızır-İlyas'tır, Ortodokslarımız St. George yapmıştır adını ki "beyaz atı" üzerinde darda kalanların imdadına yetişen bir azizdir nihayetinde. İstanbul'da ve Anadolu'da bu kadar çok St. George kilisesinin olmasını rastlantı sayabilir miyiz?

Hepimiz birdik en nihayetinde, sonra bir olduğumuzu bilmezler geldi, bir olduğumuzun bütün işaretlerini sildi. Şimdi Hıdrellez ile St. George'un akraba olduğunu bilenimiz var mıdır? Olduğu için boğazlayıp duruyoruz birbirimizi. Zavallı Ogün, mahallesinin papazını düşmanı sanıyor, "sanatçı" payesini verdiğimiz birtakım şaklabanlar da Ogün'ün cehaletini kutsayıp duruyor.

Trajedimiz budur, hızla bir cahiliye dönemine doğru gidiyoruz ve ne yazık ki bunun nedenini bilemiyoruz. Bilgisizlikten çok sevgisizliktir belki, bunu görüyorum, pek sevgisiziz. Bu sevgisizliğimizi de Anadolu'da türdeş bir toplum yaratmak isteyenlere borçluyuz.

Misailidis'e dönüyorum, nerede Misailidis'in akrabaları? Anadili Türkçe olan Ortodoks mahalle komşularımız nereye gittiler? İnanılır gibi değil ama Yunanistan'a sürüldüler. Çünkü Lozan anlaşması sonucunda alınan mübadele anlaşmasına göre dilleri ne olursa olsun Müslümanlar Türk, Hristiyanlar ise Yunan sayıldılar ve Anadolu'dan Karamanlılar Ortodoks oldukları için

toplanıp sürüldüler. Bilgilerime göre Yunanistan’a göçüp yerleştikten uzun bir süre sonra hâlâ “Türkosporos” diye anılmaktalar; “Türk tohumu” durlar.

Misailidis artık bilinmediği için Karyağdı Baba Tekkesi de güya “muhafazakâr” bir mekân olur hâliyle. Ben bu lakırdıyı tırnaklardan kurtarmak için yeni bir sözcük uydurdum; tuhafazakâr diyorum böylelerine. Mimar Doğan Kuban bir bilge kişidir, o söylemişti “Muhafazakâr olmak için bir şeyi beğenmek gerekir, hiçbir şeyi beğenmeyenler muhafaza edemez” diye. Bana göre, bir şeyi beğenmek için de o şeyi bilmek gerekir. Bilmediğini beğenmek yeni zamanların icadı. Hiçbir şey bilmez, hâliyle “hiçbir şeyi beğenmez”lerin zamanındayız şimdi.

Yıllar önce gazeteciliğe başladığım ilk zamanlarda İstanbul’u yönetmeye başlamışlardı bu arkadaşlar. Tayyip Bey’in İstanbul’u yönettiği o ilk zamanlarda atadığı Fen İşleri Müdürü’nün ilk icratlarından biri de Haşim İşcan Geçidi’nin dökülmüş bir duvarını betonla sıvamak olmuştu. Haberini yaptığım için hatırlıyorum, sıvadıkları o duvarı bir süre sonra özür dileyerek eski hâline getirdiler. Çünkü orası bilerek açıkta bırakılmış bir Bizans kalıntısıydı. Geçit yapılırken o kalıntı yerinde bırakılmış, görülsün diye de üzeri kapatılmamıştı. Tuhaflık, Fen İşleri ile ilgilenen arkadaşın tarih-coğrafya yoksulu olmasından kaynaklanıyor. Hem tarih bilmeyeceksin, hem coğrafyadan anlamayacaksın hem de muhafazakâr olacaksın; mümkün mü?

Bunlar, bizde giderek bir köylü kültürünün baskın geldiğinin de işaretleri. Bizler yüz elli yıldır devraldığımız şehirleri fethetmekle meşgulüz çünkü. İstanbul’u bitirdik, İzmir’in son kalıntılarını sildik, sonradan cumhuriyetin eliyle yaptığımız Ankara’yı Melih Gökçek eliyle yok ediyoruz.

Dönelim Karyağdı Sokak’a; gidip görenler oranın da hâlâ “fethedilmekte olduğunu” anlayacaktır. Karyağdı’ya teleferikle çıkılıyor artık, o da belediyenin icadı. Oysa bu mekânı konu edinen bütün edebiyat eserlerinde Eyüp’ün merkezinden, Eyüp Sultan Camii’ni tavaf ederek tırmanılan yokuş hikâyeleri vardır. İçilen kahvede o tırmanışın aroması vardır, çünkü Haliç’in ve İstanbul’un o müthiş manzarasını sindire sindire çıkılan yokuş, Piyer Loti gezisinin vazgeçilmez bir parçasıdır. Teleferikle çıkıyor artık muhafazakârlarımız...

Şahsen dindarlıkla, dinle bir sorunum yok. Fukaranın İslamı benim de İslamımdır. Ama Eyüp'te İslamın dönüştüğü şeyin tipik bir örneğini görebiliriz şimdi. Eyüp Sultan Camisi'nin kıyısında bir oyuncakçılar çarşısı vardı çocukluğumda. Burada satılan oyuncakların tamamı el yapımı ve ahşaptı. O yüzden sünnet olan çocuklar mutlaka Eyüp Sultan'a getirilir ve oyuncakçılar çarşısı tavaf ettirilirdi. Herhâlde kentli olmanın en iyi yollarından biriydi bu. Orası artık oyuncakçılar çarşısı değil, o dükkânlarda güya dini yayınlar ve hacı aparatları pazarlanıyor. Ne esnafların, ne müşterilerinin Eyüp'le ve İstanbul'la bir gönül bağı yoktur. Çekirge sürüleridirler ve âdetâ kente kentli olan her şeyi yağmalamaya gelmişlerdir... Onlara oyuncakçılar çarşısının değerini anlatma şansımız kalmamıştır.

Demek ki giderek türdeş bir toplum oluyoruz. Demek ki türdeş olmayanların acı çekmesi için artık kana, baskıya, sürgüne gerek yoktur.

İşte devletin görevlileri Dink cinayetinin ardından katili Ogün Samast'la bu yüzden çektiler o fotoğrafı. O fotoğraf, bize işte bunları anlatmaktaydı. Oyuncakçılar çarşısının çocuklarının devri değildi artık devir.

Bir gerçek daha var ki senin kızın için de benim kızım için de acılı bir süreç bu. Çünkü sen kızına paskalya çöreğini, ben de kızıma paskalya yumurtasını anlatacağım. Doğru mu yapıyoruz dersin?

MİLLİYETÇİLİK VE YOKSULLAŞMA

Enver

Kızlarımızın gezebileceği bir Eyüp yok artık. Benim için Eyüp bir başka açıdan anlamlı. Annem Emlak Kredi Bankası Eyüp şubesinde çalışıyordu. O zaman henüz adı değişmemiş, yani soyulmamıştı banka. Ben de her çalışan annenin çocuğu gibi işyerini merak eder, giderdim zaman zaman. O şube nedense güzel kalmış anılarımda. Duvarlarında koca bir Hacivat Karagöz resmi vardı. Kimi zaman oyuncakçılar çarşısına da giderdik. Etrafı kırmızı yaldızlı bir davulum vardı. Ne çok severdim. Yine o yıllarda Eyüp Sultan’a gitmiştim. Her sünnet çocuğu gibi bu ziyaret kaçınılmazdı. Bu kadar içe kapanık değildi sanki Eyüp. Bir de ustam Feridun benden çok eski Eyüplüdür ve güzel de bir kitabı vardır. Geçenlerde yine Piyer Loti’ye gittiğimde gördüğüm manzara içimi acıttı. Tepede güzel bir Haliç manzarası görmek ne mümkün! İç içe tikiş tikiş, çanak antenler ve zevksiz sıvalar arasına sıkışmış çirkin yapıları gördüm. Terk edilmiş kimi fabrikalar ve eskinin “Altın Boynuz”u Haliç’in dramını. Yazık ki Loti tepesi turistik ve karikatürize bir hâle gelmiş. Sahici olmayan insanlar ve mekânlar beni iter. İçinden yaşam geçmiyor artık, kötü bir güldürünün kahramanı gibi dolaşan seyyar satıcılar var ortada. Sözde tarihi kostümler içindeler...

Türdeş toplum yaratma düşünün ne tür felaketleri dünyaya yaşattığını biliyoruz. Bir ayağı faşizme dayandı Almanya’da. Milliyetçilik bir hastalık ve sanırım tedavisi de yok. Tehcirle başlayan süreç, cumhuriyet döneminde mübadeleyle tamamlandı; kayıp büyük elbette. Gidenler kimdi? Düne kadar Anadolu’nun ev sahibi olanlar bir günde nasıl yabancı ve düşman ilan edildiler? Bu, dünyadaki bir travmanın ülkedeki karşılığıdır aslında. Üstelik sanıldığı gibi mübadele talebi İnönü’den de gelmemiştir. Tersine Venizelos ısrarcı olmuştur. Sonuç iki ülke için de büyük yıkım oldu. Anadolu’nun Hristiyanlarıyla, Yunanistan’ın Müslümanla-

rının yer değiştirilmesine karar verilmişti. Korkunç bir şey bu! İnsanlar salt inançlarından dolayı dilini, kùltürünü bilmedikleri yerlere sürùldüler. Gidenler orada yabancı oldu hep, gelenler de burada. Göçmenlikten öte, tarifsiz bir yalnızlıktır bu. Doğduğun yer, toprak çeker seni... Bunu anlamadılar bu mühendisliği yapanlar. Büyük bir trajedi! Bernard Lewis'in şahane bir yorumu var bu konuda:

"Bu iş hiç de öyle herkesin kendi anavatanına geri dönmesi değildir. İnsanların her iki taraftan da sınır dışı edilmesidir. Burada Hristiyan Türkler Yunanistan'a, Müslùman Helenler ise Türkiye'ye sürgüne yollanmıştır."

Toprağından koparılanlar yazık ki aptalca bir dini tasnifle konumlandırılmış ve zulüm başlamıştır. Dincilik, milliyetçilik gericiliktir. Sonuçlar bunu açıklıkla ortaya koyuyor işte. Türk kim, Ermeni kim?

Lozan'da belki en çok tartışılması gereken konu buydu. Türkiye, Baskın Oran'ın bence yerinde yorumuyla Lozan'a galip gitmenin avantajını kullandı ve evrensel azınlık tarifini değiştirerek, salt Müslùman olanlar ve olmayanlar türünde bir ayırım yaparak kural koydu. Buna göre Türklük eşittir Müslùmanlık olarak algılandı. Bu hem tehlikeli bir türdeş toplum yaratma anlayışıydı, hem de daha kötüsü Kürt, Alevi sorunu gibi hâlen toplumun içinden çıkması güç, haksızlık yaratan konularının kemikleşmesine yol açtı. Buradan şu tarifi yaptığım sanılmasın; ben Alevileri ve Kürtleri azınlık olarak görmek sorunu çözerdi demiyorum. Tersine kapsayıcı bir yurttaşlık tarifinin olması gerektiğini vurgulamak istiyorum. Katı bir 'Türk' tanımını aidiyet duygusunu zayıflatmıştır. Türk Müslùman, Hanefi olandır! Öyleyse Alevi'nin, Kürt'ün ve Rum'un, Ermeni'nin kendini bu sözleşmede bulması da çok zordu. Öyle de oldu. Cumhuriyet ideologları farkında olmaksızın bugün başımızın en büyük derdi olan siyasal İşlam hareketlerinin kökleşmesi için yol vermişlerdi. Kendi Müslùmanlarını yaratmak için kurdukları diyanet işleri, giderek bir fetva makamına döndü ve cumhuriyet düşmanı tüm hareketlerin kargâhı hâlini aldı. Bir dönem geldi Milli Görüş'ün arka bahçesi oldu. Garip olan siyasal İşlamcılar, cemaatçiler, tarikat üyeleri

diyanetten hep şikâyet ettiler. Hem mağdur göründüler hem de buradan yayıldılar...

Bunu şunun için söylüyorum; dikensiz gül bahçesi yaratmak için çıkılan yol, yanlış yoldu. İçinde gayrimüslimler, Aleviler, farklı milletten olan yoktu. Bu yokluk yıllar sonra ilericilik/gericilik kavgasında yeniden tartışılmak zorunda olunacaktı ve bugün tartışıyoruz. Bugün laik çevrelerin dört elle sarıldığı “Ne mutlu Türküm diyene” sözü, 10.Yıl Marşı’nda “Türk’e durmak yaraşmaz, Türk önde Türk ileri” diye vurgulanan Türkler bu kişilerdi. Arı Türkler!

Bu tartışmanın artık sıkıcı olduğunu bilerek yineliyorum; katişmış Batıcı, Milliyetçi modernler buradan yurttaşlık olgusunu anlamamız gerektiğini söyleyecekler. Ama olmuyor işte. Zaman ileri gidiyor mu bilmiyorum ama bu tür değerlendirmeler artık özgürlük sınırlarını daraltıyor. Gün geliyor köksüz ve ne dediğini bilmeyen liberaller, siyasal İslamcılar ve dönek solcular gelip buradan vuruyorlar cumhuriyeti. Eğer kurucu iradeyi geliştirmeyi başarsaydı Anadolu halkı, solcularını öldürmek yerine kulak verseydi onlara bu düzen sahipleri, bugün başka türlü bir ülkeden söz eder olurduk sanırım. Sonuç; iki tür gericiliğe sıkıştık, bir tarafta dinci, ırkçılar var, diğer yanda modern milliyetçiler var. Bu kavgadan biri galip çıkar mı bilmiyorum ama ben fotoğrafta kendime yer bulamıyorum!

“Ne Mutlu Türküm Diyene” anlayışında olmayalım diye sert eleştiri yapıyorum ama gel gör ki “Ne Mutlu Kürdüm Diyene” ya da “Ne Mutlu Müslümanım” demek de istemiyorum! Asıl sorun bu. Birileri Türklük tarifinin baskınlığından resmiliğinden rahatsız oluyor olmasına ama yerine “Kürtlük” ya da “Müslümanlık” getirmek istiyor. İşte ayrıştığımız yer de burası. Hiçbirini demeden aidiyetimiz daha güçlenmez mi? İlla bir ülkede bir arada yaşamak için milliyet, din vurgusuna gereksinim var mı? Bir adım daha ileri gidelim, ben cumhuriyetin aynı zamanda erkek bir toplum yaratma projesi olduğunu da düşünüyorum. Osmanlı’nın kötü alışkanlıkları pek çok alanda devam etmiş böylece.

Bir de insana özgü sorunları sayısal değerlerle tartışma ayıbı var. Kaç Ermeni tehcirde öldü ya da kaç Türk kıtal sırasında can verdi? Böyle bir soru ayıptır, insanlık dışıdır.

Nâzım'ın,

*“Bakkal Karabet’in ışıkları yanmış.
Affetmedi bu Ermeni vatandaş,
Kürt dağlarında babasının kesilmesini.
Fakat seviyor seni,
Çünkü sen de affetmedin,
bu karayı sürenleri Türk halkının alınına”*

dizelerinden bakarsanız soruna, başka bir gerçek ve acı görürsünüz. Bir bakkalınız olduğunu fark edersiniz... Ve onun adı Karabet'tir! Bu Ermeni yurttaş göçtüğü için mahallenin daha eksikli olduğunu görürsünüz... O boşluk sayılarla tarif edilebilir mi? Sabahları verdiğiniz selamı, paylaştığınız sıcak ekmeği, dostluğu, kardeşliği nicel bir ölçümlemeyle açıklamaya kalkmak nasıl bir anlayıştır? Ama işte devlet dediğiniz aygıt, sorunları böyle ortaya koyar ve açıklar. Kapitalizm bu duygusuz ve insansız düzenin adıdır. Giderek güçlenir. Aidiyetinizi duygulardan, düşüncelerden, paylaşımlardan ve yoldaşıktan oluşturmadığınızda sorun böyle dökülür ortaya... Mahreminiz çırılçıplak sergilenir de biri dönüp bakmaz!

Yıldız Kenter geçende katıldığı televizyon programımızda “Ben dinlerden hoşlanmıyorum bölücü, ayrıştırıcı ve dar kalıplıdır” dedi. Ekledi: “Ben sanat dinine aidim.” Ne güzel bir vurgu, ne güzel bir ortaklık anlayışı... Bugün bir Türk Tiyatrosu varsa Güllü Agop sayesinde değil mi? Hangimiz ondan daha Türk'üz? Üstelik gariptir ki Güllü Agop'un torunu yıllar sonra Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi'ne rektör olacak ve cumhuriyet kavgası verdiği için türlü iftiralara uğrayacak ve hapis yatacaktır. O kişi de Yücel Aşkın'dır. Hangimizin cumhuriyet sevdası ondan ileridir? Kim Türk, kim Ermeni, kim bilmem ne soruları saçmadır, yersizdir, alçakçadır. Üstelik bu işin kitaplarını yazanların ve buralardan büyük paralar kazananların doğrudan ya da dolaylı ırkçılık yaptıklarını da unutmamak gerek. Bunların bir kısmı cumhuriyetçi diye ırkçılık yapıyor, kimi ülkücü ve cadı avında, kimi de yazık ki solcu patentli.

Eğer Yıldız Kenter'e sorulsaydı ve o gün şimdiki gibi düşünse "Ne Mutlu Tiyatrocuym Diyene" biçiminde ifade ederdi aidiyetini belki. Tiyatro insandır ve orada Agop'lar, Garabet'ler, Niko'lar, Yıldız'lar, Mustafa'lar, Ali'ler yan yanadır...

Kızım o aileye dâhildir.

Orhan

Müslüman ama Hanefi Müslüman! Geldik cumhuriyetin sıkıştırıldığı o cendereye. Cumhuriyetin yönetenleri bu kimliğin altını çizmeye çalıştılar hep. Bazen örtük, bazen açık bir biçimde, resmi Türk tarifini bu iki kavrama dayamaya çalıştılar. Türklüğün içini bunlarla doldurmak, gecikmiş milliyetçiliğin imkânsızlığının da işareti aynı zamanda.

Neden peki bu tercih? Cumhuriyeti yönetenler Hanefi-Müslüman-Türk oldukları için mi bu tercihi yaptılar? Doğrusu buna "evet" demenin pek uygun olduğunu sanmıyorum. İlki şu; hem Osmanlı yönetici sınıfları içinde, hem de cumhuriyetin devraldığı, genişlettiği yönetici sınıfında Mevlevi-Bektaşî geleneği baskındır. Masonluğu da buna ilave edebiliriz ki zaten onlar da "Bektaşî" kılığında dolaşmayı pek severler. Çok sembolik bir hareket var cumhuriyetin ardından, tekke ve zaviyeler kapatılırken Mevlevihane müze yapılarak cumhuriyetin ruhuna uygun bir biçimde açık bırakıldı. Bunun 1926 yılında gerçekleştiğini unutmayalım. Sonra, "köycülük" döneminde Yunus Emre baş tacı yapıldı. Bunlar, cumhuriyet ideolojisini giderek Anadolu kültürünün gerçek kaynağı olan Aleviliğe yaklaştırıyordu. İmam hatiplerin açılması, Köy Enstitülerinin kapanması ile başlayan süreci bir açıdan, yönetenlerin Alevilik korkusu ile açıklayabiliriz. Korkmuşlardır ve geri çekilmişlerdir. Takip eden altmış yılı bu korkunun yönlendirdiğini görmek için tarihçi olmak gerekmez. Osmanlı'nın Türkmen katliamlarının benzerleri bu altmış yılda yaşanmıştır, bunu hatırlamak yeter.

Köycülük, tıpkı Türkçülük gibi düzenin bir çaresizliğine işaret ediyor. Türk arıyor, tehcir ve mübadeleye rağmen müthiş bir etnik çeşitlilik buluyor, köylü arıyor, Aleviliği, Süryaniliği, Nasturiliği, Yezidiliği buluyor. Dil devrimi için yönünü köye döndüğünde,

Türkçe adına Alevilikten başka bir şey bulamıyor. Hâlbuki cumhuriyetin kent kültürüyle bir sorunu vardır, Osmanlılıkla özdeşleştirdiği Arap-Acem etkisini reddedebilmek için dağ köylerinin yolunu tutmaktan başka bir yol bulamıyor; çaresizlik budur. Yaptı; sonunda hem kendini hem de bu yönelime ittiği aydınını köylüleştirdi, sığlaştırdı.

Bu akımın öncülerinden biri cumhuriyetin Maarif Bakanlarından Dr. Reşit Galip'tir. "Türküm, doğruyum" diye başlayan "Andımız"ın da yaratıcısıdır Dr. Reşit Galip. Senin de içinde bulunduğun bir tartışma dolayısıyla bir yazı kaleme aldığımı hatırlıyorum. İlginç bir hayat hikâyesi var "and"ın yaratıcısı Reşit Galip'in. 1897 yılında Rodos'ta doğuyor. Ortaokulu bitirdikten sonra kardeşi Hüseyin Ragıp Baydur ile birlikte bir sandala binip Marmaris'e geçiyor, liseyi İzmir'de okuyor. Kardeşi diplomatlığı seçerken kendisi tıp okumayı tercih ediyor; İstanbul Tıbbiye Mektebi'ni bitiriyor. Öğrenciliği sırasında gönüllü olarak Birinci Dünya Savaşı'na katılıyor. Kafkasya Cephesi'nde savaşıyor. Belli ki Teşkilat-ı Mahsusa üyesi. Türk Ocakları çalışmalarına katılıyor. 1919'da Kütahya ve dolayında Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurulmasında çalışmış. Kurtuluştan sonra Mersin'de serbest hekimlik yapmış. Mübadele Komisyonunda görev almış. 1925'te Aydın Milletvekili olarak Meclis'e giriyor. Şeyh Sait ayaklanması sıralarında Şark İstiklal Mahkemesi üyesi. 1932'de Milli Eğitim Bakanı. Dil Tetkik Cemiyeti üyesi iken genç yaşta zatürreden ölüyor. Giderayak 1933 Üniversite Reformu'nun yapılmasına çalışıyor, yarım bıraktığı işlerden biri oluyor. Cebeci Asri Mezarlığı'na defnediliyor, Ankara'da bir caddeye ismi veriliyor.

Profesör Şerafettin Turan, Reşit Galip'in eğitim serüveninde bir de Alliance Israelite durağı olduğunu not ediyor. 1930'lu yıllarda Milli Eğitim Bakanı olunca cumhuriyetin onuncu yılında çocuklara kendi yazdığı o andı okutuyor. Ardından yayımladığı bir genelge ile okullarda her gün okutulmasını sağlıyor. Torunu Feyhan Hanım, senin Lozan vesilesiyle atıfta bulunduğun Baskın Oran'ın eşidir.

Reşit Galip, köycülüğün erken temsilcilerinden biridir. Yazdığı ant da bir anlamda bulduğu köylülerde tespit ettiği eksiklik-

lerle ilgilidir; o köylüler ki Türk değildir, doğru, değildir, çalışkan hiç değildir! Reşit Galip mütareke döneminde bir cemiyet kuruyor, “köycülük” yapacaktır; herhâlde tutmuyor. 30’ların başında cumhuriyet köye dönüş hareketini başlatınca bu idealist “köy”cü yeniden hatırlanıyor ve maarif bakanı yapılıyor. Pek manidar buluyorum.

Ardından “Orda bir köy var uzakta” dönemi başladı, Köy Enstitüleri tuzu biberi oldu. Bu, cumhuriyetin aydınını felç etme hareketine dönüştü kısa bir süre sonra. Şunu unutmayalım Köy Enstitüleri ile köye teknik ve bilgi götürüp üretimi artırmak isteyen akıl, toprak reformunda takılıp kaldı. Aydın Menderes alıp partisinin içine monte etti, bir toprak ağasıydı. Aynı dönemde Darülfünun da kapatıldı, herhâlde felç etme operasyonunun önünde bir engel olarak görülüyordu. Ve Nâzım Hikmet hapse atıldı. Demek ki direnme potansiyeli olanlar da ya sürgüne ya da hapse gönderiliyordu. Cumhuriyetin köyün sığ sularında kendini daha güvenli hissettiğini düşünebiliriz. İbrik ve yün çorap güzellemesi devri böyle açıldı.

Bütün bunlara karşın ortalıkta bir tek köylü olmadığını da söylemeliyim. “Milletin efendisi” ilan edilen köylü soyut bir köylüdür hâlâ. Hiçbir sınıfsal kaygısı olmayan sade suya tirit “garip” akımı işte bu iklimin ürünüdür. Yunus Emre’nin reenkarne hâlidir Orhan Veli. İkisi de kırk yıl odun keser, neden kestiğini bilmez. Köyde odun keserek bilgeliğe ulaşmak mümkün değildir çünkü. Sonunda, içinde köylü bulunmayan köycülük mantıki sonuçlarına vardı, bir köy ağası olan Menderes, cumhuriyetin yönetimini ele aldı. Gerçek köylüler de “içlerinden çıkmış bir adam” olan Menderes’in peşine takıldı.

Şimdi bu ahmaklıkları tartışmak zorunda kalıyoruz; derin köycülük bilinmediğinden yani sırf cumhuriyet ricat ettiği için Adnan Menderes “ilerici bir halk adamı” oluveriyor, hâliyle Tayyip Erdoğan’a uzanan bir dizi şahsiyet de bu “garip” durumu çözümediğimizden nasiplenmeye devam ediyor. İdris Küçükömer ve türevlerini bir de bu açıdan okumakta yarar var, “köylüsüz köycülüğümüzün” ne kadar derin olduğunun işaret taşlarıdır bunlar.

Peki, cumhuriyet köşe bucak köylü ararken, diltçilerimiz bir tek kelime için dolaşmadık dağ köyü bırakmamışken Alevilik neden keşfedilemiyor? Büyük sorumuz ve sorununuz budur.

Çok acıklı ama söylemeliyim; cumhuriyette cumhur yoktur, Cumhuriyet Halk Partisi'nde halk yoktur. Çünkü her ikisi de bir halk ve bir cumhur imal etme projesidir. Bunun nedeni ise Osmanlı egemenlerinin korkularını devralmış olmalarıdır. Buna göre Alevilere, Kürtlere, Çingenelere, yıkıcılara ve bölücülere güvenmemek esastır. Gel gör ki "halk" da eninde sonunda bunlardır. Dersim olaylarını, Şeyh Sait isyanını, köylüye kesintisiz jandarma baskısını, köycülük yaparken köylüden nefret etmeyi ancak böyle anlamlandırabiliriz. Yokluk, cumhuriyet düşüncesini ve onun aydın hareketini de felç etmiştir. Sonra bu topraklardaki her birlik projesini, halka yönelen her hareketi şiddetle bastırdılar, felç olmuşlar herkesi felç ederek tutabileceklerini gördüler çünkü.

"Kemalizm"i suçluyor değilim, yapabileceklerinin bu kadar olduğunu söylemek istiyorum. İşgalci İngilizlerin Anadolu direnişi için icat ettiği biraz da aşağılayıcı bu kavramdan bir "ideoloji" çıkmayacağını bilecek kadar uzun yaşadım. Bu bir sınıfın topyekûn ricatı ile ilgilidir. Bu ricatı görmeden cumhuriyeti eleştirmek yersizdir.

Mustafa Kemal belli ki tarihe, giderek dinler tarihine meraklı bir insandı. Okudu, zamanı yettiğinde araştırdı, yeri geldi araştırmalar yaptırdı. Görünen o ki dinin veya tarihin ötesinde bir senteze ulaşmak istiyordu, bunu yaparken politik hedeflerini de zaman zaman işe karıştırıyor, tezleri kaygılarına göre şekillendirmeye çalışıyordu.

Kafasında idealize ettiği bir halk vardı, o halkın idealize ettiği bir kültürü ve bir inancı olmalıydı, bu kesin. Ancak bunların şimdi zaman içinde kurumsallaşmış, oturmuş, yerleşmiş olan din ve kültür olmadığı da açık. Henüz "Türk-İslam Sentezi" zamanları değildi, Cumhuriyet, ümmetten bir millet yaratma idealine bağlıydı. Dolayısıyla "halk" için dinin rolünü azaltmak ve milliyetçiliğin rolünü artırmak istiyorlardı. Yalnız millet henüz bulanık bir şeydi ve "Orta Asyalı köklerimiz"e henüz şimdiki kadar inanmış değildik. Ayrıca elimizde kalan "misak-ı milli"ydi, Anadolu'da bir Anadolucu Türkçülük tek çıkar yol olarak görünüyordu.

1930’lu yıllarda bir Tarih Heyeti oluşturarak “Türk Tarihinin Ana Hatları” adlı kitabı hazırlattı; bir tarih teziydi. Türk Tarihinin Ana Hatları, “iktıfat, tercüme ve telif” yolları ile yapılmış bir “teşebbüs”tü. Ve çok ilginç kitapta bütün dünya vardır ama Avrupa neredeyse yoktur. Şöyle deniyor gerekçesinde: “Bu kitapla, doğru görmeye, iyi düşünmeye alıştırmak istediğimiz insanlar Türklerdir.” Birikmiş kompleksleri yıkmak istedikleri çok açıktır ama en nihayetinde elde olan bir “tez”, “bir “teşebbüs”tür.

1931’de Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti’nin kuruluşuna önyak oldu. Kurumun bir yıl sonra gerçekleştirilen genel kurulunda “Türk Tarih Tezi” kabul edildi. Teze göre, “Türk uygarlığı tarihin en eski uygarlıklarından biri”ydi. Hiksoslar, Sümerler, Hititler Türk’tü... Peki ya Türklerin dini inançları? En azından “Türk Tarihinin Ana Hatları”na göre İslam da Türklerin uzun yürüyüşünde yollarına çıkan inançlardan biridir; onunla tanışmışlardır, bağlanmışlardır ama uzun yürüyüşün cıvalarından biridir bu. “On bin yıllık bir geçmiş” söz konusu olduğunda bin yılı biraz aşan bir zamanda mevcut olan bir inancın ne önemi olabilir ki?

Yaşamının son dönemlerinde onun kafasını meşgul eden sorular işte bunlardı. Diplomat Tahsin Mayatepek de işte o sıralarda girdi devreye. Mayatepek’e göre Güney Amerika’daki Maya uygarlığının dil ve kültürleri ile Anadolu ve Orta Asya kültürleri arasındaki benzerlik dikkat çekiciydi. Zamanın bilgilerine dayanarak Mayalar ile Mevleviler arasında ilişki kurmak doğrusu pek cüretkâr bir teşebbüstü, bir bakıma hâlâ öyledir. Gelin görün ki benzerlikler apaçıktır ve herhâlde incelemeyi yapanlar da bu konuda belli ki belli bir görüşe sahiptir. Mustafa Kemal yerinde incelemeler yapması için Tahsin Mayatepek’i 1935’te Meksika’ya maslahatgüzar atadı. Mayatepek, yaptığı incelemelerde buradaki yerlilerin de Mevlevilerin külahına benzer kavuklar giydiğini gördü. Üstelik yerliler namaz kılar gibi hareketlerle güneşe tapıyorlardı. O hâlde her ikisini birbirine benzeten ortak bir kök olmalıydı, “yıldız tapımı”ydı bu...

Mayatepek gördüklerini, okuduklarını Mustafa Kemal’e rapor olarak gönderdi. Şöyle bir sonuca varıyordu Mayatepek: “Orta Asya’daki ecdadımız gibi Güneş Kültü’ne salık olan Mek-

sika yerlilerinin Güneş’e tazim ayinlerini ne suretle yapmakta oldukları ve ezan, abdest ve secde gibi Müslümanlığa aid oldukları zan olunan hususatin Müslümanlığa Güneş dininden girdiği ve İslam dininde vazıh bir manası olmayan secdenin Güneş Kültü’nde çok derin bir manası olduğuna...” Raporlar, Anadolu-Türk kültürü ile Maya kültürünün ve elbette eski uygarlıklarının kültürünün ortak noktaları olduğunu göstermekteydi. Mevlana Mevlevi külahını Güneş kültünden ödünç almıştı. Mayatepek ve Mustafa Kemal, böylece Türklerin en eski uygarlıklardan olduğunu göstermek üzere yeni bir uç bulmuştu.

Özeti şu: “Asya ve Afrika’daki birçok kavimler gibi eski zamanlarda Yemen, Hicaz, Suriye ve Irak Araplarının Güneş Kültü ile amil oldukları ve Muhammed’in pek eski cedlerinden birinin ‘güneşin kulu’ manasına gelen ‘Abdüşşems’ adını taşımış olması ve en az üç dört bin sene önce inşa edilmiş olan Kâbe binasının bidayeten güneş kültü için kullanıldığı göz önüne getirilince yukarıdaki iki Arabın iki üç bin sene evvelki ecdadlarının salık oldukları Güneş Kültü’nde derin manası olan burma sarıkları alelade bir baş sargısı veya Araplığın zahiri bir alameti olarak taşındıklarında şüphe yoktur.”

Demek ki “tekke ve zaviyeler” kapatılırken Mevlevihane’nin bir müze olarak açılmasının tahmin edilenlerin ötesinde bir anlamı vardır! Bu raporlarda ve tezlerde Aleviliğin hiç anılmaması ise bir tek şeyi gösteriyor; ne Kemalistler ne de Cumhuriyet, Aleviliği bilmemektedir. Demek ki köylü bilinmemektedir. Bence Mayatepek, Meksika yerine Sivas’a gitseydi tezini desteklemek üzere daha çok veri bulurdu. Ayrıca bana göre Alevilik, tarih sırasına göre Mayalardan daha öncedir. Anadolu’nun hafızasıdır Alevilik ve tarihi, Anadolu’nun tarihiyle aynı uzunluktadır.

Hanefi-Müslüman ve Türk! İyi de kimdir bu tarifin içine girenler? Yoksa bu tarikat devri, o karşılıksız çeke karşılık bulmak için mi açıldı?

SAİR İNANÇLAR

Enver

Tekçi bir yapının nasıl büyük sorunlar doğurduğunu söyledik. Gelgelelim tarihsel dönüşüm içinde pek de tercih olarak bu yolun seçilmediğini, tersine bir zorunluluk olarak cumhuriyeti kuranların önüne geldiğini de bilmekte yarar var. Buna karşın sağlıklı bir tercih olmadığının ve özellikle laik bir yapı kurma çabası içinde olanlar için “devlet dini” algısı yaratacak uygulamalarda bulunmanın ne denli yıkıcı sonuçları olduğunu bugün görüyoruz.

Devlet neden Sünni (Hanefi)-Türk tercihinin yaptı?

Türklük senin dediğin gibi bir küçülme hâlinin sonucuydu. Tutunacak dal kalmamıştı, bir millete ve tarihe gereksinim vardı. Bunu anlıyoruz. Neden Sünni (Hanefi) tercihi yapıldı? Bunu İttihat ve Terakki’nin yayın organı Tanin gazetesinde bulabiliriz. 11 Ekim 1916’ da İttihat Terakki’yle ilgili şöyle yazılıyor:

“Bu partinin amacı, hem İslami hem de çağdaş bir devlet oluşturmaktan ibaret olabilir.”

Ya da 16 Ekim 1916’daki yazılanlar da örnek olabilir:

“İbadetler her yerde yerine getirilmekle birlikte, cemaatle yapılması gerekenler, özellikle camilerde eda edilir.”

Demem o ki, gidişten memnun olmayan Osmanlı münevveri kafasında yeni bir devlet kurmayı oluşturmamış, imparatorluğun içinden gelen egemenliği ele geçirmek isterken bunun içindeki dini vurguyu da sahiplenmiştir. Bu şu demek; yenilik diye yola çıkanlar, hürriyet vurgusu yapanlar zamanla katı ırkçı bir milliyetçiliğe bürünmekle kalmamış, aynı zamanda Osmanlı’nın dine yaklaşımının sürmesini istemişlerdir. Bunun tarihsel köklerine gitmeye gerek yok. Yavuz’dan gelen kan davasının sürdüğünü biliyoruz. Peki, Cumhuriyet neyi devralmıştır? Bak, aynı gazetenin 16 Ekim 1916 sayılı nüshasında ne yazıyor:

“Camisi olmayan köylerde ve mahallelerde camiler yaptırmak medresesiz yerlere medreseler yapmak ve bütün bu görevlerin hakkıyla yerine getirilmesi için de bütün din görevlilerinin ve ilmiye sınıfının müreffeh yaşamasını sağlayacak yeterli maaşlarla geçimlerini temine çalışmak vazifeleridir.”

Al sana diyanet ucubesinin kökleri. Halkı tek bir dini anlayış ekseninde birleştirme isteği, buradan yola çıkarak Türklük vurgusuyla bir ulus yaratma arayışı. Üstelik bunu Osmanlı içinde yapmak isteyen bir parti! Büyük oranda bu tasarım gerçeğe dönmüştür. Cumhuriyet kurulurken bu anlayış esas alınmıştır. Buradaki esas mesele Alevilerin kuruluş sürecinde verdiği desteğin gerekçesini bulmakta yatar.

İlkin bir Kurtuluş Savaşı yaşandığını ve tüm ayrılıkların ortadan kalktığı süreçten geçildiğini bilmek gerekir. Bir anlamda saldırı karşısında kavgalı olanlar birlikte saf tutmuştur. Bugün Çanakkale’de Türk, Kürt, Laz, Çerkez yan yana yatıyor diye gururla dile getirilen direnç bunun göstergesidir. “Ulusal kurtuluş süreci halkla mı yapılmıştır yoksa bir grup önder, eşkıya ile başlayıp, ardından kitleler dâhil mi edilmiştir?” diye sormanın pek âlemi yok. Biliyoruz ki topyekûn bir inanç ekseninde birleşen kahraman bir halk falan yoktu ortada. Hatta Mustafa Kemal’i hain gören, Kuvvacıları lanetleyen büyük bir kitle vardı. Esas olarak bu direnç noktasında Aleviler de saf tutmuştur. Hâl böyle olunca kurulacak olan yeni yapı gündeme geldiğinde de Osmanlı zalimliğine karşı cumhuriyetin yanında yer almışlardır.

Cumhuriyet, Alevi toplumunun hiçbir gereksinimini karşılamadığı gibi, ona kuşkuyla bakmaya devam etmiştir. Ağırlıklı olarak Aleviliğin İslam içi mi, dışı mı tartışması sürdürülme yoluna girilmiştir. Bir anlamda devlet Alevisi yaratma çabasına girilmiş, bildiğimiz aşağılık söylentiler yaygın biçimde sürdürülmüştür. Laiklik eksenli tartışmalar yapılırken “devletin dini” olgusu ortaya net konmamıştır. Osmanlı’dan gelen baskın dini uygulamaları denetim altına almak isteyen devlet, yıllar sonra kendini vuracak olan cemaat, tarikat ve benzeri örgütlenmelerin bir anlamda finansmanını yapmıştır. Diyanet İşleri, zorunlu din dersleri dayatması, Alevi köylerine cami yapılması ve belirgin ayrımcılık birbirinin devamı olan uygulamalardır.

Cumhuriyete destek veren Aleviler “eşit yurttaş” olmak adına kendi varlıklarını ortadan kaldıran kanunları desteklemiş, cumhuriyetin partisinde yer bulmaya çalışmış ve gariptir ki tüm bu yükü taşımalarına karşın hep “öteki” olarak algılanmışlardır. Cumhuriyetin daha seküler bir yaşam getireceği inancı büyük oranda başarısız olmuştur. Bunun altında İttihat Terakki’den gelen anlayış yatar. Alevilerin cumhuriyetle ilişkisi çelişkilerle doludur. Özellikle son dönemde laiklik tehlikesi ortaya çıkınca bu öğretinin modern yaşama uygun inancı öne çıkarılmış ve bir anlamda bekçilik görevi üstlenmesi istenmiştir. Yani devletin hiçbir organı tarafından güvenilmeyen bu insanlar devletin yapısını korumakla görevlendirilmiş gibidir.

Peki, neden devlet Alevi’ye güvenmiyor?

Ali Murat İrat’ın “Devletin Bektaşî Hırkası/Devlet Aleviler ve Ötekiler” adlı kitabını nesnel bulurum. İrat hem nesnel bir tahlil yapıyor hem de Osmanlı’nın aslında Türkmenlere ve Kürtlere yönelik tarihsel durumunu ortaya koyuyor. Cumhuriyet bir yandan milliyetçi bir bakışla inşa olurken, Osmanlı’nın Alevi düşmanlığını da devralıyor. Bu tuhaf bir durumdur. Bir yandan Türklük vurgusu yapacaksın, öte yandan doğrudan yüzde yüz kökleri Türk olan bir inancı kazımaya çalışacaksın!

“Safevi Devleti’nin Türkmenler üzerinde oluşmaya başlayan etkinliğinin en önemli nedenlerinden birisi Safevi Devleti’nin başı olan Şah İsmail’in Türk dilini ustaca kullanmasıdır. Dilin bu denli ustaca kullanılması, tarikat ehli olmayan göçer nitelikteki heteredoks ve din dışı gruplar ve sözlü kültüre sahip Türkmenler üzerindeki Safevi etkinliğini ciddi biçimde artırmıştır. Bu tarihten sonra Osmanlı yönetiminin Türkmen unsurlara bakışının değiştiği ileri sürülebilir. Halil İnalcık bu konuda şunları ileri sürmektedir:

“Osmanlılar... Sonradan siyasi düşüncelerle Türkmenliğe karşı cephe almışlardır... Osmanlı sarayı ve bürokrasisi Türkmen etnik menşei üzerinde durmaz oldu... Öyle ki Akkoyunlu Türkmen rekabeti ortaya çıkınca, Osmanlı bürokrasisi kendi Türkmenlerini Yörük adıyla Doğu Anadolu Türkmenlerinden ayırt etmeye başladı. Türkmenler, Osmanlı resmi çevrelerinde çoğunlukla Alevi-Kızılbaş olarak ayırt edilir.”

Bugün Türkiye’de temel tartışma konularından biri olan Alevi algısı/olgusu çok kabaca bu köklere dayanır. Aleviler kaçınılmaz olarak ezilen olmanın doğasıyla ve inançlarının onlara verdiği insan sevgisiyle düzene muhalif olmuşlar, sorgular konumlarını geliştirmişlerdir. Bu yüzden iç kargaşa çıkarmak için bir fay hatıdır Alevi toplumu. Kırılğan ve dirençlidir.

Pir Sultan’ın kişiliğinde simgeleşen eşitlik, adalet, insan sevgisi vurgusu da sol çevrelerce büyük karşılık görmüş bir kök hâline gelmiştir. Esasen bu resmi devletle hesaplaşma, talepler ve siyasal mücadele ortamı için de uygun bir zemin hâline gelmiş bir durumdur. Aleviliğin sol çevrelerde yankı bulması, inancın ve tarihsel direncin doğasından kaynaklıdır.

Bugün Türkiye devleti hâlâ Alevilerle, Alevilikle ilişkisini netleştirememiş, farklı iktidarlar döneminde aynı baskıcı uygulamaları sürdürmektedir. Alevilerin temel talepleri; zorunlu din derslerinin kaldırılması, diyanetin ya tarafsız hâle gelmesi ya da kaldırılması ve Cem ibadetinin resmi konuma getirilmesi noktasında her iktidar aynı tepkiyi vermiştir.

Son çözümlemede devlet Alevileri ders kitaplarına taşımayı benimsemiş ancak bunu bir kültür seviyesinde görerek yapacağını da bildirmiştir. Bir yandan Alevilik hakkında bilgileri kimin vereceği sorusu şöyle dursun, hâlâ Aleviliğin tarifinde uzlaşılması gerektiğine yönelik ısrarını da sürdürmektedir.

Durumdan vazife çıkararak devletin kanatları altına sığınmak isteyen ya da devlet Alevisi yaratmayı kendine görev edinmiş kimilerinin olduğu ortadadır. Cem Vakfı çevresinin bugüne dek duyulmamış bir tarif getirerek “Alevi İslam Anlayışı” diye bir yaklaşım ortaya koyması ve hem AKP hem MHP’den destek görmesi de rastlantı olmasa gerek.

BEŞİNCİ BÖLÜM

BAĞIMSIZ BİR CUMHURİYETİN İMKÂNLARI

IRK, ULUS, SINIF

Orhan

Ortadoğu’da savaş varsa, savaş vardır. Ortadoğu’da savaş varsa bu eninde sonunda bir dünya savaşıdır. Ortadoğu’da savaş var ve demek ki biz bir savaşın içindeyiz. Cumhuriyet tartışmasını ve cumhuriyetin içindeki tartışmaları bu şartlarda yapıyoruz.

Bu durumda yeni bir milat belirlemeliyiz. Birinci ve İkinci Dünya Savaşı bitmiş savaşlar mıdır? Bir ünlü strateji uzmanı, savaş politikasının araçları değişmiş bir vaka sayar. Savaş, politika-nın silahlarla yapılan hâlidir ve biliyoruz ki Ortadoğu’da politika silahlarla yapılır.

Türkiye Cumhuriyeti Birinci Dünya Savaşı’nın bir sonucudur; Osmanlı yenildi, –bunu iradesi kırıldı olarak da anlayabiliriz– Osmanlı yenildiği için Türkiye Cumhuriyeti kurulabildi. Demek ki temelinde yenilgi olan bir cumhuriyetimiz var. Peki, bir cumhuriyet kurabildiğimize göre kendimizi yenmiş sayabilir miyiz? Bir açıdan evet ama savaşın galipleri açısından Osmanlı yenilmiş ve ortadan kaldırılmıştır ve tek somut sonucumuz budur.

Biz, yenilmiş Osmanlının türevi olduğumuzdan, cumhuriyeti kurarken, eski hantal yapının bütün sorunlarını devraldık. Kürt ve Siyasal İslam sorunumuz bir mirastır. Ermeni sorunumuz mirastır. Misak-ı Milli etrafında gelişen sorunlar da mirastır. “Türk yurdu neresi?” kimse bilmiyor. Misak-ı Milli, etnisitenin belirlediği bir sınır değildir. Bazı Türkler dışarıda, buna karşın bazı Kürtler içeride kalmıştır. Bazı Ermeniler sürülmüş, bazılarına dokunulmamıştır. Bazı Rumlarımız mübadele edilmiş, bazıları yerinde kalmıştır. Bunun anlamı, “Türk yurdu”nun bir efsane-den ibaret olduğudur.

Hâl böyleyse, tartıştığımız cumhuriyetin bütün kurgusu bir kuruntudan ibarettir. “Ulus”, “hayali bir cemaat”tir ve şimdi cumhuriyetin üzerinde durduğunu düşündüğü o hayali cemaat dağılmaktadır. Birileri haklı olarak bu dağılmayı, “ulus”u yeni-

den ümmet yaparak birleştirmeyi düşünüyor şimdi. Ancak ümmetçiliğin, ulusçuluktan daha iyi bir tutkal olduğunu gösteren bir veri de yok elimizde. Aksi hâlde, hâlâ “ümmet” olma belirtile-ri gösteren Arapların paramparça olmasını nasıl açıklayabiliriz?

Uzun bir süredir Ortadoğu’da bir savaş var ve bu savaşın sonucunda “Türkiye Cumhuriyeti”nin sınırları ile ilgili gelişmeler olması ihtimal dâhilindedir. Türkiye, doğrudan içinde olsun olmasın bu savaşın içindedir.

Önce şunu belirtmeliyim, çevremizdeki gelişmelerden kendimizi yalıtma yanılması bir İnönü sendromuna yol açtı. Savaşa girmeyerek II. Dünya Savaşı’nın etkilerinden azade olacağımızı sandık; ancak II. Savaş belki de en az savaşa girenler kadar bizi etkilemiştir. Hâlâ o büyük hesaplaşmanın içindeyiz. Ancak yeni şartlar hâsıl olmuştur. Sovyetler Birliği’nin çözülmesi, II. Dünya Savaşı ile oluşturulan statükonun da dağılması anlamına geliyordu. Şimdiki savaş, dağılmış o statükonun bir tezahürüdür. ABD’nin Irak’ı işgali ise I. Dünya Savaşı ile kurulan statükonun dağılmasıdır. Bu durumda yeni yüzyılda bir büyük hesaplaşma beklemeliyiz. Kartlar yeniden dağıtılacak ve bunda Ortadoğu’daki savaş belirleyici olacaktır.

Ve biz bu son savaşa ulus inşasında başarısız olduğumuzu anladığımız bir anda yakalanmış bulunuyoruz. Egemenlerimiz, yerine ne koyacağını bilmemenin telaşı içinde ve Tayyip Erdoğan’ın “yeni İslamı”na rıza göstermeye eğilimindedir.

Böyle olur, yurttaş yaratmakta başarısız oldunuz mu ümmete kaçarsınız. Çünkü temel kaygı eninde sonunda “iktisadi”dir. Bana göre Ortadoğu’daki savaş da iktisadidir ve sonucunu belirleyecek şey de inançlar değil ihtiyaçlar olacaktır.

12 Mart ve 12 Eylül’ü de böyle anlamalıyız. İktisaden başarısız olmuş bir sistem, bir yandan uluslararası sisteme entegre olurken, bir yandan da toplumsal olarak geriye kaçtı. Ricat, yenilginin en somut göstergesidir. Geriye kaçma, yurttaşları yurttaş yapmaktan vazgeçme anlamındadır. 12 Mart ve 12 Eylül’le birlikte ortaya çıkan sağa savrulma ve İslamizasyonun nedeni budur. “Dışarıdakiler”, içeridekilerin başka türlü yönetemeyeceklerini gördüler, önlerine bir plan koydular. Şimdiki savaşımız da bu planın bir ürünüdür.

Bu durumda, uluslararası sistemin etkilerini tartışmadan önce, cumhuriyetin kavramsal boşluklarını yeniden gözden geçirmemiz gerek.

Millet, Arapçada “topluluk” anlamına geliyor, bu yönüyle ırk ve din açısından nötr bir kavram. Osmanlı’da da bu anlamda kullanıldığını biliyoruz. Kutsal Kitap’a göre millet, İbrahim ve öbür ilk peygamberlerin dinine ait olanlara, giderek Müslümanlara karşılık geliyor. Ahmet Vefik Paşa’nın Lehçe-i Osmanî’sine göre millet, “Asli din ve mezhep. Ümmet, kavim, cemaat” anlamındadır. Kutsal Kitap’a göre daha geniş bir yorum. Osmanlı’da Müslümanlar yanında, diğer dinlere mensup olanlar da bir millet sayılıyordu. Çıkış noktasına uygun olarak din anlamındadır ve etnik bir ayırım içermiyor.

Bu kavramın etnik kökenle hiç ilgisinin olmadığını göstergesi, Osmanlı Ermenilerinin tek bir millet sayılmak yerine, Ermeni Katolik ve Ermeni Protestan milletleri olarak sayılması. Öte yandan bu ayırımın Müslümanlar için yapılmaması ve bütün Müslümanların tek bir millet sayılması da ilginç. Kuşkusuz Müslüman milleti de içinde birçok etnik topluluğu barındırıyor. Millet sistemi bütün yurttaşları kapsayan laik yasalar çıkarmaya başlanınca dağılmaya yüz tuttu. Çünkü laik yasalar, “milletler”in yönetsel özerkliğini ortadan kaldırıyordu. İmparatorluk içinde “ayrılıkçı” hareketlerin ortaya çıkması da işte bu döneme denk düşüyor. Osmanlı İmparatorluğu içinde milletlerin bugünkü anlamda millet oluşlarının laik yasalarla birlikte ortaya çıkması geliştiği çağın yönelimine uygundur. Milliyetçilik bir anlamda sekülerleşmiş dindir ve çoğu zaman dinin yerini tutar. Din ve milliyetçiliğin çoğu zaman birbirini desteklemesi de tuttukları bu yer ile ilgilidir. Fransız Devrimi’ndeki “aşırılıklar” bir yana bugün hâlâ karşılaştığımız ilişki biçimi de budur.

Türkçede millet, “nation”a karşılık olarak kullanılmakta. Latince kökenli nation, aynı yerde doğmuş insan topluluğu demek. “Aynı yerde doğmak” ortak özelliği, “milliyetçilik” için hâlâ en açık oluşturunca payda. TDK sözlüğünde “millet”in karşılığını “ulus” olarak vermekle birlikte “topluluk” anlamı da korunuyor. Buna göre milletin anlamı “Benzer özellikleri olan topluluk”, “Bir yerde bulunan kimselerin tümü, herkes”tir. Yani şoförlerden “şo-

för milleti” veya köylülerden “köylü milleti” olarak söz etmemiz yerinde ve uygun oluyor. “Benzer özellikleri olmak” ve “bir yerde bulunmak” demek ki millet olmak için yeterlidir. Herhâlde bir yerde bulunanların, herkesin, zamanla ortak özellikleri de olur. Milleti oluşturan ana unsurun, hiç düşünülmemiş bir şey olması ihtimali şaşırtıcı. Herkesi (milleti), bir yerde (devlet sınırları içinde) bulunduran ve onlara ortak özellikler kazandıran şey her durumda bizi daha “kaba” bir olguya yaklaştırır; iktisada, yani üretim ve piyasaya.

Konumuz açısından ırkçılığı ve ırk yaklaşımını hesaba katmak gerekli bile değildir. Bu noktadan çıkılarak yapılabilen ayrım dış görünüşüne göre beyaz, siyah ve Moğol (sarı) ırkıdır. Amerikan yerlilerini de sayarsak bu dört eder, beşincisi zorlamadır. Coğrafi ırk ayrımları ise bu anlamda ne ifade eder, bilmiyorum. Dolayısıyla “ulus”, ırkçı yaklaşıma göre “bulanık” bir olgu. Çünkü hiçbir ulus yalnızca bir ırktan oluşmaz, o daha çok değişik ırkların bir karışımıdır ve birleşmek için başka etkenlere ihtiyaç duyar.

Dış görünüş itibarıyla yapılabilen en “anamlı” ırk ayrımlarından biri “beyaz ırk” ırkçılığı. Örneğin Fransız düşünür Joseph-Arthur Gobineau, uygarlıkların yazgısını ırksal bileşimlerin belirlediğini ileri sürmüştü. Bu 19. yüzyıl düşünürü, tam da bütün Avrupa kıtasında “arî ırk” söylencelerinin kök saldığı 1800’lü yılların ilk yarısında kariyerini yapmıştı. Şöyle diyordu: “Tarih, yalnızca beyaz ırkların ilişkisinden doğar.” Öyleyse tarih ve kültüre rastladığımız her yerde beyaz ırka rastlamayı da beklememiz doğaldır. Bir Afrika uygarlığı olan Mısır’ın beyaza boyanması da işte bu zihniyetle birlikte gerçekleşmişti. Gobineau, aslında Nietzsche’den Hitler’e uzanan ve bütün Avrupa uluslarını içine alan bir kıta ırkçılığının ilk ve kaba formülasyonunu haber veriyordu. Bu hâlâ yürürlükte olan ama duvarlara çarpa çarpa incelmış bir ırkçılığın ilk biçimiydi.

İrkçilik, gerçekte ilkel toplumsal duyguların ters bir biçimde yeniden diriltilmesiydi. Bu nedenle, bir nesnellikten daha çok duygusallığa dayanıyor, duygusallığı yardıma çağırıyordu. Gobineau, kültürün, uygarlığın nedenini bilgiye, birikime, marifete değil insanın doğum kâğıdına bağlarken tıpkı ilkel kabilelerde olduğu gibi topluluğu kolektif bir bütün olarak tanımlamış ve ya-

raticılığı da bu bütünün marifeti saymıştı. Birey ancak bir ırkın parçası olarak var olabilecek bir şeydi.

Gobineau ırkçı, faşist millet yaklaşımının öncüsüydü; Hitler'in, Yahudileri, Çingeneleri toplama kamplarına doldurup imha planı da işte bu "kolektif bütün" ön kabulüne dayanıyordu. Dolayısıyla hem ırkçı ulus yaklaşımı hem de ırkçı bir ulus yaklaşımına dayanmamakla birlikte ondan yeterince uzaklaşmamış oluşumlar bir "kan bağı"na gönderme yapar. Örneğin Türkiye'deki birçok faili meçhul cinayette seçim "en büyük erkek kardeş" ilkesini hatırlatır bir biçimde yapılmaktadır. Bu cinayetler, hedef alınan topluluğun en simgesel isimleri arasından seçilmekte ve cinayetler de intikam alınır bir biçimde işlenmektedir. Öte yandan, Türk bayrağının kırmızı renginden dolayı "kan"a yapılan göndermeler de bu ilişkiyi hatırlatmaktadır.

Kan bağı ihmal edildiğinde, irki çağrışımlar yapan her "ulus" tanımı önemli boşluklar taşımaktadır. Bu nedenle, milletle örtüşmesi zorunlu olmayan iki kavram, devlet ve siyasi sınırlar işin içine karıştırılmakta ancak bu da konuya açıklık getirmek yerine büsbütün tartışmalı bir hâle getirmektedir. Örneğin Stalin, milletin tarifini verirken, bunu artık "devlet" ya da "ulusal sınırlar"ın içinde var olabilecek bir şey olarak ileri sürer: "Dil, toprak, ekonomik yaşam ve ortak kültür biçiminde beliren ruhsal oluşum birliğiyle tarihsel süreçte oluşan insan topluluğu"dur ulus. Bu tanımda artık "din" yoktur, "millet" elbette yeni duruma uygun olarak Orta Çağ'a göre daha seküler bir biçimde ortaya çıkmaktadır. Bağ, burada artık iktisadi, tarihsel ve kültürelidir. Bunun aynı zamanda "bağ"ın ölçeğinde bir sınırlamaya işaret ettiğine dikkat edilmelidir. Özellikle "ekonomik yaşam birliği" ancak devletin belirlenmiş sınırları içinde gerçekleştirebileceği bir şeydir çünkü.

İlkel toplumlarda milletin yerinde "kavim"ın bulunuşu ve bunun da geriye doğru gittikçe daha çok "kan bağı"na işaret etmesi kavramın evriminin yönünü gösterir. Kavim, ulusun en ilkel biçimidir. Toplumlar geliştikçe yani üretimleri arttıkça kavimler birbirleriyle birleşmeye başlar ve birbirlerine akrabalık bağıyla bağlı olmayan yeni topluluklar oluşur. Onları bir arada tutan dış şartlar yanında kan bağı silikleşmiş yeni topluluk, yeni bir yapıştırıcıya ihtiyaç duyar. Din, giderek tek tanrılı din, akrabalık

bağı zayıflamış kavimler için birleştirici olabildiği noktada ortaya çıkar. Dinlerin evrensel içerikleri, kavmin başlangıçta kan bağına bağlı sınırlarının ortadan kalktığı, yeni kavmin ise henüz sınırlarının ortaya çıkmadığı noktada oluşabilir ancak. Bir dinin birleştirdiği ve bir tanım sunduğu topluluk, o dine katılacak bütün kavimlere ilke olarak açıktır. Bunun için bütün dinler “İbrahim’in dininden” kaynaklanmasına karşılık, daha önce gelenin, örneğin Yahudiliğin, daha kavmiyetçi ve diğer kavimlere daha kapalı bir din olarak ortaya çıkması bir erken doğuma ve gelişmemiş bir etkileşime işaret eder. Yahudilik oluşurken İsrailoğulları arasındaki kan bağı, sonra gelenlere göre daha canlıdır çünkü. Dinin kavimle ve kavmin de dinle bu kadar iç içe geçmesi bu erken doğum nedeniyledir. “İbranilerin Tanrısı Yehova!” belli ki kavmiyetçidir ve katılıma açık değildir.

Bu, bir ulus tanımında dinin oynayabileceği rol hakkında yargıyı kolaylaştırabilir. Bir Yahudi’yi ulusun bir parçası olarak belirleyen şey, onun ırkından, etnik yapısından çok dinidir. Çünkü ırk ve etnisite aradan geçen zamanın aşındırmasına uğramasına rağmen, dini kimlik daha az değişikliğe uğrar. Dini, baskın referans noktası durumuna getiren de bu niteliğidir. “Seçilmiş bir halk” ve “ona vaat edilmiş toprak” söylencesi yani onu bir ulus olarak var eden bütün argümanlar onun dininden kaynaklanmaktadır. Üstelik din burada onun kavmini dışlamaz.

Arap ulusu için de İslam bir anlamda aynı şeyi yapar ama Museviliğin tersine o belli bir kavimden daha fazlasını hedefler; katılıma daha açıktır ve daha kapsayıcıdır. Bu, üstündeki Bedevi etkisini zamanla silikleştirir, kavmin niteliğini vurgulamak yerine kendisi bir kavim tarifi yaparak ortaya çıkar. Müslümanlıkla Arap kavmi arasındaki ilişki İbranilerinkinden daha gevşektir ve bu onlar üzerinde İbranilerinkinin tam tersi bir etki yapar. Topraksız ve dağılmış İsrailoğulları mezheplerinden bir ulus yaratma çabasına girişmesine karşılık, bir millet olma durumuna daha yakın görünen Araplar çok çeşitli devletlere bölünmüş, tarihin ve kültürün ortaklığına, kabile bağlarının, mezhep çatışmalarının ve en nihayet siyasal çekişmelerin gölgesi düşmüştür. Ekonomik birlikleri yoktur. Yine de ortada bir “Arap ulusu” varsa, bu her şeyden çok İslamın belirlediği bir kimliktir. Devlet ve din, hem

birleştirir hem de parçalar. Nerede ve ne zaman birleştirip parçalayacağı ise tamamen başka koşullara bağlıdır.

Milletin çıkış noktası olarak kavim, bizim tarihimiz açısından benzer bir rol oynar. Osmanlı İmparatorluğu tarihinde, devletin ve ülkenin bir “mülk” olarak belirmesi de bu açıdan düşünülebilir. Osmanlı İmparatorluğu, kan bağı ile birbirine bağlı bir aşiretin içinden çıkmış, kurulan devlet de aşiretini büyük bir mülk sahibi yapan büyüğünün adı ile anılmıştır. Kurucusunun adını taşıyan tek imparatorluk olmasını, kökenindeki kavmiyetçi bağlara bir gönderme sayabiliriz. Osmanlılar böyle bir birleştirici noktadan yola çıktıkları için dinle ilişkileri oldukça faydacı bir gelişim gösterir; Osmanlıların İslamla ve halifelikle ilgili iddiaları geniş Arap topraklarının fethiyle birlikte ortaya çıkmıştır. Aşiretin, fethettiği toprakları elinde tutmasının da gerçekte başka bir yolu yoktur. İmparatorluk içinde “Türklüğün” asla öne çık-maması ve uzun bir süre için bu bağı unutulması, bir aşiretin, aşiret geleneklerini daha korurken bir büyük devlete ve bir imparatorluğa dönüşmesinin doğal sonucudur. İmparatorluğun son döneminde telaffuz edilmeye başlayan “vatan” da aslında muğlak bir ifadedir. Daha çok doğum veya ikamet yerine işaret eder ve bugün hâlâ “nerelisin?” sorusunun karşılığı “Türkiyeliyim” değil, doğum yeri olan il, ilçe veya köydür. Osmanlılar, ancak tarihsel durumları gerektirdikçe aşiret bağlarını daha geniş ve akrabalığın dışındaki bağlarla desteklemiştir. Osmanlılık ve İslam, mülkü elde tutmanın ve yönetmenin bir gereğidir; devlet işte bu nedenle hep diğer bağlıkların önünde görülür.

Enver

Baştan şu garipliğe dikkat çekmek gerek; “millet” muhafazakâr çevrelerin tercih ettiği bir sözcük, “ulus” ilerici grupların kullandığı bir sözcük. Demek ki sözcük tercihleriyle birlikte ideolojik tarifler yapılıyor. Bu, cumhuriyet sürecine dair önemli bir işaret! Simgeler üzerinden ayrılmak. Oysa bu iki sözcük de Türkçe değil. Biri Arapça, diğeri Moğolca... Ulus, aşiretler topluluğu, farklı kavime bağlı halkların tümü diye açıklanıyor. Millet, dini topluluk, mezhep anlamına geliyor. Bu iki sözcük sonradan kazanılan ya da yüklenen anlamlarla biçimleniyor. Birbirinin yerine

geçiyor gibi görünse de ince bir ayırım var (Sözcüklerin Soyağacı kitabından alıntılıdım).

Ulus demek toprak üzerinden bir tarif yapmak anlamına geliyor. Kafatasına bakmadan ortak bir anlayış, kültür ve dil üzerinde yürüme iradesi de diyebiliriz. Dini algıdan uzak, daha çok Batılı bir yönetim biçimini çağrıştırıyor. Millet; biraz daha kafatasçı vurgu yapıyor yapmasına ama esas olarak dini bağları bu mukaddesatçılığı çağrıştırıyor. Böyle bakınca Kemalistlerin “Büyük Türk Milleti”nden anladıklarıyla, diğerlerinin, yani İslamcı, liberal, muhafazakâr çevrelerin anladıkları arasında fark olduğu da ortaya çıkıyor. Peki, biz durduğumuz yerden nasıl bir tahlil yapmalıyız?

Kuşkusuz milliyetçilik bir doktrindir. Kapitalizmle birlikte ortaya çıkan bir kavram ve öğretiler. Nihayetinde kurulan cumhuriyet eksik, fazla bu kapitalist dünya ile çatışan değil, uzlaşandır. Osmanlı, imparatorluk çağının son örneklerinden biri olduğu için yıkılmaya yazgılıydı. Cumhuriyet kurulmasaydı da Yeni Çağ'ın ruhunu oluşturacak, belki daha sömürgeye boyun eğen bir başka rejim olacaktı. Nihayetinde içindeki tüm ilerici unsurlara saygı duymak ve benimsemek koşuluyla Kemalist rejimin kapitalizmin uzantısı olduğunu söylemek gerek. “Başka türlü olabilir miydi?” sorusu ve tartışması boşunadır. Tarih biricikliklerden oluşur ve eğer başka türlü olabilseydi, zaten o yöne doğru giderdi. Ama vücut bulanın ne anlama geldiğini anlamak önemlidir. Milliyetçilikle olan ilişki, kapitalizmle olan ilişkidir ve sorunludur. Bu yol muhafazakâr söylemle, İslamcılıkla kimi zaman devlet eliyle yönlendirilmiş, kimi zaman koyu laik bir içerikle biçimlenmiş ama yine aynı yöne evrilmiştir.

Milliyetçiliğe dair takındığımız tutum, kaçınılmaz olarak nasıl bir dünya düşü kurduğunuzla da ilgilidir. Esasen milliyetçilik gibi aşırı şehvetli bir duygunun önüne geçmenin de güç olduğunu bilerek tahlil yapmak gerekir. Milliyetçilik fikrinin en garip yanı, bu kavramla karşılaşan kişinin öteden beri, ilk insandan bu yana doğuştan gelen bir özellikle karşılaştığını sanmasıdır. Hayır, bu böyle değildir. İnsanlığın milletler/uluslar üzerinden kendini tarif etmesi iki yüz yıllık bir geçmişe sahiptir. Kapitalistleşme sürecidir bu. Diyeceğim, pek çok kavga çıkaran bu öğreti,

kökleri sanıldığı kadar sağlam olmadığı için kolay savrulmaya ve yıkılmaya yazgılıdır da! Bir yandan bu köksüz fakat güçlü duygu kolaylıkla kafatasçılığa varabileceği gibi, öte taraftan kapitalizmin tüm oyunları için uygun bir ortam da yaratır. Bence milliyetçilik düpedüz ilkeliktir.

Sıradan bir insanın milliyetçi olması için bir neden yoktur. Hobsbawm'a göreyse milletten önce milliyetçilik gelir ve millet yaratılabilir bir olgudur. Dolayısıyla yeni kurulacak olan cumhuriyet için bir millet yaratma fikri yanlış değildir. Tersine çağın ruhuna, kapitalizme ve ihtiyaca uygundur. İlginç olan herhangi bir toprakta, kolayca soluk alan ve beslenen, geçinen birisinin millet gereksinimi olmamasına karşın, kolayca milliyetçi olan kişiler bu sıradan insanlardır. İşçiler örneğin. İnanması ve bağlanması kolay bir olgudur bu. Stalin, "Millet, tarihsel olarak evrilmiş istikrarlı bir dil, toprak, ekonomik yaşam ile kendini kültür ortaklığıyla dışa vuran psikolojik yapıdan oluşan bir topluluktur" diyor. Politik bir tarif yapıyor; yani değişen dünyada bir gereksinim doğuyor ve milliyetçilik çıkıyor ortaya. Hobsbawm bir millet olabilmenin üç ölçütü olduğunu söylüyor. İşte bu ölçütlere göre biz de Kemalist cumhuriyeti analiz edebiliriz.

"... Birincisi, milletin mevcut devletle tarihsel bağı ya da oldukça eskiye dayanan ve yakına uzanan geçmişle bağıydı. Bir İngiliz ya da Fransız halkının, bir (büyük) Rus halkının, Polonyalıların varlığının ve belirgin milli karakteristik özelliklere sahip bir İspanyol milletin İspanya dışında çok az tartışılmasının nedeni buydu. Çünkü milletle devletin özdeşleşmesi açısından bakıldığında, yabancıların bir ülkedeki biricik halkın o devlete-halka ait olanlar olduğunu düşünmesi (İskoçları hâlen sinirlendiren bir alışkanlık bu) doğaldı.

İkinci kriter, yazılı bir milli edebi ve idari ana dile sahip olan, yerleşik bir kültürel elitin varlığıydı. İtalyan ve Alman halklarının özdeşleşebilecekleri bir devlet olmadığı hâlde, millet olma iddialarının temeli buydu. Her iki örnekte de sonuç olarak milli kimliğin dille kuvvetli bağları vardı; oysa bu milli dil her iki örnekte de son derece küçük bir azınlığın konuşma diliyken (İtalya'da birliğin sağlandığı sırada İtalyanca konuşanların oranı tahminen

yüzde iki buçuktu) halkın diğer kesimi çeşitli ve genellikle karşılıklı olarak anlaşılamayan diller konuşmaktaydı.

Üzülerek belirtmek zorunda olduğumuz üçüncü kriter, kanıtlanmış bir fetih yeteneğiydi. Friedrich List'in çok iyi bildiği gibi, bir halkın bu hâliyle kolektif varlığının bilincine varması için emperyal bir halk olmaktan daha iyi bir yol yoktur. Ayrıca, on dokuzuncu yüzyıl açısından baktığımızda, bir sosyal türün evrimdeki başarısının Darwinci kanıtını sağlıyordu fetih yeteneği."

Sondan başlarsak, aşırı savunmacı bir anlayışın Türkler için oluşmasının temel nedeni tersten bir fetih sürecinin yaşanmış olmasıdır. Yani geçmiş bağları itibarıyla fetih yeteneğine sahip ancak bir yenilgiden millet yaratan topluluk olmanın doğal tepkisi diyebiliriz buna. Hâlen ecdadıyla övünen birilerinin olması, bu hamaset söyleminin hepten nedensiz olduğu anlamını taşımaz. Ayakta kalmak emperyal güç olmakla ilintiliyse ya sömürge olmayı benimseyeceksin ya da olabildiğince paylaşım oyunlarına dâhil olacaksın. Türk devletinin her durumda Ortadoğu'da rol kapma heyecanı, arzusu ve gülünç olma pahasına giriştiği eylem ve söylemler bundan kaynaklı. Böyle bir olanak var mı? Ciddi bir tartışma konusu. Dünya yeniden ya da sürekli parçalanıyor. Bolca yeni tasarım harita ortaya konuyor. Bunun kuramını geliştirmek için tutulmuş sosyal bilimciler de mevcut. Buradan pay kapmak kolay mı? Doğrusu sanmıyorum. Geçmiş yüzyılın oluşturduğu, dayattığı kapitalist yapı, daha gaddarlaştı. Bilişim çağı tüm saldırganlığıyla, küresel şirketler kanalıyla ulusaşırı yeni sömürü düzenini geldi dayattı. Milletler, milliyetçilik bu kez, her zaman olduğu gibi bu yeni düzene dayanak oluyor. Milliyetçilik olabildiğine yerli görünen ama tersine tam da kapitalizme uygun konumuyla görev yapıyor. Hele bizdeki milliyetçi hareketler ABD'ci olması biçimiyle tam bir örnek oluşturuyor. İçinde muhafazakârlık olan, yüce değerlerle parlatılmış bir "milli tarif"e yapışan bu hareketler dibine kadar kapitalizmle uyumlu ve savunur hâlde. Çelişkili gibi duruyor ama böyle.

Dil ve devlet meselesi önemli. Ulus-devlet olmak, üniter yapı, bunlar hep tekçi yaklaşımlar. Gerekçelerini saydık. Ayakta kalmak için yeni bir devlet doğuyor, yeni bir anlayış ve doğal olarak onun içeriği de çağın ruhuna uygun kuruluyor. Tekçi, yani kapi-

talizme uyumlu bir cumhuriyet! Devlet, öteden beri bizde milletle eş anlamlı kullanıldı. Çıkan kavgaların temelinde de kendini bu yeni kurulan devlete ait hissetmeyen insanlar topluluğunun çokluğu yatar. Yeni cumhuriyet, yeni bir “dil” getirdi. Bu tercih imparatorluğun karmaşık dilinden vazgeçmek anlamına da geliyordu. Doğru, güçlü bir kültür devrimi karşısındaydı halk ve yeni gelen kadar yıkılan da çok tartışıldı. Bir dil yok oldu, yeni bir dil kuruldu. Bir devrimin, devrim olduğunu anlamak için neyi yok ettiğine de bakmak gerek. Söz konusu olan Türkçedir. Esasen bu yeni dil, beraberinde yeni devlet demektir. Belki anlayış olarak öteden beri tüm bir milleti, devletin ayakta kalması için “hazır ol”da tutmanın nedenini de buralarda aramak gerek.

Yukarıda yaptığım alıntının son bölümünde önemli bulduğum bir konu var. İmparatorluk yeteneğini taşımak... Bunun üzerinde düşünmek gerek. Eğer ulus-devlet bir tür küçülme ve yetinme hâliyse, buna geçici bir duraklama dönemi gibi de bakılabilir. İlk fırsatta, palazlanma olanağı bulunduğu geçmiş deneyimlerini anımsamak anlamına da gelir bu. O zaman cumhuriyetin tekçi yapısının da zorunluluktan doğduğunu düşünmeliyiz. Yani aşılması gereken bir durumdur bu. List’in iddiasına bakalım:

“Çok çeşitli kaynaklarla donatılmış büyük bir nüfus ile geniş bir toprak parçası, milliyetin esas gerekleridir... İnsan sayısı ve toprak büyüklüğü sınırlı olan bir millet, ayrı bir dili olsa bile, sanatın ve bilimin gelişmesi açısından ancak derme çatma kurumlara ve kısır bir edebiyata sahip olabilir. Küçük bir devlet kendi toprakları içinde üretimin çeşitli dallarında asla tam anlamıyla yetkinleşemez.”

Özellikle Osmanlı öykünmecisi sağ iktidarlar için bu söylem güzel bir zemin hazırlamakta! Tez basit. Olduğun kadarıyla yetindiğin sürece, yok olmaya yazgılısın. Bunun bir diğer tarafı da var ve sanırım anlaşılır olanı da o; eğer farklılıklarla bir arada olmayı göze alamazsan yalnızlaşırsın. Elbet bunun içinde bir fetih duygusu yok. Esasen yeni kurulan devlet kendi içindeki unsurlarla da pek barışmış değil. Hem dil açısından, hem de aidiyet duygusu bakımından birilerini daima dışarıda bırakan bir iradede söz edebiliyoruz. Tekçiliğin en yıkıcı yanı da bu elbette... Gel gör

ki hâlen kimi siyasi hareketlerin geçmiş köklere bakarak, sanki tüm o imparatorluk birikimi Türkiye devletine miras kalmış gibi, yeniden bu tür bir fetih düşü kurmakla da sorun aşılar değil. Açık olan şu, bugün en temel Kürt sorunu da buralardan bakıldığında daha yalın açığa çıkıyor.

“Ortadoğu’da savaş varsa, tüm dünyada vardır” tezi doğrudur bence de! Hâlâ paylaşım açısından en bereketli topraklar bizim coğrafyamız. Ne uluslaşma süreci tamamlanmış ne tam bir kapitalizm gerçekleşmiş ne de otoriter rejimler güçlerini tam olarak yitirmiş durumdalar. Otoriter rejimlerin varlığı, zalim yöneticiler yüzünden halkların yüzü daima Batı’ya dönük; dost görünümlü düşmana! İslam dininin güçlü varlığı, bir tür yapıştırıcı görevi üstlenmiş olsa da esasen Arap halklarının da birbirleriyle kavgalı olduğunu unutmamak gerek. Ya da homojen bir Arap halkı olduğunu sanmak da büyük yanılgı! Ortadoğu’da da soğuk savaş dönemi ölçütleriyle saflaşmalar gerçekleşmişti. Ancak artık farklı bir dünya var ve bu hükümdarlar ve onların düzenleri, bu yeni durumu kavramakta pek de mahir değiller.

Türkiye devleti bu yeni duruma hazır mı?

İmparatorluk olma iddiası şöyle dursun, direksiyonu Batı’ya kırmış olmakla, bir pusula ortaya çıktığı kesin. AB üyesi olma iddiası ve bu yöndeki çaba, belli ki küçük bir ulus-devlet olarak kalmakla yol alınamayacağına olan inancın bir göstergesi. Tabii bu seçenek, yine soğuk savaş dönemi tercihlerini de ortaya koyuyor. Soğuk savaş dönemi kutuplaşması genç devletin yöneticileri için büyük bir talihti. Safını belirledikten sonra yan gelip yatmak mümkündü. Ama zaman gösterdi ki ne kapitalistleşme süreci ne de sosyalist bloğun o süreçteki deneyimleri bir son değildi. Alınacak yol, edilecek kavgaya çoktu ve en önemlisi sınırlı kaynakları olan dünyanın yeniden düzenlenme ihtiyacı ortadaydı. Haritaları yeniden çizmeye gereksinim duyuluyordu.

İçinde bulunduğumuz bu milliyetçiliği baskın olan devlet bundan sonra nasıl yol alacak? Olanakları neler?

Bu konuyu uzunca irdelemek gerek. Ancak milliyetçiğin demode olduğunu söyleyemeyeceğimiz kesin. Üstelik küreselleşmeyi başarıyla tamamlamış kapitalist devletlerin ve onların çok uluslu şirketlerinin özellikle muhafazakâr çevreler ve milliyetçi

gruplara dayanarak dünyaya kolay biçim verdikleri de ortada. Ulus-devletler sonsuza dek yaşar mı? Sanmam. Eşyanın doğasına uygun değil bu. Ancak özellikle son iktisadi krizle birlikte bunalmaya giren dünya, ciddi bir süre daha bu devlet biçimiyle yaşayacak. Bu yapı, yine uzunca bir süre çatışma üretecek, iç savaşlar çıkaracak. Dış müdahaleler için olanak verecek. Temel tezim de şu; milliyetçiliğin ıslah olmuşu, iyi niyetlisi olmaz. Her milliyetçi tarif, duygu, grup kolay tahrik olabilir ve sonucunda da ırkçı sonuçlar doğar. Dünyanın geldiği nokta bu! Buradan bakınca içinde Atatürk milliyetçiliği de olan hiçbir ayrıştırmayı benimsememiz olası değildir. Kemalist rejimin yumuşak karnı da budur. Buna karşı geliştirilen İslamcı hareketler bir tür fırsatçılıkla, yalancı özgürlükler vaat etmekte ve çıkışsız olan milliyetçiliğin karşısına, sanki yeni ve denenmemiş bir yol gibi kendi ideolojik öngörülerini koymaktadırlar. Bunun gülünç olduğunu söylemeye gerek yok aslında. Zaten tüm Ortadoğu coğrafyası, kapitalizmle uzlaşmış İslami hareketlerle dolu.

Bize gelince, ülkedeki tüm sağ gelenek, farklı tonlarla bu işlevi yerine getirmedi mi yıllarca?

TÜRKÇÜLÜK

Orhan

İmparatorluk, sonuçta bir milli devlete dönüştüğünde bile ulusal kimlik din ile desteklenmeye devam edilmiştir. Örneğin nüfus belgeleri “dini” hanesini hâlâ koruyor ve bu hanedeki İslam notu “Türklüğün” bir işareti sayılıyor. Bu, “İslam” dininden olanın hâlâ Türk kabul edildiğini, “etnik köken”in tanımlanamamış bir şey olarak kaldığını gösteriyor. Bunun en trajik sonucu, Müslüman olan Arnavut, Kürt, Arap, Boşnak kökenlilerin Türk olarak kabul edilmesine karşılık, Ortodoks Türklerin Grek sayılarak “sürgün” edilmesidir. Bugün hâlâ Türk olmayan unsurların karşılığı gayrimüslimdir. Türkiye Cumhuriyeti Türk-Müslüman bir çoğunluğa dayanmasına karşılık, Türklerin ve Müslümanların devleti olma iddiasında bulunmamıştır. Devletin siyasi sınırları, burada belirleyicidir ve bu sınırlar etnik ve dini açıdan bölücü bir etki gösterir. Örneğin Müslüman Kürtler dâhildir ama Müslüman Türklerin büyük bir kısmı hariçtir. Türk yurdu-Türkiye adı, çağrıştırdığı etnik homojenlikle örtüşmez ki bu da bütün milli devletlerin ortak özelliğidir.

Bu adın çok yakın zamanlara dayanması da gösteriyor ki etnisite ve milliyet yakın zamanların bir keşfidir. Üstelik bu keşfin sahibi de biz değiliz. Her şeyden önce Türkoloji bir Batı icadıdır ve Asya incelemeleri de bütünüyle Batı’nın Doğu’yla ilgili ihtiyaçlarının bir tezahürüdür.

“Tevhid-i Etrak”, bugünün Türkçesiyle “Türkleri Birleştirme” bir yüzyıl önce bütün tartışmalara göre bir ham hayaldir. Önce bu fikre yakın duranlar için; Akçuraoğlu Yusuf, Türk birliği için imparatorluktaki Türklerin, Türk olmadıkları hâlde az çok Türkleşmiş olanların ve ulusal vicdandan yoksun olanların bilinçlendirilmesi ve Türkleştirilmesi gereğinden söz etmektedir. Ama her durumda “bir siyasal milliyet meydana getirmek” söz konusudur; bu bir siyasal milliyetin henüz oluşmadığının kanı-

tıdır. Yeni fikre karşı olanlar için ise Türkçülük bir “çılgınlık” demektir. Örneğin Ali Kemal “Türkleri birleştirmenin dünyayı altüst etmek demek” anlamına geleceğini iddia etmektedir. Irka dayanan siyasi bir Türk milleti teşkili “Devleti kurtarma çaresi” arayan aydınlar arasında henüz bir fikir jimnastiği tonundadır. Bu ırki Türkçülüğün kaderini belirleyecek olan şeyin kendi olgunlaşması olmadığı daha o zamandan bellidir; çünkü İslamcılık ve Osmanlıcılık siyasetlerinin kurtuluş umudunu yeterince desteklemediği noktada Türkçülük bir son çare olarak belirebilmektedir. Arkasında kimse yoktur, bir siyasal hareket değildir, yalnızca İstanbul’da “Türk milliyeti arzu eden bir mahfel, siyasi olmaktan ziyade ilmi bir mahfel” oluşmuştur. Bu, üç-beş kişi demektir ve Türkçülük akımı yüzyıl önce bu kadardır. “Türkler” henüz “Türk olduklarını” bilmemektedir ve Türkçülük, Türklere Türk olduklarını bildirmek zorundadır. Zordur.

Herhâlde, bir millete mensup olmak, her durumda sonradan öğrenilen bir durumdur. Almanlar Alman olduklarını, Fransızlar Fransız olduklarını sonradan öğrenmişlerdir, biraz geç olmakla birlikte Türkler de Türk olduklarını öğrenmişlerdir. Başlangıçta, ırkçılık tonunun daha düşük, siyasal birlik tonunun daha yüksek görünmesi bu zorluğa işaret etmektedir. Eğer Türkler birlik olacaksa bunun sınırlarını neden Osmanlı İmparatorluğu’nun sınırları belirlesin? Asya’da ve Avrupa’da, Türk nerede varsa orayı bu birliğe katmak tanımın doğası gereğidir ve bu Ali Kemal’in dediği gibi dünyayı altüst edecek bir çılgınlık demektir. Öte yandan Türkçülük, mutlak siyasi bir güç talep etmektedir; öyle ya “Kırım”ı koruyamayan Türkler hangi güçle Asya Türklerini birleştirecektir?”

19. yüzyılın başlarında öne çıkan “Osmanlı milliyeti” yaratma fikriydi, bir millet yaratma projesi olmakla birlikte içinde “Türk unsuru” yoktu. Osmanlıcılık, kozmopolit bir ideolojiydi. Bu, öyleyse, İslamcılık siyasetinden vazgeçildiği anlamına da geliyordu. Tanzimat ve sonrasında yapılan reformlar bütünüyle buna, Osmanlılık temeline dayanan vatandaş yaratmaya yönelikti. Ancak imparatorluk topraklarında, özellikle Hristiyan nüfus içinde milliyetçilik akımlarının boy göstermesi bu politikanın başarılı olmayacağı şüphesi uyandırınca, Genç Osmanlılar yeniden İslam-

cılık siyasetine sarıldı. İmparatorluğa şöyle veya böyle birleştirici bir tutkal gerekiyordu ve İslamcılık en az hasarla buna ulaşacak bir yol olarak görünüyordu.

Türkçülük ise imparatorluğun büsbütün parçalanmasını ve yeniden kurulmasını gerektiriyordu, zordu ve Akçuraoglu Yusuf da makalesinde bu fikrin “henüz pek turfanda” olduğunu belirterek mesafesini korumaya çalışmıştı.

Türkçü yaklaşımın öne çıkmasını sağlayan şey iç tartışmalardan çok imparatorluğun dış siyasal sorunlarıydı; Balkanlardaki milliyetçi hareketler Sırbistan, Romanya, Karadağ ve Bulgaristan’ın bağımsızlığına kavuşmasını sağlamıştı. Yunanistan, Avrupa’nın himayesinde imparatorluktan ayrılmış ve “milli bir devlet” olmuştu. Rusya içindeki Türkî topluluklarda Çarlığın baskısına karşı uyanan milli duygular, İstanbul’a doğru hareketlenmişti. Ama asıl önemlisi Batı’da icat edilen “Türkoloji” disipliniydi. Akçuraoglu’nun deyişiyle milliyetçiliğin Türk aydınlar arasında yayılması “tesadüfen ellerine geçen ecnebi kaynaklar” nedeniyledi. Buradaki “Ecnebi”yi “Yahudi” olarak okumak yerindedir. Rusya’nın içinde gelişecek bir “Türkçülük” Rusya’nın durdurulması için şart olarak görülüyordu. Hem Rusya’nın yayılmasını durdurmak isteyen İngiltere ve hem de yüzyıl boyunca yaptığı pogromları durdurmak üzere uluslararası Yahudi cemaati için.

Her hâlükârda Türkçülük, Batı’daki milliyetçi hareketlere bir tepki olarak doğmuş, sonra da kendi tepkisini; Arap milliyetçiliğini doğurmuştu. Sanılanın tersine etkili bir hareket değildi; “Türkçülüğe dayalı siyasi bir millet” oluşturma için mümkün görünmesi için imparatorluğun yıkılması gerekmişti. Kaybedilme tehlikesi olanlar kaybedildikten sonra siyasal kadroların elinde kalan son çare buydu; Türk milletine dayanan bir devlet kurmak için bütün çarelerin tükenmesi gerekiyordu.

İttihat ve Terakki yöneticilerinin, Hristiyan topluluklara karşı takındığı tutum onların Panislamizm politikasına uygundur; hesap edemedikleri şey imparatorluğun yıkılması olmuştur. Enver Paşa’nın, savaşın kaybedilmesi üzerine Panislamizm politikasından hızla vazgeçip Pantürkizm politikasına dayanmaya çalışmasının ardında hâlâ imparatorluğu kurtarma fikri vardı. İkincisi daha cüretkâr ama mecbur kalındığında başvurmaktan başka

çıkarmak yol yoktur. Denemiştir. Akçuraoglu Yusuf'un "üç tarz-ı siyaset" olarak belirlediği siyasetlerin hepsi yüzyılın başında yenilmiştir ve yenilgi yenilenlerden çok ayakta kalan içindir.

Bugün Türkçülük, kaybedilmiş imparatorluk politikasıdır ve zaaflarının önemli bir kısmı buradan kaynaklanmaktadır. Kemalizm ise Türkleri birleştirmek yerine eldeki Türkler ile yetinmenin teorisidir ve bu ancak bütün iddialardan vazgeçildiği noktada bir politika olarak belirmektedir. Misak-ı Milli, öyleyse tek bir anlama gelmektedir; imparatorluk iddiasından vazgeçmek.

Hem milliyetçilik politikasının yaygınlaşmasında önemli roller üstlenen Fransız Devrimi'ne hem de Amerikan Bağımsızlık Hareketi'ne baktığımızda, milliyetçiliğin, belli bir coğrafyada var olan topluluğu kültürel ve iktisadi bir birim hâline getirdiğini, milli eğitim, yurttaşlık hakları ve dışa karşı korunaklı ortak bir pazar oluşturulması noktalarında devrimci bir rol üstlendiğini görüyoruz. Böylece ordunun da bir "halk ordusu" hâline getirilmesi ile milli sınırlar içindeki bütün halkı içeren ve halka dayanan iktisadi sosyal bir birim ortaya çıkıyor. Bu gelişmeler, yeni siyasal harekete öncülük eden burjuva sınıfının da çıkarlarına uygundur. Ancak şimdi, paralı askerlik, milli eğitimin özelleştirilmesi, koruma duvarlarının kaldırılması gibi gelişmelerle birlikte milli devlet, çıkış noktasının tam tersi yönde hareket ediyor. Çünkü milli devlet ve milli sınırlar bu sınıf için gereksiz hâle gelmiştir. Hâliyle, estirilen rüzgârın tersine "ulus"tan "sınıf"a doğru bir yöneliş sezebiliyoruz.

Ulus ile "sınıf"ın aynı tarihsel sürecin sonucu olduğu unutulmamalıdır. Milliyetçilik, kendi içindeki hiyerarşiye hâle getirmez. Tam tersine, çıkarları zıt sınıfların aynı cephede toplanmasını, silahlarını birbirleri yerine, ötekine doğrultmasını sağlar. Paris Komünü kurulduğunda, işçileri en vahşi biçimlerde katleden de aynı devrimci Fransa'nın kurduğu halk ordusudur.

Yani milletin sınırı "son kertede" burjuva devlettir. Açıktır ki "devlet sınırlarıyla belirlenen ekonomiler" bir millet olmanın tezahürleri değildir. Devlet, millettten çok bu ekonominin güvencesi için örgütlenmişti; sınıfların durdukları yerde tutulması da onun görevleri arasındaydı ve işçi sınıfının çektiği acılar yüzünden hiçbir milli devlet kendi sermaye sınıfı üzerine yürümemişti. Sağla-

dığı iddia edilen “güvenlik” ise piyasada yapılmış sözleşmelerin güvenliği, kapitalistler arasındaki kredilerin güvenliği ve ücretli çalışmayı kabul edenlerin isyan etmeden çalışmalarının güvenliği idi. Dolayısıyla kapitalizm ile büyük modern devletlerin ortaya çıkmalarının çakışması, milli devletin temel niteliğini ele verir. Pazarın yerel bağlardan kurtularak ulusal ekonomilerin oluşması aşamasında devlet yararlı iş görür. Büyük devletlerin oluşmasını kapitalizmin gelişimi mümkün kılar ve devlet de yerel pazarların ulusallaşmaya karşı direnişinin kırılmasına aracılık eder.

Evet, Fransız İhtilali’nin devrimci demokrat milliyetçiliği feodal ayrıcalıkları ortadan kaldırmış, yerine yeni bir tür bağlılık koymuştur. Milli devlete sadakat, vatan, vatanseverlik, milli bayrak, milli marş, milli tatil bu yeni bağlılığın sembolleridir. Özgürlük, eşitlik, kardeşlik ilkeleri üzerinde yükselen yeni insanın yeni hakları da kuşkusuz yeni ortaya çıkan halkın çıkarıdır.

Ama öte yandan bunlar, toplumu ve onun üzerine kurulu olduğu üretim ilişkilerini de yeniden tanımlamıştır. Unutulmaması ki burjuva toplum ancak doğuştan gelen ayrıcalıkları ortadan kaldırarak kendi gelişiminin önünü açabilir. Özgürlük ve eşitlik, bir siyasal arzu olmanın ötesinde öncelikle piyasa toplumunun engelsiz işleminin ön şartlarıdır da. Örneğin işçi, topraktan gelen bağlılıklarından kurtulup kendi emek gücünün sahibi olarak yani özgür bir yurttaş olarak var olduğunda piyasa toplumu var olabilir. Burada herkes birer para sahibi olarak, birer alıcı ve satıcı kimliğinde, sonsuz sayıdaki dolaşım odaklarından biri olarak ancak herkesle eşit olabilir. Ulus devlet proletaryayı dışlamaz, tam tersine onu varsayar. Tıpkı piyasa toplumunun dolaşım odakları gibi, ulus içinde her türlü sınıfsal belirlenme anlamını yitirir. Burada her türlü ayrıcalığı ortadan kaldırmak, başlangıçta devrimci bir rol oynar. Ama bu ortada yalnızca bir tek ayrıcalık bırakır; paranın ayrıcalığı.

Ulus, ulus devlet, ulusal sınırlar, iktisadi olarak dağıtılmış, inorganik toplumu siyasi olarak yeniden kurar. SSCB’nin yıkılmasından sonra milliyetçilik ve dinin yeniden yükselişi, toplum kendi kendini bir toplum olarak tanımlayamadığında ortaya çıkan yönelişleri göstermiyor mu? Din de milliyet de ırk da toplumun kendini sınıflandırmasına, ötekinin üstüne çıkarmasına

yarar. Yani öteki, dini, ırki ve ulusal açıdan aşağıda olandır. Bir işçinin, başka bir ulustan işçiden daha üstün olduğunu düşünmesinden daha trajik ne olabilir?

“Yeni Dünya Düzeni”ni tartışmak ve oradan Türkiye’ye dönmek için elimizdeki veriler bunlar. Yani o büyük soruyu yeniden sormanın tam vakti: Aslında nereye gidiyoruz?

Enver

“Aslında nereye gidiyoruz?” sorusunun benim açımdan birden fazla yanıtı var. Nesnel olmayanından başlayayım; kendimi daha az ait hissettiğim bir dünyada olduğum kesin, gittiğimiz yönün de bu yabancılaşmayı artıracığını görüyorum. “Ben” diyerek kendime özel bir anlam ve değer atfettiğimi sanma, muhtemelen bu “ben” içinde sen ve bir grup diğerleri daha var. Nihayetinde yaşam salt büyük siyaseti anlamak ve konuşmakla ilerlemiyor. Soluduğumuz havayı bu ince hesaplanmış kapitalizmin belirlediğini biliyorum ama günlük yaşantı içinde insan, elinde olmadan alışkanlıklarını, hazlarını, dostluklarını ve bilgisini, görgüsünü de gözeterek değerlendirme yapıyor. Yabancılaşıyorum, çünkü bu çağın saati bir başka işliyor. Çoğu zaman bu saate ayak uydurmak şöyle dursun, ondan kaçmaya uğraşmakla geçiriyoruz ömrümüzü.

Yazı masasına oturduğumda internet gibi garip bir olanakla karşı karşıya olduğumu anımsıyorum sürekli. Hem beni bilgilendiren, zenginleştiren hem de küçük ve değersiz olduğumu düşündüren bir olanak bu! Alışamıyorum. Yani bir anlamda, söz gelimi bir kitabı yayına hazırlarken tüm bu bilişim olanakları beni heyecanlandırıyor ama öte taraftan benim bildiğim, kâğıdın kokusuyla güzelleşen kitaplar yok oluyor. Tam yazıya gömülecekken cep telefonu çalıyor ya da ekrana kayıyor gözlerim, haberlerle taciz ediliyoruz. İzlemesem, içimde büyüyen “Acaba ne kaçırıyorum?” sorusuyla boğuşuyorum. Bunu çeşitlendirmek mümkün! Bir başka dünya kuruluyor ve bu dünya sadece benim gibi uyumsuzların derdi olmakla açıklanamayacak kadar karmaşık ve yalnızlaştırıcı. En önemli sorun da bizim dışımızda bir kurgunun içinde savruluyor olduğumuz inancı. Eskiden “Bir Bilen” diye sadece Demirel’le idare ederdik. Şimdi bambaşka bir “bilenler dünyası” var. Çok bilenlerden oluşan, bilinmez bir denklem. Kendigarip dengesi içinde biz de yolumuzu bulmaya çalışıyoruz.

Soğuk savaş döneminden söz etmiştim. Entelektüeller için kolay bir dönem olduğu açık. Kimin yanında olduğundan öte, kimin ve neyin karşısında durduğunu tarif ederek yön bulmak mümkündü. Şimdi saflar o kadar net değil, günahlar ortaya dö-küldü, saçıldı. “Elimizde ne kaldı?” dersin, “samimiyet ve vic-dan” derim ben. Nihayetinde günün sonunda kendinle baş başa kalınca, vicdanın sana hoşlanmayacağın sözler ediyorsa, sorun var demektir. Bir de edebiyata inancım artıyor. Muhtemelen geri kafalılığımıdır.

Edebiyat deyince de başka bir sorunla karşılaşıyorum. Bu yeni oluşan dünyanın romana, şiire, öyküye gereksinimi var mı? Ede-biyat ortamında sürekli tartışıyoruz bunu. Büyük bir söz söyle-mek gerekirse; insan var oldukça bu türler tükenmez diyebilirim. Ya da türlerin tükenmesi, o türün gücünü ya da güçsüzlüğünü göstermez de diyebilirim. Milan Kundera gibi söylersem; “Eğer gelecekte roman sanatı olmayacaksa, bu türün eksikliği ya da de-ğersizliğinden değil, romanın yer almak isteyeceği bir dünya ol-mamasındandır” diyebilirim. Ki buna inanıyorum. Yani kişinin, aydının, düşünürün ne dersek diyelim, dünyayı anlama ve yeni önermelerle ortaya çıkma sürecinde, kuşkusuz kendi serüvenine yönelik ruhsal çıkışsızlıkları da olacak. Dibine kadar yabancılaşı-yorum işte. Bunu özgürce dile getirmek bile dert neredeyse.

Benim temel sorunum milliyetçilikle ilgili.

Bunca yabancılaşma yaşarken, aidiyet duygusunu bunca yi-tirmişken, edebiyata inanıp, neredeyse başka hiçbir alanda mutlu olmazken, bir millete ait olmak niye? Evet, nüfus cüzdanlarımız-da din hanesi dolu. Mecbursun oraya bir şey yazmaya. Ya da de-ğilsen de mecbursun diyelim. Eğer yazmamak hâli bile, bir cesa-ret göstergesiye sorun var demektir. Kaldı ki ben millet hanesine de yabancıyım. Uzağım. Bu bir kök sorunu aslında! Elbette kök-süz hissetmek kişiyi yalnız ve mutsuz kılar. Her kişinin beslendiği bir toprak, bir damar vardır. Hrant Dink öldürüldüğünde, ben de vurulmuş gibi hissettim kendimi. Demem o ki biri sesi çok çıkan Ermeni olduğu için vuruluyorsa ve sen onun tarafındaysan bir kökün var demektir. Üstelik Hrant burada vuruluyor. Filistin’de bir çocuğun önünde babası öldürülüyor, Irak’ta tepeden bomba yağıyor ve kim olduğunu bilmediğimiz yüzler, binler katledili-

yor. Diyarbakır cezaevinde çocuğun gözü önünde babasına tecavüz ediliyor. Avrupa'nın göbeğinde soykırım oluyor... Sen hep bir taraftasın. Yok edilenin yanında. Kaybeden olmayı bilerek ve isteyensin...

Yeni Çağ tüm bunları değiştirecek mi? Çözümü var mı?

Craig Calhoun "Milliyetçilik" diye bir kitap yazdı. Bence işin ABC'si açısından önemli. Bak milliyetçiliğin temel göstergeleri neler:

- “1 Sınırları olan bir toprak veya belirli bir nüfus ya da her ikisi
- 2 Bölünmezlik –ulusun bir bütün olduğu kavramı
- 3 Egemenlik ya da en azından egemenlik ülküsü taşımak ve böylece özerk ve kendine yeterli olduğu varsayılan bir devlet olarak diğer şekli uluslarla eşitlik
- 4 ‘Üstün’ bir meşruiyet kavramı –örneğin hükümetin ancak halkın iradesi tarafından desteklendiği veya en azından ‘halkın’ ya da ‘ulusun’ çıkarlarına hizmet ettiği sürece adil olduğu düşüncesi
- 5 Halkın kolektif olaylara katılımı –ulus mensubiyeti esasına göre seferber edilen bir nüfus (İster savaşa, ister sivil yurttaşlıkla ilgili faaliyetler için.)
- 6 Doğrudan üyelik –her bir bireyin, ulusun ivedi bir parçası oluşu ve bu bağlamda diğer üyelerle kategorik olarak eşit görülmesi
- 7 Dilin, paylaşılan inanç ve değerlerin, alışılmış pratiklerin bir birleşimini içerecek biçimde bir kültür
- 8 Zamansal derinlik –ulusun, geçmiş ve gelecek nesilleri içerdiği ve ortak bir tarihi olduğu hâliyle zaman içinde var olduğu anlayışı
- 9 Ortak mezhep veya ırk özellikleri
- 10 Belli bir toprakla tarihi, hatta kutsal bağ.”

Dikkat edersen her şey var. Kutsal bilinen bir devlet ve onun varlığının sürmesi için gereken koşullar yazılmış. Ama “özgür insan” yok! Seni avutan bir kimliğin olacak, çeşitli törenlerde ruhunu avutarak marşlar söyleyebileceksin, her türlü mafyavari baskıya karşın kendini evinde sanacaksın, gerektiğinde canın

pahasına o toprağı savunacaksın, çoğı zaman o toprak altından çekilip alınırken farkında olmayacaksın, düzenli aralıklarla sandığa gideceksin, ağzından salyalar çıkartarak kimi zaman komşu halklarla dövüşeceksin, hep senden daha önemli, büyük meseleler peşinde koşacaksın; ama asla özgür olmayacaksın!

Sana “sus payı” olarak bir iş verilecek belki, ekmeğe çoğı zaman kan doğrayıp yiyeceksin. Eşit eğitim almayacaksın, eşit hakların olmayacak ama kâğıt üzerinde eşit olduğun için sevineceksin. Mahkemeler devletin olacak, sokaklar devletin, sen de devletin olacaksın ve yeri geldiğinde alınır satılır bir mal muamelesi göreceksin. Ama susacaksın. Özgürlük istemeyeceksin!

Yeni Çağ da bundan farklı bir yazğı önermiyor bize. Ne güzel değil mi? Milliyetçilik bu. Ulus-devlet de bunun üzerine inşa edilmiş bir kurgu. Kendini Ermeni işçiden daha üstün sayan bir Türk’ün varlığı sadece kapitalizmin işleyişini kolaylaştırır. Kendi akarsuları için üzölen birinin, komşu toprakta akan suya zehir karıştırmak için çabalaması da milliyetçiliğın bir cilvesi değil mi?

Düşman kim?

Her gün yeniden, daha güçlü sorulması gereken soru bu. Çoğı zaman doğru yolda sandığımızda kendimizi, bukalemun gibi biçim değıştiren yanıtların sorusu!

YURTTAŞLIK

Orhan

Millet, milliyetçilik üzerinden kişinin hal-i pür melali noktasına geldik. Bu iki şeyin birbirine sanıldığından daha bağlı olması, iç içe olması da ayrıca bir hoşluk katıyor. Şuna gelmek istiyorum; millet ile yurttaş arasında çok sıkı bir bağ var. Bir topluluğun millet olması için önce topluluktaki her bireyin birer yurttaş hâline gelmesi lazım. Teoride böyle, ilk milli devrimi Fransızlar, yurttaşlar hâline gelmek için yaptı. Şöyle söyleyelim: özgürlükler ya kiliseden ya aristokrasiden miras kaldığı için, mirastan pay almayanlar ayaklandı. Ayaklanma, her Fransız yurttaşının hayata eşit şartlarda atılması ve hayat boyunca yetenekleriyle pastadan pay almasıydı. Demek ki “özgürlük” dediğimizde, en azından mevcut şartlarda “yurttaşlığa” bir gönderme yapıyoruz. Son iki yüzyılda hem romanın hem de felsefenin aradığı “özgür insan”ın temelinde işte bu sorun var.

Peki, nedir yurttaş? Nasıl oluyor da çok farklı sınıf ve tabakalara ait insanlar, bir sihirli el değmiş gibi, geldikleri şartlar değiştirilmeden birbirleriyle eşit ve özgür kılınıyor?

Bu da bizi, yaşadığımız çağa ilişkin bütün kavramların döl yatağı olan “piyasa”ya ve onun oluşturduğu “piyasa toplumu”na getiriyor. Demek istediğim, hem “yurttaş” hem de “millet” piyasa toplumunun farklı hâlleridir. Denklemin çıkış noktası yanlıştır yani.

Felsefe ile ilgili uzun bir tartışma var bunun arkasında. Filozoflar, özgürlüğü “insan”a ait bir şey sandılar ve insanda aradılar hep. Oysa piyasa toplumunda insan sadece bir hayalet, bir gölge. Hadi, piyasanın mantığına uygun olsun, “karşılıksız çek”tir insan. Gerçekte mevcut insanı, hepsini, birbirleriyle eşit kılan bir sihirli el yoktur. Gerçekte, yönetenler ve yönetilenler vardır, mülk sahipleri ile mülksüzler vardır, ücreti karşılığında yaratıcı yeteneklerini kiralayanlarla, başka insanların yaratıcı yetenekle-

rini kiralayanlar vardır. Sermayedarlarla işçiler vardır, varsıllarla yoksullar vardır.

Peki, filozoflar bu birbiriyle çok farklı insanlar için nasıl oluyor da ortak bir özgürlük arayışından söz edebiliyor? Sosyal bilimler alanında tartışırken, insanı salt fizyolojik bir varlık olarak ele alabilir miyiz?

Bu durumda milliyetçiliğin ön günlerine gitmemiz gerek yenden. Karl Polanyi, burjuva toplumu “inorganik bir toplum” olarak tanımlıyor. Bu, bireylerin “atomize” olmasıyla ilgili bir durum. İnorganik toplum, insanın bağılıklarıyla belirlendiği eski “organik toplum”un parçalanıp, atomize edilmesi anlamına geliyor. Şöyle açıklayayım: feodal dönemde toprağa bağlı bir köylü, o toprak üzerindeki her şey gibi feodalın mülküdür. Bu klişeyi hepimiz biliyoruz. Ancak Polanyi bu klişenin ötesinde başka bir yapıya dikkat çekiyor. Köylü, hukuki olarak bir mülk olsa bile, yine de organik bir yapının parçasıdır. Örneğin bir köyde, köylülerden biri hasta olduğunda, sakatlandığında, hadi diyelim üretici yeteneklerini geçici veya kalıcı bir biçimde kaybettiğinde açlıktan ölme tehlikesiyle karşı karşıya kalmaz. Bir tas çorabayı ona getirecek bir toplumsal yapının güvencesindedir köylü.

Kapitalizm kendini işte bu yapıyı dağıtarak kurdu. Eski toplumdaki bütün organik yapıları dağıttı, köylüyü özgürleştirdi. Özgürleşen köylü ise şehirlere göçüp işçi olmaya rıza gösterdi. “Özgür birey oldu” anlamında kullanıyorum. Demek ki filozoflar “özgürlük” derken, bir “karşılıksız çek” üzerine konuşmuş oluyorlar. Çünkü filozofun “ilerleme” ve “özgürleşme” diye gördüğü gelişmede, Polanyi bir gerileme ve bağımlılığın artması vakası teşhis etmektedir. Artık tartışmıyoruz bile –Marksizm ve sosyalizm öldü!– ama hem yurttaş hem de millet, Marksizmde böyle teşhis edilmektedir. Yurttaş yurttaş, milleti millet hâline getiren şey piyasanın ihtiyaçlarıdır.

Şimdi piyasa, ezeli ve ebedi ilan edilse de çok konjonktürel bir durumla karşı karşıya olduğumuz anlamına geliyor bu. Gelip geçicidir. Bence romanın da felsefenin de kıvranıp durmasının nedeni budur, var olan durumu doğru teşhis edememektir.

Demem o ki bize “özgürleşme” denen şeyde toplumun ve insanın yitimi vardır. İnsan, ancak bir toplumsal varlık olarak var olabilir çünkü. Bütün bağlarından kurtulmuş insan evet “özgür

insan”dır ama aynı zamanda insan olma şartlarından da azat olmuş insandır. Onun için son romanlar savaş romanlarıdır. Çünkü piyasa toplumunun terörize ettiği insan, ancak böylesine büyük yıkım anlarında tekrar insan olduğunu hatırlayabilmekte, özveriyi, paylaşmayı, kardeşliği, ait olmayı keşfetmektedir. Piyasa toplumunda insanın trajedisi ise Kafka tarafından yazılıp, sonlandırılmıştır. Samsa’dır insan, piyasa toplumu tarafından özgürleştirilip, bir hamam böceği hâline getirilmiştir. Sen, ben, bizler sancılıyız çünkü hamam böceği olmak istemiyoruz; hamam böcekleri ile aynlaşılarak bir insanlar toplumuymuşuz gibi görünmeye rıza göstermiyoruz.

Demek ki milliyetçilik, piyasa toplumunun inorganik bir yapı olarak iktisadın gereklerine göre yeniden örgütlenme ihtiyacının politik karşılığıdır. Senin itirazını da böyle anlıyorum. Onun için, “Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde yaşayan herkes Türk” ilan ediliyor. Gerçekte söylenen şudur: Türk, Kürt, Arap, Çerkez, Alevi, Sünni, ne olursan ol, ben seni gerçekte piyasadaki sonsuz sayıdaki dolaşım odaklarından biri olarak görüyor ve kabul ediyorum. Böyle kabul ettiğim için hepiniz birbirinizle eşit hâle geliyorsunuz. Bir para sahibi, bir alıcı ve satıcı kimliğinde birbirinizle eşitsiniz.

Yani piyasa toplumu gerçekte de bir “eşitlik ve özgürlük” âlemdir. Çünkü dolaşım alanıdır bu. Dolaşım alanında herkes birer para sahibidir ve eşittir. Bunun için, ilke olarak bir işçinin, eğer yeteri kadar parası varsa, bir burjuvanın sofrasına oturmasında sakınca yoktur. İşçi burada ücretini elinde tutan bir kişi olarak işçi belirlemesinden kurtulmuş ve bir alıcı kimliğine bürünmüştür çünkü.

Millet, işte bu piyasa tarafından özgürleştirilmiş yurttaşların bir bileşimi olmaktadır. Bizim sorunumuz babında, hiçbir çözümleyici gücü yoktur. Kültürlerle, inançlarla, aidiyetlerle bir sorunu yoktur milletin. Millet, yurttaşlarının bağlarından kurtulmuş olup olmadığına, özgürleşmiş olup olmadığına bakar sadece.

Senin “milliyetçilik” karşısında duyduğun iç sıkıntısını böyle anlıyorum. Bir romancı, bir edebiyat insanı olarak, bütün bu hayhuya karşın bir insan olamama hâline dikkat çekiyorsun. Ben de bunu “toplum olamama hâli” olarak anlıyorum. Haklısın, modern insanın büyük bir gerilimidir ve bir tüketim canavarı olmasına rağmen “mutlu” olamaması bundandır. Edebiyat da felsefe

de bu gerçeği teşhis ettiğinde, bunalımından ve iç sıkıntısından kurtulacaktır.

Bizim “sosyalizm”imiz de işte bu hâlden kaynaklanıyor. Benim anladığım sosyalizm, piyasa toplumuna, daha doğrusu “inorganik” hâle bir reddiyedir. Bir yeniden toplum olma talebidir. Sosyalizm, yeniden toplum olmak için ekonominin yeniden örgütlenmesini talep etmektedir. Ekonominin gereklerine göre örgütlenmiş toplum yerine, toplumun gereklerine göre örgütlenmiş bir ekonomi talep etmektedir. Topluma vurgu, demek ki bir toplum olmama hâlinin teşhisine dayanmaktadır.

Senin milliyetçilik için söylediğin şeyi, ben bir de bu “birey olma hâli” için kullanıyorum. “Birey” olma hâli, dediğin gibi ilkeliktir. Bütün insanlık tarihine cüretkâr bir başkaldırı, insanı üretimin nesnesi hâline getirme teşebbüsüdür. Bu teşebbüs “insanın” bütün yaratıcı yeteneklerini köreltmekte, hepimizi mutsuz etmektedir.

Bu durumda “cumhuriyetimiz”e bir de bu açıdan yaklaşmakta fayda var. Bizim tartıştığımız, eninde sonunda piyasa toplumunun cumhuriyetidir. İnsanımızı özgürleştirme, yurttaş hâline getirme, sonsuz sayıdaki dolaşım odaklarından biri hâline getirme cumhuriyetidir.

Bu durumda “düşman”ın kim olduğu da açıktır.

Son sözüm ise şu internet dünyası ile ilgili. Eski Ahit’te şöyle bir söz var; söz çoğaldıkça, anlam azalır, peki bunun kime ne yararı var? Eninde sonunda, kelimeler sen üretiyorsan bir anlam kazanıyor.

Sözü çoğalttıkça anlamı azaltıyoruz. Tıpkı üretimi artırdıkça, kendimizi tüketmemiz gibi bir şey bu. Peki, bunun kime ne yararı var?

Enver

Çürümüşlüğü, sefaletin siyaseti olur mu? Edebiyatı, düşünürü? Çoğaltabilirim. Kuşkusuz bunu anlatan romanlar, kitaplar ve bu duruma itiraz eden öğretiler olacaktır. Ama eğer tüm çaba insana durumu ayna tutarak göstermek, yeniden düşünmeye teşvik etmek, “başka bir düzen mümkün” diyebilmek içinse, vaziyet pek bir zordur. Peki, ne yapacağız? Hayır, artık umut yok, bu düzen böyle sürer gider mi diyeceğiz? Bu soruların ağdalı yanıtları bu-

lunabilir. Nesnel olmaya çalışılarak da bir yol bulunabilir. Ama... “Ama” sı önemli. Eğer akıllara bu “piyasacı” anlayış bir kutsal zorunluluk gibi yerleşmiş ve başka hâllerden söz açanlar marjinal kimseler olarak sunulmuşsa iyice düşünmek gerekir.

Piyasa ve özgürlük ilişkisini bir zorunluluk gibi sunmak, kapitalist tezlerin temelini oluşturmakta! Çok çalış, çalıştıkça zenginleş, zenginleştikçe dilediğini satın al, satın alınca güçlü ol, güçlü olunca da özgür olacaksın... Bütün mesele bu. Çalışmak için iş lazım, iş bulunca iyi ücret almak gerek, iyi ücret alınca da harcayacak zamana gereksinim var, e tüm bunları tamamladıktan sonra da kazandığın parayı yemek için iyi bir beden ve ruh sağlığı olmalı! İşsizler çağındayız. İş bulsak iyi bir ücret olanağından yoksunuz. İyi bir ücret alsak bile güçlü olmak için inanılmaz gerilimler yaşıyor ve çürümüş bir zihinsel yapı ve beden taşıyoruz. Hâl böyle olunca bu çürümüşlüğü egemen olduğu yorgunluk ve hastalık çağında bir başka yazgıya mahkûm oluyoruz! Peki, özgürlük bunun neresinde?

Bize özgürlük diye sunulan, bir iş bulmuş olmanın sevinci, eğer fırsat olursa o işte güçlenme şansı ve yine eğer talih yüzümüze gülerse daha iyi olanaklarla bir başka işe geçme ve daha iyi ücret alma olasılığı... Bu böyle uzar gider. Amerikan rüyası dediğimiz de budur. Her şey mümkün! Ne zaman? Kim için?

Piyananın tüm sorunları çözeceği, rekabetin insanları eşitleyip özgürleştireceği, her derde deva olacağı iddiası tüm yönleriyle çoktan çöktü çökmesine de şimdi son nefesini vermeden daha vahşileşip, saldırganlaşıyor bu anlayış. Tüketim çağı dediğimiz, insanın temel itkisi üzerinde yürüyen bu süreç farkında olarak ya da olmayarak bir bataklık gibi içine alıyor hepimizi. Bu düzen içinde mutlu olamayan, kendini var edemeyen kişi de milliyetçilik ve dincilik gibi tekinsiz ve riskli savrulmaları yaşıyor. Hâl böyle olunca, piyasacılığın en azgın olduğu dönemde, garip bir şekilde öte dünya tacirleri ve savaş çıkırtkanları da en parlak dönemini yaşıyor.

Bizim cumhuriyetimiz her dönem ve koşulda bu durumla uyumlu oldu. Sözde bireyin öne çıktığı ve onun özgürlüğünün esas alındığı “laik, demokratik, sosyal, hukuk” devleti olduğumuz iddia edildi. Kulağa hoş gelen bu temenni, tam da piyasacılığın sürgit iktidar olması için iyi kurgulanmış liberal-demokrasinin

öğretisidir. Kemalizm bu iddia ile yola çıkmadıysa da hedefi buydu ve nihayetinde anayasal düzende bunu kâğıda dökmeyi başardı; fakat asla eşit yurttaş yaratamadı. Zaten istemedi de! Piyasacı anlayış kâğıt üstünde bu vaatleri yaparken, bir yandan da sürekli “öteki” yaratarak düzeni sürdürmek için kurgulanmıştır. En basitinden tam istihdam, piyasacılığın korkulu rüyasıdır. İşsizler düzenin devamı için önemli, büyük kitledir. Aynı şekilde örgütlü toplum hak, özgürlük talepleri için eğer düzenle uyumluysa yaşatılır, ama güçlü sendikal yapılar düzen için ciddi risktir.

Demem o ki laiklik iddiası olan devlet hiçbir zaman tam anlamıyla bunu istememiş ve gereğini yerine getirmemiştir. Ağzını açan siyasinin “Elhamdülillah Müslümanız” demesi ya da “Nüfusun yüzde doksan dokuzunun Müslüman olduğu bir ülkede siyaset yapıyoruz” anımsatması ve kimsenin buna karşı çıkmadan benimsemesi, esasen laiklik iddiasının hiçbir dönem gerçekleşmemiş olduğunu gösterir. Diyanet İşleri kanalıyla devlet dini yaratılmış olması tipik bir göstergedir!

Demokratik olma meselesine gelince; yine Batı tipi liberal demokrasilerde kaçınılmaz olarak temsil adaleti önemlidir. Bugün “Temsilde adalet, yönetimde istikrar” maddesi anayasada mevcuttur. Hâl böyle olunca her siyasi iktidar ebediyen saltanatını sürdüreceğini varsaydığı için “Yönetimde İstikrar” adına “Temsilde Adalet”ten vazgeçmiştir. Yüzde on barajı bunun en güzel göstergesidir. Bu sadece bugün mü böyle? Değil. Milli bakiye sistemini getiren 1960 Anayasası hariç her dönem temsil adaleti uzak bir düş olmuştur. O anayasa da iki beden büyük geldi diye askerler eliyle kaldırıldı.

Sosyal devlete gelince...

Böyle bir devlet hayali var mı, ondan bile emin değilim. Piyasacılık güçlü olanın, çalışkan olanın, zeki olanın, yetenekli olanın varlığını ister ve kutsar. Bunun temel göstergesi Türkiye yurttaşlarına kendi ülkelerine girmemeleri için her türlü güçlüğü çıkaran Batı ülkelerinin, zeki, birikimli çocukları elde etmek için takındıkları tutumdur. Beyin göçü denen mesele de budur. İyi yetişmiş bilim adamınızı, sanatçınızı istiyor ileri piyasacı ülkeler. Hatta Almanya örneğinde olduğu gibi eğer kol gücü eksikse varsa, işçi olarak da sizi alıyor. Ama gelin görün ki, söz gelimi bir sağlık

sorununuz varsa ya da ülkenizde iş bulamadığınız için vasıfsız biri olarak bir de talihinizi orada denemek istiyorsanız, kapı kapamıyor, hatta hayvanca muamele görüyorsunuz. Evladını ziyaret için Almanya'ya gitmek isteyen köylü analara vize verilmiyor...

Neden?

Piyasacılık insanın güçlü olanı içindir. Onu ister. Oysa kişi yetersiz, yeteneksiz olabilir. Düzen eğer iyi işliyorsa onlara sadece sus payını verir. Bu düzen artıklarını besler ama asla eşit yurttaş yapmaz. Hele bizim gibi ülkelerde bu sonuna dek böyledir. Tam bir kapitalizm oluşmadığı için güçsüz ağır şekilde ezilir. Tanrı'nın yarattığı kul, eğer güçsüz ve düşkünse tam da “dini bütünler” tarafından çiğnenir esasen.

Hukuk sorunsalına gelince... Piyasacı anlayışın hukuku, kendi egemenliğinin kalıcı olarak sürdürülmesi içindir. Bizdeki gibi devlet kapitalizminin var olduğu ülkelerde, devlet bir kazanç ve kaynak kapısı olduğu için bu durum daha da vahşi işler. İhtilafli durumlarda başta devlet olmak üzere “altta kalanın canı çıksın” uygulaması en çirkin hâliyle görülür.

İşte tüm bu olguları görüp, sağlıklı tahlil ederek hem cumhuriyetin geldiği durumu iyi algılamalı hem de esasen dünyanın yeni kavramlarını tartışmalıyız. Bireyi öne çıkarma savının bir yalan olduğunu, toplumsal sorunlardan bir paylaşım modeli önermeyen tüm düzen söylemlerinin, esasen bireyi köleleştirdiğini ve ezdiğini anlamalıyız. Sınıf kavramını yeniden tartışmalı ve belki yeni sınıf tarifi yapmalıyız. “Esnek Çalışma Zamanı” sorununu, yeni sigorta anlayışını, “Robot İşçiler” meselesini kavramalı ve bunlara hazırlıklı bir zihinsel ve toplumsal yapı kurmalıyız.

Cumhuriyetin ne olduğu ortada... Ama ne olacağı iyi soru...

KAPİTALİST YOL

Orhan

Biliyorsun, bizim temel yasalarımızda çalışmak bir “hak”tır. Hatta bazı algılara göre kutsal bir haktır. Bizim kuşak ağustos böceği ile karınca hikâyesiyle büyüdü. Onun için aylaklık bizim kuşak için bir büyük günahdır. İşsizliği ayırıyorum, o piyasa toplumu olmanın bir gereğidir. İşsizlik, iş gücünü ucuz tutmak için gereklidir ve giderek kapitalist ekonomilerin doğal bir ürünü olarak görünmektedir.

Bu noktada çok ötekileştirici olmaya gerek yok; bizdeki pek çok sosyalist-komünist parti programlarında da “çalışma hakkı”ndan söz edilmektedir. “Reelpolitik”in uzantısıdır bu, Marksizmle bir ilişkisi ve alakası yoktur. Marx, hiçbir yerde bu haktan söz etmemiştir, tam tersine o “özgür çalışma”dan söz eder ki bu bizim şimdi anladığımız çalışmadan bambaşka bir şeydir. Bu biraz ressamın resim çizmesi, şairin şiir yazması, romancının kurgulaması gibi bir “iş”tir. İnsanın neyi, ne zaman, ne kadar süre ile yapacağına karar verdiğini varsayan bir “iş” tarifidir bu.

Madem “yerleşik kavramlar” söz konusu olduğunda şeytanın avukatlığını yapmaya çalışıyoruz, Marx’a yakın bir isimden söz edeyim.

Paul Lafargue 1842’de Küba’da doğdu. Çocuk yaşında ailesiyle Fransa’ya göçtü. Tıp Akademisi’ne devam etti. Üniversitede, gençlik hareketlerine katıldı. Proudhoncu bir anarşist oldu sonra. 1865’te yolu Marx’la kesişti. Çok parlak bir gençti, Marx bu genç adamın, kızı Laura’yla evlenerek aileye katılmasına izin verdi. Lafargue, Fransız Sosyalist Partisi’nin kurucuları arasında yer aldı. Pek çok kitap yazdı, ancak solda ve sağda meşhurlardan değildir.

Lafargue, 1911 yılında karısıyla birlikte intihar etti. Yaşlılığın, beden ve zihin güçlerini azar azar kemirdiğini görmek istemiyordu, intihar ederek yetmiş yaşını aşmamak üzere kendine verdiği

sözü tutmuş oldu. Öylesine ilginç bir adam... Bir de Zweig'ı hatırlıyorum böyle; Hitler'in Almanya'da iktidarı ele geçirmesi üzerine umutsuzluğa kapılmıştı. Halkın böyle bir çılgınlığa ortak olmasını kabul edemiyordu, çok parlak bir adamdı, Güney Amerika'ya kaçtı. Sonra "artık uğruna yaşayacak bir şey kalmadı" diyerek karısıyla birlikte intihar etti. Ben de vaktiyle bir yazı yazdım bu intiharlar için. "İntihar, çaresiz kalmış insan için mümkün olan tek protesto biçimidir" dedim. Zweig, faşist güruha hiçbir şey yapamadığı için, yaşamını suratlarına fırlatmıştı. O güruhtan utanıyordu, insanın insanlığından çıkması en utanç verici şeydir çünkü.

Konuyu dağıtmayalım; Lafargue'ın pek çok kitabı arasında küçük bir broşürü var. Şimdi bu yazarın adını biliyor olmamızı belki de o küçük broşüre borçluyuz. Türkçesi "Tembellik Hakkı" adıyla yayınlandı, çok hoş ve çok parlak bir çalışmadır. Lafargue, bu kitabıyla kutsanan çalışma hakkına karşı çıkmakta ve dünya-daki bütün değerli şeylerin üretilmesinin "tembellikle" mümkün olduğunu söylemektedir.

Bunda elbette ressamın resim yapmayı, romancının roman yazmayı, müzisyenin sanatını icra etmeyi bir iş olarak görmemesinin yanında, bütün bunları yapıp etmenin, günlük gailelerden kurtulmuş olmayı varsaymasından da kaynaklanıyor. Bütün bu yüksek faaliyetler, elleriyle toprak kazmak yerine, fırçasıyla resim yapacak boş vakti olanların işidir çünkü. Boş zaman olmadan ne resim, ne müzik, ne de edebiyat olur.

Ve ne yazık ki bütün bunlar, bizim piyasa toplumumuzda bambaşka süreçlerde gelişmektedir: Bunlar bohem bir azınlığın uğraşı olmuştur örneğin. Ama arzu edilen, toplumda herkesin aynı zamanda ressam, müzisyen, edebiyatçı olmasıdır. Marx, işte buna bir çözüm bulmak için yazmıştır onca şeyi ve demiştir ki üretim araçları üzerindeki özel mülkiyeti kaldıralım. Makineleşmeyi "zorunlu emek" süresini kısaltmakta kullanalım ve böylece herkese daha fazla boş zaman yaratalım. Böylece herkes daha yüksek faaliyetler için fırsat bulsun; işçi, üretimden artırılan zamanda müzikle uğraşsın, resim yapsın, şiir okusun. Böylece farklı bir insan hâline gelsin. Herkes farklı insan hâline gelince üretim de doğal olarak farklılaşacak, artacak, bu da zorunlu emek süresini daha kısaltmak için kullanılacaktır.

Ne güzel bir ütopya değil mi? İnsandan niye umudu keselim; Lafargue var geçmişimizde, Zweig var, Marx var, Saint Simon var. Pek çok tutkulu, parlak, zeki, olağanüstü insan var. Clara Zetkin var, Rosa Luxemburg var. Mesele şu: Lafargue'ı, Zweig'ı, Marx'ı, bu internet çağında, evrimi başparmaklarıyla sınırlı yeni mobil telefon kuşağına nasıl anlatacağız? Bu üzerimize boca edilen söz sağanağında, değerli ve anlamlı olan sözü nasıl bulup çıkaracağız? Dediğim gibi, söz çoğaldıkça anlam azalır, peki ama bunun kime ne yararı var?

Çalışma, biliyorsun aynı zamanda bir “insan hakkı”dır, öyle diyorlar. Çünkü piyasanın bir sonucu, bu hakkı kullanmayan aç kalıyor. Açlık ise şiddetin anasıdır. Şimdi unuttuk, köylüler, fabrikalarda çalışmaya bu açlık tehdidi nedeniyle rıza gösterdiler. Dolayısıyla bu hak, işin layığıyla yapıldığı yerlerde şaşaa ile kutlandı. Hâlbuki vakti zamanında Marx bunlara da bir reddiye yazmıştı. Demişti ki “İnsan haklarını istemek, kapitalist toplumun layığıyla çalışmasını istemekten ibarettir.” Çünkü insan hakları insanı dinden kurtarmaz tam tersine din özgürlüğü sağlar, onu mülkiyetten kurtarmaz mülkiyet özgürlüğü sağlar. İlave edeyim, insan hakları insana tembellik hakkı sağlamaz tam tersine çalışma hakkı sağlar.

19. yüzyıl gördüğün gibi gerçekten bir “aşırılıklar” çağı. Garip adamlar çağı. Zavallı Lafargue, daha o zamandan çalışmanın imanının şartlarından biri, bir modern kutsal olacağını ne bilsin... İşsiz bıraka bıraka inandırdılar insanları, damarlarına tüketim mikrobu zerk ederek alıstırdılar. Oysa gerçek, senin ve benim için herhangi bir teorinin yardımına başvurmayı gerektirmeyecek kadar yalın. İkimiz de “yazarak çalışmak” için, başka türlü çalışmalara rıza göstermek zorunda kalıyoruz. Çünkü ikimiz de sırf yazarak karnımızı doyuramıyoruz. Böylesine tepetaklak bir dünyanın esirleriyiz.

Ondan belki, şimdi makul adamlar çağındayız. Pamuk gibi suya sabuna dokunmayan yazarlarımız var, piyasanın şafağı söktüğünde yazabiliyor bazıları. 13. yüzyılda uyduruk kişiliklere Mevlevi tekkesinde domates doğratan arkadaşlar bizim yapamadıklarımızı yapabiliyor. Çünkü “Piyasa tanrı” böyle istiyor.

Şimdi kalksak, pek nezih ve pek entelektüel bir ortamda “in-

san hakkı” dediğiniz şey öyle sandığınız gibi değil desek, aforoz edilmez miyiz? Ya peki, sol bir parti ortamında “çalışma hakkı pek kapitalist bir yaklaşımdır” desek? İşçiler resim yapsın, köylüler filarmoni orkestrası kursun, lümpenler de roman yazsın desek?

Biz bu tartışmayı sürdürürken dışarıda herkes yoksulluktan söz ediyor hâlbuki. Ama yoksulluğun bir tarifi de yok. Bana göre yoksul, bir işi olan ama çalışmasına rağmen asgari yaşam standartlarını tutturamayan insan demek. Buna karşın yapılan tarifler daha çok düşkünlüğü tarif ediyor, dilenciliği anlatıyor. Bunlar, sanayi devrimi sırasında İngiltere’de de yaşandı. Köyden kopan kitleler şehirlere yığıldı, hepsinin iş bulması mümkün değildi. Devlet şehre göçü önce polisiye tedbirlerle engellemeye çalıştı, baş edemeyince bir “düşkünler yasası” çıkarıldı. Yasa şehre göçen ama iş bulamayanlara yatacak bir yer ve bir öğün yemek sağlıyordu. Ancak bir işi olanlar da on altı on sekiz saat çalışmasına karşın eline geçen ücretle ancak düşkünler yasasından yararlananlar kadar bir hayat sürebiliyordu. Bunun üzerine pek çok insan çalışmaktan vazgeçerek düşkün oldu.

Ayrım çok basittir; çalışan yoksuldur, kiliseden yemek dilenen ise düşkün. Bir not daha ekleyeyim, İngiltere’de sendikal hareket ancak “düşkünler yasası” kaldırılıp herkes çalışmak zorunda bırakılınca ortaya çıkabildi.

Bizde de şimdi pek çok “düşkünler yasası” var. AKP, iktidara düşkünlere yemek sağlayarak geldi. Diğerleri onun yolundan giderek bir de düşkünlere maaşa bağlamayı taahhüt ediyor. Pek açık ki bu düşkünlük ortadan kaldırılmadan insanımızdan umut besleyemeyiz. İngiltere’de olduğu gibi, burada da kitleler “kilise”ye sığınmaya devam edecekler ve hepimizi düşkün olmaya zorlayacaklardır.

Sadede geliyorum; cumhuriyeti, milliyeti, dini, düzeni biraz da bu açıdan tartışmalıyız. Bence kapitalizm bütün bunları gereksiz hâle getirerek ilerliyor. Düşkünlere ne cumhuriyeti olur, ne milliyeti, ne de dini. Kapitalizmin zaten yoktur; onun için din işleri ile para pul işleri bu kadar iç içe geçmiştir; onun için cumhuriyet bir hırsız-uğursuz cumhuriyeti hâline gelmiştir. Onun için milliyetçilik, içi boş bir söylemden ibarettir. Eğitimi özelleş-

tirdiler, sağığı özelleştirdiler, orduyu özelleştiriyorlar. Diyorlar ki her şey var, ama yalnızca parası olan için. Bu durumda devlet ne, cumhuriyet ne, millet ne?

Bizim tartıştığımız cumhuriyet, bütün öteki şeylerin yanında, yurttaşlarının karnını doyuramadığı, eğitimini sağlayamadığı, sağıklı yaşam hakkını veremediğı için göçüp gidiyor. Yerine bir düşkünler cumhuriyeti kuruluyor ki başında bir imamın bulunmasından daha doğıal bir şey yoktur.

Bence Lafargue gibi bir sınır koyabilmeliyiz, Zweig gibi protesto etmeyi göze alabilmeliyiz. Akıl sağığımızı koruyabilmek için bazen gerekir bunlar. Ama en önemlisi, yalnızlıktan korkarak bildiklerimizi söylemekten imtina etmemeliyiz. Bir sefil tiyatro bu çünkü dışında kalmayı başaramayan insanlığını yitirir.

Öte yandan kendimi bu coğrafyanın en özgür insanı saymaktayım ki bütün bu söylediklerimle tezat içinde bile olsa doğrudur. Eski cumhuriyetin de yaramaz çocuklarıydık biz, belli ki yenisinin de. O da bizi dövüyordu, bu da dövüyor. Bunu özgürlüğümün bir işareti sayıyorum. Ve bir tek özgür insan varsa, bir cumhuriyete de ihtiyaç vardır. İnsan tükenmez...

Enver

“Zurnanın zırt dediğı yer”e doğıru hızla ilerliyoruz. Kapitalizm insanı çirkinleştirir. Ama nihayetinde bir kurallar bütünüdür. Bu kurallara itiraz etmek güçlü bir ideolojik birikimi gerektirir. Ama bizim yaşadığımız ve aslında cumhuriyetimizin de büyük açmazı, neredeyse kuruluştan bu yana bu piyasacı iktisada inanmış olması, öykünmesi ve beyhude çabalaması. Diyeceğim, bir burjuvazi olmadan, sermaye birikimi oluşmadan, sanayileşme gerçekleşmeden “piyasacı”lığa soyunmak büyük acılar doğurmuştur. Hatta daha kapitalist olmadan post-kapitalist sürece geçtiğimiz bile söylenebilir. Gülünç gibi duruyor ama değıl. Eğer taklit ederseniz, elinizdeki olanaklara bakmazsanız ve size pazarlandığı biçimde piyasa fetişisti olursanız, mutlu da olamazsınız.

Mutluluk ne?

Felsefi boyutunu bir kenara koyarak devletler açısından bir nesnel arayışa girelim. Eğer kendi toprağını doğıru bir tasarrufla biçimlendiriyorsanız yani doğayla uyumluysanız, ekinleriniz

kirlenmemiş bir topraktan üretiliyorsa, suyunuz size yetiyor ve özgür kullanılabiliyorsa... Çalışanlar asgari yaşam koşullarını gelirleriyle elde edebiliyorsa ve nihayetinde sağlık hizmeti, eğitim gibi hizmetler adil dağılıyor ve eşit yurttaşlık hakkı ekseninde görülüyorsa, belli bir çitanın üzerinde başarılı bir kapitalist toplum yaratmış olursunuz. Piyasacılık açısından işlerin tıkrında olduğunun belgesidir bu. Yani en alt gelirde olana uygun bir “sus payı” verilmiştir, beyaz yakalıların umut tacirliği halledilmiş ve nihayetinde büyük sermayenin rahatça dolaşacağı iklim yaratılmıştır.

Kaderci bir toplum ve o topluluğun parçası olan birey bu duruma şükredecektir. Karnı doyuyor, başını sokacak bir evi oluyor ve mutlu biçimde ölüme doğru yol almayı başarıyordur. Batı tipi başarılı kapitalizm çeşitli sosyal güvenlik ağlarıyla bu dengeyi sağlamıştır. Sosyal demokrasi bu iş için bir anlamda biçilmiş kaptandır. O türden bir örgütlenmenin de ne denli zor olduğunu bilmem anlatmaya gerek var mı? Piyasacılığın temel felsefesi sürekli bir yarış itkisiyle insanı zorlamak ve hep daha iyi bir dünya hayali kurdurup, ulaşılacak yeni hedefler yaratarak düzenin işlemesini sağlamaktır. Hâl böyle olunca, evet çalışmak bir hak olarak ortaya konur ama bir yandan da kişinin kendini talihli sayması için de bir koşul!

Oysa insan, yaşamını biricik olduğunu kavrayarak, tekrarlanması olanaksız anlar toplamı olduğunu bilerek sürdürmek isteyebilir. Ya da bir an düşünmek için soluk molası bulsa, hemen-cek bunu fark edecektir. Kuşkusuz ucuz bir hazcılıkla ömür tüketilsin demiyorum. Tembellik hakkı kavramı burada işe yarar duruyor. Piyasacılığın, tüketim çılgınlığının tarif ettiği kariyerist çalışma yaşamıyla ilgili bir itirazdır bu. Yoksa sağlıklı bir domates üretmek için çalışmak gerekir. İyi beslenmiş bir hayvandan elde edilen sütün, yoğurdun, yumurtanın da belli bir çalışmayla ortaya çıkacağını biliyoruz. Gereksinimlerimizin ne olduğunu iyice düşünmemiz gerekir. Temel bedensel gereksinimlerin ardına geçtiğimizde bir başka durumla karşılaşırız. Elbette resim yapacağız, şarkı söyleyeceğiz, roman yazacağız ve düşüneceğiz. Eğer bunu hakkıyla yapmak istiyorsak da kandırılmaya itiraz edeceğiz. İlk fark eden “Kral Çıplak” demeye başlayacak. Bu bil-

gi, beceri, deneyim istediği kadar, cesaret işidir aynı zamanda. Herkesten cesur olmasını isteme hakkımız var mı?

Eğer bir oyunbozan olarak ortaya çıkıyorsanız, bunun ruhsal faturası olduğunu da kestirirsiniz. Bir tip özgürleşme çabasının ödülüdür bu. Susmamak. Ama beri yandan işkenceyle bedeniniz yok edilmek istenebilir, vebalı ilan edilip toplum dışına itilebilirsiniz, dahası en büyük ceza olan kimsesizlik bir yazgıya dönebilir yaşamınızda. Az önce söylediklerinde haklısın. Düzen bizi sarıp sarmalar. Bunu toptan değiştirmeye gücümüz yetmeyebilir ya da zorunlu olarak bu yapının içinde de olabiliriz. Ama suç ortağı olmak farklıdır. Bugün türlü gazlar, soluduğumuz havayı kirletiyor. Yaşamak için nefes almak zorundayız. Kirli olduğunu biliyoruz ama yaşamak için yine de çekiyoruz o havayı ciğerimize. Ama kirleten olmuyoruz. Suçlu değiliz. Havayı solumama olasılığı var mı? Evet, belki... İntihar...

Farklı nedenlerle kurulu düzene itiraz edenler hep olur. Bu itirazlar da er ya da geç yerini bulur. İktidar olur diyemem ama yaşamda etik adına, sanatsal yaratı adına, insanlığın geleceğe taşınması için güzellik düşü kurmak adına bu böyledir. Aydın dediğimiz kişi bir yalnızlık hikâyesine yazgılıdır. Geçen gün Oğuz Atay için yeni ne söylenebilir diye düşündüm. Atay, yaşarken bilinmek, saygı görmek, anlaşılmak ve sevmek istiyor. Bunu güncesine de açıkça yazıyor. Otomobilinin tamir masraflarını nasıl karşılayacağını, ay sonunu nasıl getireceğini dürüstçe not etmiş defterine. Nereden aklıma düştü? Atay ilerici bir yazar. Bunu bilmiyor. Ama öyle. “Yazdıklarım bir şeye benzemiyor” diye hayıflanıyor. “Tutunamayanlar” kalın bir kitap. Kimse cesaret edip de onu yayımlama işine koyulmuyor. Oysa 12 Mart karanlığı ve kargaşasının aykırı bir belgesi bu roman. Bir yanıla cumhuriyet kuşaklarının tuhaf öyküsü! Cumhuriyetin yarattığı kutsalları, kültürleri, inançları ironik biçimde dillendiriyor. Bir yanıla kaka-foniyi gösteriyor bize. Böyle değil midir cumhuriyetle ilişkimiz? Hem onun bir ürünüyüz hem de onun suçlu evlatları... Bizi yaratıyor bir yanıla, ama korumuyor, sevmiyor...

Atay o dönem pek başarılı bir yazarlık süreci yaşamıyor, kazanç ve şöhret hak getire. Oysa izlemeler, dinlemeler, tutukluluk ve yabancılaşma alabildiğine gerilimi artırmış. Aydınlara yöne-

lik cadı avı başlamış, siyasi yasaklar dört yanda. Herkes suçlu. Ya da her an suçlu olabilir. Farklı dilden söylenmiş tüm bunlar “Tutunamayanlar”da. Bence çarpıcı bir siyasi romandır bir yanıla. Hoş, siyasi olamayan roman yoktur ya, neyse... Zaman geçiyor, o dönem kavranmayan, itibar görmeyen Atay, 12 Eylül’le birlikte bir kuşağın el kitabı, anayasası hâline geliyor. Hatta bir yeraltı örgütünün el kitabı gibi. Birbirini tanımayan, ses çıkarmaktan ürken, yalnızlaşmış, hedefsiz ve kendini kimsesiz hissedenden bir kuşağın bayrağı oluyor. Dilden dile bir efsaneye dönüşüyor. Çünkü 12 Eylül koca bir “tutunamayan” ordusu yarattı. Bunun için kurgulanmıştı. Eğer Atay yaşasa romanının başarısıyla övünürdü belki. Belki öngörüsünden ötürü büyük saygı da görecekti. Bir yazar için şaşırtıcı değil bu oysa. Ancak ortaya koydukları bir yanıla cumhuriyetin yarattığı kuşakların, toplumun çöküşüdür. Benim post-kapitalizm dediğim süreç bu. Batı tipi kapitalist olmadan, Türk tipi tüketici olmak ve için için çürümek!

KÜLTÜR

Orhan

Demek ki dönemlerin, ihtiyaçların belirlediği “ilahi” bir seçim var. Demek ki Oğuz Atay’ın ihtiyaç olduğu ve olmadığı dönemler var. Kafkaesk bir süreç biraz bu.

“En başarılı başarısızlık” böyle söyleniyor. Bazen çok başarısız olup aynı zamanda çok başarılı olabiliyorsunuz. Başarısızlıkta o kadar başarılı oluyorsunuz ki uzun kuşaklar boyunca sizin başarısızlığınızı tartışmak artık mümkün olamıyor. Yalnızca durumunuzu bir ihtiyaca denk düşürmeniz gerekiyor, hepsi bu kadar.

Bunun Kafka için söylendiğini biliyoruz, “20. yüzyılın en başarılı başarısızlığıdır” deniyor. Çürümeyi yazmış olmak ve üstelik bunu bir daha yapılamayacak bir biçimde yapmak herhâlde başarıdır. Yazarını, yazdığı çürümeden sorumlu tutamayız.

Bizim tartışma nesnemizin, cumhuriyetin de içinde yer aldığı 20. yüzyılın başarı ve başarısızlığı hiç kuşkusuz bu yüzyılın kendisiyle de ilgili. Tarih kendi rolünü oynamadan bunlar mümkün olamıyor. Başarı ve başarısızlık öykülerine öyleyse bu yüzyılın kendi tadını katmak ve bunları bu tatla birlikte algılamak durumundayız.

Kafka ne yana denk düşüyor? Sorumuz budur. O zaman yaşadığı çağa bakmalıyız. 20. yüzyıl hem umut ve hem de umutsuzlukla birlikte doğdu. İnsanlık, Ekim Devrimi ile ileriye doğru sıçramaya hazırlanırken, artık tekelcileşmiş kapitalizm ile çürümenin işaretleri de görülmeye başlanmıştı. 20. yüzyıl, bir yanda devrimci edebiyatın yeni insanı, bir yanda Kafka’nın hamam böceği ile karşılandı. Her ikisinin de derin karşılıklarının olması kaçınılmazdır ve Samsa, yazıldığı edebi ton bir yana, sırf bir tip olarak çizilmiş olması nedeniyle de bu derin karşılıklardan birine denk düşüyor. Başlayan değil, bitmiş insanın hikâyesidir.

Sadece tekerci kapitalizm nedeniyle mi? Kafka için durum daha karmaşıktır. Çağın yeşerttiği umut ve umutsuzluğun orta-

sında ve bütün bunların ötesinde de derin anlamlar taşıyan bir hayat. Kafka, yaşam öyküsüyle bize yüzyılın damgasının dışında aynı zamanda başka bir şeyi daha işaret ediyor: Hristiyan bir ülkede Yahudi olarak doğmuş ve Almanca yazan bir Çek yazar; sürgün ve yabancıdır. Beş evlilik girişimi başarısızlıkla sonuçlanmış, veremli bir beden, yarım bırakılmış, tamamlanamamış birçok çalışma; yalnız ve umudu kırıktır. Ne kadar Atay'a benziyor değil mi? Bir sigorta şirketinde geçen memur bir hayatın gölgesinde kalmış ve bir dosta ancak yakılmak üzere bırakılmış tomar tomar yazılar... Adı ölümünden sonra duyulan bu yazar, yazılarını ancak yakılmak üzere bırakmaya cesaret edebilmişti. Yarattıklarından çok ürkütüğünü tahmin edebiliyoruz; Samsa ürkütücüdür.

Dostunun bunları, Kafka'dan artakalanları yakmayıp yayımlama yolunu seçmiş olmasını da "kader"e bağlayamayız. Devrimin durdurulması, faşizmin iktidarı alışı ve yaşanan yeni bir dünya savaşı, açılışını mümkün kılmıştı. "Ortam hazır"dı demek istiyorum. Veremli bir hayat ve veremli bir toplumsal durum birbirine yaslanarak hayatlarını uzatmayı becerebilmiştir. Kafka'nın denkliği budur, erken gelmiş ama yetişmiştir. İşte, yakılması gereken romanların dünya edebiyatının şaheseri hâline gelmesinin kısa öyküsü. Varsa başarı ve başarısızlık budur.

Kafka'yı tartışmak niyetinde değilim; çünkü yazdıkları gerçeğin bizzat kendisi hâline gelmiştir. Bunu bir "doğrulama" saymak uygundur ve Kafka doğrulanmıştır. Her şey Marx'ın işaret ettiği gibi ama ters yönde burada gerçekleşmiş gibidir, roman gerçek olmaya yönelmiş, gerçek de romanlaşmıştır. "Kafkaesk" süreç dedikleri herhâlde böyle bir şeydir; Samsa'nın toplumsal seri üretimine girişildiğinde bu, Kafka'nın da seri üretimini mümkün kılmıştır. Kafka'nın başarısı başarısızlığındadır.

Öyleyse bireysel bir iş sayamayız; Kafka bir yansımadır yazdıkları da. Kültür konusundaki bu Marksist önermenin çok ısrarlı saldırılar yüzünden artık büsbütün unutulmaya terk edilmesi dünyanın içine girdiği çöl iklimi nedeniyledir. Toplumsal ve tarihsel karşılığını unuttuğumuzda yazılarının keşfedilmiş olmasının bir açıklaması yoktur. Yansımadır ve kimse hayatın vurduğu bu damgadan kaçıp kurtulamamıştır. Kimse hayatın gerektirdiğinin ötesinde hayal kurma hakkına da sahip değildir. Bu

yüzden her düşünür, en spekülatifleri dâhil çağının çocuğudur; çağımızla sınırlıyız biz. Bunların karamsar, ötekilerin iyimser olması ancak çağlarının işaretlerini verir bize, kişisel bir sorun değildir hiçbiri.

Kafka çürürken, çıgıklarını kâğıda geçirmişti, şimdi Kafka'nın çıgılığının evrensel bir acı çekmenin tezahürü olduğunu biliyoruz. Yazmasa olmazdı, elinde değildir. Tarihin karşı durulmaz büyüsdür bu, o çoğu zaman amacına ulaşan bir simyacı gibi çalışır; bazen kırık bir hayatta edebiyatın ve bazen de bir büyüde bilimin doruklarına ulaşır.

Samsa... Düşünüyorum, karşısına bizden ne koyabilirim diye? Orhan Pamuk'tan, ne bileyim Elif Şafak'tan. Edebiyat konusundaki cahilliğimden belki, bulamıyorum. Belki, diyorum, olmadığından bulamıyorum. İnsan, Samsa ile bittiğinden, ısrarla aramaktayım. “Tip” yoktur artık, nasıl olsun, insan yoksa herkes birbirine benzemişse, tercihlerimiz tıpkıbasımsa nasıl insan olsun? Diyelim ki bir romancı ıkınıp kurgulasa, bu çöl ikliminde iğreti durmaz mı? Geçtim Samsa'yı yeni bir “Yaban”ımız var mı artık? Hülyası, davası ve inancı olan, kafasında hayal ürünü bir halka inanan, yaban olan ama yine de halkın içinde durmaya çalışan kimse var mı?

Hadi sorumu genişleteyim, ortalıkta “aydın” diyebileceğin, tutkulu, donanımlı, inanmış kaç insan var? Orhan Pamuk, Elif Şafak kimi nasıl yazacak? Baştan aşağı bir sahtekârlık karşımızdaki. Yüzyıllık Ermeni sorununu, en popüler olduğu zamanda dillendirip kaçtı birisi, diğerinin bir eli tekellerde bir eli cemaatlerde. “Cari olan iyidir” ilkesi mucibince önce cari, sonra iyi oldular; sayıldılar da diyebiliriz. Demek ki onanmadan romancı olunmuyor artık.

İyi de kardeşim, kim tehcir etti Ermenilerimizi? Kim vurdu, kim vurma planını yaptı? Kim Osmanlı paşalarına akıl verdi? Tehcir nedeniyle suçlanan bu “Türkler” kim? Somut sorayım, senin büyük büyük dedenle, benim büyük büyük dedem bu alçaklıkta taraf mıdır? Elllerine silah alıp Ermenilerimize eziyet etmiş midir? Hadi ilerleteyim, bu Kenan Evrenlerin, Bu Turgut Özalların, bu Süleyman Demirellerin, Bu Tayyip Erdoğanların işlediği

suçlara “Türkler” hangi ölçüyle taraf olmaktadır. Şu “hayata dönüş operasyonunu” yapanlar “Türkler” midir?

Anlarım, sıradan biri buna “evet” diyebilir ama Orhan Pamuk diyemez. Elif Şafak hiç diyemez. Derlerse, ben de bu sözü sıkıp niye Almanların memleketine kaçıyorsun, diye sorarım; neden aynı özgüvenle Almanlara da “Ermeni soykırımında sizin de parmağınız var” diyemediğini sorarım. Yahudilerimiz de bunda işbirliği yaptılar dememesinde bir eksiklik bulurum.

Burjuva düşüncesinin labirentidir bu; düşüncenin o hazin tutsaklığına daha önce defalarca tekrarlanan yeniden bir geri dönüş. “Cari olanın iyi” olduğunu da piyasa söylüyor bize. Bulanık, belirsiz ve mistik bir dünya ile karşı karşıyayız biz, çünkü burjuva için dünya budur. Bulanık, belirsiz ve mistiktir. Belirgin olan tek şey cari olandır, kazançtır, gibi görünmektir, reklamdır.

İnsanı bitirdikleri için roman bitti. Roman bittiği için, roman gibi görünen şeyler üretenler de kutsanıyor, ödüllendiriliyor. Konumuz orada kilitlenmesin, bu içi boşalma hâli her yerde var. Örneğin felsefenin son peygamberlerinden biri olan Ludwig Wittgenstein, felsefenin esasında bir saçmalıktan ibaret olduğunu savunan kitabıyla peygamber oldu. Çünkü burjuva kendisine olduğu gibi var ettiği şeylere de gerçekten inanmamaktadır artık.

O yüzden bu düzen çürüme içinde kendini savunmak üzere bir “karşı devrimi” örgütlemek zorundadır. Bunun için bilim ve felsefe hurafelerle doldurulur, aklın kalelerini en hızlı ve en fütursuz saldırılarla terk edenler ödüllendirilir. Bilimin büyüye döndürülmesi, aklın kovulması, dinin ve mistisizmin reenkarnasyonu; bütün bunlar bu sınıfın artık çürümüşlüğüünün işaretidir.

Başarı ve başarısızlığın diyalektiği işte bu salınımda gizlidir; biten felsefeye, biten fiziğe ve biten edebiyata bu arsız tapınma alttan alta süren sınıf çatışmasının bir tezahürüdür. Determinizmi reddedenler, ölümün soğuk yüzü tarafından belirlenmişlerdir. Birleştirici payda, dinlerinin, teolojilerinin, felsefelerinin, fizik felsefelerinin, edebiyatlarının, iktisatlarının, hepsinin sınıflı bir toplumun ürünü oluşlarıdır. Değişirler ama özleri değişmeden kalır.

Artık şu teoremin, bu edebiyatın, şu şiirin, o resmin doğru, iyi, yüce olup olmaması değil, sermayeye yararlı mı yoksa zararlı

mı, gerekli mi yoksa gereksiz mi, siyasal bakımdan tehlikeli mi tehlikesiz mi olduğu söz konusudur. Marx'ın yıllar önce belirttiği gibi tarafsız incelemelerin yerini ücretli yarışmalar, gerçek bilimsel araştırmaların yerini kara vicdanlı ve şeytanca mazur gösterme eğilimi almıştır. Edebiyatı da böyledir, her şeyi böyledir.

Böylece aklımızı da bozmak istiyorlar. Bu krizler, bu edebiyat, bu felsefe akli bozduğu ölçüde yararlıdır, o ölçüde onay görür.

Ama denildiği gibi akli tutarsız olanın yaşamı da tutarsızdır. Tarihin içindeyiz, tarih tarafından yapılıyor ve tarihi yapmaya soyunuyoruz. Bu düzen bizi kirletiyor, aklımızı kirletiyor, yaşamlarımızı sakatlıyor. İdeal insanı Samsa olan bir düzen ayakta kalamaz, kalmamalıdır. Tarihi durduracak bir büyü yoktur! Evet, Samsaları çoğaltıyorlar ama ölüm yaşayanı yakalar!

Bak işte bizim Samsalardan, garip inançlı, tanrısı para olan nev-müslimler çıkıyor. Tepkidir bu, biten insanın bir kurtulma çabası, bir protesto girişimidir. Acı çeken, dönüşen, insani yetenekleri köreltilen insanın iç çekişleridir. İnsanı ise işte bu tartıştığımız cumhuriyet bitirdi. Çünkü korktu, çünkü geriye kaçtı, çünkü cumhuriyetin yarattığı yeni insanı yönetemeyeceğini gördü.

Demek ki insanla birlikte romanı, felsefeyi, bilimi, tarihi kurtarmak için de yeni bir cumhuriyete ihtiyacımız var.

Enver

Her koşulda edebiyattan konuşmak güzel. Kafka da önemli bir örnek. Yazdıklarıyla neredeyse koca bir yüzyıla ışık tutacağını biliyor muydu, emin değilim. Hatta yazmaktan utanır gibi bir hâli olduğunu görüyoruz. Kafka bir başarısızlıktan doğan büyük bir başarı öyküsü ve aynı zamanda insanlık tarihinin en büyük ihanetinin de öyküsü. Yapıtlarını yaksın diye verdiği en yakın dostu Max Brod, Kafka öldükten sonra tüm eserlerini yayımlıyor ve biz edebiyatseverler dünya sanatının kırılma noktalarından birini yaratan bir yazarla karşılaşyoruz. Brod'a kızabilir miyiz? Böyle bir ihanete sevinmek hakkımız değil mi? Yaşam işte böyle karmaşık.

Tiyatro yaptığım yıllarda “Kafka'nın Çükü” diye bir oyun sahnelemek için yola çıkmıştım. Konusu matrak. Modern, İngiliz bir burjuva ailesi Kafka düşkünüdür aynı zamanda. Elbette

Kafka öleli de uzun zaman olmuştur. Oyun bu ya, kapı çalınır ve içeri Max Brod girer. Dehşet sevinçli bir karşılaşmadır. Brod, Kafka'yı kendinin yarattığını bilir ve evdeki güzel kadına inceden kur yapar. Etraf Kafka kitapları doludur ve az sonra bir daha kapı çalar ve bu kez içeri Kafka girer. Ev halkının nefesi kesilmiştir. Brod ortalıktaki kitapların yok edilmesini ister. Ancak sonunda yakayı ele verir. İki arkadaş arasında büyük hesaplaşma başlar. Kafka, karşısındakini ihanetle suçlar; Brod'sa, onun şöhretini yaratan olarak teşekkür beklemektedir. Tam uzlaşacakken dostlar, kapı çalar ve içeri Kafka'nın babası Hermann Kafka girer. Oğluna karşı daima zalimlik eden, kişiliğinin oluşmasını engelleyen, onu korkuların içine terk eden vahşi baba Kafka!

Dünyaca ünlü Franz, babasının saldırıları altında ezilir. Evdekiler bu durum karşısında büyük üzüntü duyarlar. Hermann Kafka, "Edebiyat tarihçileri beni zalim ve kötü bir baba olarak tanıttı. Esasen tarihin yazması gereken benim. O, korkak ve güçsüz. Üstelik çükü de küçücük" der. Bir güldürüden söz ediyorum. Ama Kafka'yı yaratan koşulların gerçeği budur. Hem ailede, hem devlette oluşan baskı. Hastalıklı bir beden, güçsüz bir kişilik ve faşizmin her türlüsü. Modern toplum hem zalimlik, hem de ilericilik. Hitler'i de yaratmıştır bu süreç, Kafka'yı da! Camus ve Sartre'i da... Bütün bu çürümüşlüğü, insan ruhunun açmazlarını derinlemesine yazarlar anlatır bize. Gelelim senin önemli sorununa; insan tükenirken roman nasıl diri, dik olsun. İnsansız bir roman olabilir mi?

Bu konuda farklı düşünüyorum. Baskı, zulüm, çaresizlik, düşüncenin sefaleti, kısımlar edebiyatı besler. Güney Amerika bunun tipik bir örneği bence. Bugün büyük lezzetle okuduğumuz romanlar bir anlamda faşizmin ürünü. Kısımin, işkencenin ürünü. Aziz Nesin... Artık tabir hâline gelen bir yazınsal gücü, etkisi var. Ne diyoruz gariplikler karşısında: "Tam Aziz Nesinlik olay!" Hasan Hüseyin nasıl "Acıyı Bal Eyledik" diyor. Yoksul bir köy çocuğunun başlı başına destansı öyküsü. Direniyor öğretmen oluyor ama onu yaratan, bu bilinci veren cumhuriyetin faşist kadroları onu yok etmek için her şeyi yapıyor. Diyeceğim; devlet dediğimiz varlık tuhaf! Bir kültür devrimi oluyor, ardından bü-

yük bir aydınlanma süreci ve solcular çıkıyor sahaya ve ardından devletten dayak yeme süreci başlıyor.

Belki şöyle demek doğru, tam olarak Fransız Devrimi'nde olduğu gibi bir burjuva devrimi gerçekleştiremediğimiz için, buna uygun bir demokrasiyi de inşa edemedik. Esasen eğer sağlıklı bir burjuvazi, onunla savaşım verecek bir işçi sınıfı olsaydı, cumhuriyet sosyalizmle taçlanacaktı. Olmadı. Ama ilginç olan Fransa'da Hugo var, bizde de Server Tanilli! Yani bir yanıyla doğal olmayan bir akışla bilinçlenen, gelişen, direnen aydınlar var. Buna dikkat çekmek gerek. Bizi umutlandıran budur. Zaman zaman yazarların sefaletine de tanık olur toplumlar. Ama halkının tenine değmeyi başaran, ruhunu kavrayıp, sahici olmayı beceren edebiyat ölmez.

Bizim düşün/sanat ortamımız hayli ilginçtir. Çağının çağdaşı olmayı başaran Rıfat Ilgaz'ı, Sait Faik'i, Edip Cansever'i, ne bileyim Tahsin Yücel'i, Memet Fuat'ı, Nermi Uygur'u yok sayamayız. Mümtaz Soysal, Hıfzı Veldet'i de yok sayamayız. Behice Boran'ı, Sevgi Soysal'ı ve nihayetinde Türkan Saylan'ı da... İnsan tükenmiyor. Pazara, piyasaya teslim olan edebiyat geçici başarı kazansa da dönüp dolaşıp sahici olanını anıyoruz işte. Bir Salâh Birsell okumanın lezzetine varmadan Türkiye'de yaşamının anlamı ne?

Ben yazarlara peygamber muamelesi yaptım hep yüreğimde. Bunun türlü açıklamaları olabilir. Belki kalıcı bir roman yazmanın ne demek olduğunu bildiğimden ve amacımın gökyüzündeki bir yıldızla değmek gibi olduğunu düşündüğümünden. Ama şimdi dönüp baktığımda yanılmadığımı görüyorum. Dünyayı değiştirme iddiasının tek başına gülünç ancak sanatı olunca belirleyici olduğunu gördüm. Zola'nın mektubuna bugün gereksinim duyuyor muyuz? "Suçluyorum" diyor. Biz de suçlamıyor muyuz bugün iktidarları? Ya da Melih Cevdet'in "Anı" şiiri bir başkaldırı değil mi? Üstelik ABD'de haksız yargılanan Rosenbergler için yazıyor. Ajanlık suçlamasıyla mahkeme karşısına çıkıyorlar ve can veriyorlar. Oysa haklılıkları sonra ortaya çıkıyor. Sanatçı/yazar eğer bunu sezemiyorsa, bunu yazmıyorsa yaptığı işin anlamı ne?

Çürümüşlüğü, ona hizmet ederek, yeniden üreterek bir yapıt hâlinde ortaya koyamazsınız. Gerektiğinde sopa yemekten korkmayanların olduğu yerde umut vardır. Cumhuriyet hiçbir işe yaramadıysa, bize sopa yeme deneyimi kazandırdı. Şimdi Kenan Evren sadece kötü bir mizah konusu... Ama ya diğer saydıklarım...

BATICILIK

Orhan

Evet, Fransa’da Hugo var. Türkiye’de ise Hugo dolayısıyla bir trajedi var.

Dediğin gibi yazarların bir peygamber tarafı var ancak bunun onları masum kıldığını söylemek zor. Hugo, bütün Helenlerin mavi gözlü olduğuna ve en az Sokrat kadar filozofça düşündüklerine iman getirmişti. Bu inancı doğrultusunda Osmanlılara karşı Yunan isyanını büyük bir hararetle destekledi.

Mora Yarımadası’ndan başlayarak Victor Hugo’nun o mavi gözlü Yunan çocukları, Avrupalı romantik yazarların ve milliyetçi papazların kışkırtmalarıyla 1821 baharında isyan etti. Müslüman halkın isyancıların saldıdığı dehşetten ürkerek sığındığı kaleleri birer birer ele geçirdiler. “Mavi gözlü Helenler” Hugo’dan kalelere sığınmış olanların Türk ve Müslüman barbar istilacılar olduklarını, Yunan kanı içerek beslendiklerini öğrenmişlerdi. O kalelerde kimi buldularsa işkence ettiler ve öldürdüler. Mısır Valisi Kavalalı Mehmet Ali Paşa yardıma koşmasa isyancılar şimdi ki Yunanistan sınırlarında Türk-Müslüman bırakmayacaklardı.

Evet, Mehmet Ali’nin Mora’daki isyanı bastırmak için gönderdiği İbrahim Paşa da en az asiler kadar sert bir biçimde isyanı bastırdı. “Mavi gözlü Helenler”i Osmanlı’ya karşı kışkırtan Batılı devletler, bunun üzerine duruma fiili müdahale kararı aldı. İngiliz, Fransız ve Rus ortak donanması Navarin’de Osmanlı-Mısır donanmasını yaktı. Bana göre bu ilk dünya savaşıdır ve kışkırtıcılarından biri Hugo’dur. Böylece Osmanlı donanması tamamen yok edildi, Kavalalı çekildi. Yunanistan’ın bağımsızlığı mavi gözlülerin ayaklanması ile değil, birleşik Avrupa donanmasının gücüyle elde edildi.

Hugo’nun bize öğrettiği “o kirli geçmişimizden utanmaya” işte böyle başladık. Bir süre utandık ve sonra unuttuk. Sonra Hugo’nun inancı bizim de inancımız oldu, hepimiz tarihin antik

Yunanistan'dan başladığına ve bütün Helenlerin mavi gözlü olduğuna inanmaya başladık. Ve sonra Cemil Meriç'in dediği gibi, "Hristiyan Batı'nın göğsümüze ilıştirdiğı bu idam yaftasını, bir nişan-ı zişan gibi benimsedi aydınlarımız."

Oysa bu inancın arkasında bizim için Navarin yenilgisi var. Navarin'de Osmanlı -Mısır donanması yenilmesi idi, Hugo hiçbirimizi tarihin Yunanistan'dan başladığına inandıramayacaktı. Hugo, Birleşik Avrupa Donanması'nın öncü gücüdür; gelmiş, keşif yapmış, koordinatları bildirmiş ve vurulmamızı sağlamıştır. Bu kadar açık. Ve şunu ekleyeyim, Batı bazen top mermisi ile vurur bazen felsefe ile... Son zamanlarda romanlarla vurduğuna da şahit olunmuştur.

Elbette Hugo yalnız değildi; Voltaire, Lord Byron, Thomas Hope, Andre Chenier gibi eski Yunan medeniyetinin hayranı olan şair ve yazarlar Yunanların bağımsızlığını destekleyip, Osmanlı aleyhine yayınlar yaptılar. Avrupalı aydınlar "Evrende hareket eden ne varsa onun kaynağı Yunan'dır" diyorlardı. Bu yayınlar, Yunan milliyetçiliğinin sebebi hikmetidir aynı zamanda.

George Gordon Byron, şiirleri ile Avrupa'ya tesir etmiş önemli bir şair. 1788'de bir ayağı sakat doğmuştu. On yaşındayken büyük amcası Lord Byron'ın miras ve unvanını üstlendi. 1809'da çıktığı Akdeniz seyahati sırasında Yunanistan'a uğradı. Bütün Helenlerin "barbar Türkler" in me zalimi altında inlemekte olduğunu keşfetti. Çalkantılı bir hayat sürmekteydi, 1823'te Yunan Bağımsızlık Komitesi, Byron'a temsilcileri olmasını teklif etti, tereddütsüz kabul etti. Yunanistan'a döndü, asilerin safında Osmanlı'ya karşı savaştı. Hastalandı ve Yunanistan'da öldü. Helenlerin milli kahramanıdır.

Yunan bağımsızlığının Avrupa kılıcıyla garantilendiğı 1830'lu yıllar aynı zamanda Batı'da, barbar Doğu'nun sembolü olan Osmanlı'nın Avrupa tarafından işgali ve parçalanması düşüncesinin filizlendiğı yıllardır. Bu yıllar devletin kurtuluşu Avrupalı görünmekte aradığı yıllardır. 1838 Ticaret Anlaşması, bizim Gümrük Birliğı Anlaşması'nda olduğu gibi pazarı Avrupa'ya açmış ancak bir daha kapatmanın yolunun bulunamamasına yol açmıştı. Bütün bunlar yapılırken Avrupa'nın baskısı da devam ediyordu. Avrupa'nın açık pazarı hâline gelmek, Batılılaşma açısından sonucu

pek etkilememiş, Avrupa Osmanlı'nın parçalanması için elinden geleni yapmıştı. İşin ilginç yanı, "açık pazar" anlaşmasının bugün olduğu gibi o günlerde de kalkınmanın tek yolu gibi gösterilmiş olmasıdır. Oysa bu, tam tersine çöküşün başlangıcı olmuştur.

Bir Kemalist yazar o günleri şöyle değerlendiriyor: "Tanzimat'la, yarı sömürge ekonomiye yönelişin ve uydu Batıcılığın yolu açılırken, 'düvel-i muazzama', Türkiye'ye iki 'horoz şekeri' sunmuştur: İmparatorluğun bağımsızlığı ve toprak bütünlüğünün devletlerce garanti edilmesi ve Avrupa amme hukukundan Osmanlı Devleti'nin yararlanması... Bunun anlamı, eşitsizlik yaratan her türlü imtiyazın ve siyasi müdahalelerin son bulması olmak gerekirdi." Ancak bunlar ne ayrıcalıkların kaldırılmasına yol açmış, ne de Osmanlı toprak bütünlüğünü koruyabilmiştir.

Navarin'den sonra Doğu'nun anlamı Batı için büsbütün değişmiştir. Doğu'yla serbest ticaretin ilk şartı zayıf bir Doğu'ydu; Batı bu yüzden, Osmanlı'ya karşı zayıf hâliyle olduğu gibi muhafaza etmek veya seyirci kalıp yıkılışını beklemek politikaları arasında gidip gelmiştir. Batılılaşma çabası ve girişimlerinin kesin sonucu, Asya'yı temsil eden Osmanlı'nın gülünçleşmesi ve denklem içindeki rolünün sıfırlanması anlamında yorumlanmıştır. Öte yandan bu yenilgilerle, Osmanlı ve giderek Türkiye Cumhuriyeti kendi kendine toparlanma inancını büsbütün yitirmiş ve Avrupalılaşma ya da Asya'dan onun bir parçası olma çabasını sonuna kadar sürdürmüştür. Trajedi, bunun bu yolla asla mümkün olmayacağının Avrupa tarafından bilinmesindedir. Osmanlı ve Türkiye, her ikisi açısından da bunun tek yolu önce kendi başına ayakları üzerine dikilebilmesindedir. Türkiye Cumhuriyeti bugün hâlâ Viyana bozgunu "sendromu"nu yaşamaktadır. Bu korku nedeniyle karşısına dikilmesi gereken düşmanına ricat etmekte ısrarla onun gibi olduğunu iddia etmektedir. Oysa Türkiye Asya'dadır, kaderi Asya'nın kaderine bağlıdır.

Bizim için 1830'lu yıllar birkaç açıdan önemlidir. İlki, Yunanistan'ın bağımsızlığı bu zaman aralığındadır. İkincisi Mısır kalkışması bu zaman aralığında olmuştur. Yunanistan kalkışmasını, Osmanlı'nın bitişi ve bir süre direnen Mısır'ın teslim alınışı izlemiş ve Avrupa tarafından Doğu'nun, kurumlardan çok kişilere bağlı yapısı teşhis edilmiştir. 1830'lar aynı zamanda şarkiyatçı-

lığın doruğudur. Avrupa, kendisi ve Doğu için bir doğu imgesi imal etmiş ve bu bütün dünya tarafından gerçek doğu olarak algılanmaya başlamıştır. Şarkiyatçılık, Doğu'yu Batı'nın kültürel ve ideolojik kurumları, sözcükleri, imgeleri ve söylemi yoluyla algılamaktır. Bu söylemi kuran ve sürdüren Avrupa'dır. Avrupa bu söylem sayesinde "Doğu hakkında gözlemler yaparak, Doğu'ya ilişkin görüşleri onaylayarak, Doğu'yu tarif ederek, orada yerleşerek, kâğıt üzerinde onu üreterek, kısaca Doğu'ya egemen olarak" sarsılmaz otoritesini korumuştur.

İşte o otoritenin kurucularındandır Hugo. Yunanlılığı soyutlayıp bütün Helenleri birer melek ilan ederken, Türkleri de soyutlayıp bütün Türkleri şeytan ilan etmiştir. Toptancıdır, önyargılıdır, oryantalisttir, sömürgecidir. Demek ki en azından bizim için bir "peygamber" olmaktan pek uzaktır.

Demem o ki sırf yazmak, hiçbirimizi peygamber yapmaz. Adil olmak, büyük insanlık ailesinin ortak ülküsüne katılmak, zalimin değil mazlumun yanında yer almak, milliyetçi değil enternasyonalist olmak, kim olursa olsun acı çekenlerin acısına ortak olmak gerekir aynı zamanda. Dediğim gibi çağımızın çocuklarıyız biz, Hugo da çağının çocuğu. İnançları nedeniyle suçlamıyorum ama sırf Batılı diye masum olduğuna da inanmam. Kendi adıma, utanacak bir şey yazmamış olmayı çok önemsiyorum. Bence yazar, her şeyden önce utanacak şeyler yazmamış olmalıdır. Gerisine bakarız, saydıkların içinde bir ikisi dışında bu ölçülerde bir adam da göremiyorum. Aydınlarımızın neyi benimsemiş olduğunu, aslında neyi savunmakta olduğunu da tartışmalıyız. 1800'lü yıllarda imal edilmiş Avrupa ırkçılığını "aydınlanma" sanan çok aydın biliyorum ben. Yaşadığı topraklara inat, tarihi Mora Yarımadası'ndan başlatan pek çoklarını da...

Ne yazık ve ne iyi ki "ideolojik olarak" görüyoruz hepimiz ve ideolojilerimiz bizi utanca yaklaşıyor veya azade tutuyor. Bu hayhuy geçer, insanlar bugünü de geçmişi de daha sakın düşünme olanağı bulur. İnanmadığım tanrım hepimizi o günden saklasın. Amin!

Enver

İnsan dediğimiz varlıktan topyekûn bir iyilik ya da kötülük beklemeyi bırakalı çok zaman oldu. Çelişkiler insanın gerçeğidir.

Özellikle yazarlık bunu açığa çıkarmanın en güzel yoludur. Elbette roman sanatının bize kattığı budur. Ben yazarların, sadece yazdıklarından sorumlu olduğunu düşünenlerden değilim. Kimi için yazdıklarına bakarak bir yargı geliştirmek mümkündür, kimi için yaşadıklarına bakarak bu karara varabiliriz. Bazen her iki ölçütü de kullanabiliriz. Buradaki dengesizlik doğamızdan kaynaklıdır: Bugün içinde bulunduğumuz sıcak siyasi süreçte, yapıtlar bile verse, takındığı tutum itibarıyla saygımızı kazanamayacak yazarlar bulunabilir. Ya da sıradan ürünler veren bir yazarı, salt siyasetin kolaycılığına saplanmadığı için çok beğenebiliriz. Ancak bu nesnel olmayan ölçütlerin bir değeri olmaz. Yapıt veren kişi, zamanın sağduyusuna kendini teslim etmiştir. Yapıtın kalıcılığı, direnci, o kişinin de nasıl anılacağını belirler. Hugo örneğine buradan bakmayı öneririm. Yapıtı eğer daha güzel ve eşit bir dünya önermesini getiriyorsa, yaratı olarak bir yenilikle taçlandırıyor ise arayışını, bunu ciddiye alırım.

Batı'nın dünyayı kendinden ibaret sanma kibrini konuştuk zaten. Bugün yaşlı nüfusları, heyecansız hâlleri, çürümüş önermeleriyle, dünyanın değişen çehresini okuyamıyorlar. Ama buradan koca bir tarihsel varlıklarına indirgeyici bakış getiremeyiz. Ya da örneğin bir besteyi Hristiyan dinini anlatıyor, kutsuyor diye reddedemeyiz. Kilise korolarının başarılı çalışmalarına sırt çeviremeyiz. Ama bencilleşen ideolojilerini, sürekli "öteki" yaratarak büyüyen varlıklarını sorgulayabiliriz. Dünyada büyük dengesizlikler yaratmalarını, eşitsizlikler doğuran düzenlerini eleştirebiliriz. Dahası mücadele etmeliyiz.

Batı'nın dünyayı nereye doğru götürdüğünün çok acı bir örneğini geçen gün okudum. Gazete haberi şöyle:

"Ölüme terk ettiler. Libya'dan Avrupa'ya kaçmaya çalışan Afrikalı mültecilerle dolu tekne, yardım çağrılarının ardı ardına İtalyan sahil güvenlik ekipleri, askeri bir helikopter ve NATO savaş gemisi tarafından görmezden gelinmesi sonucu Akdeniz sularında ölüme sürüklendi. Tekne, on altı gün boyunca Akdeniz'de savrulurken aralarında kadınlar, bebeklerin de bulunduğu yetmiş iki kişiden altmış biri açlıktan ve susuzluktan hayatını kaybetti."

Evet, durum bu. Evimizin içinde eşimizle ne yaptığımızı gören, attığımız adımı izleyen, her konuşmamızı dinleyen, neredeyse aklımızdan geçeni okuyan uygar dünya, bu göçmenle-

ri görmemiş! Gerçek bu. Çünkü görmek istememiş. İnsanların evlerine girmiş, onları savaşa zorlamış, yerlerinden yurtlarından etmiş, sonra can havliyle kaçanları da görememiş yazık ki(!) Bu insanların katili kim diye sormaya bilmem gerek var mı?

Yüzyılın en büyük teröristi diye ilan ettikleri Bin Ladin'i öldürdüler sonunda. Hoş hâlâ türlü iddialara göre bunun kanıtı ortada yoksa da diyelim ki öldürdüler. Bin Ladin'i soğuk savaş denklemi içinde ABD'nin yarattığını bilmeyen yok. Sonra dönüp kendine vuran bir azmana döndüğünü de biliyoruz. Ben meselenin orasında değilim. Beni ilgilendiren, bir egemen devletin içine ABD özel timi sızıyor, bir suikast düzenliyor ve çıkıyor. İsterseniz dünyanın en büyük katili olsun karşınızdaki, eğer siz bir devletin egemenliğine böyle saldırırsanız, oranın halkından siz karşı saygı bekleyemezsiniz. Dahası hikâye tersten aksa, ABD'nin topraklarına Pakistan bu tür bir eylem yapsa ne düşünürdü acaba uygar dünya? Biliyoruz ki dünyada bu türden bir adalet yok. Belki hiç olmayacak. Ama esas ilgi çekici olan yanı bu suikast sürecini Obama ve heyetinin canlı yayında izlemesi... Artık her şey Hollywood algısı içinde yönetiliyor. Kilometrelerce uzakta gerçekleşen bir eylemi koca adamlar izliyorlar ancak gözlerinin önünde yardım isteyerek boğulan insanları görmüyorlar. Neyin görünür olacağına, neyin görünmez kılınacağına birileri karar vermiş demek.

Eleştirdiğimiz Batı bu. Tamam ama bir Batı daha var. Biraz da ondan söz edelim. Geçen gün İsviçre Sosyal Demokrat Parti milletvekili ve dünyada bilinen bir küreselleşme karşıtı yazarın söyleşisini okudum. Adı Prof. Dr. Jean Ziegler. Bak kendini nasıl tanımlıyor:

“Beyaz ırktan, asistanı olan bir üniversite profesörü, İsviçreli biri olarak seçilmişlerin seçilmiş, hiç savaş görmemiş, asla Nikaragua ya da El Salvador’dakiler gibi mayına basmamış, BM temsilciliği, milletvekilliği... İsviçre parlamentosu tam bir ahlaksızlar komitesi ama kullanılması gereken bir sahne işte! Ayrıcalıklarım elime tutuşturulmuş bir silah. Bütün bunları ezilenler adına kullanmak zorundayım.”

Hangimiz bu Batılı entelektüel kadar net, yalın ve gerçek tarif edebiliriz içinde bulundukları tabloyu? Devam edelim. Ağzına

geleni söylemekle suçlanan bir adam profesör! “Neden bunu yapıyorsun?” diye soruyorlar, al yanıtı:

“Büyük şerefsizlikler karşısında insan çenesini tutmamalı (Hakkında pek çok dava açılmış ve kaybetmiş). Davaların çoğunu kaybetmem haksız olduğum anlamına gelmiyor.”

İsyan etmek, itirazını dile getirmek Batı’nın bize öğrettiği bir tutum bir yanıyla. Özgürce itiraz etmeyi Jean Paul Sartre’dan öğrenmiş yazarımız. Kısa bir süre Che’nin yanında da bulunmuş. Küreselleşmenin ne anlama geldiğini iyi biliyor. Zürih’te bulunan, dünyanın gizli kasaları diyebileceğimiz bankacılık sistemi ve onu yönetenler hakkında da ağzına geleni söylüyor. Bankacılara, spekülörlere, politikacılara sürekli tazminat ödediği için meteliksiz. “Çocuklar açlıktan ölmüyor, öldürülüyor” diyor. BM’yi derinden eleştirip, onun bir parçası olarak savaş veriyor. “BM sizi dinliyor mu?” diye sorduklarında, “Ben hâlâ beyazım ve BM hâlâ ırkçı ve beni dinliyor” diyor. Bunlar esasen insana dair, yaşama dair bir anlamda umut. Tüm bu tanıklıklardan sonra insanlardan nefret ediyor musunuz?” diye soruyorlar. Sartre ile yanıt veriyor:

“Bir insanı sevmek için, onu baskı altına alan şeyden çok güçlü bir biçimde nefret etmek lazım. Onu baskı altına alan kişiden değil!”

Ben modernleşmeyi önemseyen, hâlâ tezlerinin önemli olduğunu düşünen biriyim. Modernizm dertlerimize derman olmadı belki ama yerine ne koyacağımıza bakmak lazım. Küreselleşme üstüne düşünmek gerek. Tartışmak gerek. Bizim coğrafyamızda kan durmuyor. Ama ekrandan taşan görüntüler gerçeklik duygumuzu yok ettiği için, asla bizim başımıza gelmeyecek olayları izlediğimizi sanıyoruz. Tıpkı deprem gibi! Dünyadakileri izledik, belki üç beş dakika üzüldük ve geçti, gitti. Bu “zap” aletlerinin böyle kolaycı ve büyülü bir yanı var. Görmek istemediğini yok ediyor. Ama deprem oldu ve binlerce insan öldü. Nerede? İzmit’te, İstanbul’da, Bolu’da... O zaman anladık. Anladık ama o hızla da unuttuk. Bu çağ hızlı unutmaya çağı bir anlamda. Esasen zamanı yavaş akıtamadığımız için büyük sorunlarla başa çıkamıyoruz. Küreselleşme de bir anlamda bunun ürünü.

DOĞU-BATI

Orhan

Bence çok hoş bir noktadayız. Demek ki Hugo ile “küreselleşme”yi de bir şekilde birleştirmemiz lazım. Bunu yapmazsak mutlaka eksik bir şeyler kalır.

Yalnızca Hugo mu? Belki, Marx’ı da küreselleşme ile birlikte tartışmamız lazım. Bir ilgi var ve istenirse bulunabilir.

19. yüzyılın ortalarında Marx, “Doğu Sorunu” üzerine yazılarında “Türkiye’yi ne yapacağız?” diye soruyordu. Yerindeydi, Avrupa 19. yüzyıl boyunca Türkiye’yi ne yapacağını düşünmüştü. Sonunda onu bölüşmeye karar verip, imparatorluk topraklarını didiklemeye başladıklarında, çözdüklerini de düşünmüşlerdi.

Ama 21. yüzyılın başında soru tarihe meydan okurcasına canlılığını korumaktadır; Batı, Türkiye’yi ne yapacak? Yeterince terbiye edip, onu “uygar kolları” ile saracak mı, yoksa Asya’nın ve Afrika’nın o yoksul halklarından-ülkelerinden biri mi yapacak?

Sorunun her iki tarafça da böyle algılandığından kuşku yoktur ve uygarlığın kollarının niyeti bir tarafa, Türkiye yönetenlerinin Avrupa’nın kollarına atlama niyeti apaçık ortadadır. Yine de bu durumda muhtemel bir tecavüz girişimi ihtimali vardır ve kafaları karıştıran da budur. Şimdi “Milliyetçi Batıcılık” programının iflas ettiği bir zamanda o soru hâlâ ortadadır: Batı Türkiye’ye ne yapacak?

“Batı Avrupa ve Amerika halkının, Türkiye olayları konusunda doğruya yakın bir yargıya varmaları olanağı ancak son zamanlarda doğmuştur. Yunan isyanına kadar Türkiye niyet ve amaç ne olursa olsun, bir terra incognita (bilinmeyen toprak) idi ve halk arasındaki alelade bilgiler, tarihsel gerçeklerden çok, Arap usulü gece eğlentilerine dayanmaktaydı.” Budur, soruyu soranlar da bilmemektedir ve “Türkiye’yi ne yapacağız?” sorusunun Avrupa ideolojisindeki karşılığı “Türkiye’yi nasıl ortadan kaldıracamız”dır.

Bunun bu anlama geldiği Marx’ın kendi sorusuna verdiği yanıttan da bellidir: “Türkiye’nin ilerleme yoluna engeller koyma-

nın dışında bir rolü yoktur... Gerçek şu ki çarelerine bakılmalıdır.” Yine de daha soğukkanlı olduğu yerler var: “İstanbul, Batı ile Doğu arasına kurulmuş altın bir köprüdür. Batı uygarlığı, bu köprüden geçmeksizin dünyanın çevresini güneş gibi dolaşamaz; bu köprüyü de Rusya ile mücadele etmeksizin geçemez.” Evet, Marx’ın dediği gibi bu köprüyü “sultan” sadece devrim için emalet tutmaktadır ve “altın köprü”nün aradan geçen uzun zamana rağmen hâlâ devrime yazgılı olduğu açıktır.

Bir soru daha; Batı’nın bu en köklü eleştirmeninin Doğu’ya bu kadar “içeriden” ve bu kadar ihtiraslı bakmasını sağlayan Avrupa ideolojisi nedir? Kuşkusuz gerisinde, “gelişme yeteneği olan tek ulus ve onun devrimci burjuva sınıfı” inancı var. Bu, Avrupa’dır. Ne yazık, böyle olduğu için örneğin Alman burjuvazisi ile proletaryası karşı karşıya gelir ve bundan “gelişme” doğar. Almanya’da yalnızca Almanlar değil sınıflar vardır. Ama Doğu, Avrupa ideolojisi için bir bütündür ve onun için adı, Türkiye’nin sınıfsal yapısı ya da Mısır’daki sermayenin Kıpti ve Arap fellahlara karşı tutumu değil, “Doğu sorunu”dur. Anlamı şu: Doğu’da gelişme olmaz. Doğu, bu nedenle bir bütün olarak Batı için sorundur ve bu sorunu çözmeye muktedir tek güç Batı’dır. Marksizm, Marx için de geçerliyse, bunu sıkıntıya düşmeden çıkarabiliyoruz.

Ancak çıplak bir iktisadi hırs dışında devrim, burjuva sınıfı için artık hatırlanmak istenmeyen eski bir anıdır ve biz soruyu başka türlü sormak ve başka türlü yanıtlar bulmak olanağına sahibiz. Avrupa ideolojisinin uzağında, eski soruları yeniden soruyoruz ve yeni yanıtlar bulmayı umuyoruz. İlki şudur: Burjuva düzen geçekten devrimci miydi?

Yeni toplum modeli ya da daha az bilinen adıyla “Seküler Yeni Düzen” kuşkusuz burjuva karakterdeydi; bunu aynı zamanda düzenin iki görünümü olduğu anlamında kullanıyorum. “Yeni Düzen”le birlikte otorite dünyevileşmiş ancak dinsel-mistik kabuk olduğu gibi kalmıştı. Bu ikili bir karaktere tekabül ediyordu; bir yanda yerleşik dine karşı radikal bir duruş ama öte yandan burjuva karakterli bir dinsel yeniden kuruluş. Bu konum, eski dinlere karşı konumlanmış Hristiyanlığın tersine yeni sınıfa, hem evrensel kültürün bütününe sahiplenme şansı veriyor hem de savunma konumunda olan dinsel otoriteye karşı onu silahlandırıyor. Bu

yüzden eski orijinal dine geri dönüş sloganının hem Rönesans'ta ve hem de Aydınlanma'da sıkça duyulması şaşırtıcı olmamalıdır. Burjuva sınıfı bir kurum olarak dine karşı değildi, ona yalnızca sınırları daha esnek bir din gerekiyordu.

Siyasal radikalizm her zaman ideolojik bir radikalizmin arkasından gelmez ve orantısızlıkların her zaman mümkün olabileceğini gözlemleyebiliriz. Yeni sınıf, genellikle siyasal olarak radikaldi ama ideoloji alanında bulanık ve eski olandan ayrılması her zaman mümkün olmayan bir durumdaydı. Batı, henüz Doğu kaynaklıydı ve yeni gelişen Batı düşüncesi henüz Doğu'ya arkasını dönmeyi aklından bile geçirmiyordu.

Doğu ise büyük ölçüde Mısır demekti ve Batı'da bütün burjuva siyasal eğilimlerin Mısır'dan etkilenmiş olması anlaşılabilir bir durumdu. 19. yüzyılın başında, yeni düzen ile eski düzen yeniden karşı karşıya geldiğinde mücadelenin büyük ölçüde Mısır üzerinden yürütülmüş olmasını da böyle anlamalıyız. Simgeler önemlidir ve bu Batı'da, Mısır ile Yunanistan üzerinden yürütülen mücadelenin eski ile yeni arasındaki mücadeleyi simgelediğini doğruluyor.

Bir tarafında bir burjuva süngüsü olan Napolyon vardır; Mısır'ı ihya etme hareketi başarısız olup, hem Napolyon hem Mısır gerilemeye başladığında Batı'da antik Yunanistan için de kapı aralanmıştı. Napolyon'un ayakları daima Aydınlanma çağının içindeydi; Mısır hayranıdır. Kaybetmesinin tarihsel nedenleri var, burjuva sınıfının ve Avrupa'nın devrimci ideallerinden vazgeçmesi ile Mısır'dan antik Yunanistan'a geçiş arasında bir paralellik düşünülmelidir. Batı için Mısır'a vurgu devrimci bir döneme işaret ediyorsa, Yunanistan'a yapılan vurgu siyasal gericiliğin işaretidir.

"Yeni Seküler Düzen"in anlamı budur; renklerini ve silahlarını Doğu'dan edinmekle birlikte, geliştikçe kendi içine dönen ve sonunda kendini bütün borçlarının dışında Hristiyan ve Hint-Avrupalı olarak tanımlayan bir kültür. Bugün hâlâ din ve ırk düşüncesinin şekillendirdiği bu kültür böylece kendi sınırlılıklarını da ortaya koymuş olur.

Burjuva kültürünün sınırlarını bir ırk düşüncesinin çizmesi de kendi tarihiyle uyumludur. Batı'nın Doğu'ya arkasını dönmesi ve

kendi coğrafyasını dünyanın geri kalanının, aynı anlama gelmek üzere Doğu'nun karşısına koymaya başlamasına genel bir Avrupa ırkçılığı eşlik etti. Her yerelleşme eğilimi ister istemez ırkçılığa kayma eğilimini içinde barındırır; öte yandan her ırk tanımı aynı zamanda bir tarih tanımıdır ve Avrupa tarihi hiç olmazsa aydınlanmadan sonra ancak bu ırk tanımı ile anlaşılabilir. Aydınlanmadan bu yana Avrupa ırkçılığının ve tarihinin kodu eski Yunanistan'dır ve eski Yunanistan, Batı tarafından kendi ırklarının üstünlüğünü ispat etmek üzere büyük ölçüde yeniden kurgulanmış bir efsaneden ibarettir. Bu kurgunun temelinde Ari ırka Ari bir baba imal etme ihtiyacı var ve Avrupa, kendi dünya görüşünü dünyanın bütün tarihsel bağlantılarını tahrip ederek kurabilmiştir.

Hugo ile sorunumuz budur; bir yazar olmanın ötesinde bu denklemin içinde bir militan olarak vardır ve yazdıklarına da bütün bu önyargılar sinmiştir. Yunan hayranı ise gerici olması kaçınılmazdır demek istiyorum.

Tıpkı Hugo'nun ideolojisi gibi Avrupa ideolojisi de Hristiyan ve Ari'dir. Eğer bunlar yoksa Avrupa'yı bir bağımsız kıta olarak adlandırmamız olanaksızdır. Avrupa, Asya'nın bir uzantısı konumundadır ve sınırın tarihsel-kültürel tanımlamalardan kaynaklandığı açıktır.

Braudel, coğrafya ile uygarlıklar arasındaki bağlantıyı şöyle kurar: "Hazır avantajlara bakarsak, her uygarlık insan tarafından erkenden ele geçirilmiş dolaysız ayrıcalıkların çocuğu olacaktır. Örneğin zamanların başında, Eski Dünya'nın nehir uygarlıkları, Sarı Nehir (Çin uygarlığı), Fırat ve Dicle (Sümer, Babil, Asur), Nil (Mısır uygarlığı) boyunca yeşermişlerdir. Aynı şekilde, denizin çocuğu olan talassokratik uygarlıklar yeşermişlerdir: Fenike, Eski Yunan, Roma (eğer Mısır Nil'in armağanıysa, bunlar da Akdeniz'in armağanıdır), Baltık ve Kuzey Denizi üzerinde merkezlenen Kuzey Avrupa uygarlıkları, tabii Atlantik'in kendini ve çevresindeki uygarlıkları da unutmamak gerekir." Demek ki coğrafya değişik tarihlerde değişik "ırkların" elinden tutar, ama bu ırklar arasındaki alışverişleri de varsayar. Bütün bunların, en sonunda bir insanlık tarihi hâline gelmesi, uygarlıkların miraslarını bütün insanlığa bırakmalarındandır. Yunanistan, Mısır'ın ve Samilerin birikimini devralır, Roma ise Yunanistan'ın.

Bugün Akdeniz, gelişmiş Batı ile Üçüncü Dünya adı verilen geri kalmış kesimin en uzun ve en sık ilişkide bulunduğu bölge olma özelliğini hâlâ sürdürmektedir. Akdeniz, Doğu ile Batı arasında hem doğal hem de kültürel bir sınırdır; geçmişte olduğu gibi gelecekte de “uygarlıklar savaşı”nın bu sınırda yapılacağı kuşkusuzdur. Kuşku götürmeyen başka bir şey de bunun bir kültürler savaşı olacağıdır. Sınır ya Batı’ya doğru çekilecek ya da Doğu’ya doğru genişleyecektir.

Türkiye ise bu Doğulu Akdeniz’de Osmanlı’dan miras kalan rolünü sürdürmektedir; bir yandan Doğu’ya ait bir güç olarak Batı için bir tehdittir. Öte yandan Doğu’ya ait ama Batı ile kaynaşma kabiliyetine haiz tek güçtür. Öyleyse Akdeniz’in kaderi, bir kez daha Türkiye topraklarından çizilecektir. Bununla birlikte, uygarlık tarihi açısından Akdeniz’in eski görünümünde olmadığı akılda tutulmalıdır. Akdeniz’in kaderi Doğu’nun kaderine bağlıdır. Doğu makûs talihini yenmeden Akdeniz makûs talihini yenemez.

Avrupa ise Akdeniz’i hep kendi denizi olarak gördü; ancak Mare Nostrum, İslamın ve çok daha sonra ve daha kesin olarak Türklerin saldırıları ile bir hülya olarak kaldı. Batı’nın, İslam ve giderek Türk fobisinin kökeninde Akdeniz’in bu güçlere kaybedilmiş olmasının rolü büyüktür. Akdeniz’i ele geçiren Türkler, ilerleyerek Avrupa kapılarına dayanmış ve bu korku uzun yıllar Avrupa’yı felç etmiştir. Ta ki İnebahtı Savaşı’na kadar. İnebahtı’nın Avrupa için bir dönüm noktası olduğu üzerinde bir fikir birliği var. İnebahtı’da Türklerin yenilmez olmadığı anlaşılmıştır ve korku azalmıştır. Ancak azalmasına rağmen, İnebahtı’nın ardından da sürmüştür. Ne zamana kadar? Avrupa’nın, hem Asya’yı hem de Afrika’yı yendiğini düşündüğü bir zaman aralığına kadar.

Bir kısa not: Akdeniz’i bir Hristiyan Mare Nostrum’u hâline getiren Roma’dır. Ancak Roma imparatorluğu Osmanlı saldırıları karşısında dayanamadı ve Akdeniz’le birlikte kendi varlığını da Osmanlılara teslim etti. Bununla birlikte Roma İmparatorluğu’nun varlığını sürdürdüğü savı Batı’da hep oldu. Örneğin Fransız Devrimi’nin ardından Fransa’nın Nova Roma’yı ihya ettiğine inanılıyordu. Bir takıntıdır; Rusya da aynı iddiayı inatla uzun

yıllar sürdürmüştü. Avrupa'daki son kutsal Roma-Germen İmparatoru ise bundan vazgeçip Avusturya İmparatoru adını almak için 1806'ya kadar direnmışti. Ancak bu direnci Napolyon'un saldırıları karşısında yıkılabildi. Napolyon, Batı'nın Roma imparatorluğu düşünüyken yıkarken sanılanın tersine yerine başka bir imparatorluk inşa etmeyi düşünüyordu. Yapmaya çalışırken yıldı.

Fatih Mehmet ile Napolyon Bonapart, her ikisi de Roma İmparatorluğu'nun mezar kazıcılarıdır. Fatih İstanbul'u alarak Nova Roma'yı da içeren bir imparatorluk kurmayı düşünüyordu. Çünkü imparatorluk Nova Roma demekti ve imparator olmak için orayı fethetmek ve mirası devralmak gerekiyordu. Napolyon ise Büyük İskender olma hülyası peşindeydi ve bunun için kalabalık ve uçsuz bucaksız Doğu'ya ihtiyacı vardı. Doğu'nun kapısı Mısır'dı ve Mısır seferini, İngiltere'yi vurma pratik ihtiyacının yanında ve ötesinde bu tür çılgınca düşüncelerle başlatmıştı. Ancak hiç olmazsa Mısır açısından Napolyon'un romantik düşleri İngiltere'nin pazar ihtiyacı karşısında direnemeyecekti.

Napolyon 1821 yılında öldü. Bourbonlar, ikinci kez Fransa'ya döndüler ve Avrupa'da bir gericilik dönemi (restorasyon) başladı. Doğu'da reform dönemidir; Osmanlı'da Tanzimat ile padişahın yetkileri daraltılmaya çalışılırken, Avrupa eski durumu yeniden ihya etmenin peşindeydi. Marx'ın deyişiyle Türkiye, dünyanın geri kalan kısmından daha fazla yerinde sayıyor değildi. Avrupa statükoyu korumaya çalışırken, Türkiye de hızla değişmekteydi. Ancak tarihsel koşullar her iki hareketin de başarılı olması için uygun değildi.

Sonra Mısır sömürgeleştirildi. Akdeniz bir iç deniz olmaktan çıktı. Batı için Mısır'ı silerken Yunanistan'ı parlatmak bir ihtiyaçtı. Yunanistan'ı parlatarak bir anlamda kendi sınırlarını da yeniden çizmiş oluyorlardı.

Biraz daha ilerleyelim ve konunun cumhuriyetle bağıntı kuralım; Avrupa, bir bütün olarak Yunanistan'ı kültür tarihinin merkezine oturtup, bağımsız Yunanistan'ın oluşumunu desteklerlerken Kemalist yönetim, kendini Avrupa ırkçılığının bu temel dayanağı ile bir ölüm kalım mücadelesi içinde buldu. Batılılaşma, bu yüzden bir büyük kuşkunun içinde doğmuştur ve seksen yıllık birlikteliğe damgasını vuran da her şeyden çok bu kuşkudur. Bu-

gün AB ile ilişkilerin de kaçınılmaz bir kuşku perdesi arkasında yürümesi bunun işaretidir. Genç Türkiye Cumhuriyeti, bu yüzden Batı'nın tersine Yunanistan'ın yüceltilmesine karşı mücadele etme gereği duymuş, giderek eski Yunanistan ile bugünkü Yunanistan arasında doğrusal bir ilişki olmadığı yönündeki tezi diri tutmaya çalışmıştır. Yani Kemalizmin mücadelesi, Hugo ile bir mücadeledir aynı zamanda.

Bu tavır, temelsizliğinin ötesinde bir doğruyu içinde barındırmaktadır. Yunanistan'la ilgili Batılı bakış büyük ölçüde bir abartmayı içermekte ve asıl yaratıcı güç olarak Mısırlıların bütün yeteneklerini Yunanistan'a mal etmeye çalışmaktadır.

Elbette, Avrupa ideolojisinde Türklerin de rolü var: Avrupa'nın kendini abartması Türklerin Avrupa'ya yönelik istilasının durdurulması ile başlar. Bu, Avrupa'nın kendine duyduğu güvenin artmasına ve Osmanlı'nın ele geçirilmesi oranında ırkçılığın gelişmesine yol açmıştır.

Osmanlı, aslında 19. yüzyılda değil gücünün doruğunda olduğu bir zamanda Avrupa'ya teslim olmaya başlar. Osmanlı Devleti'nin Fransız Hükümeti'ne tanıdığı kapitülasyonlar Fransız-Osmanlı ilişkilerini biçimlendirmede daha da önemli yer tutar. Babıali'ye ilk daimi Fransız temsilcisi 1536'da atandı ve bunu 1543'te ilk kapitülasyonlar izledi. Fransa'ya bu ilk kapitülasyonları veren Kanuni Sultan Süleyman, "muhteşem ve kudretli Türk" imajını da yerleştirdi. Henüz aşağılama dönemi değildir ve yerine büyük övgüler var. Bu dönem buğulu ve hayranlık uyandırıcı bir Türk imajının yürürlükte olduğu yıllardır ve aşağılama dönemi için 19. yüzyılın başını beklememiz gerekmektedir. Çünkü 19. yüzyılda artık Türkler Batılılar ile eşit değil, barbar ve düşmüş bir ırktır.

19. yüzyıl, Doğu ile Batı'nın, Osmanlı-Mısır ile Birleşik Avrupa'nın savaş alanıdır. Oryantalizm de bu savaşın getirisi. Savaş Navarin'de Doğu'nun yenilgisiyle sonuçlanmıştır ve Navarin yenilgisinden bir yıl sonra Victor Hugo Les Orientales (Doğu Şiirleri) adlı kitabının önsözünde şunları yazmaktadır: "Devletlerin kaderinde olduğu gibi edebiyatın geleceğinde de Doğu, belki de çok geçmeden Batı'da rol almaya namzettir. Ünlü Yunan harbi şimdiden Batı'nın bakışlarını o tarafa çevirmesine neden olmuştur. Ve işte şimdi Avrupa'nın dengesi bozulmak üzeredir, zaten

delik deşik ve çatlaklarla dolu Avrupa statükosu İstanbul yönünde çatırdamıştır. Bütün kıtanın ağırlığı Doğu'ya doğru kaymaktadır.” Batı'nın, kendisi için yeni bir Doğu tarif etmeye başlaması Doğu'ya karşı açtığı savaşıyla birlikte birliktedir.

Navarin yenilgisi ile Doğu bitmiş ve Avrupa yüzyılı açılmıştır. Ancak bu hâlde bile, İngiltere'nin Mısır'a karşı Osmanlı'nın yanında ve Fransa'nın Osmanlı'ya karşı Mısır'ın arkasında olması önemlidir. Fransa, devrimci Fransa henüz Mısır'a borcunu unutmaktan yana değildir.

Bugünün tersine, Navarin yenilgisinin Avrupa tarafından bir kıtalararası savaş olarak görüldüğünü Kemalist yönetimin fark etmiş olması önemlidir. Mustafa Kemal'in emriyle başlatılan Türk Tarih Tezi çalışmasında bu şöyle ifade ediliyor: “Yunan isyanı, eski Yunan medeniyeti dolayısıyla Avrupa ilim ve fikir çevresinde ilgi uyandırdı. İngiliz ve Fransızların Yunan ihtilaline ilgileri, daha çok zayıflamış ve Rusların eline düşmek ihtimali ortaya çıkmış Devleti Osmaniye yerine, Akdeniz'de Ruslara karşı bir dayanak noktası olmak üzere, bir Hristiyan devlet oluşturmak istemelerindendir. Ruslar da oluşmasına engel olamayacakları bir devleti kendi taraflarına çekmek için kuruluşuna yardım etmek zorunda kalmışlar ve bu suretle Yunan istiklaline yardım konusunda İngiltere, Fransa ve Rusya arasında bir yarış başlamıştır. Helenler, altı sene süren mücadelede Mora'da mağlup edildiler. Fakat bu mağlubiyet bütün Avrupa'yı yukarıdaki sebeplerden dolayı harekete geçirdi. Fransız, İngiliz ve Rus donanmaları Navarin limanında Osmanlı donanmasını mağlup ettiler. Bir Fransız ordusu Mora'yı işgal etti. Bir Rus ordusu Edirne'ye kadar ilerledi. Edirne Anlaşması'yla(1829) Yunanistan'ın istiklali, Osmanlı Devleti tarafından tanındı.” Avrupa'yla birlikte Yunanistan'a karşı verilmiş ikinci savaşın anlamayı kolaylaştırdığı bellidir.

O yıllar aynı zamanda Batı'da, barbar Doğu'nun sembolü olan Osmanlı'nın Avrupa tarafından işgali ve parçalanması düşüncesinin de filizlendiği yıllardır. Yazar Lamartin, modern yeni Roma olan Avrupa'nın eski Roma topraklarını işgal etmesini, “uygarlığı ve ilerici diniyle” yayılmasını ve Roma dünyasını yeniden canlandırmasını talep etmektedir. Bunu sezen Osmanlı yönetimi, önünde Batılılaşmaktan başka çare kalmadığı düşüncesindedir.

Nizam-ı Cedid (Yeni Düzen) fikrinin temeli budur. Yeniçeri reformu, Senet-i İttifak bu yıllarda gelmiştir. Başlık devrimi(fes), kıyafet devrimi (ceket pantolon), devlet ricalinin uzun sakallarını kesmesi, balolara gidilmesi, sarayda çatal bıçak kullanılması, mahalle kahvelerinin azaltılmaya çalışılması, Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, Harbiye ve Tıbbiye gibi Fransızca öğretime önem veren yüksekokullar kurulması, hastaneler açılması ve ilköğretimin zorunlu kılınması hemen 1800'lü yılların başlarında hayata geçirilmeye çalışılacaktır. Bu yıllar, devletin kurtuluşu Avrupalı görünmekte aradığı yıllardır.

Kemalist hareket, Avrupa ideolojisinin yönelimini sezmiş ve "Türk Tarih Tezi" ile Avrupa merkezci anlayışın karşına bir Türk merkezci anlayışla çıkmaya çalışmıştır. Başlangıçta çıkış noktaları doğrudur: Türk Tarih Tezi, Avrupa merkezçiliğin karşısına Asya-Afrika eksenli bir tarih teziyle çıkar. Ancak bu şema içinde Turani halklar yoktur ve gerçekte Asya-Afrika ekseninde Türk unsuru yabancı bir unsurdur. Bütün dünyayı Türkleştirme çabası ise o gün de bu gün de çocuksu bir çaba olarak görünmekten kaçınmamıştır. Avrupa ırkçılığının bütün kurumlarıyla iyice yerleştiği bir zamanda, bu ırkçılığın olumsuz unsuru olan Türk imajı, bir daha doğrulamamacasına yıkılmıştır. Ancak bu kadarı bile Türk Tarihi Tezi'nde Avrupa'nın coğrafi olarak ayrı bir kıta olmadığına notunun düşülmesine yeterli olmuştur.

Bu ırkçı saldırganlığa rağmen aradan geçen zamanda Avrupa'nın gücünün Akdeniz'i bir iç deniz hâline getirmeye yetmediği görülmüştür. Mısır, bugün Batı'ya siyasi yakınlığı bir yana Müslüman bir ülke olma özelliğini sürdürüyor. Hint-Avrupa dil ailesine yakınlığı dolayısıyla Ari ırkı içinde sayılan İran ise "İslam devrimi" ile birlikte bu teoriye ihanet etmiş görünüyor. Geride, Batılının Ari modeli içinde sayılabilecek bir tek Kürtler ve türedi Yahudi devleti vardır. Kürtlerin durumu henüz bir netliğe kavuşmamıştır ve bunda tıpkı Yunanistan olayında olduğu gibi Avrupa'nın bir etkisi olup olmayacağı belirsizliğini sürdürmektedir. Asıl savaş alanı ise kuşkusuz Türkiye'dir. Bir Batılılaşma programını inatla sürdüren Türkiye, bu açıdan Batı'yı ikna edici şartlardan yoksundur. Yani Ari model açısından yabancı bir unsurdur ve hâlâ barbar Turani halklar kategorisinde görülmeye devam

etmektedir. Öte yandan, bilinçaltında Doğu'dan gelebilecek tehlikenin Türklerden kaynaklanacağı yönünde kuşkular da canlıdır. Türklerin Avrupa içlerine akınları sürmektedir ve Batı bundan kuşkulmaktadır. Unutulmamalıdır, Roma topraklarına yönelik akınlar da başlangıçta aşağı yukarı böyledir; kıyılardaki bakir topraklarda kendine yurt arayan göçebelerin tehlikeli olduğuna inanmak için onların İstanbul kapılarına dayandığını gözlemlemek gerekmiştir.

Küreselleşme meselesine bunlar olmadan atlamak olmazdı. Bak yine Akdeniz'deler; NATO ordusu Libya'yı bombalamayı sürdürüyor. Mısır'da Mübarek gitti, yerine ordusu oturdu, ortaklık sütliman. Suriye'de, İran'da mücadele sürüyor. Ama Ortadoğu'nun en gerici ve halkına en düşman rejimi Suudi Arabistan da güvenlik içinde oturuyor. İki yüz, üç yüz yıllık kavgadır ve Mare Nostrum'u şimdi Büyük Ortadoğu Projesi olarak tartışmaya devam ediyoruz.

Ben "küreselleşme" denilen bu "ucube"yi şöyle anlıyorum; bütün ülkeleri global sistemin bir eyaleti hâline getiriyorlar, ülkeleri eyalet sistemi gereğince kendi içinde bölüyorlar. Silahlı kuvvetleri küçültüp tasfiye ediyorlar, polis, iç güvenliği bütünüyle üstleniyor. Bir gerekçesi var, eyalet olacaksak her eyalete bir ordu kuramayız ama polisi, yerel polis hâline getiririz. NATO ise sistemin jandarması olmayı üstleniyor; artık sınırsız ve sorumsuzdur. "NATO'nun Libya'da ne işi var?" diyenlere cevabım da budur, artık NATO'nun dünyanın her yerinde işi vardır. Ve din, yeni sisteme uygun olarak terbiye edilmektedir. Usame öldürülüp, ılımlı imamlar yaşatılacaktır.

Hepsi bir "ucube"dir ve derhâl kaldırılmalıdır.

Enver

İçinde bulunduğumuz koşullar bize farklı düşünme olanakları sağlasa da esasen bilişimin hızı, iletişimin zenginliği kendimizi küçük, değersiz ve yalnız hissetmemize neden oluyor. Bizim dışımızda akan bir zaman ve dünya olduğunu düşündürüyor. Bu durumun en büyük sıkıntısı insanlığın akışına yön verme noktasında bir "büyük akıl" karşısında tükenmişlik hissinin uyanmasıdır. Eskiden, yani modernleşmenin-pozitivizmin aydını tüm

insanlığın meselelerine müdahil olduğunu düşünür ve çözüm üreteceğine inanırdı. Bir şiirin insanlığa yön vereceği inancı hâkimdi. Şimdi gülünç gelebilir ama... Öyleydi. Küreselleşme fikrine bir de buradan bakmak gerektiğini düşünüyorum. Kocaman bir kum sahilinde tek bir tane olduğu algısı düzenli olarak yinelenince savaşımlar itkisi kayboluyor. Hâl böyle olunca kadere boyun eğen bireyler çağına girmiş, tüketim çılgınlığıyla da hazcı kişiler yaratmış oluyoruz. Küreselleşme bunun ideolojisi.

Küreselleşme üstüne düşünür tartışırken, önce kendi deneyimlerimden söz açmak istiyorum. Büyük kente ait biriyim ben. İstanbul'da doğdum, büyüdüm. Eğitimim bu kentte, aşklarım, başarılarım, ailem ve geleceğim. İstanbul'da yaşayan ama kökleri Antakya'da olan ve asimile olmuş, büyük oranda gönüllü olarak bu Batılılaşma sürecine eklenmiş bir ailenin çocuğuyum. Diyebileceğim bir yanıyla kendi geçmişine yabancı ama tüm dünyaya egemen kent kültürüne yakın, belki aynı. Soru şu: Nasıl bir kentte yaşadık biz? Kozmopolit, karışık, herkese yer olan mı yoksa korunaklı tek tip ve sadece kendini reddederek buraya katılanlara ait mi?

Kuşkusuz modernleşme bir öğretidir. İstanbul da Doğu ve Batı arasında köprü olduğu düşünülen bir büyük kent... Bu konumun modernleşme göstergesi. Karşımıza çıkan tek tip, ilerlemeci, bilimsel veriye inanan insanlardan oluşan bir yapı... Bu önce başarısız kapitalistleşmeyle aşınıyor, yenilgiye uğruyor. Varoş kavramı doğuyor. Kentin saçaklarına tutunmaya çabalayan Kürtler, Lazlar, Çingeneler, ağırlıklı olarak yoksulluklarını ve çaresizliklerini de getiriyorlar. Esasen gecekondulaşma süreci dediğimiz bayağı bir ötekileşme süreci. Merkezde benimsenmeyen, dışarıdan müdahil olma çabası. Sonra içeriye doğru sızma; kültürünü, dilini taşıma isteği. Bildiğimiz gettolaşmanın ilk aşaması. Ardından bir anlamda kenti ele geçirme hâli. Bir de buna esasen kentte hep var olan, ancak yaşam biçiminden ötürü bu yeni ideolojiye katılamayanların durumunu eklemeliyiz. Örneğin radikal İslamcılar, koyu muhafazakârlar, çeşitli cemaatler buna eklenebilir. Varlar, ancak görünür değiller. Biz zamanla tüm bunlar ortaya çıkıp, kendilerini görünür kılmaya başlayınca, bu büyük kent için

“kozmopolit” tanımını yapıyoruz. Yani aynı ülkenin içinde olan kişilerin bir aradalığına vurgu yapıyoruz. Kırk millet bir arada, diyoruz. Bu doğru mu? Bence değil.

Benim de içinde bulunduğum ulus devleti inşa eden öğretinin yeni bireyleri, bu gettolardan kente akanlarla karşılaşınca şaşırdık. Kürtçeyi duyunca irkildik belki. Başlı kapalı sokaklarda görününce aşağılayan bakışlar attık. Alanımıza bir saldırı olduğunu düşündük. Oysa bu insanlar vardı. Sadece biz onları tanımıyorduk. Onların görünür olmalarına da kozmopolitlik dedik. Oysa kente gelen ya da kentte olduğu hâlde kendilerini açığa çıkarmayanlar bu tek tipliğin içindeler. Diyeceğim; bu inşa edilen türdeş toplumun gettolarında yaşayanlar, inançlılar arasında büyük ortaklıklar var. Tüm bu yadırgama sürecine karşın büyük fotoğrafta türdeşlik açısından bir sıkıntı yok. Zeminde Müslümanlık var, benzer gelenek, görenek ve kültürel yapı söz konusu. Kendi şaşkınlığımızı önemli sandık, çeşitlilik gibi algıladık. Oysa küreselleşen dünya, yukarıda söz açtığım bilişim, iletişim olanakları bize çeşitliliğin ne olduğunu hızla gösterdi.

İngiltere’ye iki kez seyahat ettim ve büyük şaşkınlık yaşadım. Bizim sandığımız karmaşık, kozmopolit olan toplumun hayli türdeş, benzer, korunaklı olduğunu net gördüm. Sokaklarda siyahi bir kadınla, Vietnamlı bir adamın aşk yaşamasına tanıklık ettim. Eşcinsel sevgililerden birinin Afrikalı diğeri Rus olması kimse tarafından yadırganmıyor. Farklı dinlerden, milletlerden insanlar aynı ülkenin polisi, doktoru olarak çalışıyor. Elbet biliyoruz yurttaşlık merkezli bir ulus yaratma fikrinin ne demek olduğunu; ama giyimi, kuşamı, dili bunca farklı olanların, hatta mutfağı, eğlenceleri bunca benzemez olanların bir arada yaşama hâlidir esasen kozmopolitlik. Tahammül sınırlarınızın ne olduğunu, etik ölçütünüzün nasıl oluştuğunu ve özgürlük üzerine ne söyleyeceğinizi bir kez daha gözden geçirmeniz gerekli. Bu tablo üzerinden de küreselleşme üstüne düşünmek gerek.

Bu ortam bir yandan işsizliği körüklüyor, ırkçılığı besliyor, gettolarda yaşamayı artırıyor, çatışma alanları bir anlamda keskinleşiyor, dinsel aidiyeti küçük topluluklar açısından derinleştiriyor ve belki bir yanıla daha muhafazakâr yaşantılar da çıkarıyor ortaya. Ama herkes ortak alanda, tüm kimliklerinden sıyrılıp

ya da tersine tüm göstergeleriyle yer alıyor. Elbette yeni sorular ve sorunlar da çıkıyor ortaya. Tüketim toplumunun insanları, canını koruyabilmek için birbirini ezme pahasına ucuz işçiye dönüyorlar. Bu pahalı kentte tutunabilmek için her türlü zulme katlanıyorlar. Hiçbir zaman tam anlamıyla eşit yurttaş olma hakları bulunmayacağını bildikleri hâlde, kâğıt üzerindeki haklara razı geliyorlar. Kendi devletlerinde, kendi insanları ve inançlarıyla var edemedikleri koşulları burada bulduklarına inanıyorlar; ek-mek, aş, iş, özgürlük...

Bir sürü karmaşık yeni sınıf doğuyor bir anlamda. Önce klasik sınıfsal ayırım; işveren ve işçi denklemi çıkıyor karşımıza. Sonra bir İngiliz işçi ve göçmen işçi ayrımıyla karşılaşırız. Ardından göçmen ve Hristiyan işçiyle, göçmen Müslüman işçi ayrımı geliyor. Buradaki eşitsizlikleri biliyorlar. Yine de kendi koşullarından daha iyi buldukları bir yaşam için katlanıyorlar. Küreselleşme, bir anlamda tüm dünyayı böyle görmek istiyor. Yani geleneksel sınıfsal ayrımların egemenliği sürecektir, yanına sınırların kalkmasıyla birlikte yeni toplumsal tabakalar gelecek ve tüm bu insanları sadece tüketici olarak eşitleyen bir düzen kurulacak. Sınırlar yeni sömürgeciler için aşıllacak; uluslararası şirketler için...

Dünyayı bir pazar olarak algılayan bu neoliberal/küreselleşme dönemi, bir yandan tüm halklar üzerinden yeni bir etik ve algı yaratırken öte yandan “ulus devletlerin sonu geldi” tezini işliyor. Gelgelelim bu tez kapitalizmin ardı arkası kesilmeyen krizleriyle boşa çıkıyor. En son büyük bunalım yine devletlerin ne denli önemli olduğunu ortaya koydu. Neredeyse tüm dünyaya kök salmış şirketler, devlet eliyle kurtarıldı. Kriz bir bulaşıcı hastalık gibi bir devletten diğerine taşmasın diye esasen halkın paralarıyla küresel kan emiciler ayağa kaldırıldı. Önce bu yeni dönemin ipuçlarını bulmak gerek. Modern ulus devletlerin yaratıldığı süreç karşımıza “Refah Devleti” diye bir olguyu koyuyor. Bireyin yurttaşlık bağıyla kendini ait hissettiği bu yapı, hukukun üstünlüğü ve sosyal güvenlik düzeniyle bireyi korumayı öngörüyordu. Ancak neoliberal süreç bireyin ve devletin varlığının ortadan kalkmasıyla daha serbest bir piyasa öngörüyordu. Tezi iyi özetleyen bir kitaptan alıntı yapacağım. Sevdiğim bir dost Hayri Kozanoğlu ve

iki arkadaşı Nurullah Gür ve Barış Alp Özden “Neoliberalizmin Gerçek 100’ü” adlı şahane bir kitap yazdılar. Yaşadığımız süreci bir el kitabında toplamışlar. Şöyle diyorlar:

“Neoliberalizmin refah devletine saldırısı; sosyal harcamaların ekonominin üzerinde taşınamaz bir yük hâline geldiği; bireyin girişimciliğini, inisiyatif almasını baltalayan bir bağımlılık kültürü yarattığı, devletin her sorunu hâlden bir ‘dadı’ gibi algılandığı; gelişmiş ülkelerde nüfusun yaşlanması nedeniyle artan maliyetlerin sosyal güvenlik kurumlarını iflasa sürüklediği, noktalarında yoğunlaşıyordu. Öyleyse ‘gece bekçisi’ devletten refah devletine uzanan süreç tersine işletilmeliydi.

Belki hepsinden önemlisi, küresel ekonomi parametreleri içerisinde neoliberal saldırının nasıl amaçlarına ulaştığıdır. Birincisi, küreselleşme sermayeye üretimi en ucuz mekânlara kaydırma fırsatı tanıyor. Bu, mevcut işleri daha güvencesiz kılıyor. İşsiz kalma olasılığını artırıyor. Devlet, maliyeti işverenlere yükleyerek hakemlik çabasına girerse, bu kez sermaye yatırımdan cayıyor. İkincisi, devletler sermayeyi cezbetmek için yüksek ücretlerden, sosyal güvenlik fonlarına güçlü katkılardan, asgari ücret standartlarından, iş güvenliği ve çalışma saatlerine ilişkin emekten yana düzenlemelerden imtina ediyor. Üçüncüsü, devletin ekonomik faaliyetlerinden elini eteğini çekmesi zor zamanlarda istihdam yaratma seçeneğini geçersiz kılıyor. Dördüncüsü, hükümetlerin yatırımları çekmek için amansız rekabeti, kârlardan refah devletini fonlayacak ölçüde vergi alınmasının önünü tıkkıyor.”

Garip bir ikilem çıkıyor ortaya. Bir yandan yeryüzü üstünde özgür dolaşan insanlar olsun ve büyük yuvarlığın tüm üzerindeki mutlu edeceği bir düzen egemen olsun istiyorum. O hâlde örneğin Londra’daki görüntü ya da New York göze güzel görünmeli. Ama öyle değil. Artan ırkçılık, dinsel şiddet kimseye huzur, eşitlik ve adalet getirmiyor. En başta da artık mahallelerde süren din savaşları var. Demek ki insanlar salt sınıfsal nedenlerle mücadele vermiyor. Belki hep böyleydi. Hatta sınıfsal tarif ve mücadele biçimleri demode sayılabilir. Dinin, milletini ve türlü aidiyetlerini, örneğin mezhep, kulüp gibi daha çok önemsiyor. En sonunda aklına belki de sahici aidiyeti geliyor. Diyeceğim; biz türdeş bir

toplumsal doku içinde büyüdük. Yerel kavgalarla boğulduk. Bu süreçte öteden beri sinsi kapitalizm bizi yendi. Orduyu, siyaseti, dini kullandı. Şimdi de bambaşka bir serüvene zorluyor. Özgürlükler vaat ediyormuş gibi davranıyor, “tüm dünyanın kapılarını sana araladım” diyor, “Dilediğin gibi girişimcilik yaparsın” diyor, “Kredi de bulursun, fonlardan da faydalanırsın” diyor ve sürekli yalan söylüyor. Ortaya çıkan sonuç; derin bir işsizlik, gelecek korkusu olan ve düşünsel zeminden yoksun gençler, erken emekliler, çökmüş sigorta sistemi ve özelleştirme fetişizmiyle yoğrulmuş devletler, ha bire krize boğulan sermaye ve açmazlarını, irinini sürekli tüm dünya halklarına ödeten sermaye sahipleri.

Yukarıda bir çırpıda saydıklarım esasen bilinmeyen sorunlar, olgular değil. Ancak durumun karmaşıklığı bireysel örneklerle ortaya çıkıyor. Çok etkilendiğim bir kitap Richard Sennett’in “Karakter Aşınması”dır. Uzmanlaşma, esnek çalışma zamanı, yöneticilik ve deneyim, danışmanlık gibi olgular üzerinden müthiş bir değerlendirme yapıyor yazar. Sonunda sınıf atlama çabamız, toplumsal bir konum elde etmek için çabaladığımız süreç ve gelinen nokta üzerine ruhbilimsel bir çözümleme yapıyor.

Uzmanlaşma fikrinden başlayalım. Modern kapitalist toplumun en büyük öğretisi bireyin bir konuda yetkin olması ve bu yolla kendi geçimini kazanması, saygı görmesi için uzman olma gerekliliğinin zorunluluğuydu. Bilimsel bilgi elbette önemli... Ancak kısacık ömürlü modern tıp bize öyle örnekler sundu ki şaşkırdık kaldık. Kapitalizm önce hasta etmeyi, ardından ilaç endüstrisinin büyük katkısıyla hastayı iyileştirmeyi önerdi. Önleyici tıp kavramı fazla itibar görmedi. Bugün salt patent hakkından ötürü milyonlarca insanın tedavi alamadığını ve öldüğünü biliyoruz. Üstelik bu ilaç sanayi bize bir yandan iyileştirme gibi bir vaatte bulunurken, büyük oranda aynı uygulamayla hasta ediyor. Şimdi pek çok hekim alternatif tıptan yardım almanın önemini vurguluyor; dahası, doğayı kavrayarak ve insanın ona uyumlu biçimde yaşamasına olanak sağlayarak sağlıklı yaşamasının mümkün olduğunu düşünüyorlar. Bu işin bir yanı!

Uzmanlık bir yandan körlük getiriyor. Salt kendi işiyle meşgul avukat, mühendis, hekim ve diğerleri farklı alanlardan kopuyor. Dünyayı tek pencereden okuyor. Sokaktan kopuyor. Ruhsal süre-

ci yok sayıyor. Sanata mesafeli duruyor. Sadece kendi konusunda okuyor. Bu durum müthiş kopukluğa neden oluyor. İletişim kesiliyor. İnsansızlık söz konusu hâle geliyor. İnsan yerine robot doğuyor. Üstelik insan bedeninde... Oysa Vinci örneğini anımsayalım. Resim, tıp ve tüm bilimler ilgi alanındaydı. Bize insana felsefeyle ulaşılabileceğini anlattı ve elbet sanatla. Küreselleşme bu duruma çözüm getirmediği gibi az sonra söyleyeceğim nedenlerle uzmanın da elini kolunu bağlıyor ve değersizleştiriyor.

Esnek çalışma fikri kapitalizmin bir havuç gibi çalışanların önüne koyduğu, içinde bulundukları zalim koşullara bir panzehirmiş gibi sunduğu, son derece tehlikeli bir kavram. İnsanlar sabah akşama dek bir iş için mesai başında zaman kaybetmekten hoşlanmıyor. Yaşamlarını bir masa başında; mevsimlerden, günün farklı saatlerinde faydalanamadan geçiriyorlar. Çocuklarının büyümesini göremiyor, üreticiliklerini, yaratıcılıklarını kısıtlıyorlar. Böyle bir durumda sabah sekiz, akşam altı türünde bir çalışmayı savunmak anlamlı değil. Değil de önümüze konan ne? Neoliberal çağ, devletin yüksek maliyetli sosyal güvenlik sorumluluğunu eleştiriyor ve neredeyse bunun toplumsal yaşam için bir yük olduğunu söylüyor. E, madem insanlar özgürlük istiyor, buyurun dilediğiniz saatte çalışın, dilediğiniz saatte gezin uygulamasını öneriyor. İlk bakışta cazip gelen bu uygulama biçimi, biraz yakından bakınca sosyal güvenliğin tümünden ortadan kalkması hâlini alıyor. Esnek çalışan kişi, bu esnek saatler karşılığında ücret alacak, hayatına sahip olma karşılığında, kendi cebinden özel sigortaya ödeme yapacak. İşveren de böylece daha kolay işten çıkarma yapacak.

Özgürlük vaadi, esasen geleceksizlik ve güvencesizlik olarak karşımıza çıkıyor. Devamı da yöneticilik ve deneyim sorunu olarak geliyor. Özellikle beyaz yakalılar açısından deneyimli olmanın ne denli büyük bir iktidar, gelir olanağı olduğunu biliyoruz. Deneyim ve ilişkilerini çalıştıkları şirkete taşıyan beyaz yakalılar, bu yolla patronlardan büyük imtiyazlar ve maaşlar koparmaktaydı. Neoliberal çağ bunun da artık doğru olmadığını ispatlıyor. Neredeyse deneyim yüksek maliyetler nedeniyle ve elbette gelişen teknolojinin hızıyla demode olmuş durumda. Sürekli yüksek eğitilmiş ve çok yönlü genç eleman varlığı, teknolojiyi takip

etme olanağından yoksun yüksek maliyetli yöneticilerin kâbusu durumunda. Hâl böyle olunca genç yaşta iş dünyasından kopan deneyimli yöneticiler piyasayı dolduruyor. Başka bir işsizlik ve geleceksiz krizi daha çıkıyor önümüze.

Bu kaygılarla çalışanlar, işleri varken gelecek planları yapmaya çabalyorlar. Elde ettikleri gelirlerini ve o günün olanaklarını ileriye taşımanın yollarını arıyorlar. Kimileri pizzacı açmak gibi anlamadıkları işlere soyunuyor, büyük çoğunluğuysa “danışmanlık” diye büyülü sözcüğe kaptırıyor kendini. Oysa zaman bu danışmanlık kavramının pek de işe yaramadığını gösteriyor. Gösterişli kartvizitlerini ve güzel koltuklarını bırakıp, kendilerine “Danışmanlık Bürosu” açan ya da evden bu hizmeti vermeye çalışan başarısız girişimcilerle dolu dünya.

Tüm bunları neden anlattım?

Kapitalizmin destekçisi bir grup beyaz yakalılar da artık çaresiz ve işçileştiklerinin farkındalar. Uzun zaman alan körlük sürecinin sonunda gelinen çaresizlik hâlinde elleri kolları bağlı, bu küreselleşme ikliminde tutunmaya çabalyorlar. Yarış birbirini ezmek ve etini çiğnemek üzerinden yürüyor. Küreselleşme insanları yakınlaştırmıyor, tersine ilkel, vahşi hâle getiriyor. Modern kentlerdeki o rengârenk görüntü bize sahici bir ilişki biçimi önermiyor. Bu korku çağı ayrıştırıyor, yalnızlaştırıyor. Zygmunt Bauman’ın şahane kitabı “Küreselleşme” den bir alıntıyla bitireceğim sözümü.

“Birliktelik değil, sakınma ayrılma, çağımızın megapollerindeki başlıca hayatta kalma stratejisi hâline gelmiştir. Komşuları sevmek ya da onlardan nefret etmek artık mesele değildir. Komşulardan uzak durmak bu ikilemin icabına bakacak ve seçim yapmayı gereksiz kılacaktır; sevmek ve nefret etme arasında bir tercih yapılmasını gerektiren durumları bertaraf etmemizi sağlayacaktır.”

ÇAĞDAŞ UYGARLIK

Orhan

Evet, küreselleşiyoruz. Doğrusunu istersen bunun, bugünün sorunu olduğunu da sanmıyorum. Kapitalizmin alamet-i farika-sıdır bu; evrensel bir düzen olma iddiasıyla doğmuştur ve bir anlamda öyle de olmuştur. “Tek bir dünya ekonomisi” yarattı, buna bağlı olarak hem düzenini hem de hastalıklarını evrenselleştirdi.

Ancak şunu da görelim; bu düzen insanın insani yeteneklerinin önüne koca bir duvar ördü. “Uzmanlaşma” dediğimiz eninde sonunda budur; bu, kendi arzularını bastırarak piyasanın arzuları peşinde giden insanın dramıdır. Dolayısıyla bir insanlık dramıdır aynı zamanda çünkü bu denklem bir Leonardo olmanın önünü ilelebet kapatmıştır.

Bir de iyiliği var; okuması-yazması olan herkesi aydın, “entelektüel” sayma şartları ortadan kalkıyor böylece. Üniversiteler birer cahil üretme fabrikasına bu yüzden dönüşüyor. Demek ki “uzmanlık” ile cahillik arasında artık doğrudan bir ilişki var.

Bir de şu; bütün bunlar bir çürümenin, bir kokuşmanın belirtisi de sayılabilir rahatlıkla. Krizler hep var ve artık bir insanlık kriziyle karşı karşıyayız.

Ama bunların altında bir “sınıfsal dinamik” olduğu konusunda da bir kuşkuya gerek yok. O sınıfsallık kendini her zaman farklı kılıklarda ifade eder; bu bazen dindir, bazen kültür, bazen başka bir şey. Zaten bu farklılıkların altında da mutlaka bir sınıfsallık yatar. Bizler örneğin Ortaçağdaki bütün savaşları birer din savaşı olarak görebiliriz ama o savaşlar insanlar karınlarını dinle doyuramadıkları için çıkmıştır genellikle. Bugün de olup biten bu; bazı kapılar kapanmıştır, bazı kapılar açık bırakılmıştır ama işte yoksulluk artıyor, düşkünlük artıyor ve çıkarlar çatışmaya devam ediyor.

Evet dediğin gibi, Batılı kapitalizm iktidarını artırdı, hepimizi hükümdarlığı altına aldı. Ona karşı şimdi her zamankinden daha

karmaşık duygular besliyoruz; nefret ediyoruz ama aynı zamanda çeşitli görünüşleri karşısında şaşkın bir sevgi içindeyiz. Peki, Batı neden Türkiye’de ve dünyada bu kadar saygı görüyor?’ Batı, nasıl ve hangi koşullarda, üstünlük, ilerilik, medeniyet ve kültürün son noktası oldu?

Çünkü kazandı... Kazanan saygı görmeyi de hak eder. Son üç yüzyılda Batı hep kazandı, diğerleri ise kaybetti. Henüz kazanabildiği zamanlarda Osmanlı da saygı görüyordu. Hatta 1700’lü yıllardan, izleyen yüzyılın başına kadar “Türkler” Avrupalı sayılmaktaydı. Normaldir, çünkü Osmanlı önemli bir güçtü, vericiydi. “Model olmak” deniyor şimdi; Osmanlı modeldi o zamanlar. Bir kez yenilmeye başladıktan sonra alıcı olmaya başlarsınız. Osmanlı saygınlığını kaybettikten sonra hep alıcı oldu ya da alıcı olduğu için saygınlığını kaybetti. Ordu ile ilgili düzeneklerin alıcısı, yeniliklerin alıcısı, eğitimin alıcısı, bilimin alıcısı... Bugün hâlâ almaya devam ediyoruz. Üniversitelerimiz de bilgi üretmek için değil, bilgi almak ve aktarmak üzere örgütlenmiştir ve artık onu bile yapmaktan acizdir. Tarihimiz de felsefemiz de fiziğimiz de büyük ölçüde aktarmadır, alıyoruz. Son yıllarda bu kurumlar o fonksiyonlarını da hızla yitirmektedir. Çeviriciydik, artık çeviri işini de yapamaz duruma geldik.

Aldığımız şeylerin bir kısmı ikinci derecedendir ama bir kısmı bütün düşünüş şeklimizi de belirlemektedir. “İlerleme” zihniyeti böyle bir şeydir örneğin. Bunu mutlak bir gerçek olarak kabul ettiğinizde, siz “ilerleyememiş” olduğunuzu da kabul edersiniz. İlerlemiş olan ise Batı’dır ve tek çareniz onun gibi ilerlemektir.

İlerleme iyiye, tarihte ilerlemiş tek uygarlık olan Batı da mütahiş bir idol hâline gelir. Unutmayalım, “yeni olan iyidir” şeklindeki bakış açısı 1700’lü yılların ürünüdür. Batı ilerliyordu ve bunun iyi olduğunu gördü. İngilizler Çin donanmasını yendiler. Çinliler savunmadaydı, İngiliz donanması da kapitalizmin yarattığı büyük iştahla saldırıda. Batı’nın “ötekileri” işte bu iştah karşısında yenildi! Bu iştahı Çinliler bilmiyordu, biz de bilmiyoruz; o yüzden de ilerleyemiyoruz.

Bütün bunların anlamı şu; medeniyet ile açgözlü bir saldırganlığın birleştirilmesi yepyeni bir durumdur. Çinliler Çin Seddi’ni yaptılar, topraklarını savunmak için. Oysa her zaman sal-

dırganlarından daha güçlü, daha marifetli ve daha bilgiliydiler. Mısır on bin yıl boyunca doğal bir “Çin Seddi”ne sahipti. Seddi aşp, bir işgal hareketine girişmeyi akıl edemedi. Asya’nın Mısır’a sızması da bütünyle Mısır’a yönelik işgal girişimleri ile olmuştur. Bu örnekleri çoğaltabiliriz.

Bu tartışma, Batı’nın dünyanın geri kalanını kendi eklentisi hâline getirmesiyle ilgilidir. “Batılı yaşam tarzı” her yana sızdı; onlar gibi oluyoruz, onlar gibi yaşıyoruz, onlar gibi tüketiyoruz ve onlar gibi düşünüyoruz. “Gibi olmak”, bir benzeme hâline işaret ediyor. Gibi olanlar ne kadar benzese de aslı işte şurada, karşımda.

Buna karşın “ilerleme” artık eskisi kadar saygı görmüyor. Toplumu üretimin, piyasanın eklentisi hâline getiren, ona tabi kılan sistem sınırlarına geldi dayandı. Doğayı bitirdiler, gökyüzünü yırttılar, havayı, suyu pislettiler. Ve karşılığında da insan soyuna mal edilebilecek bir mutluluk veremediler. Bakın dünyanın kaçta kaç bu “ilerlemiş toplumlar”da yaşıyor. İlerleme, bir avuç insan dışında hepimizi mutsuz kılmıştır. “Batılı yaşam tarzı” yıkıcılık anlamında ancak veba ile karşılaştırılabilir. Sanayi devrimi ile başladı bu kirlenme ve bugün hâlâ sürüyor.

Hâlbuki üç yüz beş yüz yıllık bir düzenden söz ediyoruz. Nil Nehri’nin kıyısında on bin yıllık bir uygarlık var oldu. Nil Nehri’ni kirletmediler. Dolayısıyla neyin “ileri” olduğu noktasında yeni ölçütlere, hem de şiddetle ihtiyacımız var.

Medeniyet meselesinde durumumuz budur. Kültür ise daha tartışmalıdır. Dünyanın bütün varlığını mülkiyetine geçirmiş bir uygarlığın bir kültür yaratması şaşırtıcı değildir. Devasa bir kültürel yapı ile karşı karşıya olduğumuz tartışmasızdır. Ama aynı nedenle sakat bir kültüredür bu. Kaldı ki artık kendini yeniden üretmekte de zorlanmaktadır. Ekonominin emrine girmiş bir toplumun karşı karşıya kaldığı tıkHzlıktır bu. Romanı bitiyor, edebiyatı tükeniyor, fiziği krizde, felsefesi ise boş bir gevezelikten başka bir şey değil. Batı, kendini yenileyecek dinamikleri de kurutmuştur. “Devrim”i de artık bu kapsamda algılamalıyız. Bu iktisadi düzeni yıkmadan, insanın yaratıcı yanını özgür kılmanız da mümkün olmayacaktır. Dolayısıyla, en temel biçimiyle ekonomiyi yeniden toplumun emrine vermek zorundayız hepimiz. “Plan” artık her zamankinden daha yakıcı bir sorunumuzdur.

Üretimi planlamak, doğal kaynakların kullanımını planlamak, toplumu planlamak artık bir varoluş sorunudur. Geçmişte buna “sosyalizm” deniyordu, kapsamı genişlemiştir. Ne yazık ki başka bir adlandırma da bilemiyoruz. Vurguyu toplumdan yana yapmak anlamında hâlâ geçerliliğini sürdürmektedir sosyalizm. Kapitalizmin tahrip ettiği toplumu yeniden kurmalıyız. “İlerleme” hatta haddini aşmış bir ilerleme bize başka bir yol bırakmamaktadır.

Evet, bir yanıyla küreselleşme, ekonominin, piyasanın, bütün alanları düzleyerek ilerlemesi bu. Ama öbür yandan pek Batılı bir vakıa. Ben buna “Avrupa ideolojisi” diyorum. Avrupa İdeolojisi çok geniş bir alanı kapsamaya çalışan bir kavram. Dolayısıyla tanımlarken ayrıntıda birtakım sıkıntılarla karşılaşmamız kaçınılmaz. Kıta Avrupası ile ada Avrupası arasında önemli farklılıklar var. Hâliyle bu bir genelleme, bu yanıyla da genel bir eğilime işaret ediyor. Ancak Avrupa da kendisini genellemeye çalışmaktadır. Bu Hint-Avrupa veya Hint-Hitit tanımlamaları Avrupa’yı ırki olarak “birleştirmek” için yapıldı. Kendilerine ortak bir kök aradılar ve bu ortak kök onları diğerlerinden de ayırdı. Bu hem ırki hem de kültürel bir ortak köke işaret ediyor. Profesör Martin Bernal’e göre hepsi 1800’lü yıllardan sonra icat edilmiştir.

Romantik Helenizm de o yılların ürünüdür. Önceki yüzyıllarda Mısır’a yönelik referanslar Batı için “Afrikalı bir köken”i ima ediyordu. Romantizm dönemine bu köken artık bol geliyordu. Çünkü o eski medeniyet bölgeleri Batılı güçlerin sömürgesi olmuştu. Helenizm hem devasa bir kültür mirası hem de steril bir ırk tasavvuruna izin veriyordu. Avrupa’yı Avrupa yapanlar bunlardır.

Yoksa “Avrupa” coğrafi bir ayrıma denk düşmüyor. Asya’nın bir uzantısıdır Avrupa. Kendilerini hem kültürel hem de soy olarak ötekilerden ayıra ayıra kıta oldular. Bir Avrupa yaratmak üzere Asya’yı böldüler. Bunun için de uçlarda, uzun savaşlar vermek zorunda kaldılar. Osmanlı-Mısır ikilisi ile Birleşik Avrupa orduları arasında yapılan savaşlara artık bu yönüyle de bakabiliyoruz. Osmanlı’ya karşı Yunan ayaklanmasında da Avrupa’nın parmağı hep vardı. Yunan Krallığı kurulduğunda Avrupa’nın sı-

nırları da belli olmuştu. Daha önce tartıştık, kısa keseyim; şimdi kurulmaya çalışılan birleşik Avrupa'nın sınırları da hâlâ o sınırlarla kesişmektedir.

Dolayısıyla “Batılılaşmak” isteyenler sadece AB mevzuatına değil bu tarihe de bakmalıdır. Türklerin birliğe dâhil olmasının önünde pratik sorunlar kadar ideolojik sorunlar vardır. Oysa biz Hititleri çoktan unuttuk ve Melih Gökçek'in insafına terk ettik. Bir darbeci, hatırlayacaksınız, Hitit heykelini müstehcen bulmuş ve kaldırmaya kalkmıştı. Bütün bunlar yoksa “Ne Avrupası?” diye sormalıyız. Hititlerle akraba değilsek boylu boyunca Asyalı ve Doğuluyuz biz.

Avrupa ideolojisi güçlüdür çünkü genel bir kabulle karşılanmaktadır. Tarihimizi de onlar yazdı ve biz onlardan öğreniyoruz. Doğu yüzyıldan fazla bir zamandır ilgi alanımızın dışında. Latin alfabesini inanılmaz bir rahatlıkla aldık kabul ettik. Tarihinde on altı alfabe değiştirmiş bir kültürün rahatlığıdır bu. Ama bizi ne kadar tıknefes yaptığını da tartışmalıyız artık. Bunlar bizi Batılı yapamadı ama bunlar yüzünden Doğulu da olamıyoruz. Uçlardayız hâlâ, biraz o biraz buyuz.

Bu, belki bir avantajla çevrilebilir. Uçlar her zaman merkezlerin de kaderini belirler. Biz bu tartışmayı ilerletebilirsek Batı'nın kibrini de kırabiliriz. Doğu'nun kompleksini kırmak ise daha zordur ama imkânsız değildir.

Bu düzenin bilimsel tanımını borçlu olduğumuz Marx, kapitalizmin sınırsızca ilerleyebildiğinin sanıldığı bir çağda yaşadı. Kurulan düzendeki tehditleri görüyordu. Ama her ne olursa olsun bu düzenin yarattığı yıkımda bir ilerleme de vardı. İngiliz emperyalizminin ilerlemeci yanına övgüler düzdüğünü biliyoruz. Ama ilerleme varsa, gerileme de olmalıdır. Doğu gerileyen yan idi Asya tipi üretim, hidrolik toplum, doğu despotizmi gibi safsatılar “siz gerisiniz”in kibarcasıdır. Dikkat edin hiçbir zaman Avrupa tipi üretim tarzı gibi bir laf telaffuz edilmemiştir. Çünkü bu teorilerin “ideal modeli” Batı'dır. Dolayısıyla Doğu'da hep bir despot ve onun tebaası tablosu çizilmiştir. İşçi sınıfı ve burjuva sınıfı gibi ayrımlar bile Batı'ya has bir özellik gibi görüldü. Oysa yaygın kanının tersine Osmanlı bir “Cumhuriyet”ti. Bir sülale devamlılığı olmasına karşın, sultan hep seçimle gelirdi. Kaybe-

denler ise öldürülürdü. Bunun dışında, Osmanlı sarayında hiçbir zaman mutlak bir iktidar olmadı. İktidarın paylaşıldığını biliyoruz ve Çandarlı ailesi gibi bir soylular sınıfı da hep oldu.

Marksizimde ise bunlar yoktur ve “Doğu sorunu” diye yazdıklarında bir “Batı sorunu” kendini hissettirmektedir. Batı kendi dışında olanlara şaşkınlık bakmaktadır ve bu şaşkınlık ne yazık ki Doğu söz konusu olduğunda Marksizm içinde de teşhis edilebilmektedir.

Dönelim küreselleşmeye; bu kadar iktisadi algılanmasını pek doğru bulduğumu söyleyemem. Küreselleşme, yol açtığı kültürel yıkımla birlikte algılanırsa doğru anlaşılabilir. Demek istediğim zaman içinde birbirimize benzememiz iyidir ama zorla birbirimize benzetilmemiz büyük sorundur. Kapitalizm ise bunu iktisadi zor aygıtlarıyla yapmaktadır.

“Ulus devlet bitti” safsatalarını da böyle anlamak gerek. Bunu söyleyenler bir yandan da sınırlarını, ordularını, pazarlarını tahkim etmekle meşgul. Yani ulus devletlerini güçlendiriyorlar. Emperyalizm, merkezde, daha çok şirketlere dayanıyor olabilir ama onlar da işini ulus devletin ordusuyla görmektedir. Hiçbir şirket, örneğin Amerikan ordusu gibi bir orduyu finanse etmeye kalkmaz çünkü.

Kişisel dramlarımız ise işte bu büyük hikâyenin küçük parçaları. Frenleri boşalmış bir sistem, insanlığı düzlemek üzere ilerliyor. Çalışan sınıfların direniş olanakları ise büsbütün dağılmış, silinmiştir. Kapitalizmin doğuş koşullarına döndük bir anlamda; vahşi kapitalizmin ikinci dalgasıdır bu.

Bu dalga, insanlığın duvara dayandığı bir ana denk geldi ya da daha doğrusu insanlık duvara dayandığı için bu dalga mümkün oldu. O insanlığın bir kez daha dizleri üstünde doğrularak düşmanının karşısına dikileceğinden hiç kuşku yok. Şimdi mistik bir yargı gibi görünebilir ama böyle bu. En azından sen ve ben tartışıyoruz, en azından senin ve benim sorunum var, en azından sen ve ben bu gidişe rıza göstermeyeceğiz. Yeni bir başlangıç için yetmez mi?

Enver

Bu bahsi Sait Faik’le tamamlayalım; “Dünyayı güzellik kurtaracak, sevmekle başlayacak her şey” diyor usta yazar. Yazın, dü-

şün adamının elinde kalan budur. Olup bitene direnebilmek için şiire, romana, müziğe sığınmak gerekir. Belki de bunun öneminin yadsınması, giderek nitelikli sanattan kopan kuşakların yetişmesi düş kırıklığına sürüklüyor bizi. Ben genç insanları kıyasıya eleştiren, aşağılayan adamları sevmem aslında. Bir dönem sürekli 68 kuşağı övgüsü içinde ezilip büzülürdük. O kuşağın yapıp etmelerine bir itirazım yok ama nihayetinde yenildiler. Onların devamı olamadığı için sonraki kuşakları suçlamanın bir anlamı yok. Yeni kuşak düşünsel olarak gelişimine, bilime, sosyalizme uygun bir ortamda mı doğdu? Zor yıllar. Buna karşın dirençli bir 78 kuşağından söz edebiliyoruz bugün. Yenilen bir kuşak o da! Ardından darbenin en ağır faturasını ödeyen seksen nesli geliyor ve vebalı muamelesi görüyor. Niçin? Sanki kendinden önceki koşulların olmasında bizim kuşağın payı mı vardı? Diyeceğim genç insanları mahkemeye çıkarıp haklarında hüküm vermek doğru değil. Bir yandan böyle düşünüyorum, öte yandan özellikle vakıf üniversitelerinde derse girdiğimde oradaki düşünsel ve ahlaki sefaleti görünce de kızmadan edemiyorum. Yine bir ustaya yolumuz düşüyor “Önce ekmekler bozuldu sonra her şey” diyor Oktay Akbal. Haksız mı? Hiç değil. Bir kez çivisi çıktı mı düzenin zorluklar, belalar arka arkaya gelir.

Popüler, uyduruk tarihi romanlardan geçmişini öğrenmeye çabalayan ya da televizyon dizilerinde kendini bulmaya çalışan insanların cumhuriyeti burası. Dahası artan kanallarla birlikte ekranlarda ahkâm kesenlerin ülkesi de diyebiliriz. Kendimi de katıyorum. Çok laf olunca derinlik de azalıyor elbet. Bir pespayelik, ucuzluk söz konusu. Devran döner mi? “Güzellik kurtaracak dünyayı.” Nasıl olacak bu? “Önce insanı sevmek gerekli.” İnsandan umudumuzu kestiğimiz gün, yolun sonuna geldik demektir. Uzun süre “Kaçınıcı cumhuriyeteyiz?” diye tartıştık. Bir bitti mi, iki geldi mi, ne vakit üçe geleceğiz? Acaba kendi iradesiyle yönetilmeyi hak eden bir toplum mu bizimki? Ya da bu sorumluluğu taşıyacak insanlarımız var mı? Bir yanıyla gamsızlık çağında değil miyiz?

Öyle bir ülke düşünelim ki orada insan her şey oluyor ama asla rezil olmuyor; devleti soyanlar iktidar olabiliyor mesela. Irkçılık edenler basında başköşede rahatlıkla oturuyor. Şikeciler ku-

lüp başkanı, beter sesliler şarkıcı, star olabiliyor. Hesap verme gereği olmadığı için, doğru dürüst bir bellek olunmadığı için kimse rezil olmuyor. Ne zaman görünür olunur, ne zaman saklanılır bilersen, düzen olduğu gibi sürüyor.

Daha çok bağırmanın haklı sanıldığı, zırt pırt görünenin filozof muamelesi gördüğü ve hatta cahilliğin hayli işe yaradığı bir çağda yaşıyoruz. Elbet tüm bunlar bize özgü değil. Yerküre giderek böyle. İnsan tükenmez diyeceğiz. Sevmeye inanacağız. Yazmaya, söylemeye devam edeceğiz. Geçende doksan bir yaşında Aydın Boysan'la meyhanede inancım tazelendi. Altmış yaşından sonra kırk kitap yazmış bir adamdan söz ediyoruz. Bilge o. Yaşamak için yaşamıyor. Her dakikasına anlam katıyor. Sevmekten ve üretmekten vazgeçmiyor. Küreselleşmeyi tartıştık. İdeolojik bir süreçtir. Ama Aydın Boysan gibi adamlar başkadır. Yaşsız, tarihsiz ve memleketsizdirler. Tüm dünya onlarındır. Sevmekten vazgeçmezler. İşte birinci cumhuriyet odur. Tükendi mi? Belki. Ama yeni kurulacak cumhuriyetin Sabahattin Ali'leri, Aziz Nesin'leri, Orhan Kemal'leri, Nâzım Hikmet'leri yoksa oradan bir şey çıkmaz.

ALTINCI BÖLÜM

NEREYE GİDİYORUZ?

KEMALİZME KARŞI ATATÜRKÇÜLÜK

Orhan

Bu soruyu yanıtlamak için iki referans noktası saptayabiliyorum. İlki İslamizasyonla ilgili, Türkiye’de cumhuriyetin İslamizasyonu yeni değildir. 1940’lardan bu yana, demek ki 70 yılı aşkın bir süredir bu yürürlüktedir. Bir dozaj sorunu var ve 70’li yıllarda hızlandığını, 80’li yıllarda doruğa çıktığını biliyoruz. Ancak kısa aralıklar dışında hiç kesintiye uğramamıştır. Demek ki egemenlerimiz yalnızca toplumu İslamize ederek yönetebileceğine inanmaktadır. Ancak bununla birlikte, hem Türkiye’deki hem de Türkiye’nin içinde bulunduğu geniş coğrafyadaki İslamizasyon politikasının bir emperyal politika olduğu da söylenmektedir. Demek ki hem Türkiye’yi yönetenler hem de onların okyanus ötesi patronları yönetmek için İslamizasyona muhtaçtır.

Bu durumda cumhuriyetin son yetmiş yılını bir ricat hareketi olarak tanımlamamız mümkündür. Geriye kaçmıştır ve şimdi geride yeni bir cumhuriyet oluşmaktadır. Peki, o hâlde biz hangi cumhuriyeti tartışıyoruz? 1923’ü veri aldığımıza göre, tartıştığımız yaklaşık yirmi yıllık bir süreçtir. Önemsemek için söylemiyorum önemlidir. Büyük Fransız Devrimi üç yıl sürdü, gerisi yaydığı dalgaların gürültüsüdür. Hâlâ o dalgalar dünyanın kıyılarını dövüp duruyor; çok önemlidir. Demek ki devrim söz konusu olduğunda, bir uzun zaman dilimine ihtiyaç yoktur, devrimler kısa ama etkileri uzundur.

İkincisi de işte cumhuriyetin bu niteliği ile ilgilidir. Eskiden pek revaçta olan, şimdi düşük “Atatürkçülük”e böyle bakıyorum. Atatürkçülük denilen şey geriye kaçmış cumhuriyetin devrimi göçük Kemalizmdir. İçinde devrim olmadığına göre, Atatürkçülüğün Kemalist olmadığını söylemekte, biraz daha ilerliyorum, antikemalist olduğunu söylemekte bir sakınca görmüyorum. Atatürkçülük, antikemalizmdir. Kenan Evren’den biliyoruz; Atatürkçüydü ama asla Kemalist değildi. Kemalizmin bütün izlerini

silmeyi iş edindi, sıkı Atatürkçü oldu; İslamizasyonun bir devlet politikası hâline gelmesini ona borçluyuz.

Mevcut iktidar da antikemalisttir ama görünüşte Atatürkçüdür. Atatürkçülük, sonuçta bir görünüş olduğuna göre, demek ki AKP iktidarı da Atatürkçüdür. Ben kendi adıma, Kenan Evren'e hak görülenin AKP'den esirgenmesini yadırgıyorum. Bugünden geriye bakıldığında bir devamlılık görmek kolaydır; aynı "siyaset"ten geliyorlar ve belli bir siyasete ulaşmak için çalışıyorlar. Kenan Evren'in darbeyle getirdikleri, şimdi halkoyuyla yasallaştırılmaktadır.

Bu durumda biz de "Cumhuriyet" derken aslında pek kısa ömürlü Kemalist cumhuriyetten söz ediyoruz. Pek kısadır ama dalgaları hâlâ Türkiye'nin duvarlarını dövmektedir.

Yani demek ki cumhuriyet, alışık olduğumuz deyimle "ölü ele geçirilmiş"tir. Öldüren asla İslamcılarımız değildir, onlar ölüyü arazi taramasında bulmuşlardır ve cenaze namazını kılmaktadırlar.

İslamizasyonda ise bir ortaklık var, yönetenler geriye kaçarken İslamcıları bulmuşlardır ya da daha iyisi, kaçtıkları yerde birbirlerini bulmuşlardır. Şurası açık; sekiz yıldır iktidarda bir koalisyon var. Bu koalisyonun görünen tarafını Türkiye Milli Talebe Federasyonu kökenli kadrolar oluşturuyor. Koalisyonun gizli ortağı ise Komünizmle Mücadele Dernekleri kökenli Cemaat'tir. Her ikisinin de cumhuriyetin eseri olduğunu teslim etmemiz gerek.

1950 yılında iktidara getirilen Demokrat Parti eliyle Türkiye'nin her tarafında Komünizmle Mücadele dernekleri kurulduğunu, kurucuları ve üyeleri arasında Cemal Gürsel, Adnan Menderes, Celal Bayar, Süleyman Demirel ve Turgut Özal, Recai Kutan, Fethullah Gülen gibi isimler bulunduğunu söylemiştim. Çıkışlarında, duruşlarında hep iflah olmaz bir antikomünizm vardı. Antikomünizm geriye kaçmanın ideolojisidir.

Peki, nasıl oluyor da adı geçenlerle Kenan Evren'in yolu bir yerde kesişiyor? Cumhuriyetin kuruluşundan beri İslami hareketin ana kanalı, emperyalizmin işbirlikçiliği rolünü gönüllü olarak üstlendi. Varlığını o uğursuz rol sayesinde sürdürebildi. Hâliyle memlekette antifaşist ne kadar grup varsa düşman bellemişlerdi. Tan gazetesini, "Komünistlere ölüm!" sloganlarıyla kundaklayanlar işte onlardı. Bu otoriteye tapma hâllerini, "büyük üstat"

Said-i Nursi'den miras almışlardı. O da tıpkı tilmizleri gibi iflah olmaz bir antikomünistti.

1960 darbesinden sonra sol yükselince, onlar da büyük bir atılım yaptılar; çünkü “yeşil kuşak” projesi yürürlükteydi. Abdullah Gül, Recep Tayip Erdoğan, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu ve Saadet Partisi Genel Başkanı Numan Kurtulmuş, Gazeteci Fehmi Kuru işte o atılım getirisidir.

Son otuz yıla baktığımızda şunu söyleyebiliriz; İslamcı Atatürkçülerin iktidarı için alanı düzleyenler darbeci generallerdir. Devrimden arındırılmış bir cumhuriyeti zaten başka türlü yaşatma şansları da yoktu. Cumhuriyet hem devriminden, hem de onun doğal uzantısı olan devrimcilerinden ürkmüştür. İktidarlarda hep iğreti durmuşlar ve son yetmiş yılda “yıkılma”, “devrilme” ve “bölünme” korkusuyla felç olmuşlardır. İslamizm, korkudan felç olmuş Atatürkçülüğün geriye kaçmasıdır.

Peki, olup biteni nasıl anlamlandıracağız? Şöyle söyleyebiliriz; 1990'lı yılların ikinci yarısında kontrolün tamamen ellerinden kaçtığını fark ettiler ve durdurmak istediler. Ancak elli yıllık gidişi bir günde tersine çevirmek mümkün değildi, istekleri çaresiz bir çırpınmaya dönüştü. 2000'li yılların başında ise birileri o çırpınışa bir son vermek için harekete geçti. Adına şimdi “Erge-nekon” deniliyor; bu İslamizasyonun gerçek aktörleri ile figüranlarının hesaplaşmasıdır.

Şurası açık, cumhuriyet ölmüştür; ölüyü kaldırmak için bir imam bulunmuş ve iktidar yapılmıştır. Cenazeyi kaldırmak imamın görevidir, kaldırıyor. Kimseye görevini yaptığı için kızamayız.

“Cumhuriyetin ilk/son yüzyılı” tanımlaması bunun için yerindedir. Ancak bununla birlikte her devrim bir imkân yaratır ve her devrim yeni imkânlar için yolu açar. Kemalist devrim, cumhuriyet imkânını yaratmıştır. Cumhuriyet ise yeni imkânlar demektir.

Demek istediğim geriye kaçmayanlar hep olur ve devrimlerin kısa olmalarına karşın uzun dalgalar yaratmasının nedeni budur.

İslamizasyon bir “idare etme” politikasıdır ve idare etmenin bir politika olduğu yerde, idare edilmemek de her zaman bir politikaadır.

Devrimci dalgaları biliyoruz, geriye çekilme var; ama bu, daha kuvvetli gelmek içindir. Yeni bir cumhuriyet, pek geniş bir öz-

lemidir, bununla birlikte bir tanım sorunumuz var. Burada bir parça ayırmış oluyoruz. Elimizde daha saf bir tarih ve daha saf bir devrim var; demek daha saf bir başlangıç için ipuçlarımız da var.

Enver

İki kutuplu dünya bizim gibi ülkeler için müthiş bir zihinsel ferahlık sağlıyordu. Sadece ABD yanında durmak ve komünizme karşı cephenin içinde etkili yer almak, yani tarafını belli etmek her meseleyi halletmeye yetiyordu. Ama artık dünya değişti. Sosyalizmin ilk deneyimleri yıkıldı ve küresel tek doğru iddiaları dört yanı cazgırca çınlatırken, bizim birinci cumhuriyetin de sonuna gelmiş olduk. Devletlerin de insanlar gibi ömrü vardır. Er ya da geç ölürler. Bu ölüm bazen isim değiştirmeden de gerçekleşir. Yani Türkiye cumhuriyeti dediğiniz hâlâ aynı ismi taşır ama muhteva çoktan değişmiştir. Bizde yaşanan budur. Doğrusu isim itibarıyla görünürde bir farklılık olmayacak ama artık “Cumhuriyet Türkiye” diye adlandırdığımız toplum başka bir şey olacak. Uzlaştığımız ilk nokta bu. Yani yeni bir tarif yapma gereği.

Yeni durum, yeni olanaklar da sağlayabilirdi. Ancak yazık ki böyle olmadı. Gericilik kazandı ve bir anlamda kavga yeniden başlıyor. Eğer birinci cumhuriyetin yerine ilerici ve eskisinin yanlıklarını, eksiklerini gideren bir yenisi konulsaydı, bu durumdan övgüyle söz edecektik, olmadı. Şimdi kıvranan ve kendini laik ve ilerici olarak gören o büyük kitle, hep cumhuriyetin asıl sahibi olduğu dürtüsü ve inancıyla davrandı. Ne zaman ki kendi evinde kiracı, yani yabancı oldu, o zaman kafalara dank etti. Şimdi, onlar popüler deyimle “öteki.” Hâl böyle olunca deneyimsiz bir savaşçı ordusundan söz ediyoruz. An geliyor anormal militarist ve milliyetçi bir söyleme sivruluyor bu kalabalık, an geliyor muhafazakâr ve katı, üstelik dindar sayılabilecek bir söylemden hareketle modernlik yapmaya çabılıyor. Öcüleri, korkuları var ancak çağı anlama noktasında yeterince ergin değil. Kapitalizmle dertleri yok. Dünyanın sürüklendiği kısır eksenini görmezden geliyor ya da göremiyor. Türkiye’nin beyaz Türklerini ve onların salt yaşam biçimi üzerinden göturdükleri muhalefetlerini ciddiye alarak savaşmaya girişilirse gericiler her zaman galip gelecek. Bu açık. İdeolojik yoksunluk buna gebe. O yüzden işe buradan kopyulmak gerek.

Kimle kimin ne türden dostluk veya düşmanlık içinde olduğu belirsiz bir süreçten geçiyoruz. Somut bir örnekle başlayalım. 12 Eylül'den sonra bugün yaşam biçimi kaygısı içinde olan orta sınıf kitle Özal'ı neredeyse bir halk kahramanı gibi kucakladı. Anımsayalım; Özal öncülüğündeki ANAP, İzmir, Kadıköy, Beşiktaş benzeri tüm laik olduğu varsayılan bölgelerde birinci parti oldu. Tüm büyük şehirlerin birinci partisi oldu. Yani kapitalist düzenle sorunu olmayan, serbest piyasaya inanan ve esasen darbeyle de meselesi olmayan büyük kitleler yani bir anlamda komünizmi öcü olarak görenler düştüler Özal'ın peşine. Özal, 24 Ocak kararlarıyla darbe sonrası ülkeyi yönetmek için hazırlanan ilk ılımlı İslamcıydı. Şortla orduyu denetliyor, piyasacılığı övüyor, bol bol yol yapıyor, eşinin yaşam biçimiyle laiklik güvencesi veriyor, borsa, TÜSİAD gibi kurum ve kavramları yaşamımıza katıyordu. ABD'ci özgürlüğün, rüyalar ülkesinin kapılarını aralıyordu ülkeye. Yani darbecilerin doğal devamıydı. Şimdinin mağdurları, o gün bu "böyyük" lidere alkış tuttular. Örneğin Mehmet Keçeciler rahatsız etmedi onları. O günlerin yıldızlarından birinin Cemil Çiçek olduğunu unuttular. Kardeş Korkut Özal'ın sicilini araştırmadılar. Geleneksel sol düşmanlığı, küçük esnaf öğretisi tüm ülkeyi birleştirmişti. Güne büyük kârlarla başlayan ve her an küreselleşen bir ülkeden söz ediyoruz.

Birinci cumhuriyete vurulan son ve en etkili darbe buradadır. Derin uykuya dalmış ve Özal'ı ilerici sayan topluluk şimdi Erdoğan'la kavgalı. Niye? Erdoğan daha dindar olduğu için mi? Hayır. Sadece görünür, daha otoriter, keskin olduğu için de değil. Erdoğan'ın farkı sürecin tamamlanmış olması. Erdoğan askerlerin uzun yıllar çabalayıp, hallettikleri projenin başarılı somut sonucu. Yaratılan yeni cumhuriyetin elle tutulur, gözle görülür simgesi. Neden şaşıklarını anlamak olası değil. Nitekim Erdoğan'ın sürekli Özal vurgusu yapması da boşuna değil. Elbette buna Menderes dönemini de eklemek gerek. Erdoğan, komünizmle savaşıyor bir büyük halkın ürünü. Sağcı ve milliyetçi, otoriter ve kapitalizme uygun, dindar bir halkın iradesi. Bunun adı da "demokrasi" aslında. Sandıktan çıkan bir son! Sorun şu; sandıktan Erdoğan çıkıp, bunca büyük kitleyi peşinden sürükleyene dek nelerin olduğunu görememek!

Erdoğan esasen hayli köklü bir geleneğin siyasi öğrencisi ve uygulayıcısı. Milli Görüş dediğimiz gelenek solculara düşman, milliyetçi, mukaddesatçı ve Osmanlı'nın devamı olduğunu savlayan bir öğreti. ABD ve AB ülkelerini şeytan sayan bir anlayış. Nitekim ciddi oylarla iktidar olmalarına karşın, orada duramadılar. Erdoğan o dönemlerde de siyasetçiydi. Belediye başkanlığı yaptı ve gerçeği gördü. Küresel kapitalizmle uyumlu olmayan bir İslami hareketin başarılı olması olası görünmüyordu. Nitekim yenilikçi İslamcılar doğru bir zamanlamayla işe koyuldular. Muhtemelen 28 Şubat oluşurken bu yeni hareket de kurgulanmaktaydı.

Türkiye'nin çehresine çekidüzen verilirken arada gümbürtüye giden babalar gibi bir darbe var. Ecevit'in iktidardan düşürülme darbesi. Umulmadık bir uyum gösteren ANAP, DSP, MHP koalisyonu bir anda çöküyor ve kimse "Ne oldu?" diye sormuyor. Türkiye'nin başbakanı öldürülmeye kalkıyor, eşi, yakın çalışma arkadaşları bunu haykırıyor, kimseden çıt çıkmıyor ve ilk seçimle AKP doğuyor. Abdullah Gül, Recep Tayyip Erdoğan, Bülent Arınç ve her koşulda Cemil Çiçek. Yeni cumhuriyet dediğimiz işte bu fotoğrafta saklı. Artık burada beyaz, modern Türklere yer yok.

Ülkenin muhalefeti, bunun dışında kalanlarla büyümeye çabılıyor. Bu resmi gören laik kitle şaşırıyor. Ummadıkları taş, baş yarıyor. Artık "Durmak Yok Yola Devam" dönemi başlıyor. Önümüze Neo-Osmanlılık diye atılan bir yeni siyasi hareket çıkıyor. Büyük bir koalisyon; İslamcılar, tüm sağcı renkler, başlarda sermaye sahipleri (başta TÜSİAD), ırkçılar, bir grup Kürtler, soldan dönmeler ve ne idüğü belirsizler yer alıyor bu ekte. Ama dikkat edelim; çekirdek kadro Milli Görüşçüler. Aralarına kimse giremiyor.

Bu süreçte Gülen Cemaati'ni görüyoruz tüm yönleriyle. Yeni sürecin kodlarını onların yayın organlarının büyümesiyle de somut olarak görüyoruz. Temel gösterge sermayenin el değiştirmesi! Medya da el değiştiriyor. Artık klasik cumhuriyet söylemi kapı dışında! Yeni dönemin söylemi bol soslu demokrasicilik! Kapitalizmle kavga etmek yasak yine... Sadece el değiştiren bir iktidar söz konusu.

Tüm bunları kavramak istemeyen, vatan, bayrak, milli duygular ekseninde ve ağırlıklı olarak Atatürk fotoğraflarına sığınan

eski cumhuriyetin insanları da yas tutuyor kuşkusuz. Geç kalmış, cılız ve ideolojiden yoksun itirazları da giderek azalıyor. Ergenekon davasına da buradan bakmak gerekli. Bir dönem değişince, böyle sonuçlar doğuyor. Koca bir ordunun komutanları içeri tıkılınca, ordusunu bunca seven halktan bir ses çıkmıyorsa, bunun nedeni tüm bir cumhuriyet tarihi boyunca o komutanların geleneğinin sürekli mağdur yaratmış olmasıdır. Tuhaf olan her dönem ülkenin sahici solcuları için, aydınları için sonucun değişmemesidir.

Mustafa Kemal'i çok uzun tartıştık ve tartışacağız elbette. O damardan ilerici, devrimci bir sonuç çıkabilir miydi? Evet. Ancak buna olanak vermeyen yine Kemalizmin kadroları oldu. Sürekli ortak düşman tarifi yapıldı ve yazarlar, aydınlar buraya oturtuldu. Mesele budur. Şimdi ne cumhuriyeti, ne hukuku, ne insan hakları ve özgürlükleri, ne de emeği savunacak güçlü bir siyasi hareket kalmadı.

Elbette bu başlıkta uzunca CHP'nin seksen sonrasını tartışmak gerek.

DİNE KAÇIŞ VE KÜRT SORUNU

Orhan

Evet, demek ki mevcut durumun aktörleri aşağı yukarı belli. Eski cumhuriyetin yıkılmasında ve yerine bir “yenisinin” kurulmasında da belli bir konsensüs var. Konsensüse katılmayanlar ise dediğin gibi, birer cumhuriyet şaşkınidir.

Peki, neden cumhuriyetin kurucu kurumu laik cumhuriyetten vazgeçip ılımlı İslam cumhuriyetinde karar kıldı? Geleceğe bakarken net bir şekilde yanıtlamamız gereken soru budur.

Daha önce bir yanıt önerdim; ancak böyle yönetebileceklerini gördüler de ondan. Yönetenler, cumhuriyetin yarattığı yeni insan tipinin yönetmeye elverişli olmadığını gördü; sermayedarlar bu yeni insanın sömürülmeye yatkın olmadığını anladı. Korktular ve geri çekildiler. Özeti budur.

1950’li yıllarda vazgeçmeye başladılar; imam hatip liselerini açarak Kemalist laiklik ilkesinden çark ettiler. 1960’tan sonra başlayan toplumsal-siyasal hareketlilikler, bu ricatı hızlandırdı. Yönetenler, yönetmenin giderek zorlaştığı bir iklimde olduklarını biliyorlardı. Darbeler bu gelişmeye bir cevaptı, ılımlı İslam ise uzun dönem planlamanın adıydı. 12 Mart ve 12 Eylül “milliyetçi Batıcılık”ın tek meşru ürünü olan sola kapıları kapamak üzere planlandı ve yürürlüğe konuldu. İlimli İslam ise toplumu İslamileştirmek üzere geliştirilmiş bir karşı devrim projesiydi sadece.

Devlet, özellikle 12 Eylül darbesi ile birlikte “milliyetçi Batıcılık”tan vazgeçip, “dinci milliyetçilik”te karar kılınca İslamı yaymayı da bizzat üstlenmişti. “Türk-İslam Sentezi” olarak adlandırılan bu politika darbeden on yıl sonra ürünlerini vermeye başladı. Bu politikanın açtığı yolda vurguyu Türkçülüğe yapan MHP ile vurguyu İslamcılığa yapan RP hızla büyüyordu. 12 Mart ve 12 Eylül’de filizlendikleri artık açıktır.

“Laik cumhuriyeti korumak ve kollamak için” darbe yaptığını iddia eden General Kenan Evren’in ayetlerle süslediği konuşmaları, İslamizasyon politikasının başlama vuruşunu yapmıştı.

1980’li yıllarda pek az kişi, bu konuşmaların yeni bir planın habercisi olduğunun farkındaydı.

İstisnalardan biri, darbenin artık oturduğu ve sistemi şekillendirmeye başladığı 1980’li yılların ikinci yarısında yayımlanma şansı bulmuş pek az “sol” yayından biri olan “Yeni Gündem” dergisidir. Murat Belge yönetiminde çıkan bu derginin “Tartışma” bölümünde yayımlanmış Taha Parla imzalı bir yazıda bu dönüşümle ilgili olarak şunlar not ediliyor:

“12 Eylül’den sonra kamu yaşamında birçok önemli değişiklik meydana geldi. Bunlardan biri de din-devlet ilişkisi konusunda altmış yıldır sürmekte olan bir kültür savaşının ve siyasi mücadelenin taraflarının ve bunların güç konumlarının değişmesidir. 1980-86 yönetimleri klasik Kemalist laiklik ilkesini hiç değilse kısmen ve fiilen terk etmişler; dini, devletin gözetiminde tekrar kamu yaşamının hatta siyasi yaşamın sınırları içine almışlardır. Din ama belli bir tür din ve dinsel gruplar, toplumda zaaf noktasından kuvvet noktasına geçmiştir.” Yani şimdi AKP dolayısıyla tartıştığımız iki olgu, Kemalist laiklik ilkesinden vazgeçerek dini kamu yaşamının içine alma ve dinsel grupların kuvvetlenmesi daha o günlerde gerçekleşmiştir.

Bunlar, Türkiye Cumhuriyeti’nde bir rejim değişikliğine işaret etmektedir. Şöyle formüle ediyor Parla:

“İşte 12 Eylül’den sonra meydana geldiğini düşündüğüm değişiklik, yönetimlerin ve bürokrasinin klasik Kemalist laik çizgiyi bırakarak, Türk-İslam Sentezi adı altında (vurgu Türk’te) oluşmaya başlayan dinci bir milliyetçiliğe (vurgu milliyetçilikte) razı gelişleridir. Bu sentezde din, bir ahlak sistemi ve toplumsal kurum olmaktan çok, bürokratik-otoriter devletin elindeki toplumsal denetim araçlarından biri olarak görülmektedir. Burada bir al-ver dengesi söz konusudur. Bürokratik-otoriter devlet, seçilmemiş ya da güdümlü yönetimlere kitlesel popülerite sağlayabilmek, halkı karşısına almamak için, geleneksel Kemalist laiklikten ödün vermiş; buna karşılık, dinin ve belli dinsel grupların, devlet denetiminde de olsa, kamu yaşamındaki statüleri ve meşruiyetleri 1980 öncesine göre çok yükselmiştir.” Siz bunu “Devlet İslamize edildi” olarak da anlayabilirsiniz.

Şimdi AKP'nin değiştirmek istediği 1982 Anayasası, işte bu yeni devletin “anayasa”ıdır. Parla, o anayasanın tarif ettiği ideolojiyi de şöyle anlatıyor:

“1982 Anayasası’nın 42. maddesi eğitim ve öğretimin Atatürk ‘ilke ve inkılapları’ doğrultusunda yapılmasını öngörürken, başlangıçtaki ‘Türklüğün tarihi ve manevi değerleri’ ibaresi (İslamiyetten başka ne ola ki), ilk ve ortaöğretime konulan zorunlu din ve ahlak derslerinin anayasal dayanağını oluşturmaktır (Yeniden yazdırılan tek tip ders kitapları, müfredat ve disiplin politikaları, milli tarih ve coğrafya konuları, Türk-İslam temaları ve bunlara karşılık Batı biliminin yasaklanan ürünlerine, burada girecek yerimiz yok). Artık Atatürk milliyetçiliği değil, en azından, Atatürkçü ve dinci bir milliyetçilik söz konusudur.” AKP’nin bugün temsil ettiği şey tam da 82 Anayasası ile kodifiye edilen “Atatürkçü ve dinci bir milliyetçilik” değil mi?

Bugünkü tartışma, 82 Anayasası ile imal edilen o kavramdan Atatürkçülüğü tamamen çıkarıp geriye sadece “dinci bir milliyetçilik” bırakma tartışmasıdır. Parla buna, “vesayetçi demokrasilerle modernleşme” tezleri ve politikalarının tutmadığı görülünce geliştirilen “bürokratik-otoriter yönetimlerle yeniden gelenekselleşme” politikası diyor. Dikkat, yürürlükteki politika “bürokratik-otoriter yönetimlerle yeniden gelenekselleşme”dir ve mutlak bir ABD politikasıdır. Parla ile devam edelim:

“Bütün bunlar, otantik bir arayış olan Gökaltipist ve Kemalist sentezlere yabancı şeyler, üstelik devlet kontrolünde dinci milliyetçilik, 1980’ler Türkiye’sine özgü bir şey de değil. Müttefik Üçüncü Dünya ülkelerinde ‘vesayetçi demokrasilerle modernleşme’ tezleri ve politikalarının tutmadığı görülünce geliştirilen ‘bürokratik-otoriter yönetimlerle yeniden gelenekselleşme’ tezleri ve politikaları ile uyum, belki de irtibat içinde. İkinci sınıf Amerikan akademisyenlerce ‘sosyal bilimsel’ dayanak kazandırılan bu tezler, ABD’li yerli uygulamacılar tarafından, yalnızca sola değil, genel olarak demokrasiye karşı kullanılan devlet politikalarına dönüştürülüyor. Din kutusunun içi, örneğin Endonezya ve Pakistan’da İslamiyetle, Brezilya ve Şili’de ise Hristiyanlıkla doluyor. Milliyetçi ve maneviyatçı yönetimler toplumları koruyor ve kolluyor.”

Demek ki “vesayetçi demokrasi” tezi üçüncü dünya ülkeleri için ikinci sınıf Amerikan akademisyenlerce geliştirilmiştir ve genel bir toplumu dinselleştirme politikasına işaret etmektedir. Bugün, bu ikinci sınıf akademik dilin Cemaat yayınları aracılığıyla yandaş matbuata belletildiği, oradan liberal elitlere bulaştırıldığını gözlemliyoruz. Parla’nın ikinci sınıf akademisyen vurgusuyla işaret ettiği şey, bu tezin ve dilinin bilimsel temelinin eksikliğidir ancak bunun yanında, ikinci sınıf akademisyenlerin, ABD söz konusu olduğunda, istihbarat kaynaklarından beslenen akademisyen anlamına geldiğini de not edeyim.

Gelelim gelişmenin olgusal boyutuna.

Gazeteci Uğur Mumcu “Rabıta” adlı araştırmasını 1987 yılında yayımladı. Rabıta’da 12 Eylül ile kurulan yeni rejim eleştiriliyor, devlet ile din arasında kurulan yeni bağlara dikkat çekiliyordu. TİB faaliyeteydi, DİTİB örgütlenmiş, yurt dışındaki yurttaşların din şemsiyesi altında toplanması için önemli adımlar atılmıştı. Rabıta’nın yayımlandığı o yıl Avrupa’ya Türkiye tarafından gönderilen din öğretmenlerinin statüsü “din görevlisi” olarak değiştirildi ve bu görevlilerin atanması Milli Eğitim Bakanlığı’ndan Diyanet İşleri Başkanlığı’na devredildi. Laik devlet yeni bir dini atılma hazırlanıyordu. Rabıta’da dikkat çekilen rabıta işte buydu.

Uğur Mumcu, Türkiye Cumhuriyeti’nin yurt dışına gönderdiği imamların maaşını Suudi Arabistan’a bağlı bir “şeriat örgütü” olan “Rabıtat-al-Alam al İslami”ye ödettiğini, bunu da Rabıta’nın Avrupa temsilcisi olan Baş İmam Al Ahdal’ın doğruladığını ileri sürüyordu. Dönemin Cumhurbaşkanı Kenan Evren ise olayın açığa çıkmasından sonra bir açıklama yaparak, olayın gelişimiyle ilgili şu bilgileri verdi: “Belçikalılar, bu yolda bir örgüt kurmuşlar; din adamlarını siz seçin paralarını biz verelim diyorlar. Burada, Rabıta’nın da üç üyesi var. Katılmayalım da din adamlarımızı yabancılar mı seçsinler? Din adamlarımızı kendimiz seçebilmek için örgüte girdik.”

Aslında Evren’in söyledikleri doğruya daha yakındı, din görevlilerinin maaşı Rabıta’nın da içinde bulunduğu bir örgüt tarafından ödeniyor ancak örgütün finansmanı Belçika devleti tarafından yapılıyordu. İslamizasyon, sanıldığının tersine uluslararası bir politikaydı çünkü.

Rabita ile Türkiye arasında kurulan ilişkiler bunlarla da ibaret değildi. Rabita tıpkı Avrupa’da olduğu gibi Türkiye’de de camiler, “Kültür Merkezleri” yapıyordu. TBMM Camisi, Ankara Kocatepe Camii, ODTÜ ve Ankara Üniversitesi’ne cami yapılması bu örgütün yaptığı mali yardımlarla mümkün olmuştu. Rabita, ayrıca her yıl politikacı, vali, emniyet müdürü ve Yargıtay üyelerini hacca davet ediyor, misafirlerinin bütün masraflarını karşıladığı gibi pahalı hediyelerle dönmelerini sağlıyordu.

Bütün bunlar İslamcı örgütlerle, “laik” Türkiye Cumhuriyeti arasında kurulan yeni hukukun işaretleriydi. TSK, her zaman olduğu gibi bu hukukun arkasındaki en önemli güçtü ve İslamizasyon, sanıldığının tersine askeri bir projeydi.

Peki, asker neden bu büyük ricatın motoru oldu? Askeri kaynaklardan izleyelim:

“Türkiye’de Laiklik ve İrtica Üzerinde Psikolojik Harekât.” Emekli Tümgeneral Mahmut Boğuşlu, “psikolojik harp”in büyük taarruzunu bu başlık altında inceliyor. Yazısına bir “savaş hâli” saptaması yaparak başlayan Boğuşlu, harekâtın planını şöyle kuruyor: “İstiklal Harbine ve Lozan Antlaşmasına rağmen T.C. ile eski Osmanlı İmparatorluğu arasında, başta bu mesele (laiklik. O.G.) olmak üzere bazı noktalarda, sanki hâlâ sürüp giden bir psikolojik savaş hâli mevcuttur. Bu savaş siyasi haritalarda görülüp gösterilmeyen sınırlarda, T.C. ile İmparatorluk arasındaki siyasi, sosyal ve ekonomik sınırlar üzerinde sanki hâlâ devam eden psikolojik hudut muharebeleridir.” Boğuşlu bu saptamanın ardından bir de güçler karşılaştırması yapıyor. Buna göre, “...Ülkemizde, şu ya da bu şekilde oluşan veya oluşturulan Türkiyeler; üç cins Türkiye (laik Türkiye, mürteci Türkiye ve hem laikliğe ve hem de irticaya ilgisiz ve duyarsız Türkiye) görüntüleri vardır. Her üç Türkiye de bir bütünün parçalarıdır. Fakat altmış dört sene sonra da hâlâ, 1920-1922 sınırı sanki vardır ve laik Türkiye ile mürteci Türkiye bu sınırda karşı karşıyadır.” I- T.C. Devleti’nde hilafet, Osmanlı İmparatorluğu’nda ise laiklik bilindiği gibi sıfır ağırlıktadır. II- Öte yandan, bu sıfır ağırlıklara karşılık laiklik ilkesinin yeni T.C. Devleti’nde hedeflediği etkinlik ile hilafetin Osmanlı’daki etkinliği yüzde nispetler itibarıyla, aşağı yukarı birbirine eşit sayılabilir. Bu ağırlık %25 ile %50 arasında değerlendirilebilir.

İslamiyet ve hilafet ile laikliğin ardından, bu genel durum çerçevesinde, özel milli gücün üç ve dördüncü unsurları olarak da şunlar dikkate alınabilir:

1. Türkler ve Türklük, 2. Türkler ve Türklüğe karşı tüm Osmanlı azınlıkları; Rumlar, Ermeniler, Slavlar, Araplar vs. Ayrıntılara geçmeden evvel kısaca ileri sürülebilir ki dört unsurlu ve dar kapsamlı bir milli güç mukayesesinde durum şudur: 1. Laik görüş ve uygulamaların milli güçlerdeki ağırlığı Osmanlı'da %0, T.C.'de %25, 2. Türkler ve Türklük, Osmanlı'da %25, T.C.'de en az %50, 3. Hilafet, Osmanlı'da %25, T.C.'de %0, 4. Türkler ve Türklüğe karşı unsur ve kültürler Osmanlı'da %25, T.C.'de %0.”

Bu güçler dengesinde “savaşın hedefleri” neler olabilir? İşte Boğuşlu'nun saptayabildikleri: “Laiklik ilkesinin yürürlüğe girmesi ile güdülen maksat, İslamiyetin siyasi olmayan bir yörüngeye oturtulmasıdır. Laikliğin, siyasi hedefleri dışında kalan diğer hedefleri ise aslında İslamiyetin de hedefleri paralelindedir. Herhâlde bu sebeptendir ki rahmetli Atatürk ‘Türk milleti daha dindar olmalıdır’ diyor. Osmanlı döneminde %25 nispet ile değerlendirilen Türkler ve Türklük unsuru ağırlığı, T.C.'de milliyetçilik ilkesi ile %50'ye çıkarılmıştır. Bu ağırlığın üst sınırı, yeni jeopolitikte, diğer unsurlarla uyumlu olarak belki daha da yukarıya %60'a, %80'e çıkabilmelidir. Bizi asıl düşündüren ve endişelendiren unsur Osmanlı dönemindeki %25 ağırlığı ile Türkler ve Türklüğe karşı olan karışık kültür unsurlarıdır. Bu unsur, Osmanlı'nın bazı dönemlerinde %25'in çok üstünde, milliyetçilik ilkesi ile %25'ten aşağı çekilmek istenen karışık kültür ağırlığı acaba sıfırlanabilmiş midir? Toplumun her kesiminde, unutulmamalı, adım başında hatırdan çıkarılmamalıdır ki T.C. Devleti'nin sadece milliyetçilikle değil, laiklik hedefleri doğrultusundaki başarısı da bu karışık kültür ağırlığının yüzde nispeti ile bağlantılıdır. Görülen odur ki karışık kültür unsuru ağırlığının, Osmanlı'daki %25 ağırlığını muhafaza eylediğine dair emareler vardır. Milliyetçilik ve laiklik ilkesi ile ülkemizdeki bazı kesimlerin sıfırlamak isteyebileceği bu ağırlık için (Misak-ı Milli sınırları içinde ve de diğer unsurlarla uyum hâlinde) en uygun nispet %0 değil de belki %10 civarında olmalıdır.”

“Emekli” General Boğuşlu, “%25 olan karışık kültür unsuru”nu %10'a nasıl indireceğini çok açık söylemese de verilen mesaj açık. Özellikle Ermeniler ve Rumlar konusunda geçmişte

“çok başarılı uygulamalar” yapıldığı göz önünde bulundurulursa, “psikolojik savaş” denilen anlayışın nerelere kadar uzadığını tahmin edebilirsiniz.

Emekli generalimizin “psikolojik savaş”ın nasıl yürütüleceği hususunda bazı önerileri de var. İşte onlardan biri: “Dinin, İslamiyetin, en azından bir disiplin meselesi olarak ele alınması ile ilgili hususlar. Bilindiği gibi din, İslamiyet, öteki dünya ile ilgili hükümleri dışında en azından bir disiplin, disiplin kuralları kümesidir. Zamanın çok çeşitli ve zor şartları içerisinde toplumda ve bilhassa aile seviyesinde disiplin ihtiyacı daha da artmaktadır. Disiplin, dünyanın en pahalı üretimidir. Disiplini kolaylıkla üreten ve de ucuza mal edebilen bir düzen, asker ocağı, kışlalar ve bazı eğitim kuruluşları dışında, henüz icat edilmemiştir. Türk tarihinde disiplini en ucuza imal edebilen düzenlerden biri ise İslamiyettir. Kur’an-ı Kerim’i ezbere bilen hafızların yanında Türkler bu mukaddes kitabı on on beş dakikada ve üç beş sahife de özetleyecek derecede bilgi sahibi olmalıdır. Din adamı tipinde değişikliğe gidilmeli, her türlü meslekten; hâkimden, savcıdan, avukattan, lise öğretmeninden, doktordan, gemi kaptanından yeni din adamları yetiştirilmelidir. Bu arada son yıllarda sayıları artan imam hatip okulları reorganize edilmeli, bu okullara endüstriyel, ticari, turistik, vs. hüviyetler de kazandırılmalıdır.”

Gördüğün gibi emekli generalimiz “dinci tehlikesi”ni önlemek için herkesi dinci yapmak gerektiğini söylüyor. Yaptılar mı? Evet yaptılar! AKP bütün laiklerin imam yapıldığı o yeni toplumun özetidir sadece...

Yeni cumhuriyetimiz işte korkmuş bir egemen sınıfın icadıdır, örgütlenmiş korkudur bir anlamda. İşçi sınıfının ve solun sıfırlandığı bir zamana denk geldi, generaller alanı düzlemiştir. Anlattığımız tarihin özeti budur. Geride solun eteklerinden gelen Kürt hareketi kaldı. Güçlüdürler ama pek yeni ve pek “acemi”dirler. Ayrıca laik bir damardan gelmiş olmalarına karşın, öteden beri İslamize olan Kürt halkı karşısında bu damarı diri tutabilecekleri de çok şüphelidir.

Biz mi? 12 Eylül kuşağıyız biz; yenilmeyi çok iyi biliriz. Denildiği gibi yine yeniliriz, iyi yeniliriz. Dışarıdan bakıldığında görülen, nasıl bu kadar çok yenildiğimiz değil, bu kadar çok yenilmemize karşın nasıl hep itiraz ettiğimiz olacaktır.

Enver

Geldiğimiz noktanın boyutlarını netlikle ortaya koyduk. Şunu unutmayalım; bugün iktidar olan parti AKP'nin siyasi kökü olan "Milli Görüş" çok değil bundan kırk sene önce meclise girmek için "Kutsal İttifak" adı altında bir işbirliğine gitmiş ve yüzde on barajını böyle aşmıştı. Demem o ki daha bundan bir kuşak önce bu siyasi hareket yüzde bir, iki oy alabiliyordu. Yani toplumun çok küçük bir kısmı bu harekete gönül vermişti. Şimdi yüzde elli civarı oy almasının sebebi hikmeti ne?

Önce bu kutsal ittifakta kimin olduğunu anımsayalım. Dönemin koşullarında meclise girme ihtimali düşük olan Türk milliyetçileri (MHP) bu ittifakın bir diğer ortağıydı. Yanlarına bir de küçük parti alarak barajı aştılar. Buradan çıkan sonuç esasen çok basit:

- 1 Milliyetçilerle İslamcılar tarihsel bir ortaklığın içinden geliyorlar. Siyasi savaşlarını sol hareket üzerinden sürdürmüşler ve her dönemde bir araya gelmeyi başarmışlardır.
- 2 Daha kısa bir dönem öncesine dek tabanları neredeyse bulunmayan bu iki hareket, bugün toplumun yüzde yetmişini temsil eder hâle geliyorsa, buradaki temel etki ve sorumluluk, rejimi çeşitli periyotlarda kesintiye uğratan darbeleridir.
- 3 Yukarıdaki toplumsal mühendislik çalışmaları dış destek olmadan sağlanamazdı. Demek ki ülkenin İslamcıları da milliyetçileri de ABD'cidir. Ne zaman bu küresel güçle yolları kesişti, iktidar yolu engelsiz hâle geldi.

Kabaca ülkenin yüzde yetmiş sağ seçmenden oluşuyor gibi genel bir kabul vardı. Bunun dışında kalan yüzde otuzun sol seçmenliğiye tartışmalıdır. Soldan ne anladığımız önemli bir soru.

Öteden beri tartışılan mesele solun Kemalizmle olan ilişkisi. Türkiye'de sol hareket bağımsız olarak varlığını hiçbir dönem tam olarak ortaya koyamamıştır. Bunun temel nedeni Osmanlı'nın son döneminden başlamak üzere; tek parti döneminde de çok partili DP döneminde de ve sonucunda darbe süreçlerinde ve bugüne dek düşman olarak algılanmasıdır. Kemalizmle beraber hareket eden sol hareketin savrukluğu, zaman zaman sosyalist solla işbirliğine girmesi ayrı bir tartışmanın konusu. Bu aşamada

şu saptama yeterli görünüyor; antiemperyalist karakter zaman zaman cumhuriyet partilerinde sol vurgu gereksinimi doğurmuştur. Sosyalist hareket taban bulma güçlüğü ve dönemsel koşullardan ötürü cumhuriyet partilerinde yer bulmuş, kimi zaman zinde kuvvetlerle (ordu) işbirliği aramıştır. Bugüne dek tüm bunlardan anlamlı, nesnel ölçütlerde bir sol hareket edinilemediği açık. Bunun elbette Müslüman mahallesinde salyangoz satmakla olan ilgisini de yadsınamamak gerek. Bu solcular kimlerdir?

Geleneksel sol, daha çok aydın, okuryazar kesimin bir hareketi olarak görünüyor. Bu sürece öğrenciler, akademisyenler, zaman zaman işçiler katkı yapıyor. Ama sol hareket net bir sınıfsal tarif yapmaktan uzak geliyor. Bir ayağı daima sanatla, bilimle iç içe giderken Aleviler ve Kürtlerin sol harekette etkin olduğunu görüyoruz. Mustafa Kemal'in bağımsızlık savaşından yeşeren büyük bir modern, aydın kitle de bu hareketin içinde yer alıyor. Burada farklı mağduriyetlerin sol harekette ortak bir dil kurulması için zemin yarattığını görüyoruz. Özellikle 12 Eylül darbesi ve iki kutuplu dünyanın yıkılması sol siyaseti başka bir dile taşıyor. Solun liberalizmle ve milliyetçilikle serüvenini daha önce tartıştık. Belki burada Kürt hareketi üzerinden bir değerlendirme yapmanın zamanıdır. Birinci cumhuriyetin sonlanmasıyla birlikte, yeni süreçte Kürt siyasetinin nereye gideceğini de anlamamız gerek.

Kürt siyasi taleplerinin Türkiye'deki sosyalist hareketin içinde yürümesi ve sınıfsal bir eksende yol alması elbette sağlıklı olmalıdır. Ancak her şeyi yıkan, yok eden darbe dün birlikte savaşım veren pek çok siyasi yoldaşı ayrı kutuplara savurdu. Biliyoruz ki PKK ile gelenen nokta Kürt siyasi hareketinin yepyeni bir aşamasıdır. PKK üzerine derin bir analize girmek istemiyorum. Ancak tarihsel gerekçesi olan Kürt siyasi taleplerini, salt bir terör örgütü gibi indirgeyerek sunmanın gerçekte bağdaşmayacağı açık. Günün birinde kendisine hak vereceğimi ummazdım ama Cengiz Çandar'ın TESEV için hazırladığı rapordaki tespit haklıdır. Bu bir isyandır. Tabanı olan bir isyan üstelik. Tarihsel gerekçeleri ve istemleri haklı olan bir isyan. Ancak bugün gelenen noktada bu hareket nereye savrulmuştur ve talepleri nelerdir, bunu iyi anlamak gerek.

Düne dek mağdurun dilini kullanan Kürt hareketi, bugün küresel güçlerle ilişkilendirilmiş ve taleplerini yüksek perdeden ve buyurgan dile getirmektedir. ABD'nin Irak işgali sırasında takındıkları

tavir ayrımı ortaya koymaktadır. Bir halkın toprağı küresel bir güç eliyle işgal edilirken, fırsatçılık yaparak alan yaratmak ne kadar haklıdır? Bunu Ahmet Türk'e sorduğumda; "Bugüne dek biz acı çektik. Katliamlara uğradık, ABD geldi ve biz bir soluk aldıysak ne yapalım?" demişti. Günahsız insanlar katledilirken, salt ucu bize dokunmuyor diye sessiz kalmak sanırım bir ahlak sorunudur. Kaldı ki kentlere düzenli saldırılar düzenleyerek tüm Türkiye'yi kan gölüne çeviren PKK'nın da bu yöntemle bir yere varmasının olanaklı olmadığı defalarca ortaya çıktı. Kırılma noktası Apo'nun ABD eliyle Türkiye'ye verilmesidir. O günden sonra Kürt siyasi hareketinin Apo'dan bir Mandela yaratma çabası baş göstermiştir. Önderlik kavramı ne denli geçerlidir, artık bundan da kuşkuluyum. Ancak bunca acı çeken Türkiye halkı, Apo'dan bir halk kahramanı yaratılma sürecine olumlu katkı yapmaz. Peki, bugüne dek Kürt siyasi hareketiyle kol kola giren solcular hangi konularda yan yana duruyordu?

Asimilasyon politikaları, türdeş toplum yaratmak için devletin yaptığı zulümler, ana dili yok saymak, kültürünü araştırmak, yaymak, yerel yönetimlerin güçlenmesi, kentlere, kasabalara özgün adların iadesi gibi meselelerde öteden beri sosyalist hareket, devlete karşı dik durdu. Kürt siyasi hareketinin haklı isteklerini yüksek sesle dillendirdi. Bir Türk olan İsmail Beşikçi yıllarca hapis yattı. Benzer biçimde sen de dâhil yüzlerce aydın, yazar, siyasetçi bedel ödedi. Kürt sorunu, esasen bir mazlum halkın hak arama sorunuydu. Meşruiyet, taleplerin evrensel haklılığından geliyordu. Oysa devir değiştikçe durum da değişti.

Bugün yoksul, çaresiz ve yorgun Kürt halkının talepleri hâlâ haklıdır. Sorunları da çözülmemiştir. İş yoktur, aşı yoktur, dili tam olarak özgür değildir, yanmış köylerin ve çekilen acıların yangını sönmüş değildir. Ama artık sınıfsal bir mücadele tamamen geride kalmış, tersine ciddi bir milliyetçi söyleme indirgenmiş siyasi hareketten söz ediyoruz. Hatta Kürt hareketinin legal alanda örgütü olan parti, İslamcı Kürtleri de içine alarak, salt Kürt eksenli bir siyaset yapmakta. İşte bu son derece tehlikeli ve üzerinde durulması gereken olgu! Kemalizmin tüm öğretisini reddeden Kürt siyasetçileri, aynı simgeleri ve dili kullanarak bir devlet kurmak istiyor. Ortada ne bir işçi sınıfı var, ne de bu bağlamda kurgulanmış bir parti.

Belki Türkiye halkının temel sorunu çoğunlukçuluk eşittir “haklılık” algısında yatıyor. AKP ve bu gelenekten gelen tüm siyasi hareketlerin dayatmaları hep “çokum öyleyse haklıyım” tezine dayanıyor. Erdoğan’ın AKP’si de aynı söylemde. Bir tür millet fetişizmi diyebileceğimiz bu yaklaşım, kitlenin çokluğunun doğruluğu ve haklılığını da getirdiğini savlıyor. Hâl böyle olunca azınlık olan haksız ve yanlış olarak görünüyor. Peki, AKP böyle de Kürt hareketi nasıl?

Aynı sorun Kürt siyaseti için de geçerli. Kürtler azınlığın çoğunluğu. Yani Arap, Süryani, Ermeni, Rum, Laz ve daha birçok farklı kökten gelen insandan oluşan Türkiye halkına “Biz de ikinci büyük nüfusuz, öyleyse biz de ikinci dereceden doğru ve haklıyız” tezini sunuyor. İşte benim temel itirazım bu. Eğer meşruiyetinizin kaynağını sayısal çokluktan ve ardınıza aldığınız silahlı güçten bulursanız, çıkmaz sokağa girmiş olursunuz. Size yoldaşlık etmek isteyenlerle aranız açıılır. Irak sürecinde görüldüğü gibi emperyalist ABD’ye itirazınız kalmazsa eğer tarih boyu yan yana yürüdüğünüz sosyalist hareketle birliktelik zorlaşır.

Devlet aklı dediğimiz ve tam olarak nasıl oluştuğu, derinleştiği bilinmeyen yaklaşımın Kürt sorununda öteden beri kusurlu olduğu, hastalıklı yaklaştığı noktasında uzlaşanlar, yeni yol olarak bütün ölçüt ve benzerliğiyle türdeş bir Kürt ulus devlet kurmak istiyorlarsa bunun kimseye bir yararı olmayacaktır. Bugün geline nokta ideolojik ortaklığın yerini koyu bir Kürt milliyetçiliğinin alması yönündedir. Türk milliyetçiliğinin baskın karakterine karşılık oluşan bu durum sağlıklı bir tartışma, düşünme zeminini de ortadan kaldırıyor. Kürt siyasi hareketinin günlük kaygılar ve bölgedeki İslamcı hareketlerin giderek taban bulması nedeniyle yararcı bir anlayışla zaman zaman İslamcı söylemlere, kimi zaman ırkçılığa varan milliyetçiliğe başvurması belki de öteden beri söylediğim bu iki kutuplu dünyanın çökme travması olarak da açıklanabilir. Bir yanıla bugün çöktüğünü gördüğümüz birinci cumhuriyetin kimi özelliklerinin Kürt siyasi hareketinin de önemli nitelikleri olduğunu unutmamalıyız. Laik Türk devletiyle aynı kişiliktir Kürt siyasi hareketi de! İkisi de pozitivisttir. Aydınlanmacı kimlikleri belirgindir. Bunları özellikle not ediyorum. Kürt siyasi hareketinin son dönemde İslamcı görünümlü, sağcı, milliyetçi, muhafazakâr ve küreselleşmeci AKP’den medet umması bir yanılgıydı. Aynı şe-

kilde liberallerle kol kola girerek “vesayet” düzenine karşı direniyoruz diye ortaya çıkmaları da bir sonuç vermedi.

Uzun sözün kısası, devletin, adını “Kürt Sorunu” koyduğu-muz karmaşık denkleme yönelik öteden beri günahkâr olduğu açık. Ancak yoksul asker çocuklarının toprağa düşerek can vermesi süreci, silahlı mücadele ısrarı işi içinden çıkılmaz hâle getiriyor. Üstelik küresel denklemden haklı bulunmak Kürt siyasi hareketini şımarık ve yıkıcı bir dile itiyor. Haklılık, bencilliğe döndükçe iki halk dilsizleşiyor. Kaldı ki iki halk tarifi de doğru olmadığını, türdeş bir Kürt halkı bulunmadığını da biliyoruz. İki halk diyerek PKK çizgisi ve diğerleri demek belki daha doğru!

Gazeteci Belma Akçura’nın “Devletin Kürt Filmi” adlı yararlı bir kitabı var. 1925’ten 2007’ye dek hazırlanmış tüm raporları yan yana koyuyor ve irdeliyor. Toplu hâde görünen manzara, esasen hayli yol alındığını gösteriyor. Ancak alınan yolun kökten bir barış havası doğurmadığı da ortada. Zaman zaman topyekûn haksızlıklar yapıldığını da görüyoruz. Devlet adına rapor yazan herkesin adaletsiz olduğu da söylenemez. Aynı kitaptan bir örnek vereceğim;

Son günlerde çok tartışılan Dersim olaylarıyla ilgili art arda üç rapor yazılıyor. İlki 2 Şubat 1926’da. Mülkiye müfettişi Hamdi Bey yazıyor. Orada bölge halkı “çıbanbaşı”, “zeki, kurnaz, hileci” olarak tarif ediliyor. Bir diğer rapor, Dersim Valisi Ali Cemal Bey bölgede sert güvenlik önlemleri alınmasını istiyor. Ancak bir başka vali, Elâzığ valisi Cemil Bardakçı 1927 yılında, “Şiddetli hareketlere lüzum görülmez ve şuurlu hareket edilirse Dersim, cumhuriyet hükümetlerinin dostu olacaktır” diye yazıyor.

Diyeceğim, 1969’da Mehmet Ali Aybar yönetiminde TİP’in “Doğu ve Güneydoğu’da geri kalmışlığın sebebi bölgesel değil, o bölgede Kürtler yaşadığı için politiktir” diye kongre kararında vurgu yaptığı gibidir. Bu karar partinin kapanmasına gerekçe olmuştur. Ama sol her dönem bu meseleye duyarlı kalmış ve açılımı süreç içinde yinelemiştir. Örneğin Altan Öymen dönemi CHP’si “devletin ırkı olmaz” diyor, genel aften söz ediyor, yetmiyor “Kürdoloji enstitüleri kuralım” diye ekliyor. Bu süreçte Genelkurmay’ın olup bitenden hoşlanmadığını da yazalım.

Sosyalistlerin, sosyal demokratların olmadığı bir çözümün olanaksızlığı ortada! Ancak Kürt siyasi hareketinin de bu konuda

zaaflarının belirginleştığı ve haklılığına iman etmekten gözünün kör olduğunu da anlamalıyız.

Orhan

Evet, demek ki Kürt sorunu da eski cumhuriyetin eski yaralarından biri. Pek çok şey söyleyebiliriz ama yine de elde tek somut sonuç kalır; cumhuriyet bu konuda da sınıfta kalmıştır. Uzun bir dönem bunu inkâr ederek, inkâra katılmayanların üzerinde terör estirmeye çalışarak çözdüğünü düşündü. Kürtler ile “kart-kurt” arasında bağ kuran bir sürü utanç verici yayın var arkamızda. Bir dönem “Kürt” diyeni cezaevlerine tıktılar. Kürt anaları, cezaevlerindeki oğullarıyla bilmediği Türkçeyle anlaşmaya zorladılar. Bunlar oldu, geldik bir çıkmazın önüne...

Böyle olur, sosyolojik sorunlarınızı çözemezseniz siyasal sorunlarınız olur. Siyasal sorunlarınızı çözemezseniz insanların ölür. Aklı dışlarsanız silahlar konuşur. 1984 yılından bu yana bu “savaş”a verdiğimiz can Kurtuluş Savaşı’nın neredeyse üç katı. Kürt sorunu devleti ve toplumu çürüte çürüte büyümüş gelişmiştir. Bu çürümeden Kürtlerin nasibini almaması kaçınılmazdır. Genel bir akıl yitimi var ve ne yazık ki toplu hâlde içindeyiz.

Bütün bunların konumuzla ilişkisi ise başka; bunlar bizim tartışma nesnemiz olan cumhuriyetin bir devlete sahip olması ancak bir toplum yaratamamış olması ile ilgilidir. Genel, soyut bir Türklük üzerinden yapmaya çalıştılar bunu, onun için de yapamadılar. Unuttuk, bir dönem bu ülkede “Türklük duygularını zayıflatmak” diye bir suç vardı ve cezası da oldukça ağırdı. Bunu ben hep bu toplumda o duygunun hiç olmadığı şeklinde algıladım. Garip bir yerellik Türklüğün önündeydi hep; hemşerilik, bu duygudan daha belirgindi örneğin. Buna rağmen, bu soyut kavram, o yerelliğin en etkili olduğu Kürtlerin karşısına çıkarıldı, kabul etmeleri için zorlandı. Şiddetli reddiye biraz da bunun içindir.

Dili hep önemsiyorum çünkü dil hem birleştiriyor, hem ayırıyor. “Türklük” dediğimiz şeyi bugün hâlâ tek bir somut veri üzerinden konuşabiliriz, o da Türkçedir. Türkçe ile belli bir etnisi arasında bağ kurma girişimleri ise zavalıcadır. Bence kim ne derse desin bunlar Kürtçe için de geçerlidir. Kürtçeden bir etnisi çıkmaz. Eninde sonunda her iki durumda da bir “kültür”den

söz ediyoruz ve ne iyi ki bu kültür kendi içinde de hiçbir zaman homojen olmamıştır. Anadolu'da saf ırk aramak dünyanın en saçma şeyidir, bu yüzden, cumhuriyetin devletine rağmen birlik olma duygusu korunabilir.

Kaldı ki solcular ve sosyalistler hep birlikçidir. Bunun tek istisnası, geçen yüzyılın başında tartışılan “ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı”dır ki bulunduğumuz bölgeye hiç uymadığını söylemeliyim. Biliyorum, Kürt solcu dostlarımız da birlikçidir ama söylenmeyen şu; birleşmek için neden ayrılalım? Bunun kime ne yararı olacak? Kürtlerin, cumhuriyetin yürümüş olduğu yolu yeni baştan yürümesinin faydası ne? Dediğin gibi duruşumuz aynıdır ve bu çatışma bittiğinde aynı sorunlarla karşı karşıya olduğumuz görülecektir. Çünkü iki öbeği, dil dışında ayıracak bir veri yoktur elimizde, ortaklıklar hep daha fazladır ve ne yazık ki ayrılıkların altının çizildiği sıkıntılı bir dönemden geçiyoruz.

Ben kendi adıma bu “kader tayini” işinin tartışmaktan korktuğumuz bir mit olduğu kanısındayım. Tutmamıştır, Lenin'den kısa bir süre sonra ayrı olanlar ayrılmış, bir olanlar birlikte kalmıştır çünkü. Zaten, bu iş zorlama birliklerle yürümez.

Ama biz, Kürtlerin deyişiyle “T.C.'nin yarattığı bir birlik” değiliz. Bunun tarihi bir geçmişi var ve devletten kaynaklanan isyanların ötesinde büyük sıkıntılar da yok. Unutuyoruz, geçmiş, Alevi Türklere, Kürtlerden daha fazla eziyet edildiğini söylüyor bize. Bunların altını çizmenin, etnik ve dinsel kimlikleri öne çıkarmanın kimseye faydası yok.

Bu hayhuy bittiğinde, Kürtlerin ezilmesinin sadece kimliklerinden kaynaklanmadığı görülecektir. Başka sebeplerle de eziliyor Kürtler ve ezenler arasında da Kürtler vardır.

Bir arada kalarak eşit ve özgür bir toplum kurmanın yollarını arayabiliriz hâlbuki. Devleti halkın devleti yapabiliriz. Ezilenler bir araya gelerek, kimliği ne olursa olsun bütün zalimlere karşı mücadele edebilir. Geleceğimiz buradadır.

Diyeceğim, yeni bir cumhuriyet kurulur, Türkler ve Kürtler de orada yerini alır.

Enver

Artık sözün sonuna geldik. Dünyanın neresinde olursak olalım içimizdeki yabancılık bizi bırakmaz. Düşünen insanı sevmedi

bu toprağın insanları. Kuşkuyla baktı. Uğruna emek verenlerin darağaçlarında can vermesine kayıtsız kaldı. Demir parmaklıklar ardında çürümesine duyarsız kaldı... Bunu bir suçlu aramak için söylemiyorum ama bir gamsızlık hâinden söz ediyorum. Zaman zaman kabaran duygular, öfkeler temelsiz ve kaygan bir ortamın ürünü. Çok kolay düşman üreten bir ülkenin insanlarıyız biz. Birinci cumhuriyetin insanları başkaydı bir anlamda. İlk kuşak için bunu ağırlıklı olarak söyleyebiliriz. Çalışkan, geleceğe dair umutları olan ve bencillikten uzak bir kuşaktı diyebiliriz. Dünya değişti, Türkiye değişti. O kuşaklar değiştirildiler.

Artık yeni bir çağ söz konusu. Yeni bir dil, yeni ilişki biçimleri. Bu kurulan cumhuriyette bize yer var mı göreceğiz. Ama son söz olarak hangi cumhuriyet olursa olsun adaletsiz bir cumhuriyetin ömrünün kısa olacağını unutmamalıyız. Adorno'nun sevdiğim bir sözü vardır; “yanlış hayat, doğru yaşanmaz” diye. Yanlış kurulan bir cumhuriyet için ne demeli?

